

Faşizme, emperyalizme, feodalizme ve her türden gericiğe karşı

PARTIZAN

Sayı: Haziran 2013/81

Siyasi Dergi

Fiyatı: 7.50 TL

ISSN: 1303-0078

Bila sond û ehd be em
dê nav û
Şanê de bidin jiyandin!

İbrahim Kaypakkaya'nın işkencede yaşamını yitirişinin 40. yılına öz-
gülenen kampanyanın ardından ve Taksim Gezi Park'ta başlayan ve
tüm ülkeye yayılan direnişin sıcaklığı içerisinde dergimizin 81. sayı-
sıyla birlikteyiz. Bu sayımızla Kaypakkaya'nın özellikle Kemalizm ko-
nusundaki düşüncelerini daha geniş kitlelere taşımayı hedefliyoruz.

Dergimizde Kaypakkaya'yı ortaya çıkaran koşullara değindiğimiz giriş
yazısının dışında Kemalizm tahlili üzerinden bir tarihsel süreç anlatımının
yapıldığı bir yazıya yer veriyoruz. Yazının oldukça uzun olduğu açık.
Ancak bunun bilinçli bir tercih olduğunu belirtmemiz gerekir. Zira, sosyo-
ekonomik karakterin şekillenışı bağlamında tarihsel süreç ve sistemin ta-
rihi kökleri bilinmeden devrim stratejisinin anlaşılamayacağı bir gerçektir.
Dolayısıyla, bu yazı resmi tarihin yalan ve çarpıtmalarının deşifre edil-
mesi; tarihin, gerçekler ışığında doğru bir okuması, bir özeti olarak ele
alınmalı ve bu bilinçle okunmalıdır.

Yazının uzunluğu doğal olarak, dosya konusu olarak hazırlanan ve
Kaypakkaya'yı diğer yönleriyle de işleyen yazıların bu sayımızda değ-
lendirilememesini beraberinde getirmiş bulunuyor. Ancak, bu yazıları
önümüzdeki süreçte yayımlamaya devam edeceğimizi belirtelim.

Taksim Gezi Park'ta yapılması planlanan AVM ve Topçu Kışlası inşaatı
nedeniyle ağaçların kesilmesini engellemek için başlasa da, kısa sürede
devletin gazlı, coplu, silahlı saldırısının da etkisiyle ama gerçekte yılların
suskunluğunun birikmişliği ve AKP-Erdoğan'ın pervasız uygulamalarına
tepki olarak önemli bir hareket başladı. Partizan'ın yayına hazırlandığı sü-
reçte başlayan ve hala da devam etmekte olan bu harekete dair, özgür-
gelecek.net sitesinden aldığımız değerlendirme yazısına da yer
veriyoruz.

Bir sonraki sayımıza kadar dostlukla kalın...

İÇİNDEKİLER

- ✓ Rastlantı ve zorunluluk ilişkisi içerisinde Kaypakkaya **Sf: 3**
- ✓ İbrahim Kaypakkaya Tarafından İpliği Pazara Çıkarılan Can Çekiştirilme
Tabulaştırılan Resmi İdeoloji: KEMALİZM **Sf: 14**
- ✓ Mutlaktır Ülkemizde Devrim, Yeni Bir İşaret Fişegidir Taksim! **Sf: 215**

Yaygın
sürelî

Umut Yayımcılık ve Basım Sn. Ltd. Şti.

Yönetim yeri: Gureba Hüseyin Ağa Mh.

İmam Murat Sk. No: 8/1 Aksaray-Fatih/İstanbul Tel: (0212) 521 34 30 Faks:
(0212) 621 61 33 Sahibi ve Yazışleri Müdürü: Çilem İLASLAN

Baskı: Yön Matbaacılık Davutpaşa Cd. Güven San. Sit. B Blok, No: 366
Topkapı/İstanbul Tel: (0212) 544 66 34 e-posta: umutyayimcilik@ttmail.com

Rastlantı ve zorunluluk ilişkisi içerisinde Kaypakkaya

►► Öncelikli ve esas vurgumuz İbrahim yoldaşın ve tüm komünist önderlerin sınıflar mücadelesinin ürünü olduğudur. Sınıflar mücadelesinde herhangi bir özne değil, işçi sınıfı ve ezilen halkların siyasal iktidar mücadelesini başarıya ulaştırmak üzere, gerçeğe ilişkilenen gerçeği değiştirme eylemine kalkışan bir özne olarak yer almasıdır. ◀◀

Eğer Türkiye devrimi içerisinde Kaypakkaya önemli bir yere sahiptir dersek, özel bir şey söylemiş olmayız. Türkiye'nin devrimci, demokratik hareketi içerisinde böyle bir yargı zaten mevcuttur. İbrahim'i önemli kılanın, onu diğer önderlerden ayıran ve farklı bir yerde durmasını getirenin ne olduğu sorulduğunda yüzümüze çarpan yüzeysellik ve alelacelelilikten anlıyoruz ki aslında İbrahim olgusu keşfedilmemiştir. İbrahim Kaypakkaya olgusunun kavranışındaki bu yüzeysellikle, onun aşılammaması arasında doğrudan bir ilişki olduğunu düşünmekteyiz. Bu kavrayamama kapsamı içerisine, biz ardılları da giriyoruz, hatta esas olarak bizimle ilgili bir sorundur. Çünkü diğer yapılar, çevreler için, tarihsel bir ilgi alanı olmakla sınırlı bir ilişki söz konusudur.

İbrahim yoldaşı ele alış biçimi ile bütün devrimci ve komünist önderleri ele alış biçimimiz arasında mutlak bir benzerlik söz konusudur. Neredeyse, diğer komünist önderlerin başına gelen şey İbrahim'in de başına gelmiştir. Sınıflar mücadelesiyle ilişkili olduğu ve bir bilgi süreci yaşadığı, bu sürecin eseri olarak ulaştığı düzeyi yakaladığı, bizler tarafından pek idrak edilmiyor.

Ezilen halklara sunulmuş ödüller, etrafında ulaşılmazlığın, dokunulmazlığın hallerinin olduğu insanlar olarak algılanıyor, kabul görüyorlar. Gerçeği anlama ve onu değiştirme mücadelesine adanmış bir ömür için, bu tarz bir anlaşılmadan daha dramatik ne olabilir? Engels yoldaş, *"şöyle şöyle bir adamın ve tam da o adamın, belli bir zamanda, belli bir ülkede ortaya çıkışı, kuşkusuz yalnızca bir şanstır"* (Marks-Engels Seçme Yazışmalar, Cilt 2, Sf 298) diyor. Alıntıda geçen "belli bir zaman" ve "belli bir ülke" vurgusu ihmal

edilip “şans” kavramı üzerinde durulduğunda sılıktan, sıradanlıktan ve bolca mitostan ortalık geçilmez olur. Böylece halklar için bir şans olan özne içeriksizleşir, biçimsellikten ibaret sembole dönüşür. Doğru olan, o “şöyle şöyle bir insan”ın ve tam da o insanın içine doğduğu zamanın ve mekanın gerçekliğini anlamak, bu gerçeklikle kurduğu ilişkiyi kavramaktır.

Teorik ve pratik alanda en ileri mevzii ile ilişkilendirilip, bu mevziyi fethetme çıkmasalar, fethetmeselerdi eğer, onlardan bahsetmek mümkün olmayacaktı. Ve onlar tıpkı kendilerinin fethettiği gibi, ardıllarının da kendilerini fethetmesini şiddetle arzularken, bunun yerine, bir tapınç nesnesi haline dönüştürülmüş olmaları, ardıllarının yaşadığı fikrî ve fiili çölleşme, onlar için hüzün verici olmalıdır.

Öncelikli ve esas vurgumuz İbrahim yoldaşın ve tüm komünist önderlerin sınıflar mücadelesinin ürünü olduğudur. Sınıflar mücadelesinde herhangi bir özne değil, işçi sınıfı ve ezilen halkların siyasal iktidar mücadelesini başarıya ulaştırmak üzere, gerçekle ilişkilenen gerçeği değiştirme eylemine kalkışan bir özne olarak yer almasıdır.

Kutup Yıldızımız MLM'nin temelleridir

Devrimin büyük önderleri bugün, her zamankinden daha çok “içeriden” gelen saldırıların altındadır. Doğrudan karşılarına almadan onları anma, onları fethetme iddiasıyla, bu meşruiyet içerisinde yapılmaktadır. Hareket noktaları “zamanın ruhu”dur. Bu ruhu doyurmayan, bununla yaklaşmayan görüş ve ilkeler “arkaik” diye damgalanmakta, günceli karşılama adına bir yeni revizyonizm rüzgarı olarak, uluslararası komünist hareketin saflarında esip durmaktadır. Prachanda-Bharattai çizgisini, bu çizginin gelişim sürecini örnek olarak verebiliriz.

Bir teorik karmaşanın varlığı aşıkardır. Dünya ve Türkiye belli bir değişimin içerisinden hızla geçerken, böyle bir geçiş sürecinde düşünsel karmaşanın yaşanması neredeyse bir toplumsal yasa gibidir. 1910'lu yılların Rusya'sını, oradaki siyasi durumu, Marksizm'le ilgili oluşan vasatı değerlendirirken, Lenin yoldaş tarafından Marksizm'in krizi kavramının kullanıldığını biliyoruz.(Lenin, Seçme Eserler, Cilt 11, Marksizm'in Tarihi Gelişiminin Bazı Özellikleri Üzerine Makalesi) İlgili makalede iki durum tespiti yapıyor Lenin; birincisi, toplumsal yaşam koşullarında ciddi, çarpıcı değişiklikler yaşanıyor ve bunların bilimsel bir açıklaması olmalıydı; “*Marksizm ölü bir dogma, bütün zamanlar için tamamlanmış, hazır, değişmeyen bir öğreti değil, canlı bir eylem kılavuzu olduğu içindir ki... değişiklikleri yansıtmak zorundaydı*”(Lenin, Seçme Eserler, Cilt 11, Sf 71)

diyor Lenin. Yaşanan toplumsal gelişmeler, bütün gerçekliğiyle tahlil edilmeyi ve değişim anlayışını talep ediyordu. Tam da Marksizm'den hareketle bunlar yapılmaya çalışılırken, hepsi de Marksist iddialı sayısız anlayış, sentez vs. ortaya çıkmıştı. Lenin yoldaşa göre *"değişikliğin yansıması derin bir çöküş, dağınıklık, her türlü sapma, kısacası Marksizm'in çok ciddi bir iç kriziydi."* Bu, Lenin'in birinci tespitiydi. Yani Marksizm'in iç krizi. İkinci tespit ise, *"bu çöküşü kesinkes savuşturmak, Marksizm'in temelleri için kararlı ve inatçı mücadele yürütmek yeniden güncel hale gelmişti."* Lenin'in ifade ettiği inatçı mücadele, "tüm değerlerin yeniden değerlendirilmesi" gibi bir hedef belirlemiş olan revizyonistlere karşı verilecekti. Bu mücadele **Marksizm'in temellerine** yaslanmış olarak Lenin yoldaş önderliğinde başarıyla verilmişti. Lunaçarski'nin, Bernstein ve Kautsky'nin felsefi ve siyasi revizyonizmi o inatçı mücadele sürecinde batırıldı.

1910'lu yıllar Rusya'da Marksizm'in krizi kadar, Marksizm'in devasa gelişiminin, ideolojik hegemonyanın tesisinin de tarihleridir. Bilginin pratik ve kavramsal biçimindeki iki farklı aşamasına rağmen, *"bunların, pratiğin esasında birleşmiş olduğu"* (Mao) ve tek bir süreç özelliği taşıdığı gerçeğine dayanan Marksist bilgi teorisi kendini bir kez daha doğruluyor ve sözünü ettiğimiz yıllarda sıçramalı bir gelişme kaydediyordu. Çünkü Marksizm pratikten besleniyor, hayatın çelişkilerine cevap olarak ve onların çözüm sürecindeki bilgiyi biriktirerek ilerliyordu. Lenin'in partisi, baştan sona pratik demek olan gerçeği kavrama ve onu değiştirme sürecinde Marksizm'in krizini geride bırakmanın yanında, kitlelerin pratiğine önderlik ederek Büyük Ekim Devrimi'ni gerçekleştirmişti.

Bugün açısından dünyada ve Türkiye gibi tek tek ülkelerde yaşanan, yaşanıyor olan değişimleri görüyoruz. Bu gelişmelerin düşünce dünyasına yansıması kaçınılmazdır. Olan biteni tanımlama, açıklama çabası diyebiliriz buna. Marksizm'le ilişkili ya da kendisini MLM olarak gören bütün kişi, çevre ve partiler böyle bir çabanın içerisindeyler. Her sınıfın, katmanın gerçekle kurduğu ilişki, dolayısıyla gerçeği kavrayışı farklı olur. Kendilerine uygun buldukları isim ne olursa olsun, bütün bu kesimlerin gerçeğe ilişkin tavrı birbirinden farklılıklar arz edecektir. Bugünkü düşünsel karmaşa, Lenin yoldaşın ifadesiyle söylersek derin bir çöküş, dağınıklık, her türlü sapma gerçekle kurduğu ilişkiyi hangi sınıfın cephesinden durarak gerçekleştirdiğiyle ilgilidir. Baktığımızda yaygın olanın revizyonizm, reformizm olduğunu görüyoruz. Bu teorik, siyasal görüngü pekala Marksizm'in (yani Marksizm-Leninizm-Maoizm'in) krizi olarak adlandırılabilir. Gerçeğin karşımıza çıkardığı bu tablo hiç de korkutucu değildir. Marks

yoldaş bir başka vesileyle şöyle demişti: *"İnsanlık kendi önüne, ancak çözüme bağlayabileceği sorunları koyar."* Çünkü demişti Marks yoldaş, *"Yakından bakıldığında, her zaman görülecektir ki, sorunun kendisi, ancak onu çözüme bağlayacak olan maddi koşulların mevcut olduğu ya da gelişmekte bulunduğu yerde ortaya çıkar."*(K. Marks'ın E.PE Katkı, 5. Baskı, 2005, Sf 40) Sorun diye addedilen olgular bilinebilir oldukları zamandan başlayarak bir "sorun" kimliğini kazanırlar. Bu da, bunu çözecek olan güçlerin mevcut olduğu anlamına gelir ki, gerisi mücadeleye kalmış bir meseledir. Peki, çözüm güçleriyle birlikte mevcut olan her sorun çözüme kavuşur mu? Bu soruya cevabımız diyalektik materyalist yöntemin uygulanması ve gerekli araçların kullanılması koşullarında "evet"tir.

Marksizm-Leninizm-Maoizm işçi sınıfının öğretisidir. Bu öğreti ortaya çıktığı günden bugüne, egemen sınıfların ideolojisi kadar, kendi içinde çıkan görüş ve akımlarla mücadele içerisinde oldu. MLM, ölü dogmalar yığını değildi; toplumun gelişme süreci içerisinde kimi çelişkiler başkalaşıma uğrayıp değişirken yine bu gelişmeye bağlı olarak yeni çelişkiler karşımıza çıkmaya başlar. Temel ve baş çelişkinin, başlıca çelişkilerin bu gelişme sürecinde nasıl etkilendiğini incelemek gerekli ve kaçınılmazdır; MLM'yi canlı, dinamik kılan da budur. Bu inceleme süreci yeni bilimsel bilgilerle birlikte MLM'nin zenginleşmesi gibi sonuçlar ürettiği gibi daha geri noktalara savrulmalar da çokça yaşanmaktadır. Toplumsal gelişmenin getirdiği yeni çelişkilere cevap olmakla başlayan tamamen devrimci çabalar başladığı gibi sürdürülmemekte, eskimiş tezlerin yinelenmesinden öteye gitmeyen bir son ortaya çıkmaktadır. Bu arayışlarda, ihmal edilen iki esaslı nokta bulunmaktadır. Birincisi "Marksizm'in temellerine" yaslanmamaktadır; ya da Marksizm'in temelleri hedeflenmektedir. İkincisi ise en ileri olan mevziide durma, o mevzii üzerinden ilerlemedir. Bu iki olgunun ihmal edilmesi tamamen devrimci kaygılarla başlatılan çabanın geri bir noktada sonuçlanmasıyla bitmektedir.

Bu konuda doğru olanın, yapılması gereken ne olduğunu öğrenmek için İbrahim yoldaşın pratiğini incelemek gerekiyor. "Aşma"nın, fethetmenin ne demek ve nasıl olduğunu o pratikte görebiliyoruz.

Bugün İbrahim Kaypakkaya gerçekliğinin kavranmamış olması bir olgudur. Fakat hemen eklemeliyiz; olgu, İbrahim yoldaşla sınırlı olmayıp daha genel, daha bütünlüklüdür. MLM'nin kavranmamış olması söz konusudur. İşçi sınıfının elindeki bu en güçlü silahla kurulan tek yanlı ve öznel ilişki, bu silahın gerçek gücünü açığa vurmasını engellemiştir. Lenin yoldaş *"Marks'ın öğretisi her şeye kadirdir çünkü doğrudur"* derken bir abart-

mada bulunduğunu hiç mi hiç düşünmüyoruz. Kuşandığı bu öğretilerle bütün karmaşık süreçleri açıklamakla kalmadı, pratiğin önünü de açmış oldu. İbrahim yoldaşın MLM öğretisiyle ilişkisi, kendinden önceki komünist önderler gibi gerçeği anlama ve onu değiştirme üzerine kuruludur. Bu konuyu, yani "İbrahim'den İbo'ya" doğru olan gelişim sürecini ve bu sürecin bazı uğraklarını kısmen de olsa açmak istiyoruz.

Kaypakkaya, toplumsal pratik içerisinde teoride ve pratikte en ileri olanla birlikte olmaktır

Türkiye, 1960'lı yılların ortalarından başlayarak yükselen bir kitle hareketine sahne oldu. Aslında bunun öncesi vardı. Çok partili döneme geçişle birlikte kitlelerin tepki ve muhalefetinin daha da belirginleştiğini, yoksulluk ve sefaletle ve jandarma dipçisiyle özdeş koşullarına tepki olarak DP'ye yöneldiklerini, bunun faşist Kemalist diktatörlüğe, onu simgeleyen CHP'ye bir tavır olduğunu biliyoruz. Kitlelerin açığa çıkmış tepkileriyle buluşacak devrimci, komünist bir önderlik yoktu. *"TKP çökertilmişti. TKP'nin döküntülerinden H. Kıvılcımlı'nın 1954'te kurduğu Vatan Partisi, kitlelere sırtını dönmüş, Adnan Menderes köpeğini 'İkinci Kuva-i Milliyetçiliğimizizin önderi' olarak alkışlamakla meşguldür."* (İbrahim Kaypakkaya, Seçme Yazılar, Umut Yayıncılık, 2004 basım, Sf 222) Kitleler Kıvılcımlı'nın alkış tuttuğu Menderes Hükümeti'ne, onun baskı ve soyguncu yönetimine karşı hoşnutsuzluklarını gösterdiklerinde bu tepkiden örgütlü "muhalefet" gücü olarak CHP istifade etmiş, hâkim sınıflar arasındaki çatışmadaki kendi konumlarını güçlendirmek üzere kullanmışlardı.

DP karşıtı hareketlerin yükseldiği bir dönemde 27 Mayıs faşist darbesi gerçekleşmiş, Menderes Hükümeti devrilmişti. Hâkim sınıflar arasında, devlet iktidarı için yürütülen egemenlik savaşının kimi koşullarda nasıl sert geçeceğine dair yeni bir örnekti 27 Mayıs darbesi.

Menderes karşıtı başlayan ve devam eden kitle eylemleri, '61 Anayasası'nın getirdiği sınırlı demokratik ortamla birlikte daha çeşitlenmiş, yaygınlaşmış ve ortam kimi yeni araçların oluşumunu da hızlandırmıştı. DİSK'in kuruluşu, TİP'in ortaya çıkışı bu koşullarda mümkün oldu. Baskı ve zulüm altında bir türlü doğrulamayan kitleler, ayağa kalkmaya başlamıştı. Şu ya da bu hâkim sınıfın siyasi hesaplarıyla kesişiyor olsa da bütün bu hesapların dışında kendine ait, özgün bir mecra yakalamıştı ve bu mecra içerisinde *"fabrikalarda ve köylerde yeni, taze, canlı bir halk hareketi filizleniyordu."* (İ. Kaypakkaya)

İbrahim yoldaş, o günkü koşullar hakkında şunları söylüyordu: *"Kah-*

*raman işçi sınıfımızın, fedakâr köylülerimizin ve **yigit gençliğin çığ gibi yükselen mücadelesi, hızla yayılan Marksist-Leninist eserler, Çin'de Başkan Mao'nun önderliğinde yer alan Büyük Proleter Kültür Devrimi'nin dünyayı sarsan etkileri, bütün bunlar ülkemizin toprağında yığınların mücadelesine önderlik edecek genç bir omünist hareketin fişkırmasına elverişli ortamı hazırlıyordu.***"(İbrahim Kaypakkaya, age, Sf 224) Bu çözümleyici tarza İbrahim'in devrimci pratiği boyunca hep rastlıyoruz. Nesnel gerçeği açıklarken, bu gerçeğin subjektif olgulara olan yansımalarını da bulup çıkarıyor. Bu nokta önemlidir. Objektif olanla subjektif olanın bağına açığa vuruyor.

Sürekli yeni güçleri içine çekerek büyüyen ve farklı mücadele biçimleriyle zenginleşen kitle hareketi, arayış ve denemeleri içerdiği için şu ya da bu düzeyde bir örgüt ve önderlik için koşulları da oluşturuordu. Toplumsal pratik içerisinde yer alan en ileri kesimler daha yüksek ve ileri bir pratik için yeni ve farklı araçlara gereksinim duymakla yüz yüze kaldıkları andan başlayarak bu araçların oluşumunu olgunlaştırmaya başlarlar. Toplumsal pratiğin öne çıkarttığı ileri kitleler arasında yaygınlaşmaya başlayan proleter düşünceler komünist hareketin habercisi olur. Komünist hareketin doğuşu objektif koşullarda olgunlaşır. Lenin yoldaş *"Dünyanın hiçbir yerinde proleter hareket 'birdenbire' ortaya çıkmamıştır, dünyanın hiçbir yerinde böyle ortaya çıkamazdı"*(Lenin, Seçme Eserler, Cilt 11, Sf 81) diyor. İşaret ettiği konu kitlelerin pratiği ve bu pratik içerisindeki ileri kesimlerin devrimin önderliği rolünü yerine getirecek aracı oluşturma sürecidir. İbrahim MLM'ye sadık, onun yaratıcı bir öğrencisiydi. Komünist bir örgütün tepeden inme, birdenbire oluşacağı, belli sayıdaki aydınla bu işin kotarılabacağı fikrine prim vermiyor, kitlelerin mücadele yatağını örgütün doğum yeri olarak görüyordu.

İbrahim yoldaş, kitle hareketlerinin yükselişte olduğu bir sürecin içerisinde aktif bir özne olarak yer aldı. 1966'dan başlayarak devam eden yıllar boyunca işçi, köylü ve gençlik içerisinde dinamik bir faaliyet yürüttü. Çapa Fikir Kulübü'nün kurucuları (1967) arasındaydı. NATO ve 6. Filo karşıtı eylemlerde, Trakya'da topraksız köylülerin toprak işgallerinde, Demirdöküm, Gamak, Singer, Sungurlar vb. direniş ve grevlerinde, 15-16 Haziran Büyük İşçi Eyleminde en ön saflardaydı.

Düşünsel olarak da tıpkı pratik süreci gibi yoğun ve kapsamlıydı. MLM'nin Türkiye serüveninde önemli uğraklardan biri de Sosyalist Devrim, Milli Demokratik Devrim (MDD) ayrışmasıdır. İbrahim MDD'den yana saf tutar. Düşünsel tercihinine uygun olarak örgütsel, siyasal pratiğini de şe-

killendirir; MDD'yi savunan Türk Solu ve Aydınlık Sosyalist Dergi (ASD) çevresiyle birlikte olur. Bu çevrenin *"tam ve kelimenin gerçek anlamında devrimci mahiyette olmadığını"* (İbo) biliyordu. Bu çevrelerle birlikte, aynı yerde olmasının temel ve belirleyici nedeni, bu kesimin o günkü koşullar içerisinde düşünsel ve pratik yönden en ileri noktada olmasıydı. İ. Kaypakkaya verilmiş olana sırt dönmüyor, daha iyi ve daha ileri olanın oluşması için beklemeye geçmiyordu. Mevcut koşullar içerisinde en ileri olanla buluşup onu aşma yönünde bir tarza sahipti. Onun her pratiğinde bu tarzın izlerine rastlıyoruz. Mükemmeliyetçiliğe, "bekle-gör" cülüğe asla tenezzül etmiyor, mevcut olan içerisinde tercihini yapıyor ama, onunla yetinmeyip onu değişime zorlayarak gelişimin bir parçası yapıyordu. *"Türk Solu ve Aydınlık Sosyalist Dergi, bazı olumsuz yanlarına rağmen, devrimci kadroların bilincinin ilerlemesine ve devrimci düşüncenin kavranmasına yardımcı oldu"* diyordu. TİP reformizmiyle karşılaştırıldığında bu çevreler daha ileri bir yerdediler. Türk Solu ve ASD sadece söylemde, ideolojik ve siyasal yönde değil, pratik açıdan da *"TİP'e göre, işçilerin, köylülerin, gençliğin ve diğer halk kitlelerinin demokratik ve devrimci anlamdaki eylemlerine biraz daha fazla ilgi [gösteriyordu]"* (İ. Kaypakkaya) Türkiye'de ideolojik ve siyasal çizgiler henüz en kaba haliyle ayrıışmıştı. İbrahim hiç tereddütsüz teori ve pratikte en ileri olan hangisiyse onunla buluşuyordu. İncelenmesi gereken bir tavidir bu. Bu tavır çözümlendiğinde coşkulu, tutkulu, öğrenmeye aç bir militan olarak Kaypakkaya portresinden Türkiye devriminin komünist önderi olmaya giden özellikler karşımıza çıkar.

Bu özellik en başta diyalektik materyalizmi kavrayış biçimidir. Başkan Mao şöyle diyordu: *"Marksist felsefenin, diyalektik materyalizmin, iki belirli özelliği vardır: biri sınıfsal oluşu, diyalektik materyalizmin proletaryanın hizmetinde bulunduğunu açıkça ilan etmesi; diğeri uygulanabilir oluşu, teorinin pratiğe bağlılığı üzerinde durması, dönüp dolaşıp pratiğe hizmet edecek olan teoriye temel olarak, pratik üzerinde durması"* (Mao Zedung, Teori ve Pratik, Sol Yayınları, 4. Baskı, 1974, Sf 10-11) İbrahim Kaypakkaya olay ve olguları, bunların birbirleriyle olan iç bağıntılarını proletarya ve ezilen halkların kurtuluş sorunuyla ilişkisi içerisinde ele alıyordu. Girdiği her pratikten düşüncelerini daha belirginleştirmiş, daha geliştirmiş olarak çıkarken daha ileri pratiklerin hazırlığına koyuluyor veya harekete benzer müdahalelerde bulunuyordu. Sınırlı bilgi, yüzeysellik, perspektifsiz bir mücadele işçi sınıfını, ezilen halkları kurtuluşa götüremezdi. Gerçek olan buydu. Ve İbrahim yoldaşın MLM ile, diyalektik materyalizmle ilişkisi bu gerçeği değiştirmek üzerine kuruluydu. Bu kavrayış biçimi kaçınılmaz

bir biçimde en ileri olanla bütünleşmeye, en ileri olanla birlikte yürümeye ve ileriye doğru dönüştürme mücadelesine götürüyordu.

Sınıf mücadelesinin yasalarını kavrayarak ve yöneterek ilerleyen bir önder

Toplumsal gerçeklik karşısında proletarya ile emperyalistler ve uşaklarının karşıt konumlanışları, tavırları vardır. Proletarya toplumsal gerçekliği yani verili olan üretim, bölüşüm ve mülkiyet ilişkilerini, bu ilişkiler üzerinde yükselen üst yapıyı kökten değiştirmek, yeni bir üretim ilişkisi ve üst yapısını inşa etmek ister. Emperyalistler ve işbirlikçileri ise aynı toplumsal gerçekliğe tam da proletaryanın karşısında, onun tam karşıtı olacak bir biçimde yani verili olanı, mevcut üretim ilişkileri ve üst yapıyı korumak yönünde müdahale eder. Gerçek verili olandır. Hâkim sınıfların çıkarları egemen oldukları bu gerçeğin korunmasını ve sürdürülmesini zorunlu kılmaktadır. Şiddeti, saldırganlığı, ideolojik tahakkümü yoğunlaştırması hep bu koruma ve sürdürme adıdır. Birinin koruma, diğerinin yıkma biçiminde hayat bulan aynı gerçeğe dönük iki karşıt sınıfın tavrıdır bu.

Proletarya ve egemen sınıflar dışında kalan diğer toplumsal tabakaların yaşadığımız toplumsal gerçeklikle ilişkileri bu iki sınıfta olduğu gibi radikal, nihai değildir. Bu tabakaları, egemen olanla uzlaşmaya, buluşmaya götürün, belli koşulların oluşması halinde egemenlerle barışık kılan varoluşsal nedenler söz konusudur. Bu toplumsal katmanlara ait bireyler, bu katmanların politik temsilcileri olan yapılar diyalektik materyalizmle bu yapısal, varoluşsal nedenleri dahilinde, bu nedenler elverdiği biçimde ilişkilendirir. Sosyo-ekonomik koşulları, toplumsal gerçeğe kökten değiştirmeye ve yeni bir toplum inşa etmeye imkân vermiyor. Bu koşullar (gerçeklik) içerisinde onları verili olan karşısında daha devrimci ve daha uzlaşıcı kılarak (yani katman-tabaka olarak) koşullu hareket eden, dolayısıyla eylemsel tavrı rölatif olan bu kesimler diyalektik materyalizmi de bu ölçekte kavrarlar.

Engels yoldaş, *"İnsanlar, her biri bilinçli olarak istedikleri kendi amaçlarını izleyerek... kendi tarihlerini yaparlar"* diyordu. Peki, kendi tarihini yapan insanın izlediği bilinçli istençlerini belirleyen nedir? Engels'in yanıtını aradığı sorulardan biri de budur. Şüphesiz "maddi koşullar" diye cevap verilebilir. Biz bu genellemeyi yine Engels yoldaştan hareketle sınıflar mücadelesi diye cevaplayacağız. Engels "... Açık ya da bulanık bir biçimde, doğrudan ya da idolojik ve hatta tanrısallaştırılmış bir biçimde, eylem halindeki yığınların ya da onların liderlerinin (büyük adamlar denilenler bunlardır) düşüncesinde bilinçli güdüler olarak yansıyan devindirici nedenleri

aydınlığa çıkarmak..." (Marks/Engels, Seçme Yazışmalar, Cilt 3, 1973, Sf 448) diyordu. Asıl sorun budur. İnsanın bilinçli davranışları sınıf mücadelesi içerisinde biçim alır, belirlenir. Farkına varsın veya varmasın kişi, sınıf mücadelesine bağlı olarak konumunu belirler.

Bugün insanın bilinçli olarak kaybedeceğimiz davranışlarının tümü mücadeleye halindeki sınıflardan ya birinin ya da ötekini çıkarına hizmet etmektedir. Sınıf çıkarlarının ekonomik boyutu egemen sınıflar için üretim araçları üzerindeki özel mülkiyetlerini korumak ve geliştirmek yönündeyken proletarya için özel mülkiyete son vermek, kolektif mülkiyete dönüştürmektir. Bir avuç olan egemen sınıflar, bu sınıf çıkarlarını siyasal iktidarla yani devlet aracılığıyla korur ve gerçekleştirirler. Bu yüzden proletarya ve ezilen halkların siyasal kurtuluşları olmaksızın ekonomik kurtuluşları olmaz. Bu yüzden sınıflar mücadelesi bir siyasal iktidar mücadelesidir; ya da yine Engels'in dediği gibi, modern tarihteki bütün sınıf savaşmaları, bir siyasal savaşım özelliğindedir. Öyleyse insanlar sınıf mücadelesinin belirleyiciliği altında istençlerini gerçekleştirirken siyasal iktidar karşısındaki konumlarını da tayin etmiş olurlar.

İbrahim yoldaş, sınıf mücadelesinin bütün alanlarda (iktisadi, siyasi, ideolojik) keskinleştiği bir sürecin içerisinde yoksul, emekçi bir ailenin çocuğu olarak yer almıştı. Ezilen halkın yanında saf tutmasında sınıfsal konumu belirleyici olmuştu. Egemenlere karşı ezilen halkların kurtuluş mücadelesinde kendisini bulması kişisel tarihi hakkında bir beyandır. Fakat o, kendi tarihi için attığı adımı sınıflar mücadelesi içerisinde bir özne olmakla sınırlı tutmadı. Öğretiyi, yani MLM'yi, işçi sınıfının bilimi olarak diyalektik ve tarihsel materyalizmi başlıca özelliği, özü pratik olan niteliğiyle kavradıkça (ki kavramak burada gerçekleştirmektir) Türkiye devriminin teorisi ve pratiği belirginleşmeye, komünist bir önderliğin temelleri atılmaya başlamıştır.

Koşullar önderini arıyor

1960'ların ortalarından 1970'lerin başına dek yaşanan süreç Türkiye'nin büyük kaynaşmalar, saflaşmalar yaşadığı, sınıf mücadelesinin sıçramalarla ilerlediği ve bambaşka bir Türkiye gerçeğine vesile olduğu bir süreçti. Benzer kaynaşmaların yaşandığı bir dönemde Engels'e yazdığı mektupta *"Bu büyüklükteki gelişmelerde 20 yıl bir gün bile etmez"* diyordu Marks yoldaş. Egemen sınıfların kendi aralarındaki iktidar mücadelesini ve katliamlarla bastırılan Kürt ulusal isyanlarını saymazsak yaklaşık 50 yıl içerisinde sınıf mücadelesinin kat ettiği mesafe ile sözünü ettiğimiz 5-6 yıl

içerisinde alınan mesafe arasında büyük uçurumlar vardır. 50 yıla bedel gelişmeler bu kısacık zaman aralığında yaşanıyordu. Hareket halindeki kitlelerin ve onların pratiklerinin içerisinde eylemsel olarak yer alan devrimci militanlar kendi bilgi süreçlerinde de görülmemiş gelişmeler kaydediyordu; tıpkı Lenin yoldaşın belirttiği gibi *“Devrim dingin siyasal gelişme dönemlerinde inanılmaz gibi görünen bir hız ve derinlikte insanları eğitti”* (Lenin, Demokratik Devrimde Sosyalist Demokrasinin İki Taktiği, Sol Yayınları, Sf 7). Hareketin özel bir biçimi olan sınıflar mücadelesi içerisinde yer almak, onun bir parçası olmakla bu harekete özgü değişimlerden geçer insanlar. Bu değişim süreci kişinin davranışlarında olduğu gibi aklında ve ruhunda da eğitici bir rol oynar. Bunlar sınıf mücadelesinin kendinden kişiye kattığı şeylerdir. İbrahim Kaypakkaya mücadele içerisindeki bir militan, mücadelenin bir parçası olma haliyle sınırlı değildi. İbrahim bu sıradan duruşun ötesindeydi. O hareketin yasalarıyla ilgileniyor, gelişmesinin nedenleri ve araçları üzerinde yoğunlaşıyordu.

Türkiye'nin siyasal birikimi, iktisadi, siyasi ve ideolojik alanda süren mücadelenin düzeyi komünist bir önderin tarih sahnesine çıkması için elverişli bir ortam sunmuştu. Bunun kişi olarak İbrahim Kaypakkaya olması İbrahim açısından bir rastlantıydı. Hareketin ulaştığı seviye İbrahim Kaypakkaya gibi bir önderin açığa çıkması için olgunlaşmıştı. Koşullar öznesini arıyorken, İbrahim yoldaş öne çıkmıştı. Onun bütünüyle hareketi, onun yasalarını kavramaya ve bu bilinçle hareketi yönetmeye yönelmesi ideolojik alanda olduğu kadar politik, pratik alanda da önderlik niteliği kazanmasını getirdi.

Hükümünü süren diyalektik materyalizmdi; içine doğduğu tarihi koşullar itibarıyla rastlantı ve zorunluluk yasası İbrahim yoldaş özgülünde kendini gerçekleştiriyor, Türkiye devriminin komünist önderini açığa çıkartıyordu.

İbrahim Kaypakkaya Tarafından İpliği Pazara Çıkarılan Can Çekiştirikçe Tabulaştırılan Resmi İdeoloji: **KEMALİZM**

(DOĞUŞU, GELİŞİMİ, KURUMSALLAŞMASI GİRİŞ

"Kendi beyinlerinin ürünleri, onları yaratan beyinlerin üstüne çıkmıştır. Yaratıcılar kendi yarattıkları şeyler önünde secdeye varmışlardır... Fikirlerin egemenliğine karşı başkaldırım."(Alman ideolojisi (Feuerbach), sy: 35 K. Marks, F. Engels)

K. Marks ve F. Engels Alman ideolojisini değerlendirirken oldukça isabetli olan bu belirlemeyi yapıyorlardı. Şüphesiz ki bu belirleme Kemalizm ideolojisini ve onun tabulaştırılarak yaşatılmaya çalışılan gerçekliğini de açıkça ifade ediyor. Bir ideoloji, bir sistem veyahut bir egemen güç ne kadar efsanevileştirilir, mitleştirilirse bir o kadar da dokunulmazlık zırhına büründürülür. Bu da yığınlar nezdinde ulaşılmaz bir tabu algısının, fikrinin oluşmasını sağlar. Böylece, erişilmezlik duygusu, mevcut egemen güç karşısında kendi zayıflığına yenik düşer ve can çekişse dahi tabunun yeniden yeniden diriltilmesi yönünde kendini konumlandırır. Artık egemen olan ve yaratıcılık düzeyinde kutsanan ideolojik güç, kendisi için devasa bir alan yaratmış olur ve bilinçsiz yığınların sahipleniciliğinde sürekliliğini güvence altına alır.

İşte Kemalizm de tam böylesine bir ideolojidir. Ve elbette ki basite alınacak ya da dar bir ideolojik çerçeveye içerisinde tanımlanabilecek herhangi bir olgu değildir.

Kemalizm, cumhuriyet olarak şekillenen devletsel yapılanmanın kurucu ideolojisi ve bu yapılanmanın kurumsallaşmış egemen siyasal gücü olmakla beraber, kendi çürümüşlüğü içerisinde tabulaştırılarak durmadan hayat verdirilen ve sürekliliğini de tapınmavari resmîyet kazanmış dokunulmazlığından alan ve topyekün toplumun ideolojik, siyasal, sosyal, kültürel, psikolojik, ahlaki vb. bütün dokusuna nüfuz ederek şekillenmesini sağlayan bütünlüklü bir ideolojidir. Kemalizm gerçekliğinin kapsayıcılığına öncelik verilmesi ve tarihsel materyalist tutuma bağlı kalarak tahlil edilmesi, şüphesiz ki bu ideolojinin daha somut biçimde kavranması açısından önemlidir.

Eğer benimsetilenle gerçek arasındaki örtü kaldırılamaz ve zihinleri kuşatmış olan söylemler tarumar edilemezse, resmi ideoloji olarak tanımlanan Kemalizm, egemen güç olarak yığınları esaret altında tutmaya devam edecektir. Bu yüzden Kemalizm'in hem tarihsel temellerini hem de bugününü biçimlendiren ideolojik-siyasal arka planı geniş kitlelere azami düzeyde teşhir edebilmek ve kavratılabilmek çok önemlidir. Diyalektik yöntemle izlenecek yol, kaçınılmaz olarak bu yanıltıcı örtünün sökülüp atılmasını ve gerçeğin en yalın haliyle kavranmasının önündeki engellerin kaldırılmasını sağlayacaktır.

Bunun için temel referans niteliğindeki Marks ve Engels'in şu vurgusu, yöntemin daha iyi algılanması açısından oldukça önemlidir.

"Burjuvazi, eskiden kalma bütün dayanıklı ve ulu kurumları; büyük sanayi, rekabet ve dünya pazarı sayesinde fiilen nasıl darmadağın ediyorsa, aynı şekilde bu diyalektik felsefe, bütün mutlak ve nihai gerçek kavramları, kendilerine tekabül eden insanlığın mutlak durumları, kavramları ile birlikte bertaraf ediyor. Karşısında mutlak, nihai, kutsal hiçbir şey dayanmıyor; her şeyin gerçeğini ve her şeydeki geçiciliği gösteriyor ve özünde kendisinin dahi düşünen beyinde bir aksinden ibaret olduğunu, oluşumun ölümün, aşağıdan yukarıya doğru sonsuz tırmanışın durmak bilmeyen sürecinden başka bir şey kalmıyor."(Felsefe İncelemeleri, sy: 12-13, K. Marks, F. Engels)

Demek ki "nihai", "mutlak", "kutsal" denilen yanılsamalı kavramların, perdelenerek saklı tutulmuş gerçekliklerini, gün yüzüne çıkarabilmek için doğru yerde ve doğru yöntemle bakabilmek çok önemlidir. Doğru yöntemin tayin edilmesi beraberinde incelenerek, tayin edilecek kavramın ya da olgunun asıl niteliğine ulaşılmasını sağlayacaktır.

Bir kavramın ya da olgunun doğru tahlil edilmesi ondaki söylemsel yönün, geçiciliğin dışlanması ve gerçek özünün açığa çıkarılması demektir. Bu ele alışı sürecliliği şüphesiz ki araştırma yapmakla mümkün hale gelebilir. Mao Zedung'un *"araştırma yapmayanın söz hakkı yoktur"* ifadesi bu yüzden anlamlı ve isabetlidir.

Bir şeyin niteliğini azami düzeyde gerçekliğe yakın olarak ortaya koyabilmek aynı zamanda o şey karşısında nasıl bir pozisyon alınabileceğini gösterir. Kemalizm'i bir olgu olarak ele alıp doğduğu, şekillendiği ve sürekliliğini sağladığı koşullarıyla birlikte incelemek onun niteliğini doğru biçimde anlamının, kavramının ve tanımlamanın öncelikli adımdır. Yapılacak her türden ideolojik, politik, ekonomik, sosyal ya da bütünlüklü olarak konjonktürel ortam araştırması, olgunun niteliğine dair objektif tutumun pekişmesine hizmet edecektir.

Burada, araştırma yönteminin bilimselliği tayin edici bir önem kazanır. Üstünkörü, özen gösterilmeyen, yüzeysel ve birçok açıdan öznelciliğe mahkum olmuş bir yaklaşımla yapılacak her tahlil ya da tanımlama ne yazık ki tanımlanmaya çalışılan olgunun ömrünü uzatmaya yarar. Öznelci tutuma düşmemek için “biricik Marksist-Leninist tutum” olarak Mao Zedung ısrarla “gerçeği olgularda aramaktan” söz eder. Kemalizm’e neşterin vurulacağı esas adım da buradan atılmak zorundadır.

Mao Zedung, olguyu “genel olarak var olan şeyler”, gerçeği, “olguların iç ilişkileri ya da onlara hükmeden yasalar” ve aramayı ise “araştırma yapmak” olarak ifadelendirir. Kemalizm gerçeğini ideolojik temelleriyle, siyasi çizgisiyle, sınıfsal-sosyal dayanaklarıyla ve iktidarlaşması yönüyle tanımlamak, onu var eden tarihsel koşulların iyi incelenmesiyle mümkündür. Kemalizm olgusunu var eden bütün unsurlara ulaşılması ve onların niteliği hakkında gerekli her türden ayrıntılı bilginin toplanması, toplanan bilgilerin verili koşullardan koparılmadan belirli bir bütünsellik içerisinde ve birbirine bağlı olarak tahlil edilmesi hem koşullara vakf olunmasını hem de olgunun niteliğinin doğru tanımlanmasını sağlayacaktır.

Bu noktada sadece objektif olabilmek yetmez. Lenin bir Marksist’le (materyalist) bir objektivisti şu temelde birbirinden ayırıştırır: *“Objektivist, verili tarihsel sürecin zorunluluğundan söz eder, materyalist, verili iktisadi toplumsal formasyonu ve onun etrafında üretilen antagonist ilişkileri tam olarak saptar. Verili bir olgunun zorunluluğunu kanıtlayan objektivist daima, bu olguların savunucusu bakış açısına düşme tehlikesi içindedir: materyalist sınıf karşıtlıklarını açığa çıkarır ve böylece bakış açısını belirler. Objektivist ‘üstesinden gelinemeyecek tarihi eğilimler’den söz eder. Bu sınıf diğer sınıfların karşı etkinliğinin şu ya da bu biçimlerini üretir. Bu şekilde materyalist bir yandan objektivistten daha tutarlıdır ve objektivizmini daha derin ve daha tam hayata geçirir. Sürecin zorunluluğuna işaret etmekle kalmaz, bilakis, özellikle hangi iktisadi toplumsal formasyonun bu sürece içeriğini verdiğini ve özellikle hangi sınıfın bu zorunluluğu belirlediğini açıklığa kavuşturur...”* (Seçme Eserler, Cilt 11, sy: 389, Lenin)

Materyalist tutumun ayırt edici özelliği, incelenen olgunun ya da sürecin bilimsel tahlili ve varılacak olan doğru çıkarımların niteliği konusunda kendisini gösterir. Kemalizm’e dair çok farklı niteliklere sahip değerlendirmelerin, tanımlamaların yapılıyor oluşu şüphesiz ki düşünce yöntemindeki sorunlu halin, materyalist bakış açısındaki yoksunluktan kaynaklandığına işaret etmektedir.

Burada ayrıca, bir olgu bir kez tanımlanınca onun niteliğine dair yeni bir arayışa gitmeme düşüncesinin de önemli ölçüde olumsuz bir etkiye neden olduğunu belirtmek gerekir. Halbuki bilgi ya da düşüncenin mutlak, nihai, kesin ya da değişmez olmadığı aşikardır. Bilginin, düşüncenin sınırları, kavrayanın sınırlarıyla koşulludur. Bu yüzden bilgi de, düşünce de öznel sınırlara hapsedilemez. Bilgi ya da bilgilenme durağanlaştığı anda kendisiyle tanımlanan birçok şey de donuklaşır. Oysa bilgi sürekli olarak daha ileri bir niteliğe doğru yol alır. Çünkü hem doğada hem toplumda durmaksızın aşağıdan yukarıya doğru sonsuz bir gelişme vardır. Bilgi de bu sonsuzluğun içinde gelişimini sürdürür.

Kıscacası materyalist tutum hem şeylerin, hem de şeyleri biçimlendiren süreçlerin özelliklerini en iyi biçimde bilmenin ve kavramanın temel yöntemidir.

Kemalizm'in doğup şekillendiği tarihsel koşullara ve bu koşullarla birlikte ete kemiğe bürünerek kapsamlı bir ideolojik, siyasi aygıtla dönüştürülerek iktidara geçen, devletleşen bu egemen ve kurumsallaşmış resmi ideolojiye materyalist tarihsel yaklaşım açısından ilk neşteri vuran İbrahim Kaypakkaya oldu.

Genç yaşına, sınırlı araştırma imkanına rağmen, Kemalizm hakkında yaratılmış efsanelere, kurgulara ve söylemlerle kuşatılarak benimsetilmiş sahteliğe, dokunulmaz kılınmış tabusal gerçekliğe hiçbir tereddüde ve ikileme kapılmaksızın müdahale ederek, perdenin arkasındaki gerçek Kemalizm'in şeklini, şemalini ve niteliğini gün yüzüne çıkardı. Devrimcilik, ilericilik adına tabuya giydirilen ya da onunla özdeşleştirilen bütün olumlu ve insanlığın hayali olan yararlı kavramların hiç de sunulmak istendiği gibi olmadığını, aksine "kralın çıplak" olduğunu deşifre ediyordu Kaypakkaya.

Ve o; *"Şimdi iyi biliyoruz ki, bizim Kemalizm konusundaki yargılarımız, Çetin Altan, D. Avcıoğlu, İlhan Selçuk'tan tutun da TİP, M. Belli, H. Kıvılcımlı, TKP, THKP-THKC, THKO ve Şafak revizyonistlerine kadar, bütün burjuva ve küçük burjuva örgüt ve akımlarını öfkeyle ayağa fırlatacaktır. Ama öfkeyle ayağa fırlamaktansa, Türkiye tarihine daha ciddi olarak göz atmaları, onu doğru olarak kavramaya çalışmaları gerekmez mi? Türkiye gerçekleri bize şunu gösteriyor..."* (Seçme Yazılar, sy: 244, İbrahim Kaypakkaya) diyerek Kemalizm'e dair Marksist temele dayalı ideolojik siyasi tespitlerini peş peşe sıralıyordu.

Kaypakkaya, bilimsel bilgiye ulaşmanın öncellerini doğru kavradığından ve kavradığı yöntemle tarihin izini isabetli biçimde sürdürdüğünden ve

bilimsel tutumun verdiği özgüvenle düşüncelerini açık ve net ortaya koyduğundan dolayı şüphesiz ki dönemi içerisinde farklı bir yerde duruyordu. Tarihi araştırmadan ileri sürülecek her türden tumturaklı sözün fiiliyatta hiçbir değer taşımadığını, taşımayacağını biliyordu. Kaypakkaya, o yüzden diğerlerini tarihi incelemeye davet ediyordu. Çünkü biliyordu ki, sunulan, öğretilen, benimsetilen ve doğruluğundan en küçük bir şüpheye kapılmanın dahi şimşeklere sebep olunacağı o dokunulmaz kılınmış resmi tarih, aslında araştırmayan, sorgulamayan yığınların bilgisizliği ya da bilinçsizliği altında saklanan, güvence altına alınan ve ihtiyaca göre adlandırılmış, tanımlanmış ve kurgulanmış bir tarihti. Bu gerçeğin görülmesi çok önemliydi.

İşte Kaypakkaya tam da bu noktada tarihsel misyonunu kararlı biçimde ortaya koyuyordu. Kendisini “devrimci” diye tanımlayan ya da “sol” diye niteleyen bütün oportünist, revizyonist, reformist çevreler öyle bir pozisyon alıyorlardı ki resmi ideolojinin bile kendisine atfetmediği birçok devrimci nitelemeyi Kemalizm’le izah ediyor ya da Kemalizm ile özdeşleştiriyorlardı. Bu çevreler için Kaypakkaya’nın haklı olarak “öfkeyle ayağa fırlayacaktır” demesi boşuna değildir. Çünkü tutundukları dalın çürük olduğunu birileri kendilerine gösterdiğinde onlar ilk elden dalın çürük olduğu gerçeğine değil söyleyene yöneleceklerdi. Lakin gerçek sandıkları ve kendi varlıkları olan zemin, Marksist yöntemlerle edinilen bilginin karşısında kayıyordu. Bu kaçınılmazdı çünkü diyalektik felsefe görünendeki sahteliği, geçiciliği bilimsel bilginin süzgecinden geçirerek ayıklıyordu. Ve Kemalizm konusunda bu süreci başlatan Kaypakkaya oldu.

Kaypakkaya, gerek TİİKP program taslağını eleştirirken gerekse de Şafak revizyonistlerinin Kemalizm hakkındaki görüşlerini değerlendirirken Kemalizm konusundaki düşüncelerini de, ulaştığı olduğu düzeye paralel oldukça isabetli bir şekilde ortaya koymuştur.

Bu yazı çerçevesinde mümkün olduğunca Kaypakkaya’nın Kemalizm hakkındaki temel görüşlerini, Kemalizm’in doğduğu ve şekillendiği koşullara giderek, somut verilerle ortaya koyarak ve Kaypakkaya’nın tespitlerinin doğruluğunun bugün dahi hangi düzeyde yakıcı olduğu gerçeğini bir kez daha somutlamaya çalışacağız.

Şüphesiz ki yine temel çıkış noktası tarih, tarihi şekillendiren dinamikler ve tarihe niteliğini veren koşullar olacaktır. Kemalizm ancak o zaman her türden öznelci nitelemelerden soyutlanarak tüm çıplaklığıyla gözler önüne serilebilir.

1) KEMALİZM'İN İDEOLOJİK-POLİTİK AÇIDAN FİLİZLENDİĞİ TARİHSEL TEMEL

Her egemen sınıf gibi burjuvazi de kendi tarihine resmiyet kazandırırken egemen bir güç olarak iktidarlaştığı andan itibaren ihtiyacı olan ideolojik, siyasi, kültürel, psikolojik, ahlaki vs. bir dizi aracı güçlendirerek kalıcılaştırılmaya yönelir. Bunu yaparken çıkarları gereği tarihi yeniden yazmayı esas alır. Tarihsel süreci ve sürecin ana eksenini doğrudan kendisiyle başlatır. Kendisini var eden önceki toplumsal yapıyı ya da süreci inkar etmek artık olağan bir davranış olarak görülür.

TC tarihi de kendisini kurarak iktidarlaşanların, ders kitaplarında empoze ettikleri gibi 19 Mayıs 1919'da başlatılır. Gerisi yani öncesi lüzumsuz bir teferruattır ve aslolan cumhuriyettir artık. "Ulu önder" her şeyi 15 Ekim 1927 yılında TBMM'de okumaya başladığı ve 20 Ekim'de son bulan "Nutuk"ta belirtmiştir. Sistemin tarihsel metni olarak kabul görür ve herkesin üzerine titreyeceği tarihe dair düşünce sınırları ve içeriği dokunulmaz bir resmiyet kazanır. Böylece TC'nin siyasal tarihi, kutsanan M. Kemal'in iktidarlaşma sürecinde istediği başarıya ulaşmasıyla ihtiyaca göre yazılmış olur.

Fakat materyalist tarih anlayışı, böylesine öznel tutumlarla dizilen ve bir sistemin resmi sıfatı niteliği verilerek meşruiyet kazandırılan çarpıtma tarihe karşı kayıtsız kalamazdı. Nitekim Kaypakkaya resmi ideolojinin kendisi için kurgulamış olduğu bu tarihe karşı başkaldırıyordu. "*Güvenilir bir tanık, sağlam bir Bolşeviktir*" dediği Şnurov'un, Kemalist hareketin niteliği ve iktidarlaşmasıyla birlikte kurduğu düzenin uygulamaları üzerine yaptığı gözlem ve değerlendirmeleri esas alarak, öğretilmiş olan resmi tarih karşısında materyalist tutumla mevzileniyordu.

Kaypakkaya, öğretilen resmi tarihin referans noktalarına bağlı değildi. Kemalizm'in köklerinin izini yakalamıştı. "*Kemalist devrim, Jön Türk devriminin benzeri ve izleyicisidir*" diyerek önemli bir noktaya işaret ediyordu. Kemalist tarih anlayışında 1919 öncesinin yakın dönemi yani 1908'le başlayan ve İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin (İTC) iktidarlaşmasıyla devam eden, Osmanlı'nın emperyalistlerce paylaşılmasıyla nihayete eren süreç, pek de kabul görmez. Çünkü emperyalist paylaşım savaşının sonuçlarıyla oluşan yeni duruma uyum sağlayabilmek ancak ve ancak geçmişin inkarıyla ve ondan "kopuşla" mümkündü. Emperyalist-kapitalist sistem, haritaları yeniden çizerken Kemalistler de kendilerinden istenilen rollere uygun davranmak durumundaydılar.

Oysa bugün halen resmi tarih, Kemalist hareketi ve onun iktidarlaşma-

sıyla oluşan “cumhuriyet” rejimini ve bu rejimin niteliğini İttihat ve Terakki’nin ideolojisinden, politik görüşlerinden ve uygulamalarından tamamen ayrı tutar ve bir “kopuş” olarak nitelendirir. Halbuki gerçek tarih bilimi yani materyalizm, olguları ve süreçleri incelediğinde İTC ve onun iktidarlaşmasını sağlayan temel dayanakların devamı niteliğindeki bir Kemalizm’e işaret etmektedir. **Bir kopuş değil aksine bariz bir devamlılık söz konusudur.**

Biraz olsun İTC sürecini ve tarihsel arka planını irdelemek gerekir. Kemalizm ile İTC arasındaki ilişkinin, bağın aslında ne kadar da organik olduğunun ve birinin zemin, diğersinin de kabaca tasfiye edilen bu zemin üzerine yükselen bina olduğunu iyi görmek lazım. Aksi takdirde Kemalizm’e dair resmi tarihin zihinlere vurduğu kulluk halkasından kurtulmak mümkün olmayacaktır.

Kaypakkaya’nın Kemalizm’e dair tahlillerini tarihsel kökleriyle daha iyi kavramak için bu sürece kısaca da olsa değinmek bir zorunluluktur.

İttihat ve Terakki Partisi’nin (İTP) ideolojisi, siyasi emelleri, yaratmak istediği iktidar biçimi, ekonomik-sosyal projeleri, mevcut rejime bakışı ve öngördüğü reformları, dayandığı ve sözcülüğünü yaptığı sınıfsal-sosyal kesimlerin niteliği, iktidarlaşma yöntemi vs. ile iyi irdelendiğinde aslında nasıl da Kemalizm ile somutlanan gerçekliğin bir ön tasarımı, provası ve benzeri olduğu görülür. Şunu baştan söylemek pek de abartılı olmaz; **Kemalizm, İTP’nin mirasçısıdır, onun devamcisıdır, tamamlayıcı nitelikteki bir sonraki aşamasıdır.**

a) İTC’yi doğuran şartlar ve 1908

Osmanlı İmparatorluğu bir yandan iç yapısal sorunları gereği ekonomik, sosyal ve siyasal temelde köklü krizler yaşarken bir yandan da hızla gelişen serbest rekabetçi kapitalizm ve onun yayılmacı baskısıyla karşı karşıyaydı. Bu sürecin bunalımını aşmak için kimi düzenlemelere başvuru vardı. 19. yüzyılın neredeyse tamamı Osmanlı’nın güç kaybeden sürecini durdurabilme ve varlığını sürdürebilmek amaçlı tepeden inmece kimi düzenlemelerle geçmiştir. Burada şüphesiz ki belirleyici dinamik batıda gelişen ve hızla yayılmakta olan serbest rekabetçi kapitalizm ve sonrasında emperyalizmdir. Kapitalist sistem, kendine daha geniş sömürü alanı açarak hem gelişimini devam ettirebilir hem de kendisini daha ileri bir düzeye taşıyabilirdi. Bunun için de pazar alanlarının genişletilmesi gerekiyordu. Osmanlı İmparatorluğu bu yönüyle bulunmaz bir nimetti. Zaten uzun süreden beri olgunlaşmakta olan bir ilişki vardı. Osmanlı’nın yapısal krizi, serbest rekabetçi kapitalizmin pazar arayışıyla örtüşen özellikler taşıyordu. Yani bağımlılık ilişkisi hem kaçınılmazdı hem de Osmanlı açısından bir soluklanma niteliğindediydi.

Nihayetinde serbest rekabetçi kapitalizm Osmanlı'nın mevcut krizini, pazara olan ihtiyacı açısından bir fırsata dönüştürüyordu. Böylece derinleşmesi kaçınılmaz bir sömürgeleşme sürecinin önü iyice açılıyordu. Osmanlı, kendi yapısal bunalımını "batıya uyum" bağlamında ama kapitalizminin de ihtiyaçlarına cevap verebilecek niteliklerde olan reformlarla aşma çabasıındaydı. **Temel amaç, düzeni reformlarla kurtarabilmek ve yaşatabilmektir.**

Osmanlı İmparatorluğu'nun düzeni, askeri-feodal karakterine göre şekillenmişti. Sürekliliğinde ordu temel araçtı. Güçlü ordusuyla işgal ettiği topraklardan elde ettiği ganimet ve rant, düzenin garantisi gibiydi. Gelişen kapitalizm Osmanlı'nın kurulu düzenini tehdit ediyordu artık. Düzen, sürece yanıt olmuyordu. Öncelikli adım düzenin temel aracı olan ordunun "islah" edilmesiydi. Osmanlı'da hakim olan ve orduyla devletsel varlığı birbirinden kopmaz kılan tutumun (askeri nitelik), gerek İTC ile farklılaşan dönemde gerekse de Kemalist iktidarın oluşturulmasında nasıl da ortak bir temel teşkil ettiği takip edilebilir.

1789'de Nizam-ı Cedid (Yeni Düzen) adıyla başlatılan reformlarda öncelik, mevcut ordunun düzenini değiştirerek batı tarzı bir ordunun yaratılmasına verildi. Bunun için batılı subaylardan eğitim alınıyor, yeni silahlarla ordu donatılıyordu vs. Bu reformun mali yükü ise şüphesiz ki vergi yükü altında inleyen halkın omuzlarına yükleniyordu. Ne de olsa devlet, kendi bekası için açlığı ve yokluğu halka reva görüyordu.

Her reform adımı serbest rekabetçi ve ardından da emperyalizmle ilişkilerin derinleşmesini beraberinde getiriyordu. Ekonomik bunalım borçlanmayı, borçlanma da zincirleme olarak imtiyazlara giden yolu genişletiyordu. Bağımlılık, süreklileşme kanalını bulmuştu.

Nizam-ı Cedid Ordusu oluşturulurken yeniçeri ordusunun tasfiye endişesi merkezi otorite ile yerel güçleri karşı karşıya getirmişti. İktidar mücadelesi her düzenleme esnasında farklı biçimlerde devreye giriyordu. Ordudaki reform süreci "Senet-i İttifak" denilen ve padişahın mutlak otoritesinde ilk defa belirli bir sınırlama sağlayan anlaşmayla sonuçlanıyordu. Ama bedeli, 1826'daki yeniçeri kıyımıyla ödenmişti. İsyan eden yeniçerilerden binlercesi kaldıkları ocaklarda top atışları altında katledilmişti.

Dönemin reformlarından bir diğeri de "Tanzimat" (Düzenleme) denilen fermanıdır. 1839 yılında okunan bu ferman, devam eden ve aşılamayan yapısal sorunlara emperyalistlerin istekleri çerçevesinde çare bulma amacı güdüyordu. Halbuki süreç reformlarla tersine çevrilecek gibi değildi. Yayılmakta olan kapitalizm, beraberinde uluslaşma sürecinin fitilini de ateşli-

yordu. "Osmanlıcılık" fikriyle farklı etnik kimlikler bir arada tutulmaya çalışılsa da 1820'lerde Yunanlıların ayrılarak kendi devletini kurmaları, "Osmanlıcılık" fikrinin, önüne geçilemez sürece cevap olamayacağını ilk işaretiydi. Devamında, Osmanlı Paşası Kavalalı M. Ali Paşa'nın Mısır'da bağımsızlığını ilan etmesi (1830) sıkıntıların yeni bir boyut kazanarak derinleşmesine işaret ediyordu. Osmanlı fiilen toprak yitiriyordu. Bu yönlü her gelişme Osmanlı'nın yapısal bunalımını reformlarla aşmaya itiyordu.

Osmanlı daha fazla toprak yitirmek istemiyordu. İngiltere ve Fransa ise sömürgeci politikalarıyla Osmanlı'yı sıkıştırıyor ve ekonomik-siyasal egemenliğini derinleştirmeye çalışıyordu. 1838'de İngiltere'yle Balta Limanı Anlaşması'nın imzalanması batının mallarının Osmanlı pazarına neredeyse gümrüksüz sokulmasının önünü açmıştı. Osmanlı, tepeden dayatılsa da yapısal dönüşümün kaçınılmazlığıyla yüzleşmek durumundaydı.

Tanzimat Fermanı tam da bu süreçte ilan ediliyordu. Osmanlı sınırları içerisinde ticari kapitalizm çerçevesinde ilişkiler esasta Müslüman olmayan kesimlerce yürütülüyordu. Bunlar Rumlar, Ermeniler ve Yahudilerdi. Müslüman-Türk olmayan ticaret burjuvazisi, serbest rekabetçi kapitalizmle ilişkilerini sıkılaştırmak ve yaygınlaştırmak istiyordu. Ama Osmanlı düzeni içerisinde hem sosyal konum hem siyasal ve hukuki haklar bağlamında kendilerine kısıtlamalar konmuştu. Yabancı kapitalistler ticari ilişkilerini bu kesimlerle sürdürdüklerinden, daha serbest hareket edebilmek için mevcut uygulamaların değişimini istiyorlardı. Hem bu istek hem de farklı inanç ve etnik kimliğe sahip çevrelerin Osmanlı sınırları içerisinde kalmasını sağlama arayışı Tanzimat Fermanı'nın ilanını sağladı.

Bu fermanla Osmanlı sınırları içerisinde yaşayan farklı inanç ve etnik kimliğe sahip tüm kesimlerin can ve mal güvenliği olacak ve hepsine mülkiyet hakkı tanınacak ve bu da devlet tarafından güvence altına alınacaktı.

Bu görünen yanı olsa da Tanzimat'la başlayan reformlar süreci, zayıflamakta olan merkezi otoritenin gücünü yeniden tesis etmeyi amaçlıyordu esasta. Hukuk alanında, vergi toplama sisteminde düzenlemeler yapılarak yerel otoriteyle yaşanan çatışmalı halin merkezi otorite lehine dönmesi de amaçlanıyordu.

Tabii serbest rekabetçi kapitalistler için bunlar yetersizdi. 1856'da "Islahat Fermanı" yürürlüğe konuldu. Islahat Fermanı'yla serbest rekabetçi kapitalistlerin Osmanlı topraklarında ticari ilişkiler sürdürdükleri Müslüman olmayan komprador burjuvazinin haklarının genişletilmesi sağlanıyordu. Hıristiyanlarla Müslümanlar arasındaki vergi eşitsizliği belirli oranda gideriliyor, inanç özgürlüğü getiriliyor, devlet kurumlarında Müslüman olma-

yanlar da çalışma hakkı elde ediyordu. Ayrıca Osmanlı'nın ekonomik sorunlarının "giderilmesi" ve kalkınmasının sağlanması için batılı bankalara kapıların açılması, sermaye gruplarının çağırılması, yararlı olacağı düşünülen iktisadi kurumların -bankalar gibi- oluşturulması isteniyordu.

Aynı yıl toprak kanunu çıkartılıyor ve 1858'de "Toprak Kararnamesi" yürürlüğe konuluyordu. Vergi sisteminin sorunlu olması ve hatta kimi beyliklerden vergi alınmaması söz konusuydu. Serbest rekabetçi kapitalistler, Osmanlı'nın fazla vergi toplamasını istiyordu. Bunun için göçebe aşiretleri de yerleşik hale getirerek toprağı işlemelerini ve böylece tarımsal alanda da ticaret olanağının yaratılmasını amaçlıyorlardı. Bu da ancak beyliklerin tasfiye edilmesi ve toprakların dağıtılmasıyla mümkün olabilirdi. Böylece daha fazla vergi toplanabilecekti. 1858 kararnamesi bu amacı taşıyordu. Ama bir diğer önemli yanı da şüphesiz ki Kürt beyliklerinin isyanlarıydı; 1837'de Revanduz, 1842'de Bedirhan Bey'in "Bağımsız Kürdistan" amaçlı isyanı, 1855 Yezdarşer İsyanı Kürt beyliklerine tanınmış olan "yarı bağımsız" statünün Osmanlı'nın yapısal krizlerinin derinleştiğı dönemde daha fazla sorun olmaması gerekiyordu. Böylece yüzlerce yıldır devam eden uygulama sonlandırılıyordu. Ama her ne pahasına olursa olsun Osmanlı İmparatorluğu gelişmekte ve yayılmakta olan kapitalizmin etkisiyle uluslar cephesinde darbe yemekten kaçamayacaktı.

1870'lerde Sırlar, Hırvatlar, Bulgarlar ve Romenler imparatorluktan ayrılarak kendi devletlerini kurmaya başlıyorlardı. Artık ne reformlar ne de Osmanlılık söylemi kendi mecrasında akan süreci durdurabiliyordu. Parçalanma devam ederken kapitalistler de daha fazla fiili dayatmalarda bulunarak Osmanlı'yı sömürgeleştirme yönünde kuşatıyordu.

1838'de İngilizlerle imzalanan Balta Limanı Anlaşmasıyla başlayan süreç, hızını kesmeden ilerledi. 1856'da Fransa, Rusya, İngiltere ve Prusya arasında imzalanan "Paris Barış Konferansıyla" Osmanlı'nın toprak bütünlüğünü ve bağımsızlığını garanti altına alma yükümlülüğü üstlenildi. Böylece Osmanlı'nın iç işlerine daha fazla müdahale edebilme imkanı sağlıyorlardı. Zaten aynı yıllarda borçlandırma süreci de devreye sokulmuştu. 1856'da İngiliz bankerlerince kurulan Osmanlı Bankası ve 1861'de Fransız sermayesinin de katılımıyla güçlendirilmesi daha sonraki yıllarda sağlanacak imtiyazları genişletecekti.

Her ne kadar batılı kapitalistler, Müslüman olmayan burjuvaziyle irtibatlı olsa da ve kendisi açısından kayda değer komprador bir sınıf bulsa da bir yandan da Osmanlı'nın düzeni içerisinde palazlanmış olan bürokratik bur-

juvaziyi de önemsiyordu. Müslüman olmayan burjuvazinin siyasi gücü, yok denecek düzeyde zayıftı. Osmanlı'nın idari yapılanmasında söz sahibi olan bürokrat burjuvazi, eksikliği hissedilen siyasal güce ulaşmanın aracı olabildi. Bu kesim genellikle reformlardan yanadır. Zaten yerel düzeydeki konumundan dolayı o gücü elde ettiği için merkezi otoritenin yetkilerini sınırlayan ve kendi çıkarlarına hizmet edebilen her girişimi destekleme eğilimindeydi. Bu kesim, bir yandan da Müslüman olmayan burjuvazinin güçlenmesinden hoşnut değildi. Aralarındaki çelişki, ilerleyen süreçte derinleşerek yeni biçimlere evrilecek ve daha da keskinleşecekti.

Tanzimatla başlayan reformlar süreci, Osmanlı İmparatorluğu'nun bir yandan dağılma, parçalanma seyrini durdurma amacını yansıtırsa da öte yandan da kapitalistlerin sömürgeleştirme politikaları karşısındaki boyun eğişi ifade ediyordu. Osmanlı idaresi, bürokrasisi, aydınları vs. genel atmosferi ve niteliğini halen kavrayamıyordu. Kapitalizm hızla girdiği her coğrafyanın ekonomik-sosyal dinamiklerine etkide bulunuyordu. Kendilerine bağımlılığı esas alarak ulus devletlerin doğuşuna ortam hazırlıyorlardı. Bölgesel çıkarlar, değişen dinamiklerle ve kimi önceliklerle yeniden biçimlendiriliyordu. Kapitalist sömürünün önüne engel olan ya da olma potansiyeli taşıyan bütün dinamikler, sürecin ruhuna uygun bir pozisyona getirilmeye çalışılıyordu.

İngiltere ve Fransa 19. yüzyıl boyunca Rusya'nın güneye doğru yayılmasını engellemek için Osmanlı'nın toprak bütünlüğüne vurgu yaparak Osmanlı'ya destek verirken, Balkanlardaki ulusal devletlerin oluşumu ve Osmanlı'dan kopuşu konusunda da elinden gelen yardımı esirgemiyordu. Biliyorlardı ki Osmanlılık söylemi değişen ve ilerleyişinin önüne geçilemeyen sürece çare değildi.

Kısaca özetlemek gerekirse, 1876'ya doğru Osmanlı'daki görünüm, ömrünü biraz daha uzatma telaşı içerisinde tepeden uygulanan reformlarla nefeslenme ve kendini yaşatma arayışını yansıtıyordu. Toprak kayıpları devam ediyor, reformlar beklenen direnci oluşturmuyor, ekonomi, her geçen gün zayıflıyor ve serbest rekabetçi kapitalizme derinden bağlanıyor, yönetici erkler arasındaki iktidar kavgası da dönemin rengine paralel dalgalı biçimde devam ediyordu.

Bu yıllar aynı zamanda serbest rekabetçi kapitalizmin emperyalist aşamaya evrildiği döneme rastlar. Bu durum doğrudan Osmanlı coğrafyasına yansır. Serbest rekabetçi kapitalizmin klasik özelliği olan meta ihracının yerini, emperyalizmin özelliği olan sermaye ihracı alır. Osmanlı bu değişimden meta ihracı yerine sermaye ihracına maruz kalarak etkilenir. Yüzyılın

ortalarında başlayan borçlanma artık denetlenemez aşamaya varır. Borç borçla ödenmeye başlanır. Osmanlı toprakları emperyalizmle tanışır.

Aslında Tanzimat'la başlayan ve devam eden reformlar azımsanmayacak düzeydeydi. Tepeden dayatma şeklinde somutlansalar da mevcut yapısal tıkanmayı, egemen hale gelmeye çalışan sürece uyum temelinde aşabilme yönü ağır basıyordu. İdari sistemde, mali alanda, hukuk alanında, eğitimde vs. birçok reform en azından yasal çerçevede oluşturuluyor, fakat birçoğu tepeden ve serbest rekabetçi kapitalist sistemlerden ithal edildiği için yeterince uygulanma imkanı bulamıyordu.

Bu sürecin önemli etkilerinden bir tanesi şüphesiz ki eğitim alanında yapılan reformlardır. Eğitim programı hazırlanıyor, temel eğitim zorunlu kılınıyor, öğretim yöntemleri modernleştirilmeye çalışılıyor, belirli sayıda hane esas alınarak okullar açılıyor vs.

Yine, batıda eğitim alabilme imkanlarının artması ve buralarda eğitim gören kuşakların farklı fikirlerle tanışmaları, etkilenmeleriyle sonraki süreci etkileyecek yeni düşünce akımları da filizleniyordu. Bunların ezici çoğunluğu genç subaylardan, tıp eğitimi almış tabiplerden ve kimi yazar aydınlardan oluşuyordu. Osmanlı'nın gidişatından memnun olmayan, reformları yetersiz gören ya da mevcut halini benimsemeyen farklı düşünce grupları yavaş yavaş şekilleniyordu. 1865 itibarıyla "Jön Türkler" (Genç Türkler) adı anılmaya başlanır. "Yeni Osmanlılar" diye farklı bir muhalif grup da aynı dönemlerde adından söz ettirir. Arayışlardaki ortak nokta, Osmanlı'nın gidişatındaki olumsuz seyri durdurmak için daha köklü reformların yapılmasını sağlayabilmektir.

"Yeni Osmanlılar" muhalif oldukları düzenden kopuk değillerdi. Osmanlı hiyerarşisi içerisinde etkin olan bürokrasiyle sıkı ilişkileri bulunuyordu. Bir yandan mevcut olanı eleştirirken bir yandan da bu düzen içerisinde daha etkin bir konum elde etme arayışındaydılar. Bunların çoğu devlet kurumlarında yetişmişlerdi. Modern olanı arzuluyor olsalar da siyasi düşüncelerindeki çatışmalı durum, onları eskinin içerisinde tutmaya yetiyordu. Bu da böylesine grupların amaçlarını ve söylemlerindeki gerçeğin daha iyi anlaşılmasını kolaylaştırıyordu. Bu tablo Osmanlı'daki muhalefet geleneğinin nasıl olduğunu da izah ediyordu. Sistemi eleştirirken onun sürekliliğinin kaygısını öne çıkaran bu siyaset geleneği de bu dönemde şekilleniyordu. Muhalif kimliğin sınırları sistemle kurulan ilişkinin çerçevesiyle belirleniyordu. Zaten hepsinin esas kaygısı Osmanlı çatısı altındaki tüm unsurların birliğinin sağlanması yönündeydi.

1860'dan itibaren Osmanlı'nın siyasal zemininde, üzerinde durulan konu

meşrutiyetti. Bürokrasi ile saray arasındaki iktidar mücadelesi 1876'da I. Meşrutiyet'in ilan edilmesiyle sonuçlansa da sonraki dönemin esaslı mücadele alanı olmaya devam edecekti.

I. Meşrutiyet'in ilanıyla Kanun-i Esasi yani Anayasa kabul ediliyor, Meclis-i Mebusan için seçimlere gidiliyor ve parlamento 1877'de açılıyordu. Tabii Meşrutiyet'in ilanı ya da Anayasanın kabulü, iktidarı elinde bulunduranlar için çok da bağlayıcı olmayacaktı. Nitekim tahta oturan 2. Abdülhamid 1877 Osmanlı-Rus Savaşını gerekçe göstererek meclisi tatil ediyor ve Kanun-i Esasi'yi de rafa kaldırıyordu. 1908'e kadarki 30 yıllık zamanın öncelikli politik talebini Abdülhamid'in tatil ettiği meclisin yeniden açılması ve Anayasanın tekrar yürürlüğe konması oluşturacaktı.

Peki, I. Meşrutiyet'in ilan edilmesine neden olan girişimin niteliği ve bunu yapanların amacı neydi?

Tanzimat geleneğini sürdüren paşalar, izledikleri politikalarla Osmanlı'nın kötüye gidişatını durduramıyordu. Bunun için bütün kesimlerin ortak bir paydada uzlaşmasını sağlayacak araçlar lazımdı. Yeni bir anayasa ve parlamento yeterli görülüyordu.

"Yeni Osmanlılar" o sürecin fikirsel öncülüğünü yapıyorlardı. Ama amaçları arasında Osmanlı çatısı altında yaşayan farklı etnik kimliğe ve inanca sahip halklar yararına bir şey yoktu. Çünkü Yeni Osmanlılar üst tabaka kesimlere mensuptular. Osmanlı yönetiminde daha fazla konum alma ve gücünü artırma amacı taşıyorlardı. Sınıfsal niteliklerine uygun olarak da tepeden inmece bir girişimle mevcut padişahın tahttan indirilmesini ve kendilerinin tercih ettikleri yeni bir padişahın tahta geçirilmesini istiyorlardı. Nitekim iktidar kavgası eşliğinde 23 Aralık 1876'da I. Meşrutiyet ilan edildi. Yerel güç sahibi feodaller, komprador nitelikli burjuva kesimler, merkezi bürokrasi ve batılı kapitalistler gibi tepedeki odakların yeni bir anayasa etrafında uzlaşması anlamına geliyordu meşrutiyet.

Bu siyaset geleneği sonraki bütün çalkantılı aşamaların niteliğinde rol oynayacaktı. Tepeden inmece siyaset geleneği iktidarlaşma hevesi taşıyan kesimlerin vazgeçilmez tarzı olarak Türkiye'nin siyasal tarihine yazılacaktı.

Bugün bile I. Meşrutiyet'in ilanını "devrim" diye ifadelendirenler bulunuyor. Oysa ne Kanun-i Esasi ne de Meclis-i Mebusan gerçekliği fiiliyatla devrimci değişimi yaratacak özellikler taşıyordu. Çünkü parlamentonun yasma yetkisi yok denecek seviyedeydi ve yürütmeye etkisi ise bulunmuyordu. Parlamentonun kapatılması, dağıtılması padişahın insafındaydı. Her ne kadar padişahın mutlak otoritesi anayasal temelde sınırlamalara maruz kalsa da halen güçlü bir konumdaydı. Anayasayı rafa kaldırması ve Meclis-

i Mebusan'ı tatil etmesi bunun önemli göstergesidir. Tepeden inmeyle gelen, aynı tarzda feshedilebiliyordu.

1877 sonrasında Osmanlı'nın ekonomik-siyasal rotasında önemli bir farklılık olmadı. II. Abdülhamid, baskıcı uygulamalarıyla esas olarak sırtını dayadığı devlet bürokrasisiyle, yerel feodal güçleriyle, batılı sermayedarlarla, tüccar, eşraf kesimiyle iktidarını pekiştiriyordu. Abdülhamid döneminin en belirgin yanı, emperyalizmin Osmanlı'yı sömürgeleştirmesine hizmet edecek sayısız imtiyazın verilmesidir.

II. Abdülhamid'in baskıcı yönetim anlayışı Osmanlı'nın siyasal ortamını da etkiledi. Yeni Osmanlılar tasfiye edildi. Kananlar ülke dışına kaçtı. Oluşacak yeni muhalif gruplar ise şüphesiz ki Yeni Osmanlıların devamı olacaktı. Dönemin siyasî atmosferi sınırlı tonlara sahip olduğundan böyle bir devamlılık kaçınılmazdı.

1880'lerde artan eğitim olanakları siyasal etkinliğin renklenmesini de beraberinde getirir. Tıbbiye, Harbiye ve Mülkiye gibi okullar yeni düşüncelerin de doğduğu mekanlar olur. 1880'lerin ortasından itibaren Abdülhamid iktidarına karşı farklı düşünce grupları, farklı örgütlenmeler şeklinde ortaya çıkar.

Nihayetinde 1889 yılında İ. Temo, İ. Sukuti, A. Cevdet ve M. Reşid isimli dört öğrenci, düşünceleri çerçevesinde "İttihad-ı Osmanî" adlı cemiyeti kurarlar. Daha sonra Fransa'da Ahmet Rıza tarafından kurulan ve düşünsel olarak benzerlik gösteren başka bir hareketle birleşilir. Cemiyetin ismi de İttihad ve Terakki olarak değiştirilir. İTC kuruluş amaçlarını açıklarken, "*Osmanlı düzeninin sürdürülmesi için gerekli olduğuna inandığımız hanedanı devirmek değildir*" düşüncesi oldukça anlamlıdır. İTC de dönemin diğer hareketleri gibi Osmanlı'nın dağılıp parçalanmasını engellemeyi esas almıştı. Osmanlılık, İslamlık ve Türkçülük gibi dönemin akımlarının İTC bileşenleri üzerinde karma denebilecek tarzda etki yaptığı biliniyor. Ama esas eğilim Türkçülük temelinde somut bir niteliğe bürünme yönündeydi. Başından beri Jön Türk olarak isimlendirilmesi de boşuna değildi.

İTC kurulduğu ilk dönemki kadrosal niteliklerini devam ettiremedi. Tarihsel koşullarla olgunlaşan farklı fikirler söz konusuydu. 1908'e gelene kadar Osmanlı toprakları üzerinde ekonomik-sosyal politikalar bağlamında oldukça hareketli sayılabilecek bir süreç yaşandı. Doğal olarak bu süreç mevcut düşünce akımlarını da etkiledi.

Kuruluşunda "Osmanlı birliği"ni esas alan İTC kadroları, 1907'ye gelindiğinde artık Türkçü, Turancı ideolojinin İslami vurgularla harmanlanmış biçimini politik bir çizgi olarak benimsiyor ve yönelimini ona göre belirliyordu.

Aslında bu noktaya geliş normaldi. İTC'yi kuran ve zamanla içerisinde etkin görevler üstlenen kadroların çoğunluğu asker kökenliydi. İTC gerek ülke içinde gerekse de ülke dışında 1902 sonrası ağırlıklı olarak bu nitelikteki kadroların faaliyetleriyle örgütlendi ve örgütlenme ağını yaygınlaştırdı. Özellikle ülke içerisinde ordu kurumlarının olduğu her alanda çok daha hızlı destek buluyor ve somut örgütlenmelere gidiliyordu. Asker etkinliği şüphesiz ki ordu içerisinde daha üst düzeyde subayları, askeri bürokrasiden belirli kesimleri ve mevcut yönetimiyle ihtilafı kimi paşaları dahi İTC'ye yönlendiriyordu. İTC artık öğrencilerin kurduğu bir hareket değildi.

İTC, inişli-çıkışlı sürecine rağmen, 20. yüzyılın başında Osmanlı'nın ideolojik ve siyasal rotasının çizilmesinde belirleyici olmuştur. 1908'e doğru gidilirken Osmanlı'daki yaklaşık yüz yıllık reform süreci, temel meseleleri çözemediği gibi, kimi noktalarda daha da kangren bir hal almıştı. Buna rağmen İTC'nin tasarladığı iktidar ve ona ulaşma biçimi aynıydı. Sultan tahttan indirilmeli, 76 Anayasası yürürlüğe konulmalı, Meclis-i Mebusan açılmalı, islahatlara devam edilmeli, batının yararlı olabilecek usülleri alınmalıydı.

Bunun için padişaha suikast hesaplarından, saraya darbe yapılmasından ve yabancı devletlerin müdahalesinin de bir seçenek olarak değerlendirilmesine kadar kimi yollara başvurulması meşru görülüyordu. Zaten İTC bünyesinde asker kökenlilerin ağırlık kazanması ve en güçlü örgütlenmelerinin de yine ordu birimleri içerisinde olması ve yine Osmanlılık söylemi altında hakim ana çizgi olan Türkçülük ideolojisinin milliyetçi duyguları güçlendirmiş olması, tercih edilecek yolun meşrutiyetine zemin sunuyordu. "İttihatçı Gelenek" de tarih sayfalarına böyle giriyordu.

Resmi tarihçiler, yeri geldiğinde toz kondurmadıkları Namık Kemal, Ziya Gökalp, Yusuf Akçura ve sayfalarca sayılabilecek isimlerin Türkçülük ideolojisine hayat verdiklerini bildikleri için İTC'nin ideolojik argümanlarını daha çok "hürriyet", "eşitlik", "kardeşlik" gibi kavramlarla sunmayı tercih ederler. 1908 ve sonrasında uygulanan politikaların, pek de propaganda edildiği gibi olmadığını en iyi ezilen-sömürülen, sürgün edilen, katledilen halklar bilir. İTC'nin gerçekleştirmek istediği projeleri ve onların sonuçları ayrıca incelendiğinde tablonun asıl renkleri açığa çıkacaktır.

1908'e gelinirken Osmanlı İmparatorluğu'nun genel görünümü nasıldı?

Osmanlı İmparatorluğu'nda öteden beri boyutlanarak devam eden yapısal meselelerin temelinde ekonomi ve ekonominin hiyerarşik yapılanmasından kaynaklanan ciddi çelişkiler vardı. Ekonomik sistemin bozulması ve yapısal çelişkilerle bozulmayı süreklileştiren dinamiklerin kendini durmak-

sızın üretmesi ve dış dinamiklerin de artan etkisi problemleri derinleştirdi. Reformlarla yapısal değişimler, dönüşümler yaşanıyor ama bu değişimler köklü meseleleri çözmeye yetmiyordu. Böylece Osmanlı, yapısal krizleriyle hem de derinleşerek kendi seyrinin devamlılığını sağlıyordu. Toprak genişliği artık ekonomik olarak itici bir dinamik değildi. Çünkü kapitalistlerin cirit attığı bir alana dönmüştü.

Tanzimat'tan önce başlayan ticari imtiyazlar, Tanzimat sonrası, birçok alanı kapsayacak şekilde derinleşmişti. Osmanlı sanayisi ve ticareti Rumların, Ermenilerin ve Yahudilerin elindeydi. Kapitalizm bu kesimler üzerinde hem ticaret hacmini artırıyor hem de ihtiyacına uygun üretim amaçlı fabrikalar açıyor ve maden sahalarının işletmesini alarak imtiyazlarını genişletiyordu. Sadece Müslüman olmayan burjuvaziyle yapmıyordu bunu. Mevcut iktidarda söz sahibi olan yani iktidar gücüne sahip devlet yanlısı bürokrasiyi de, kimi yerel feodal eşrafı da bu kervana katıyordu. Osmanlı'da belirli bir bürokratik kesimin emperyalizmin politikalarını icra etmesinde önemli roller oynadıkları bilinmektedir. Emperyalizmle işbirliği yapan bu kesimler, ticari şirketlerde önemli paylara sahipti. Tabii ki ağırlığı, Müslüman olmayan burjuvazi oluşturmaya devam ediyordu.

İmtiyazlar, kapitülasyonlar derken Osmanlı artık kendi topraklarındaki egemenliğini yitiriyordu. Kapitülasyonlarla emperyalist devletler kendi kurumlarını açabilme imkanı elde ediyorlardı. 1881'de Düyun-u Umumiye İdaresinin kurulmasıyla Osmanlı ekonomisi emperyalistlere teslim edilme aşamasına gidiyordu. Vergi toplama işi artık bu kuruma bırakılıyordu. Parayı, İngiliz-Fransız ortaklığı olan Osmanlı Bankası basıyordu. Emperyalistlerin kendilerine ait postaneleri ve hatta polis karakolları bulunuyordu. Gümrük vergilerinin toplanmasını bile yabancılar yapıyordu.

Ekonomik ve sosyal gelişmenin tıkanması ve kapitülasyonlarla, borçlanmalarla, durmadan genişleyen imtiyazlarla bu tıkanmışlığın süreklilik kazanması, toplumsal muhalefetin oluşmasını da sağladı. Sadece iktidar çemberi içinde ve yakın çevresinde yer alan iktidarlaşma emeliyle muhalif konum alanlardan ibaret bir süreç yaşanmıyordu. 1908'e gelindiğinde bütün inişli çıkışlı seyrine rağmen özellikle basın alanındaki görece rahatlık ve yaygınlık keza kapitalist emperyalist sistemin tepeden inme yeniden yapılandırma sürecinin yarattığı yeniden arayış ve konumlanma, yani dış unsurlardan daha fazla etkilenme ortamı, şüphesiz ki toplumsal katmanları mevcut düşünce, duygu ve davranış kalıplarından çıkarıyordu. Bu da daha fazla politik bir atmosferin oluşmasını sağlıyordu.

1908'e gelirken Osmanlı İmparatorluğu'nun idari yapılanmasında

önemli olan, asker ya da sivil bürokrasinin değişen koşullara paralel çıkarlarını nasıl biçimlendirdiğini de iyi gözlemlemek gerekir: *“Osmanlı merkezi bürokrasisi 19. yy boyunca güçlenmiştir. Sonuçta bürokrasi iktidara ortak olabilen güçlü bir katman haline gelmiştir... On dokuzuncu yüzyıl boyunca toplum katmanlarının hemen hepsi dışarıdan gelen ekonomik baskının oluşturduğu yeni bir yapıda yerlerini almaktaydılar.”* (Türkiye Ekonomisinin Tarihi (1900-1960), sf: 128, Tefik Çavdar)

Merkezi bürokrasinin güçlenmesi aynı zamanda bu katmanların kendi aralarında çelişkiler yaşamasına da neden oldu. İktidarda olan ile olmayan, yakın olan ile uzak olan ya da farklı emperyalist güçlerle ilişkilerinden dolayı karşı karşıya gelen bürokratik güçlerin çatışmaları söz konusuydu. Özellikle farklı emperyalist güçlerle çıkar ortaklığı noktası merkezi iktidarın da yumuşak karnını ele veriyordu. Bürokratik kapitalist ilişkiler denince bu kesimler akla ilk gelen temsilcilerdir. Bunlar zamanla daha fazla ekonomik ve siyasi güç elde ederek komprador burjuva karakterleriyle sürecin en etkin gücü oldular.

Geç uyanan ve gelişen Alman kapitalizmi II. Abdülhamid dönemine kadar Osmanlı sınırları içinde kayda değer bir etkiye sahip değildi. 19. yy sonlarına doğru ise Alman kapitalizmi yukarıda bahsettiğimiz bürokratik kapitalist kesimlerden bir bölümü ile sıkı bir ekonomik ilişki geliştirmeye başladı. Emperyalistler arası pazarların paylaşımı, rekabeti İngiltere-Fransa ve Almanya arasında keskinleşerek devam ediyordu. Alman kapitalizmi İngiltere ve Fransa'ya nazaran Osmanlı bürokrasisinde güç ve konum sahibi olan ve merkezi yapıda etkisi bulunan kesimler üzerinde kendine olanak yarattı. Bu da kısa sürede Osmanlı üzerinde Alman etkisinin ekonomik yapı dışında siyasal ve idari yapıda daha dinamik bir etkinin oluşmasını doğurdu. İngiltere ve Fransa ağırlıklı olarak Müslüman olmayan kesimlerle ticari, sanayi alanda ilişkilendirirken Almanlar merkezi bürokrasi ağırlıklı bir yolu tercih ettiler. Bu tercih Almanları avantajlı bir konuma getirdi.

Nitekim 1880'den sonra görülmeye başlayan Alman kapitalizminin yani sömürsünün etkisi 1888'de Abdülhamid'in de katkısıyla bankacılık, tekstil ve demiryolu inşası gibi alanlarda geniş imtiyazları getirdi. Bağdat Demiryolu imtiyazı dönemin en belirgin adımıdır. Zaten zamanla Osmanlı yönetiminde yoğun bir Alman hayranlığının oluşması ve Almanya'nın baskıcı ve otoriter yönetimine sempatiyle bakılması, ilişkilerin gidişatını Almanya lehine şekillendiriyordu. Öyle bir noktaya vardı ki Osmanlı ordusunun eğitiminden sürece göre yapılandırılması gibi işlerden birinci derecede, memur olarak atanmış olan Alman subayları sorumluydu.

Alman generali Von der Goltz'un Osmanlı'da genelkurmaylık düzeyinde 2. başkan sıfatıyla konumlandırılması ise fazla söze gerek bırakmıyordu.

Alman etkisi dönemin ideolojisinin ve siyasi söylemlerinin şekillenmesinde yabana atılmayacak kadar önemlidir. 1900'lerin başından itibaren gücünü daha da artıran Alman emperyalizmi rekabet halinde olduğu diğer emperyalistlerin Osmanlı'daki uzantılarını tasfiye etmek istiyordu. Daha fazla sömürü ve kâr için İngiliz ve Fransız emperyalizmiyle hareket eden Müslüman olmayan burjuvazi engel teşkil ediyordu. İşte bunun kaldırılması da milliyetçi ideolojinin kendi ulus devletini kurabilmeye yönelmesiyle mümkündü. Yani Türk milliyetçiliği güçlendirilmeliydi. Bunun için zemin yeterli bir potansiyele sahipti. Türk milliyetçiliğinin gelişip güçlenmesi ve geniş bir toplumsal tabanda destek bulabilmesi mümkündü. Zaten Osmanlı bürokrasisi ağırlıklı olarak ordu içinden çıktığı için böylesine ideolojilere açıktı. Ayrıca Balkanlarda kendisini hissettiren milliyetçi dalga, Türkçülük ideolojisini de tetikliyordu.

Burada ek olarak şu noktaya da vurguda bulunmak gerekir: Almanya'nın hızlı sanayileşmesi ve üretim kapasitesini durmadan katlaması ve bunu devlet destekli sanayileşme modeliyle aynı zamanda bütün toplumu seferber eden milliyetçi ideolojiyle başarması şüphesiz ki İTC kadrolarının iştahını kabartıyordu. Batılılaşma, modernleşme söylemlerinin yeni markası yavaş yavaş Almanya oluyordu.

Bütün bu gelişmeler kaçınılmaz olarak geç gelen uluslaşma ve ulus devleti kurabilme düşüncesinin de doğmasına vesile oldu. Ama bu süreç tarihte eşi benzeri az bulunur bir ırkçılığı ve onun acımasız uygulamalarını doğurdu. Türkleştirme ve Müslümanlaştırma politikası İTC ile başlayan, Cumhuriyet'le devam eden ve günümüzün de resmi devlet politikası olarak hayat bulan ve her dönem egemen sınıfların en etkin ideolojik politik aracı olarak kullanıldı, kullanılıyor.

İTC'nin 1908'e gelirken ideolojisi, siyaseti, yönetimi, sembolleri yavaş yavaş belirginleşmişti. Tabii 1908'e giderken sadece İTC ya da Osmanlı yönetimi cephesinde yaşananlar dönemi açıklamaya yetmez. 1908'in yaşanmasında toplumsal tabakadan birçok kesimin mevcut yönetimden hoşnutsuzluğu ve uygulanan baskıcı politikalara yönelik ekonomik, sosyal, siyasal, etnik ya da dini inançları bağlamında oluşan düzinelerce muhalif tepkinin oluştuğu ve bunların da fiili eylemsel nitelik kazanarak sürecin olgunlaşmasına katkı sunduğu gözardı edilmemelidir.

Osmanlı sınırları içerisindeki farklı milliyete mensup onlarca kesim yaşıyordu. Ulusal bilinç, gerek kendi dinamikleriyle gerekse de farklı emper-

yalist güçlerin etkisiyle her etnik kimlikte somut arayışları ve yönelimleri şekillendiriyordu. Osmanlı kaynıyordu.

Bir türlü hakim olamadığı ve önüne geçemediği Kürtleri 1860'lardan sonra görece dizginlemişti. Beyliklerin dağıtılmasıyla kendine bağlı feodal toprak ağalarıyla süreci yönetiyordu. Kürtlerin her yerde her an bir isyan çıkarabilme potansiyelini bilen Osmanlı zihniyeti Kürtler arasında yaratılacak bir parçalanmayı önemsiyordu. Kendine bağlı ve bölgede rahatlıkla kulanmayı düşündüğü Hamidiye Alayları da 1891'de kuruldu. Hamidiye Alayları aynı zamanda Kürtlere nazaran daha hızlı bir uluslaşma süreci yaşayan Ermenilerin bir süredir farklı illerdeki isyanlarının bastırılması için de bulunmaz bir güçtü. Nihayetinde öyle de oldu. Hamidiye Alayları bölgenin devlet destekli çeteleri haline geldi. Katliamlardan yağmaya, köyleri yakıp yıkmaktan her türlü insanlık dışı uygulamaya kadar önleri alabildiğine açtı. Hesap vermeleri dahi söz konusu değildi.

Hamidiye Alayları bölgedeki farklı milliyetlerin Osmanlı'nın istediği biçimde boğazlaşmalarına neden oldu. 1894'te Bitlis Sason'da başlayan ve kısa sürede İstanbul, Sivas, Trabzon, Malatya, Erzurum, Diyarbakır gibi illere sıçrayan ve Ermenilerin isyanı diye işlenerek çatışmaların yaşanmasına sebep olunan olaylar zinciri, Hamidiye Alaylarının bölgedeki pervasızlığını güçlendirdi.

Ermeniler ile Türkler, Kürtler ile Ermeniler arasında baş gösteren böylesi gelişmeler artık geri dönülmesi mümkün olmayan bir sürecin de başlangıcıydı.

Osmanlı'nın, toprak bütünlüğünü koruma önceliği ve telaşıyla bir yandan da imparatorluk bünyesinde gelişmekte olan uluslaşma düşüncesi, şüphesiz ki sürecin önemli çelişkisi ve çatışma alanı oldu. Bu alana emperyalistlerin de dahil olması çatışmalı durumu boyutlandırmakla birlikte kırılanlaştırdı. 1907'lere gelindiğinde 40 bin civarında Ermeni öldürülmüştü. İngiltere ve Fransa uzun vadeli çıkar hesabı yaparak "Osmanlı'nın iç işleri" diyerek Ermenilerin yardım taleplerine yanıt vermeyince Ermeni örgütleri ve cemaatleri büyük bir hayal kırıklığı yaşayacak ve bu tablo Ermeniler için ilk ve son olmayacaktı.

Osmanlı yönetiminin II. Abdülhamid'le özdeşleyen baskıcı uygulamaları 1908'lere gelindiğinde geniş kesimler tarafından karşılığını buluyordu. En ücra sınır bölgelerinden tutun da merkezi birçok alanda mevcut yönetime, politikalarına yönelik yoğun bir tepki oluşmuştu. Her yerde kendi algısı, kavrayışı oranında farklı toplumsal kesimlerin ayaklanmaları, eylemleri, işgalleri, grevleri, protestoları yaşanıyordu. Kabaca bile bakıldığında Trab-

lus, Beyrut, Yemen, Makedonya, Üsküp, Girit, Bursa, İstanbul, İzmir, Diyarbakır, Erzurum, Trabzon ve daha birçok ilde, bölgede sayısız gösteriler, isyanlar vardı. Bunların ezici çoğunluğu ekonomik-sosyal çerçevede yaşanan baskılara, yönetimin despotik uygulamalarına yönelen eylemlerdi.

Muhalefetin her geçen gün yayılması, nitelik değiştirerek hız kazanması Osmanlı yönetimini ürküttükçe baskıcı uygulamalar da aynı hızla devreye sokuluyordu. Kanla bastırılan eylemler, tutuklamalar, sürgünler ve kimi illeri kapsayan sıkıyönetim ilanları gibi devletin karşı saldırıları da devredeydi. Bu da mevcut toplumsal tepkiyi daha fazla ateşlemeye neden oldu. Ne kanla bastırılan tütün işçilerinin grevleri ne de vergi borçlarını ödemeyen ve mültezimlere direnen köylülerin eylemleri bütün baskılara rağmen durdurulabilirdi. Kimi illerdeki olaylarda halkla devlet güçleri arasında çatışmalar dahi yaşanıyordu. Böylesi olaylar esnasında ölen yüzlerce işçi-emekçi ve yine ölen valiler, ileri gelen yöneticiler, güvenlik güçleri oldu. Gelişmeleri kontrol altına almak ve isyanları her ne pahasına olursa olsun bastırmak için durmadan askeri takviyelere başvuran II. Abdülhamid, olaylar için görevlendirdiği birçok paşasını da suikastlerle kaybediyordu. Artık toplumsal muhalefet karşısında güçsüzdü.

Bütün bu gelişmeleri yöneten, yönlendiren tek bir öncü ideolojiden ya da politik güçten söz etmek mümkün değildir. Elbette ki İTC'nin gizli yapılanması çerçevesinde kimi bölgelerde İTC etkisinden, yönlendirmesinden söz etmek mümkündür. Ama birçok eylemliliğin de kendiliğinden gelişmeler şeklinde değerlendirilmesi pek de yanlış olmaz. Belirtmek gerekir ki her ne kadar İTC sistematik bir örgütlenme ağı ve kitleleri harekete geçirecek bir rolü tam teşekküllü biçimde yaratamasa da 1908'e gelindiğinde ülke çapında 200 bine varan üyeye sahipti. Sadece Makedonya'da ordu içerisinde 15 bin üyesi bulunuyordu. Bu üyelerin ülke genelindeki ağırlıklı bölümü de ordu bünyesindeydi.

1908'e geri dönersek, II. Abdülhamid, bütün kesimlerin ortak talebi olan Meşrutiyet'in ilan edilmesi, 1876 Anayasasının yürürlüğe konulması ve Meclis-i Mebusan'ın açılması gibi 1876'da rafa kaldırdıklarını tekrar yürürlüğe koymayı kabul ettiğini duyurmasıyla II. Meşrutiyet dönemi başladı.

1908'in olgunlaşmasında İTC'nin ideolojik-siyasi etkisi önemliydi. 1908 arifesinde her ne kadar başını çektiği kitlesel gösterilerde "Hürriyet", "Eşitlik" sloganları öne çıkartılsa da İTC'nin kadroları ve dayandığı sınıflar içindi bunlar. İTC kadroları Osmanlılık, İslamlık ideolojisiyle kamufl edilmiş esasta Müslüman-Türkçü bir anlayışa sahipti. Kısacası Türk milliyetçiliğinin ideolojik temellerini atan, söylemlerini şekillendiren, sembollerini oluş-

turan egemen kurucu yapıdır İTC. “Hürriyet” de, “Eşitlik” de İTC için iktidarlaşma sürecinin itici dinamikleriydi sadece. Çünkü gerçek anlamda toplumsal bir devrim amacı taşıyor, sorunlu yapıyı yıkmayı düşünmüyorlardı. Aksine, sırtlarını yasladıkları emperyalist güçlerin çıkarlarına ve onların yerli uzantılarının ortaklaşan taleplerine cevap verebilecek reformlarla “Osmanlıyı kurtarma ve yaşatma” amacını güdüyorlardı. Mevcut siyasal yapının açmazları amaca ulaşmayı engelliyordu. Meşrutiyet ise bunu aşmanın yolu olarak görülüyordu. Onlar için otokrasinin yıkılmasından çok sultanın indirilmesi ve kendilerine yakın bir isimle iktidarlaşma süreçlerinin yolunu düzlemek öncelikliydi.

İTC’yi şekillendiren kadrolar tek bir sınıfsal katmandan oluşmuyordu. **Osmanlı bürokrasisinin farklı kesimlerinden ve bu kesimlerden de daha fazla ekonomik-siyasi güç elde etmek isteyen bürokrat burjuvazinin temsilcileri vardı. Komprador burjuvazinin pazardaki etkinliğinden rahatsız olan orta sınıftan kesimler de bulunuyordu. Müslüman-Türkçü söylemi benimseyen küçük çaplı ticaret çevrelerinden, eşraftan, memurlardan tutun da ordu içerisinde görev yapan subayına kadar geniş bir kesimden söz etmek mümkündür.**

Bu sınıfların öncülüğünde ilan edilmek zorunda bırakılan II. Meşrutiyetin niteliği nedir? Gerçekten de bir devrim midir, devrim ise nasıl bir devrimdir?

Bu konuda oldukça farklı değerlendirmeler var. Lenin’in değerlendirmeleri ise bizler için referans niteliğindedir.

“Örneğin 20. yüzyıl devrimleri alındığında, doğal olarak gerek Portekiz gerekse de Türk devrimini burjuva devrimler olarak kabul etmek gerekecektir. Fakat bunların ne biri ne de diğeri bir ‘halk’ devrimidir. Çünkü halk kitlesi, halkın muazzam çoğunluğu ne birinde ne de diğesinde, herhangi bir hissedilir biçimde aktif, bağımsız, kendine ait ekonomik-politik taleplerle ortaya çıkmıyor.” (Devlet ve Devrim, sy: 53, Lenin)

Meşrutiyet’in ilanı şüphesiz ki otokraziyle yönetilen, merkeziyetçi yanı ağır basan ve feodal karakterini mevcut rejimin siyasi niteliğinde somutlaştıran yapıyı, burjuva talepler doğrultusunda değişime zorlayan bir yönelimdi. Halkın desteğini arkasına almış klasik anlamda bir halk devrimi olmadığı gibi yine sadece burjuva sınıfların önderlik ettiği bir devrim de değildi. Netice itibarıyla “burjuva devrim” olarak nitelendirilmesi bu gerçeği değiştirmez. Halk muhalefeti ve eylemsel yönelimi de vardı, üst tabaka sınıflardan kesimlerin iktidar tutkusu da...

Yine Lenin, *“Türkiye’de Jön Türklerin yönettiği, ordunun devrimci hareketi zafere ulaştı. Ne var ki Türkiye’nin II. Nikolası, ünlü Türk anayasasını*

yeniden tesis etme sözüyle şimdilik paçasını kurtardığı için bu zafer sadece yarım bir zaferdir ya da sadece bir zafer kııntısıdır” (Ulusal Sorun Ulusal Kurtuluş Savaşları, sy: 38, Lenin) değerlendirmesini yaparken “devrim”in abartılmaması gerektiğine de işaret ediyordu. Lenin, İTC’nin ağırlıklı olarak Türk aydınlarından ve subaylarından oluştuğuna ve bunların asıl amaçlarının aslında oluşmakta olan “Türk” kapitalizminin çıkarlarını korumak olduğuna ayrıca vurgu yapar.

Bununla da yetinmez, II. Meşrutiyet’in niteliği ve bunun emperyalistlerce nasıl algılandığı konusunda da şu tespitlerde bulunur. *“Olabilirdi kadar büyük bir lokma ‘ısırmak’ ve topraklarıyla sömürgelerini genişletmek için sabırsızlanan kapitalist devletler arasındaki rekabet ve onun yanı sıra, Avrupa tarafından ‘korunan’ ya da ona bağımlı uluslar arasında görülen bağımsız demokratik harekete karşı duyulan korku, tüm Avrupa siyasetinin iki ana ögesini oluşturuyor. Jön Türkler, ılımlılıklarından ve çizmeden yukarı çıkmayışlarından ötürü övünüyorlar; Türk devrimi övülüyor çünkü zayıftır, çünkü Türk devrimi halk yığınlarını gerçekten bağımsızlığa itmiyor, çünkü Osmanlı imparatorluğu içerisinde baş gösteren proletarya savaşımına düşmandır. Ama aynı zamanda Türkiye’nin yağmalanması sürüyor. Jön Türkler, topraklarının yağmalanması olasılığına kapıyı açık tuttıkları için övülüyorlar. Bir yandan Jön Türkleri övüyorlar, bir yandan da açık amacı Türkiye’yi paylaşmak olan bir siyaset sürdürüyorlar.”* (a.g.e., sy: 38, Lenin)

Sanırsız 1908’in niteliğini anlamak açısından bu değerlendirmeler ve tespitler ilk elden yeterlidir.

Şu genel doğruyu kesinlikle savsaklamamak gerekir; süreçlere damgasını vuran ideolojik-siyasal fikirlerin, anlayışların, eylemlerin şekillendiği somut maddi dinamikler, maddi üretimler, ilişkiler ve hepsiyle iç içe geçerek ete-kemiğe bürünen bilincin oluşmasını sağlayan itici unsurlar belirleyicidir. Yani İTC’yi ve her türlü tasarımlarını, projelerini şekillendiren düşüncelerin oluşumunu şüphesiz ki yarı-feodal yapısal karakteriyle bunalmalarını aşmaya çalışan Osmanlı’daki sancılı değişim süreçlerinin yarattığı bütünlüklü atmosferde aramak gerekir.

23 Temmuz 1908’de Meşrutiyet ilan edildi ama sorunların nedeni olarak ileri sürülen devletsel mekanizma ve onun yapısal gerçekliği olduğu gibi duruyordu. İktidarı şekillendiren geleneksel kadrolar yerlerindedeydi. Osmanlı idari yapısında vaat edilen sözler dışında henüz değişim bağlamında kayda değer bir şeyler söz konusu değildi. Asıl mücadele tepeden yeni yeni ateşlenecekti. Her ne kadar Osmanlı’nın dört bir yanında “hürriyet”, “eşitlik” sloganlarıyla kutlamalar, sevinç gösterileri, eğlenceler düzenlense de yı-

ğınların özelemlerinden uzak bir iktidar kavgası yaşanmak üzereydi.

Tam da bu noktada İTC'nin ideolojik görünümünü ifadelendiren ve tarihe "ittihatçılık" olarak geçen militarist, komitacı, darbeci yaklaşımlarının 1906'dan sonra ana çizgilerini oluşturduğunu belirtmek gerekir.

1908'e gelen süreci yaratanlar esasta devlet bürokrasisinin belirli katmanları, kent kökenli eşraflar, orta düzeyde ticaretle uğraşan burjuva kesimler, tüccarlar, subaylar, askerler, aydınlar vs.lerdi. Bu sınıflar kendi çıkarlarına denk düşen özgürlükleri esas alıyorlardı. Genel konjonktürde hakim olan ve itici bir güce dönüşen kapitalizmin (emperyalizmin) önünü açmak ve ona entegre olmak esas yönelimdi. Tabii ki kendi çıkarlarını da öncelleyerek 1908'i şekillendiren düşünceler oldukça çeşitliydi. Dolayısıyla çok değişik amaçlar, hedefler vardı. Muhalefet yelpazesinin hem çok geniş oluşu hem farklı nedenlerle sürece katılması ve kendi niteliğini yansıtmaması ve hem de bütün bu fikirsel ve eylemsel zenginliği tek bir potada toplayacak inisiyatifin örgütlenemeyişi 1908'in mevcut karmaşık niteliğiyle tarihte yerini almasına neden oldu. Hürriyet algısı her sınıf ya da düşünce açısından 1908'de mevcut sonuca göre yeniden tanımlanmak zorundaydı.

1908'in gerçekleşmesinde belirleyici ve yönlendirici rol oynayan İTC ideolojisi ve "devrim" diye öngördüğü politikaları esasta 1902 kongresinde netleşmişti. Kongrede farklı fikir grupları oluşsa da hâkim düşünce Avrupa destekli askeri bir darbeye ve bütün kesimleri (Müslüman olmayanları) de kapsayacak bir ittifakla iktidarı ele alma yönündeydi. Bu görüş, diğer kesimlerde rağbet görmese de ileriki dönemde hâkimiyetini koruyacaktı. İTC her ne kadar kitle içerisinde "hürriyet", "eşitlik" sloganları atsa da, parlamenter düzene dair propaganda yapsa da asıl amacının Abdülhamid'i tahttan indirmek olduğunu gizlemiyordu. Meşrutiyet ilan edildi ama geleneksel yapı hala iş başındaydı. Bu da iktidarda olanlarla iktidarı eline geçirmek isteyenler arasındaki çelişki ve çatışmanın hala sonuçlanmadığını gösteriyordu.

Zaman işliyordu. 1908 Aralık ayında seçimler yapıldı ve Meclis açıldı. Bu geniş kesimlerde olumlu karşılanan gelişmeydi. Ama seçim sistemi geniş kesimlerin iradesinin yansyacağı bir meclisin oluşmasına hizmet etmiyordu. 25 yaşından küçükler, kadınlar, vergisini ödemiş olanlar (yani işçiler, köylüler, yoksul tüm kesimler) oy kullanma hakkına sahip değillerdi. İşte 1908'in getirdiği "burjuva demokrasisi" böyle bir şeydi. Seçime katılanlar, İTC'nin sınıfsal-sosyal dayanaklarıydı esasta. Kitleler henüz bu tablonun gerçek renklerini görebilecek düzeyde değildi. Fakat Meşrutiyet'in bayramlık esintisi devam ediyordu.

1908 her ne kadar görece olumlu bir hava yaratsa da sömürü devam

ediyor, ezilenlerin ezilmelerine neden olan sistemin fiili uygulamaları ke-sintisiz sürüyordu. Birçok yerde grevler, gösteriler oluşan olumlu havayla hız kazanıyordu. Kitlelere 1908'in somut kazanımı henüz yansımamıştı. Mü-cadele 1908 öncesinin dinamiklerine dayanarak devam ediyordu.

1908'in görece olumlu atmosferi kısa ömürlü oldu. Osmanlı'da yaratıl-mak istenen yapılanma, iktidar mücadelesinin çatışmalı arenasına çıkılma-dan mümkün değildi. Osmanlı'nın, emperyalist-kapitalist güçlerin de onayladığı projelere göre yeniden biçimlendirilmesi; bunu gerçekleştire-cek olanla buna direnecek güçler arasındaki çatışmanın sonucuna bağlıydı. İşte bu zeminde 1909'da yaşanan ve resmi tarihçilerin "irtica", "gericilik" olarak tanımladıkları ve her dönem dört elle sarıldıkları ideolojik argüman, "31 Mart Olayı" önem kazanıyor.

b) 13 Nisan 1909 (31 Mart Olayı); Ordunun Müdahalesi Ve İktidarlaşma Adımı

Meşrutiyet'in ilanıyla kaynayan sular durulmadı. Siyasi iktidar mücadelesi yeni duruma göre kendine alanlar açıyor ve yeni araçlarla, söylemlerle bu alanlar üzerinde siyasi gücünü kullanarak uygun mevziler oluşturuyordu. Halen, hakim sınıflar cephesinde güçler tam olarak ölçülüp biçilmemişti. Egemen sınıflar, iktidar emelleri için fırsatlar arıyor, fırsatlar yaratmaya ça-lışuyordu. Yani kimlerin hükmedeceği ve iktidar gücüne ulaşacağı sınınanarak netleşecekti.

Her ne kadar İTC ilk seçimleri kazanarak hükümeti kurmuş olsa da, henüz tam olarak iktidar olamamıştı. 1908 öncesinin idari yapısı da ve bu yapının başındakiler de yerlerini koruyorlardı. İTC'nin avantajı, önceki ya-pının Meşrutiyet'le yeniden düzenlenmesi konusunun geniş kesimlerce kabul gören, istenen ve beklenen bir niteliğe ulaşmasıydı. Bunun için de ilk pratik yönelimi, her egemen sınıfın iktidarlaşmak için yaptığı gibi kendinden öncekileri bir şekilde tasfiye ederek önünü açmaktı.

Bu amaçla İTC, ilk olarak ordu içerisinde İttihatçı olmayanları ordudan attı. Mektepli-alaylı elemesine giderek alaylıları tasfiye etti. Çünkü itttihatçı-lık en çok ordu içerisinde taban ve kadro bulmuştu. Bunların neredeyse ta-mamı askeri eğitim kurumlarında yetişmişti. Osmanlı'nın hem en güçlü hem de tersinden en zayıf noktası ordu kurumu idi. Eğer ordu eksenli bir iktidarlaşma seviyesine ulaşırsa bu durum egemen sınıfların iktidarlaş-masına hem güç hem de süreklilik kazandıracaktı.

Burada bir parantez açarak belirtmek gerekirse; İTC, 22 Ekim 1908'de al-dığı bir kararla orduya bağlılığını ilan ediyor ve herhangi bir irticai hareket olduğunda orduyla işbirliğine gideceğini belirtiyordu.

İTC'nin ordu içerisinde tasfiyeye yönelmesi aynı zamanda ordu içinde huzursuzluğa neden oldu. Mektepli-alaylı kutuplaşması görece serbestlik kazanan basının da dâhil olmasıyla siyasi tartışmaların malzemesine dönüşerek büyüdü. Tartışmalar meşrutiyetçilerle, onları ve politikalarını benimseyenler kutuplaşması etrafında yürüyordu.

İktidar mücadelesi her geçen gün keskinleşirken, zemin de toza dumana bürünüyordu. Her türlü provokasyona, tahrike müsait bir ortam doğmuştu. İşlenen cinayetler sürdürülen tartışmalara derinlik veriyordu. Bir nevi "kimin eli kimin cebinde"vari kafa karıştırıcı ve ön yargıları pekiştirici gelişmeler sıklık kazanmıştı.

İTC'nin kural tanımaz tutumu, iktidarlaşma hırsıyla gelen ve tepki gören uygulamalarının kendi karşıtını doğurması; medrese öğrencilerinin de orduya dahil edilmesi yönünde karar alınması ve bunun tepkiye neden olması; "din elden gidiyor" şeklinde toplumun da hassas olduğu konuda yaygın söylemlerle güvensizlik yaratılması ve oluşan tepkinin de İTC'ye, Meşrutiyet'e yönlendirilmesi; şeriat düzeninin kaldırılacağı yönünde endişesi olanların mevcut düzen yanlısı düşüncelerinin yeniden güç kazanması, 2. Abdülhamid ve çevresinin yaşanan gelişmeleri, kaybettiklerini yeniden ele geçirme imkanı olarak görüp harekete geçmesi; emperyalist devletlerin de kendileri için hangi iktidar grubunun faydalı olacağını hesabına uygun biçimde konum almaları ve İngiltere, Fransa, Rusya'nın, Osmanlı üzerinde etkisi her geçen gün artan Alman yanlısı kesimlerin zayıflamasını istemesi ve buna karşın Almanya'nın İTC'yi destekleme tutumunun iyice olgunlaşması gibi dış etkilerin de sürece müdahil oldukları düşünüülerek 1909 olaylarının bütünlüklü bir değerlendirmesi yapılmalıdır.

İşte bu zeminde ordudan atılmış askerlerin, medrese öğrencilerinin, din adamlarının, padişah yanlısı bürokratların ve eşrafın, zincirleme olaylarla destek verdikleri isyan başladı. 2. Abdülhamid, durumu kendi açısından iyi değerlendirerek Meşrutiyet'le yitirilenleri geri almanın hesabını yaptı. İsyancılarla uzlaşma zemini sağlayarak asıl tepkinin İTC'ye, meşrutiyete ve uygulamalara yönelmesini sağladı. İTC kadroları ülkeyi terk etti, vekiller gizlendi, İTC şubeleri basıldı. İTC'nin atadığı kimi bürokratlar görevlerinden alındı...

Bu ayaklanmanın resmi tarihçiler tarafından öğretildiği gibi "gerici ve şeriat yanlısı" ilan edilmesi resmi ideolojinin kurgusu ve çarpıtmasıdır. İTC de Meşrutiyet de, 1909'da isyan edenlerin ileri sürdükleri taleplerin ötesinde daha ileri bir noktada değillerdi. İTC kadroları ya da esas aldıkları ideolojik-politik söylemleri din olgusuna farklı yaklaştıklarını gösterecek

özellikler içermiyordu. Kaldı ki Osmanlı'nın Saltanat ve Hilafet gibi iki asli kurumca idare edildiği gerçeği ve bu yapının işlevsel yanları göz önüne alındığında "din ve şeriat" vurgulu istemler pek de yeni ve yabancı değildir. Zaten İTC'nin Müslüman-Türkçü ideolojisi içerisinde dini yorumlama ya da tasarladıkları sistemin din ile ilişkisinde daha gelişkin bir kavrayışa sahip olmadıkları bilinmektedir.

Neticede 31 Mart Olayları iktidarın el değiştirmesine kadar vardı. Zaten siyasi çatışmanın temelinde yatan da bu amaçtı. İttihatçılar gelişmeleri değerlendirerek isyana karşı özellikle Rumeli'deki kitle gösterileriyle karşı protestoları organize ettiler. İsyanın meşrutiyete karşı gerçekleştiğini propaganda ederek askeri müdahaleyle tekrar iktidarı ele geçirme seçeneğine yoğunlaştılar. Selanik'te oluşturulan "Hareket Ordusu" ile isyana müdahale edildi ve isyan bastırılarak İTC yeniden iktidara geldi. Abdülhamid tahttan indirildi, isyancılardan öne çıkanlar idam edildi, tutuklamalar, sürgünler, sıkıyönetim ilanlarıyla İTC pozisyonunu aldı.

TC tarihinde Kemalizm'le özdeşleşen "gericilik-laiklik" kutuplaşması ve laiklik temelinde düzenin savunuculuğu adına yapılanlara meşruiyet verilerek ileri sürülen ideolojik söylemler, esasta İTC'nin 1909'a müdahalesiyle temellendirildi. Artık ordu, 1909 müdahalesiyle iktidardaydı. Ordu, Meşrutiyet'in koruyucusu ve yaşatıcısı rolünü almıştı. İTC ile ordunun iç içeliği, şekillenen devlet düzeninin ve iktidar niteliğinin nasıl olduğuna dair fikirlere de ışık tuttuğunu unutmamak gerekir.

1909 süreci, iktidar mücadelesinde belirli bir güce sahip çevrelerin darbelerle iktidarı ele geçirebilmenin pratik yansımalarını gösterdi. Şüphesiz ki İTC'nin darbeci, komplocu, militarist ruhu da farklı söylemlerle gizlenmiş perdenin arkasında daha fazla duramadı ve iktidar hırsının adımlarıyla açığa çıktı. 1909 sonrası izlenen politikalar İTC'ye yön veren düşüncelerin anlaşılması açısından önemlidir.

Tabii kısaca da olsa "Hareket Ordusu"na değinmekte fayda vardır. Selanik'teki ordular ağırlıklı olarak İttihatçı düşüncelere göre yetişmişti. Ordunun müdahale etmesi fikri olgunlaşınca "Hareket Ordusu" ismiyle (ki bu ismi M. Kemal'in kendisinin verdiği övgüyle anlattığı bilinir) oluşturulan karma orduyla müdahale edilecekti. Ordu, 9 maddelik bir bildiriye 19 Nisan 1909'da (isyandan 6 gün sonra) yayımlayarak amaçlarını duyuruyordu. Bildiriye kaleme alan ise M. Kemal'di. Bildirinin içeriğinde Meşrutiyet'e vurgular yapılır, Meşrutiyet'e karşı gelişen olayların bastırılacağı ve sorumluların cezalandırılacağı belirtilir. Bildiride dikkat çeken noktalardan birisi ise 31 Mart'a neden olanların meşrutiyeti yıkmak ve şer'i kanunların

ve anayasanın ayaklar altına alınmak istendiğinin dile getirilmesidir. Yani şeriat isteyenleri hedef alan karşı bir düşünce söz konusu değildir. Bunu, resmi tarihin sonradan kurgulanarak dönemin ihtiyacına göre dizilirken yapılan çarpıtmalar açısından önemsemek gerekir. M. Kemal, hiç de o günün siyasal söylemlerinden daha ileri bir noktada değildir. Aksine onun bir parçasıdır. **Her ne kadar İTC çevresince 31 Mart olayları “gerici” olarak adlandırılrsa da bu, esasta Meşrutiyet’in koruyuculuğunu üstlenmek için ileri atılmış ve kendi müdahale yöntemlerine, biçimlerine, araçlarına ve onların gerekliliğine meşruiyet sağlama manevrasından ibaretti.**

Resmi tarihte “Hareket Ordusu”nun ismi ve amacı M. Kemal’le anlatılır ve anılır. “Hareket Orduları Komutanı” olarak methiyeler dizilir. Ama ne M. Kemal’in İTC üyeliğine ne İTC’nin ideolojisinin, politikasının savunucusu olduğuna ne de bildiride geçen “şer’i kanunların” ortadan kaldırılacağına dair kaygıyı onun da taşıdığına değinilir. Resmi tarih, 31 Mart Olayı’nı “gericilik” sınırlarına hapseder. M. Kemal’i ise dönemin siyasi-ideolojik atmosferinden yalıtarak “ilerici, laik” orduların komutanı olarak sunar. İdealist tarih anlayışı elbette öznelci olur ama Kemalist ideolojinin şekillendirdiği idealist resmi tarih anlayışı ise tarihin bütün unsurlarını alabildiğine keyfi bir şekilde kurgulayarak inanılmaz bir öznelcilikle tarihi, topyekûn kendi karanlığına gömer ve anlaşılmaz hale getirir. Böylece kurgulananlar, gerçek diye öğretilir ve Kemalist ideoloji süreklilik kazanmaya devam eder.

c) İTC’nin İktidar Dönemi ve Uygulamaları (1909-1918)

İttihatçılar, 31 Mart olaylarını bastırdıkları andan itibaren baskıcı uygulamalara girişerek sıkıyönetim ilan ettiler, yasakları art arda devreye soktular. Kişisel özgürlüklere sınırlamalar getiren, toplantı ve gösterileri imkânsızlaştıran, bir süredir serbest bırakılan basın ve yayın alanını suskunluğa mahkûm eden yasaklamalar, çıkartılan kanunlarla yürürlüğe konuldu. Sınırlı sayıda bulunan muhalif partilere ise rahat verilmedi. Sürece İçişleri Bakanlığı’na getirilen Mehmet Talat’ın icraatları rengini veriyordu. Partiler kapatılıyor, “uygunsuz” yayın yapan gazeteler susturuluyor ve kimin yaptığı “belli olmayan” cinayetler işleniyordu. Kanun-i Esasi’nin yürürlükte olmasına rağmen hukuki birçok kaidenin uygulanmaması ve kararların iktidarın amaçlarına hizmet eder yönde verilmesi dikkate değerdir. İttihatçılık zihniyeti kendi usulünce iktidarlaşma yolunu açıyordu.

Aslında bu dönem, İTC iktidarının bir dikta rejimi olarak nasıl şekillendiğinin somut verilerini sunar. Hürriyet, eşitlik, kardeşlik, adalet, hak-hukuk, demokrasi gibi temel kavramlarla uzaktan-yakından ilgilerinin olmadığı an-

laşılır. Öyle ki sadece 1911-13 aralığında, parlamentonun varlığına rağmen hiçbir şekilde yasa tanımayan tepeden inmece, komplocu ve darbeci uygulamalarla nelerin yapıldığını incelemek bile sürecin gerçek özünün doğru bir şekilde görülüp kavranmasına yetecektir. Hasımlarını ne pahasına olursa olsun tasfiye etmede her yolun mubah olduğu anlayışını benimseyen bir İTC şekillenmekteydi.

Örneğin, 1912’de yapılan ve “sopalı seçimler” olarak tarih sayfalarında yerini alan olaylar önemlidir.

1912 seçimlerine itirazlar büyüktü. Aylar içerisinde hükümetler düşürülüyor, yenileri devreye sokuluyordu. İttihatçılar güç yitirdikçe seçimler, parlamento meşru olmayan müdahaleleri için bir araç olarak ileri sürülüyordu. Diktatörlük kendine alan bulamayınca askeri yöntemlerle devreye girerek uygun ortamı hazırlıyordu.

Bu dönemde Osmanlı İmparatorluğu, toprak kaybetmeye de devam ediyordu. Bulgaristan yitirilmişti. Devamında Trablusgarp kaybedilmiş ve büyük bir hevesle girilen Balkan Savaşlarında ise hezimet yaşanmıştı. İttihatçıların katılmasını besleyecek ortamın daha fazla olgunlaşması demekti bunlar.

1912’de başlarında İsmail Enver’in bulunduğu İttihatçılar, meşhur “Babı Ali” baskını yaparak Türkçülük nidaları eşliğinde kaybettikleri iktidarı geri alıyorlardı. Bu kararı alanların arasında İsmail Enver, Mehmet Talat, Cemal Paşa, Ziya Gökalp, Fethi Okyar, Dr. Nazım, Kara Kemal... gibi itttihatçılardan kilit isimlerin yer alması ise manidardır.

İTC içerisinde sivil kadroların etkinliği zamanla zayıflamıştı. Artık daha fazla militarist bir niteliğe doğru evrilmişti. İttihatçılar, geleceğe dair tasarılarını orduya dayatma çerçevesinde şekillendiriyor, daha açık ve net bir tutumla baskıcı siyaseti, çizgisi haline getiriyordu. Zaten 1913-14’lere gelindiğinde, 4-5 yıl öncesinde desteğini aldığı birçok sosyal kesimin desteğini yitirmişti. Buna rağmen yine de hem kentlerde hem de kırsal alanda kendine yeni sınıfsal dayanaklar bulmaktan da geri durmadı. Şehirlerde Müslüman-Türk burjuvazisiyle olan bağlarını, kırsalda ise toprak ağaları ve eşrafla olan ilişkilerini güçlendirdi. Tek başına iktidar olabilmenin koşullarını her türden baskıya başvurarak yaratmışlardı. Zaten “Üçlü Trimvu” denilen Enver, Talat ve Cemal gibi ırkçı, Turancı ideolojinin pratikçileri, İTC’nin tepesine yerleşmişlerdi.

Böylece, Emperyalist Paylaşım Savaşının eşiğine gelinirken İTC “hürriyet” kavramını, yapılan anıtlarda yaşatabilecek kadar kavrayabildiğini ve ancak o kadarına gücünün yettiğini göstermişti. Tek parti diktatörlüğüyle

kurulan bir rejimden daha fazlasını beklemek de doğru olmazdı. "Abide-i Hürriyet Anıtı" yeterliydi amaçlanan "hürriyeti" ifade etmeye.

Kendinden olmayanı hain ve düşman ilan ederek katlini reva gören itihatçı ideoloji için artık Türkçülük ve Türk ulusuna dayalı bir ulus devlet kurma arzusu öncelikli amaç haline gelmişti.

İttihatçıların hedefleri hakkında İsmail Beşikçi'nin ifadeleri genel çerçe-venin anlaşılması için önemlidir:

"İttihat ve Terakki Fırkası'nın çok önemli bir hedefi vardı. Ekonomiyi millileştirmek, Osmanlı vatanını Türk olmayan unsurlardan temizlemek, Türk'e dayalı, Türk diline dayalı yeni bir devlet ve millet yaratmak, İttihat ve Terakki Fırkası'nın önemli bir hedefiydi. Rum'u, Ermeni'yi kovmak, nüfuslarını çürütmek, fabrika, atölye, ev, bağ, bahçe, tarla, zeytinlik, mandıra, dükkân gibi taşınmaz mallarına el koymak, Rumların, Ermenilerin zenginliklerini yağmalamak, bu zenginliklerin Türk eşrafın denetimine ve mülkiyetine geçmesini sağlamak, ekonomiyi millileştirmek anlamına geliyordu. İttihat ve Terakki'nin 6 Ağustos 1910'da, Selanik'te gerçekleştirilen kongresinde, bu hedef açık bir şekilde ortaya kondu... İttihatçılar bu hedeflere varmak için planlar, projeler yapmaya başladılar. Rumların ve Ermenilerin elindeki birikim bu projeler, planlar yapılırken her daim göz önünde tutuldu. 1912 Balkan yenilgisi, İttihatçılardaki bu düşüncenin, bu niyetin daha belirgin bir şekilde ortaya dökülmesine neden oldu. Bu planların, projelerin gizli yapıldığı, kapalı kapılar ardında tartışıldığı açıktır. Bu kongrede, Ermenilere, Rumlara, Kürtlere ve Alevilere ilişkin bazı kararlar alındı. Bu gizli kararları şu şekilde özetlemek mümkündür. Karadeniz havalisinde yaşayan Rumlar-Pontuslar, Ege'de Orta Anadolu'da, İstanbul'da yaşayan Rumlar sürgün edilmelidir. İstanbul'da, Doğu'da yaşayan Ermenilerin nüfusu çürütülmelidir. Kürtlerin Türklüğe, Alevilerin Müslümanlığa asimile edilmeleri sağlanmalıdır... Böylece bu halkların geleceği, yirminci yüzyılın başlarında, 1910'larda, İttihat ve Terakki tarafından belirlenmiş oldu... Bu sadece düşünülmüş, kağıt üzerinde kalmış bir program değildir. Yaşama geçirilmiş bir programdır. İttihatçılardan sonra Kemalistler de bu programı sürdürmek için yoğun bir çaba içerisinde olmuşlardır." (Resmi İdeoloji Sözlüğü, sy: 309-310-311, Özgür Üniversite Yay)

Yukarıdaki alıntı gerçekten de İTC'nin hem iktidarlaşma amaçlarını ve hem de iktidardayken yapmayı düşündüklerini özetle ortaya koyan bir değerlendirmedir.

Burada şu noktaya değinmekte fayda vardır; Osmanlı İmparatorluğu toprak yitirdikçe kapitalizmle at başı yürüyen uluslaşma sürecinin sancıla-

rını çok ağır yaşadı. Değişen şartları ve dinamikleri doğru değerlendiremedi. Emperyalizmin ihracı olarak da olsa kapitalizm gerçeğinin yeni düşüncelere, yapılanmalara giden yolu geri dönülmez biçimde açtığını ve ulusal uyanışlarla geleneksel, statükocu düşüncelerin ve yapılanmaların büyük sarsıntılar geçireceğini gerektiği ölçülerde göremedi. Toprak yitirme telaşı ve geleneksel imparatorluk düşüncesi her şeyin önündeydi. Osmanlılık, İslamcılık gibi düşünceler, süreç kendini dayattıkça ileri sürüldü. Lakin akan suyun yönü ve gücü farklıydı. Yani farklı ve aynı zamanda gücü zayıflamış olan suları yutuyordu. O yüzden bu ideolojik kalıplar Osmanlı'nın derdine çare olamıyordu, olamazdı da.

Osmanlı İmparatorluğu'nun yönetici kesimleri, 1. Paylaşım Savaşı'nın eşğine gelinmesine rağmen halen yitirilen toprakların yeniden ele geçirilmesi ve yine eskiden olduğu gibi Osmanlı'yı kıtalara uzanan sınırlarına kavuşturmanın hayalini kuruyorlardı. Halbuki emperyalist devletler yeni yeni paylaşım planlarını dağılmaya uygun Osmanlı gibi çok kimlikli, çok dinli imparatorluklar üzerine yapıyordu. Bu emperyalizmin doğasında vardı. Her yeni ulus devlet, kapitalizm için paha biçilmez bir pazardır. Zayıf ekonomilerinin bağımlılık ilişkilerine gebeliği açıktır. Yarı-sömürge ilişkilerle hem ekonomik hem de siyasi alanda egemenlik kurabilmek daha kolaydır. Süreç bu çerçevede hızla ilerliyordu.

Osmanlı'nın, bir ulus temelinde devletsel varlığını oluşturamadan yaşayamayacağı görülür hale gelmişti. Burada özgün denebilecek nokta; bir devletleri olmasına rağmen, devletin dayanacağı tek bir ulus olgusunun olmamasıydı. Yani tez elden bir ulus yaratılmalıydı. Böylece devletin de bir ulusu olacaktı. Belki ulusal devletlerin genel şekillenişlerine bakıldığında aykırı görülebilir. Ama Osmanlı'nın geldiği noktada böylesine bir görünüm vardı. Bu, Türk kökenli bir ulusal kimliğin olmadığı anlamına gelmiyordu. Aksine başından beri etnik bir kimlik olarak varlığı söz konusudur. Buradaki farklılık var olan devletin kendini Türk ulusuna ve diline dayalı olarak hâkim bir kimliğe bürünerek ayakta kalabilmesini sağlayabilme noktasındadır. Bu noktaya gelinmesi tamamen Osmanlı İmparatorluğu'nun yapısal gerçekliğine ve emperyalist-kapitalist dünyanın kaçınılmaz müdahalesiyle oluşan etkilere bağlıdır. Bir ulus inşa edilebilirse devletsel varlık kapitalist dünyanın içinde ayakta kalabilirdi. Geç de olsa İTC ideologları bu gerçeği keşfetmişlerdi. Bunun yolu ise İTC'nin hedefleri olarak ifade edilenlere ulaşılmasından geçiyordu. Türkçülük fikri öteden beri milliyetçi ideolojiyle şekillenmiş olan orduda hâkimdi. İTC'nin Ziya Gökalp, Dr. Nazım, Mehmet Talat ve Dr. Bahattin Şakir gibi ideologları durmadan çalışıyorlardı. Bir kıyım

projesini hayata geçirme konusunda dahi tereddütleri yoktu. Ne ilginçtir ki Ziya Gökalp Kürt asıllıdır, Dr. Nazım Rum, Dr. Bahattin ise Arnavut'tur. Bunları Türkçülükle şekillenen milliyetçi ideoloji de kesmeyecek, ırkçı, kafatasçı ve Türk olmayanların her ne şekilde olursa olsun yok edilmesini düşünecek kadar katı bir ideoloji tatmin edebilecekti.

Zaten Türk ulusal bilincinin şekillenmesi için bir süredir çalışmalar yapılıyordu. 1910 yılında Türk Derneği, 1911'de Türk Yurdu Cemiyeti kuruluyor ve Türk Yurdu Dergisi yayınına başlıyor, 1912 yılında ise Türk Ocakları kuruluyordu. Bu, Kemalist dönemde de faaliyetlerini sürdürdü. Kemalistlerce kapatılana kadar. Aynı yıllarda bir kısım yazar da Türkçülüğün yayılması için çalışma yapıyordu. Z. Gökalp zaten İTC'nin genel merkez üyesiydi ve yazarlığıyla da etkindi.

Türk ulusuna dayalı devlet kurma hedefi için en önemli eksiklik şüphesiz ki iktisadi alanda yaşanıyordu. Güçlü bir ekonomiye sahip Türk burjuvazisi olmadan devletin geleceği düşünülemezdi. Osmanlı ekonomisinin iki temel dinamiği sanayi ve ticaret neredeyse tamamen Türk ve Müslüman olmayan kesimlerin elindeydi. Osmanlı'nın zenginleri, mülk sahipleri bunlardı. Ekonomik alan mutlak suretle Türkleştirilmeliydi. Yani mevcut sermaye ya da sermaye dinamikleri zaman yitirilmeden el değiştirerek Türkleştirilmeliydi. "Türkleştirme"; nüfusun göç ettirilmesi, sürgünler, kıyımlar yoluyla, Osmanlı toprakları arındırılarak sağlanacaktı. Böylece Ermenilerden, Rumlardan kalan her şey Türklere dağıtılarak amaçlanan burjuva sınıflar yaratılacaktı. Ekonominin "millileştirilmesi" ancak bu şekilde mümkündü.

"Milli İktisat" söyleminin teorisyenlerinden ve pratikçilerinden olan ve aynı zamanda İTC'nin gizli örgütlenmesinin kilit adamı Kara Kemal; *"Avrupa'da hükümetler ya işçiye ya da burjuva tabakalarına dayandılar. Güç anlarında güvenecekleri toplumsal desteğe sahiptiler. Biz hangi sınıfa dayanacağız... Böyle güçlü bir sınıf Türkiye'de var mı? Bulunmadığına göre biz neden yaratmayalım"* (Resmi Tarih Tartışmaları-2, sy: 90) derken eksikliğin ne olduğunu doğru tespit ediliyordu.

Yine İTC kadrolarından ve Cumhuriyet'in önemli kişilerinden Fethi Okyar anılarında Talat'la olan diyaloglarını aktarırken Müslüman olmayanların varlığına dair endişelerine karşı; *"Bu intikamı Talat'a söylediğim zaman içini çekti: 'Onları Türklüğe bağlamanın zamanı da fırsatları da heder olmuş. Şimdi hepsi kendi ırk, din, milliyet ve cinsi için didiniyor, bunu da bizlerin sırtında yapıyor. Biliyorum amma elden ne gelir? Sabredeceğiz ve hakikati görerek kendimize geleceğiz. Dur hele bakalım. Şu köprüleri geçelim. Bizden önce onlar bizi terk edecek'"* (Üç Devirde Bir

Adam, sy: 28, F. Okyar) şeklinde yanıt alır. Bu yanıt İTC'nin bütün bileşenlerinin atmaya düşündükleri adımı ifade ediyordu.

İttihat ve Terakkî'nin "Milli İktisat" politikası tamamen içe dönüktür. Emperyalist-kapitalist sermayeye karşı bir politika değildir. **Başından beri İTC içerisinde belirli kesim, İngiliz yanlısı ve diğer bir kesim de Alman yanlısı tutum içinde olmuştur.** Bunların emperyalizme ya da yabancı sermayeye karşıtlığı hiçbir zaman olmadı. **"Milli İktisat"ın amacı ekonomide ağırlığı bulunan Müslüman olmayanların tasfiye edilmesidir.** Bu konuda kimi verilere bakarak tablonun daha iyi görülmesi sağlanabilir.

T. Çavdar; *"İthalat ve ihracat ticaretinde Türkler sayı olarak % 4 civarındadır... Komisyoculukta bu oran % 3'ün altındadır. Liman işçileri tamamen Türk olmayanların elindedir... Esham ve Kambiyo Borsası'nda alıcı ve simsarların % 95'i Türk olmayan unsurlardandır. Sadece 'İtibarı Milli' ve 'Adapazarı İslam ve Ticaret Bankası' iki küçük banka Türk özel sermayesi ile kurulmuştur. Toptancı tüccarların (iç ticaretle iştigal eden) % 15'i Türk'tür. Bu oran perakendeci tüccarlarda % 25'e çıkmaktadır. Bütün bu oranlar Türklerin ticaret burjuvazisi içerisinde %5 ile % 10 arasında bir yere sahip olduğunu göstermektedir"* (Milli Mücadelenin Ekonomik Kökenleri, sy: 128, T. Çavdar) diye kısa bir tablo sunar.

Bu tabloyu ters yüz etmekle sınırlı kalmayı düşünmeyen İttihatçılar, daha Balkan Savaşları sırasında Rumları yerinden yurdundan etmeye başlamışlardı. Ondan önce 1909'un kargaşasını bahane ederek 14-16 Nisan 1909'da fuzuli bahanelere sarılarak Adana'da 17 bin Ermeni'nin ölümüyle sonuçlanan katliama imza atarak, mal ve mülklere yörenin ağaları, eşrafları el koymuştu.

Bu konuyla paralelliği olduğu için kısa da olsa İttihatçıların gizli ve çerkerdek yapılanması olan "Teşkilat-ı Mahsusa"ya (Özel Örgüt) değinmek yerinde olur.

İttihatçıların hedeflerine ulaşabilmeleri için böylesine bir örgütlenmeye ihtiyaç duymaları olağandır. Dünya görüşleriyle pratikleri ne kadar uyumluysa Teşkilat-ı Mahsusa'nın varlığıyla İTC de o oranda birbirlerini tamamlayan iki yapıdır.

Ne zaman kurulduğu tam olarak bilinmese de 1911-1913 aralığında kurulduğuna dair genel bir kanı bulunmaktadır. 30 bin kişilik bir kadroya sahip olduğu, ülkenin birçok yerinde örgütlendiği, yerelde valilerden, kaymakamlara, eşraftan toprak ağasına kadar birçok kesimden insanların dâhil olduğu gizli bir yapılanmadır. İTC'nin fedailerini tanımlanır. Her türden cinayeti işlemeye, suikastı düzenlemeye, yağma ve talan yapmaya, adam

kaldırmaya, yakmaya-yıkmaya kadar nerede hangisine gerek duyulursa derhal yerine getirmeyi amaç edinmiş kişilerden oluşur. İttihatçılar hedeflerine ulaşmak için önlerinde engel olarak kimleri ya da neleri tespit etmişlerse ve bunun kaldırılması ya da yok edilmesi gerektiğine karar verilmişse, Teşkilat-ı Mahsusa derhal eyleme geçer. İlk tatbikatlarını daha Balkan Savaşı yıllarında yaparlar. Yüz binlerce Rum, yerlerinden yurtlarından çıkartılarak sürülür. Karadeniz’de, Anadolu’nun birçok yerinde benzer uygulamalar vardır. Nitekim Ermeni soykırımında en büyük pay bu teşkilatındır.

Teşkilat-ı Mahsusa bünyesinde hapishanelerde tutuklu bulunan binlerce mahkumun bulunması da manidardır. Özel izinle çıkartılıp ilgili bölgedeki örgüte teslim edilen mahkumlar gerekli askeri eğitimden sonra pratiğe sürülür. Bunların çoğu hırsızlıktan, yağmadan, adam öldürmeden mahkum olmuş insanlardır.

Tarihçi Ayşe Hür, bu örgütün *“İç güvenliği sağlamak, devletin varlığı için hayati önemi olduğu düşünülen Türkçe konuşan azınlığın fazla toprak kaybetmesini engellemek”* (Resmi Tarih Tartışmaları-3, sy: 70, Özgür Üniversite Yayınları) şeklinde amaçları olduğunu belirtir. Darbeci anlayışlarla iktidar yolunu döşeyen ve militarist özelliğini her dönem bileyen İttihatçılar, Teşkilat-ı Mahsusa ile elde edebileceklerini, geleceklerinin teminatı olarak görüyorlardı. Haksız da sayılmazlardı, çünkü aynı kadrolar Cumhuriyetin kurucuları olarak tarih sayfalarına geçeceklerdi. **İttihat ve Terakki ile Kemalist iktidarlaşma arasındaki organik bağı, en açık biçimde izlenen politikaların ve bunları uygulayan kadroların birbirlerini tamamlar nitelikteki sürekliliğinde görmek mümkündür.** *“Teşkilat-ı Mahsusa’ya yönelik öyle isimler aldılar ki, bunlar daha sonra milli mücadele zamanında Anadolu’daki yerlerini alacaklardı. İçlerinde mebus ve ordu komutanları görülecekti.”* (Devlet Kavgası-İttihat ve Terakki, sy: 251, Tayfun Sorgun)

İttihatçılar, bu uygulamaları büyük bir pişkinlikle “fetih hareketi” ya da “milli bir hareket” olarak ifade etmekten de kaçınmıyordu. Türk olmayan unsurlardan kurtulmak için hedef olarak belirlenen düzeye ulaşabilme konusunda tüm İttihatçılar büyük bir gayretle çalışıyordu. Asıl mesele nüfus olarak daha büyük bir yoğunluğa sahip olan Ermenilerdi. Sıra onlara da gelecekti.

İttihat ve Terakki’nin kadrosu olup da Kemalist iktidarlaşma sürecinin de demirbaşı olan kadroların sayısından çok, aynı kadroların bütün karanlık geçmişlerine rağmen Cumhuriyet’in kurucuları olarak tarihsel devinimi şekillendirdiklerini söylemek en doğrusudur. Bu kadroların hepsi Teşkilat-ı Mahsusa üyeleridir. Ermeni soykırımında rol aldıkları gerekçesiyle tutuklanıp Malta’ya sürülürler. Türkleştirme amaçlı belirlenen politikaların uygulayıcısı-

dırlar. Yani Osmanlı'da yaşanan etnik temizliği bizzat gerçekleştirenlerdir.

Sait Çetinoğlu, özellikle İttihatçı kadroların nasıl zincirleme bir devamlılık ve süreklilik içerisinde İttihat ve Terakki'den Cumhuriyet dönemine uzandığını somut verilerle ortaya koyuyor. 31 Mart'a müdahale için Selanik'ten yola çıkan "Hareket Ordusu" kadrolarının aynı şekilde Ermeni soykırımında yer aldıkları için tutuklanan ve Malta'ya sürülen kadrolar olması ve sürgün kadrolarının da aynı şekilde "milli mücadelenin" ve cumhuriyetin kadroları olarak yeniden rol üstlenmeleri sıradan bir tesadüf olarak nitelendirilmese gerek.

Yeniden İttihat ve Terakki'nin hedeflediği politikalara dönecek olursak, esas yönelim de öncelikle etnik temizlikteydi. Sürecin bütün projeleri bu amaca odaklanmıştı. Trakya'da, Ege'de, Karadeniz'de Rumlar katledilmiş, sürülmüş ve malları yağmalanmıştı. Her bölgenin İttihatçı güçleri etnik temizliğin sorumlusuydu. İdareciler, askeri yöneticiler, yerel eşraf, nam salmış çeteciler vs. ki bunların hepsi bir şekilde İttihatçı örgütlenmelerle doğrudan ilişkilidir. El konulan mallar, yerel İttihatçıların kurduğu komisyonlarca düşük fiyatlarla eşrafa, toprak ağalarına, asker-sivil idarecilere peşkeş çekiliyordu. İttihatçılardan nemalanan bu kesimler aynı şekilde itihatçılığın yeni sosyal dayanaklarını oluşturuyordu. Zaten amaç Türk ve Müslüman zengin yaratmaktı.

Neticede 1. Paylaşım Savaşı süreciyle birlikte Meclis tartışmalarına yansdığına göre 1.500.000 Rum'un Osmanlı topraklarından sürüldüğü ve bu rakamın içerisinde ne kadarının bu süreçte katledildiği ise bilinmiyor. Teşkilat-ı Mahsus'a'nın katil unsurlarından Topal Osman'ın başını çektiği olaylarda bir iddiaya göre Karadeniz'de 700 bin olan Rum'dan sadece 350 bininin Yunanistan'a dönebildiği ve 350 bininin ise öldürüldüğü ya da meçhule gittiği anlatılır. Sadece bu tablo bile yaşananların boyutunu görmeye yeter sanırız.

İttihatçı emellere kurban edilen Ermenilere ise tarihte benzerine az rastlanır uygulamalarla tarıfsız bir bedel ödetildi. İttihat ve Terakki'nin merkezi kararı gereğince Ermeniler nüfus olarak, kendilerinin tabiriyle, "çürütülecekti." Bunun için alınan karar, bir hükümet politikası şeklinde uygulanmalı, ilgili bölgelere, idarecilere iletilmeliydi. "Tehcir" olarak yansıtılan ve kırım olarak ilgililerince anlaşılan karar, tez zamanda ilgi görüyor, hükümet politikası olarak ele alındığından ve tüm yönetim birimlerine tebliğ edildiğinden resmîyet kazanıyordu. Zaten bir süreden beri plan dâhilinde ciddi bir ön çalışma yapılmıştı. Bölgelerde etnik ve dini nüfus üzerinde araştırmalar yapılır, hangi etnik kimliğe mensup, dini inancı nedir, nüfus yoğunluğunun durumu, dilleri, eğitim düzeyleri, sahip oldukları mallar, mülkler (ev, işyeri, dükkân, gayri-menkuller vs.) üzerinde geniş kayıtlar tutuluyordu. Bu bilgi-

ler çerçevesinde nerelere öncelik verileceğine, nerelere yoğunlaşılacağına ve nasıl bir yol izleneceğine dair haritalar oluşturuluyor, böylece, nüfusun yerleştirilmesi adı altında Tehcir'le başlayıp ve soykırım olarak pratikleşen sürecin zemini ve hazırlıkları tamamlanmış oluyordu.

24 Nisan 1915'te çıkartılan kararname gereğince Ermenilerin önde gelen liderleri, öncüleri, aydınları tutuklanır. Kurmuş oldukları örgüt ve dernekler kapatılır. 27 Mayıs 1915'te ise "Geçici Tehcir Yasası" çıkartılır. Bu yasa maddelerinde Ermeni sözcüğü geçmez ama Teşkilat-ı Mahsusa'nın ilgili bütün üyelerinden İttihat ve Terakki'nin idari bütün birimlerdeki elemanlarına kadar herkes tehcir edileceklerin Ermeniler olduğunu bilirler. Ve soykırımın planlaması, hazırlıkları, örgütlenmesi ve pratik süreci her yönüyle oluşturulmuş olur.

İttihatçılar bütün güçleriyle savaş ortamını da bir fırsat gibi değerlendirerek mevcut topraklarda en büyük gayri-Müslim nüfusa sahip Ermenileri yok etmeye koyuldular. 1.500.000 Ermeni kısa bir sürede katliamlarla, ölümcül sürgünle yok edildi. "Türkleştirme", Türk ulusuna dayalı devletleşme, "Milli İktisat" yaratma gibi hedeflere ulaşabilmenin yolu İttihatçı zihniyete göre böylesine uygulamalardan geçiyordu.

Aynı yıl Hıristiyan topluluklardan Keldaniler, Süryaniler (Asurlular) ve Katolik Ermeniler Diyarbakır, Cizre, Mardin, Nusaybin yöresinde katliamdan geçirilir. Osmanlı'nın desteğini arkasına alan Kürt çeteleri ve Çerkezler bu katliamların mimarlarıdır. Bazı tarihçilerin araştırmalarına göre 1890-1925 yılları arasında yukarıda adı geçen Hıristiyan topluluklardan 450 bin kişi katledilir.

İttihatçılar her ne pahasına olursa olsun amaçlarına ulaşmak için bütün yolları ve yöntemleri kaygısızca benimsediklerinden çıkabilecek her sonuçtan bir şekilde yararlanacaklarının hesabını-kitabını yapmışlardı. Ortaya çıkan tablonun korkunç görünümü şüphesiz ki onlar için "muhteşem bir planlama", "muazzam bir uygulama" ve "tarihsel bir başarı" şeklinde yankı buluyordu.

Rum, Ermeni, Asuri gibi gayri Müslim topluluklardan kurtulma amacına ulaşmış sayılırlardı İttihatçılar. Geriye kalan nüfus kendileri için tehlike değildi artık. Zamanla onlar da halledilecekti nasılsa. 1915'lerde Osmanlı nüfusunun yüzde 20'sini oluşturan gayri Müslim nüfusun 1927'ye geldiğinde yüzde 2,6'ya düşmesi İttihatçıların hedeflerinin ve öngörülerinin gerçekleştiğinin de göstergesidir.

Tabii bu süreçte aynı şekilde nüfus düzenlemesi de yapıldı. Her yerleşim biriminde gayri Müslim nüfus mevcut nüfusun yüzde 5-10'u arasında olacaktı. Boşalan yerlere muhacirler yerleştirilecek, ele geçirilen mal-mülk-

ten bunlara pay verilecekti. Azınlıkta kalan topluluklar bir şekilde asimile edilecekti. Direnirlerse icaplarına bakılacaktı. Her şey bu denli basit ve düzdü İttihatçılar için.

İttihatçıların uygulamaları sonucu büyük bir servet, aleni biçimde el değiştirmişti. Sermayenin "millileştirilmesi" diğer bir ifadeyle "Türkleştirilmesi" gerçekleşmişti. Enval-i Metruke (Terk Edilmiş Mülkler) üzerine yasalar, kararlar çıkartan İttihatçılar bu mülkleri, yaratmak istedikleri Türk-Müslüman zenginleri için uygun gördükleri kesimlere dağıttılar. Komisyonlar kurarak her türlü servet kaynağını ucuz fiyatla sattılar. Zenginliğine zenginlik katan idareciler, toprak ağaları, yerel eşraf, çeteciler büyük bir şevkle Türkçülük naraları eşliğinde bayram ettiler. Ekonomik zenginliğin katliamla, kıyımla gelmesi bu kesimleri ideolojik olarak daha da bağnazlaştırdı. Devletçi, Türkçü bir sosyal tabanın da temelleri atılmış oldu. İttihatçıları, sırtlarını yaslayacakları dayanakları sağlamlaştırmışlardı.

İttihatçılar "Milli İktisat" projesi temelinde en önemli planı gerçekten de hayata geçirmeyi başarmışlardır. Kendi ırkına mensup burjuva sınıflar yaratma yani sermaye oluşumunu gerçekleştirme adına girilen etnik temizlik ve mülklere el koyma işini halletmişlerdi.

"19. yüzyılın ve başlamakta olan 20. yüzyılın başka hiçbir devleti hükümlerlik alanındaki etnik haritanın hesaplı bir şekilde değiştirilmesi için bu kadar yoğun sistematik şiddet kullanmamıştı. Hiçbir devlet 'ulusal' olarak nitelendirmesinden dolayı, üzerinde hak ettiği topraklarda yaşayan koca bir halkın fiziksel ve kültürel varlığını yok etmek için tüm modern güç aygıtlarını -ordu, telgraf, demiryolu, basın- seferber edecek kadar ileri gitmemişti" (Iskalanmış Barış-Doğu Vilayetlerinde Misyonerlik, Etnik Kimlik ve Devlet (1839-1938) sy: 713, H. Lucas Keiser) diye yaşananları özetliyor **Hans-Lucas Kieser**.

Yine bir başka yazar **Ahmet Refik** "Milli İktisat" adına yapılanlara ilişkin; *"Hususiyle Milli Ticaret, adeta milli bir cinayetti. Bu cinayete iştirak için nazırlar, defterdarlar, valiler ve mutasarrıflar memuriyetlerinden istifa ediyorlar, el birliğiyle bedbaht halkı öldürmeye çalışıyorlardı. Fakat bu cinayette en ziyade iştiraki olanlar, hedefle meşgul mebuslardı. İttihad'ın tacir ve muhtekir milletin en muhakkir sınıfını temsil ediyorlardı. İttihadın cinayetlerini tasdik için bu zatların ağızlarına Topal İsmail Hakkı çuvallarla şeker atıyor, Talat deste deste imtiyaz beratları tıkıyordu"*(Türkiye Ekonomisinin Tarihi, sy: 38, T. Çavdar/Akt. Res. Tar. Tar-2, sy: 99) derken, kıyımda yer alan kesimlerin kimler olduğunu işaret ederek net bir fikrin oluşmasını sağlıyor.

Düne kadar yağmayı-talanı işgal ettikleri topraklarda yaparak zengin-

lik arayan Osmanlı, artık kendi topraklarında talanla, yağmayla “zenginlik” yaratmaya girişmişti. Dün fetih, işgal adına başkalarına savaş açıyordu, 20. yüzyılın başında ise kendi topraklarındakileri türlü bahanelerle düşman ilan ederek ortadan kaldırmanın savaşını yapıyordu. Gelenek, bir şekilde yaşatılıyordu.

İttihat ve Terakki'nin hedeflerinin esas temeli, iktisadi amaçların çerçevesine göre şekillenmişti. Belirleyici nokta “Milli İktisat”ın her ne pahasına olursa olsun oluşturulmasıydı. Diğer bütün politikalar “Milli İktisat”ın yaratılmasına paralellik arz edecek biçimde somutlanmıştı. Bu yüzden İttihat ve Terakki'nin bu yönü önemlidir.

Tabii buradaki “milli”lik vurgusu yanlış anlaşılmalıdır. **İttihatçıların “milli”den anladıkları gayri-Müslim ve Türk olmayan Osmanlı'daki etnik/dini kimlikler karşısında konumlanma ve onlardan arınmadır. Yani anti-emperyalist bir içeriğe sahip değildir.** Aksine, İttihatçılar başından beri emperyalist-kapitalist sistemin politikalarına sadık kalmış ve onlar için geniş imkanların sağlanmasına canla başla çalışmışlardır. Tıpkı kendilerinden önce Abdülhamid'in yaptığı gibi.

İttihat ve Terakki'nin “Milli İktisat” adına Türk ve Müslüman olmayan topluluklara karşı uygulamış olduğu zalimce tutumun arkasında emperyalist güçler vardı. Alman emperyalizmiyle içli-dışlı hareket eden İttihatçılar kendi örgüt bünyesinden gizli olarak aldığı birçok katliam, kıyım, sürgün kararını Alman generalleriyle alıyordu. 1911'lerde Ege'de başlatılan Rum nüfusunu göç ettirme projesinin mimarı İttihatçılar kadar Almanlardır. Keza Ermeni soykırımının böylesine “usta”ca bir planlama ve uygulama ile gerçekleştirilmesi tek başına İttihatçıların altından kalkabilecekleri iş değildi. Almanların bir şekilde içinde olduğunu dönemin Ermeni çevreleri açıktan dillendirmişlerdir.

İttihatçıların amaçları, politikaları, söylemleri Avrupalı kapitalist güçler tarafından övgüye değer bulunuyordu. Çünkü kendilerine her türlü imkanı sunan ve kendilerine bağlı hareket eden bir iktidar olarak görüyorlardı İttihatçılar. Ne de olsa kapitalizmin ihtiyaç duyduğu pazara kapılarını sonuna kadar açan bir ülke vardı karşılarında.

Sözgelimi Almanlar, başından beri Rum ve Ermeni uyruklu burjuvazinin Osmanlı ekonomisindeki dinamik rolünden rahatsızdılar. Bunların ekonomik gücü Alman yayımlacılığının kanallarını tıkıyordu. Esasta İngiliz ve Fransız kapitalizmiyle ilişki içerisinde olmaları ise Almanların huzursuzluğunu daha da büyütüyordu. Zaten İttihatçı kadroların Alman yönetim sisteminden, ekonomik formasyonundan ve uygulama sahasındaki hem disiplininden hem de pratik sonuçlarından azami düzeyde etkilendiğini ve iştahlarını kabarttı-

ğını bilen Almanlar, Türkçülük ideolojisini "milli iktisat" projesiyle eşgüdümlü olarak İttihatçılara empoze ediyordu. Rumların ilk elden göçertilmesi boşuna değildir. Hatta Alman generali Sanders'in İzmir limanına inmesiyle Rumların, cellatlarını görmüşçesine endişeye kapıldıklarına dair anlatılanlar vardır. Bu da Almanya'nın yapmak istediklerinin birçok kesimce bilindiğini ve kaygı verici düşüncelerin oluşmasına neden olduğunu göstermektedir. Dido Sotiruyu'dan şu ifadeler: *"Beyin Alman'dı, Türk'se kol, biri tasarlıyor öteki yapıyordu... Çok geçmeden İzmir'e bir Alman şefi geldi. Prusya üniformaları içinde fatih edalı kupkuru bir adamdı bu, Liman Von Sanders'ti adı. İzmir Metropoliti Krizistomo bu adam için 'Adını andığınız her seferinde gargara yapıp ağzınızı temizleyiniz...' demişti. Bu uğursuzluk gibi çökmüştü Küçük Asya'nın üzerine... Harpten çok önce bir Alman 'uzmanları' akını başlamıştı. Tüccar, asker, polis, arkeolog, sosyolog, iktisatçı, doktor, rahip, öğretmen kisvesi altında durumu incelemeye, bizim aslımızı, geçmişimizi ve halimizi, istidat ve servetlerimizi öğrenmeye geliyorlardı. Hepsi de aynı ürkütücü sonuca vardılar: Biz şeytan zekalı Rumlarla Ermeniler burada fazlaydık"*(Benden Selam Söyleyin Anadolu'ya, sy: 64-65, Dido Sotiriyu/Res. Tar. Tar.-2, sy: 103) çok daha açık biçimde durumu anlatabilmektedir.

Gerek Rumların sürülmesinde gerekse de Ermenilerin soykırıma uğratılmasında emperyalist güçler İttihatçılara ya destek olmuşlardır ya da "tarafsızlık" adına sessizliğe bürünmüşlerdir. Amerikalılar uzun vadede çıkar hesapları yaparak, İngilizler ise Osmanlı'nın Almanya'ya yaklaşmasından rahatsızlık duyduklarından Osmanlı'yı hepten kaybetmemek ve tamamen Almanların kucağına atmamak için, Fransızlar ise daha sonra Osmanlı üzerinde baskı oluşturmanın bir fırsatı olarak gördüğü için süreci izliyorlardı. Öyle ki Ermeni nüfusunun batılı ülkelere sürülmesini doğru bulmakla yetinmeyip teşvik edenler dahi vardı. ABD'li diplomatlar, misyonerler ucuz işgücü olarak Ermeni nüfusunun üzerinde hesaplar yapıyorlardı. Emperyalist devletlerin paylaşım savaşının içinde olması, kutuplaşmaların yaşanması ve henüz savaşın başında olduğundan nasıl bir düzenin ya da dengenin şekilleneceğinin belirsiz oluşu İttihatçılar için tarihsel fırsatın olgunlaşması demektir. Nitekim öyle de oldu. Çünkü olayların yaşandığı dönemde kimse yaşananları kınamaya dahi yeltenmemişti.

Biraz da "milli iktisat" politikasının diğer ayağına değinerek İttihatçıların millilik vurgusuna açıklık getirmek yerinde olacaktır.

İttihatçıların iktisadi politikalarından dönemin Maliye Nazırı Cavit Bey sorumluydu. Bu kişi, Batılı kapitalizme her açıdan entegre olabilmek için liberal tutumların gerekliliğinde ısrarlıydı. Öyle ki Düyun-u Umumiye'ye öv-

güler düzmekten dahi çekinmezdi. Çünkü bağımlılık ilişkilerini diğer bir deyimle kapitalizm adına Osmanlı'nın her geçen gün daha fazla sömürüye maruz kalarak yarı-sömürge durumunun derinleşmesini yanlış görmüyordu. Osmanlı ekonomisini neredeyse hepten kontrol altına almış olan Düyun-u Umumiye memurlarının Osmanlı Bankası'nın hazırladığı reçeteleri gözü kapalı onaylayan birisiydi Cavit Bey. Tabii sürecin politikaları sadece bir kişiyle izah edilemez. Elbette ki bütün bunlar İttihat ve Terakki'nin ortak görüşleri ve beklentileriydi.

Bu dönemin öne çıkan en önemli adımı 1913 yılında çıkartılan "Teşvik-i Sanayi Kanunu"dur. Bu kanunun içeriğine ve bununla amaçlanana dikkat etmek gerekir. Çünkü 1927'ye kadar yürürlükte kalır. Yani Kemalist iktidarlaşma sürecinde de uygulanır.

İttihatçılar "Türk kapitalizmi"ni oluşturmak için bu kararı alırlar. Kanun gereğince kimi kesimlere geniş imtiyazlar tanınır. Bunlar, Türk-Müslüman girişimcilerdir şüphesiz ki. Devlet, olanaklar sunarak ticarete ve sanayide Türk burjuvaların etkinliğinin artmasını ve payının büyümesini amaçlar. Gayri Müslimlerin tasfiyesinin diğer bir ayağı da budur.

Kanuna göre işletmeler için gerekli olan arazinin 5 dönüme kadarı parasız olarak verilecek; işletme için gerekli üretim araçları vergiden muaf tutulacak; gerekli teçhizatlar ve mallar yurt içinde üretilene kadar gümrük vergisinden muaf tutulacak; malların ilgili yerlere taşınması için imkan sağlanacak vs. Bu kanunla İttihatçılar kendilerine bağlı burjuva sınıf oluşturmak istiyordu. Daha doğrusu İttihatçıların devlet aygıtını kendi sermaye birikimlerini sağlamak için etkili biçimde kullanmalarındır söz konusu olan. Ama bunlar her açıdan emperyalist pazar ilişkilerinin birer uzantısıydı. Bağımsız ve ifade edildiği gibi saf milli bir karakterli olmayacaktı, olamazdı. Basit bir ifadeyle komprador burjuva sınıfların palazlanması demektir bu.

"Eğer Türkler kendi içlerinde Avrupa sermayesinden istifade ederek bir sermayedar burjuva sınıfı çıkarmayacak olursa, yalnız asker, memur ve köylüden güç alan Osmanlı-Türk topluluğu çağdaş bir devlete dönüşmezdi. Osmanlı devletini ancak Türk burjuvazinin doğuşu kurtarabilirdi" diyordu Z. Toprak. (Türkiye'de Milli İktisat, sy: 33, Zafer Toprak/Akt. Res. Tar. Tartışmaları-2, sy: 96) Emperyalist sermayeden bağımsız bir burjuvazinin olamayacağını bilsin ya da bilmesin ama bağımlı bir burjuvazinin varlığına dayanmaksızın var olunamayacağı görülüyordu.

Savaş yıllarında bu yönelim devam etti. Hem "yerli" burjuva sınıf yaratılacak hem de ulusal bilinç yani Türkçülük ideolojisi kendine güçlü bir ekonomik temel oluşturacaktı. İttihatçılar bu çerçevede karar almaya ve

düzenlemeler yapmaya devam ettiler. Ticari alanda devlet destekli ayrıcalıklara, savaşın karmaşık ortamında doğan vurgunculuk da eklenince büyük kâr elde eden Müslüman Türk tacirleri ortaya çıktı. Bunlar ağırlıklı olarak Alman kapitalistleriyle ilişkilidiler. Zaten Alman emperyalizminin ekonomik etkisi savaş yıllarında bile artıyordu. Ekonomik-siyasi-askeri açıdan Osmanlı İmparatorluğu Almanya'nın nüfuzu altına girmişti. Bu etki, savaşın sonuna kadar sürecekti. İttihatçıların istediği de buydu.

İttihatçı gelenek, koşullara uygun yeni söylem ve içeriklerle kendini yaşatabilme alanı buluyordu.

N. Hovhannisyan'ın ifade ettiği gibi; *"Zamanla Osmanlı İmparatorluğu'nda Türklerden, Kürtlerden ve Çerkezlerden oluşan ve cinayet ve kıyımlardan olgunlaşmış bir zümre doğdu. Bu onlar için bir tür uzmanlık, bir yaşam biçimi, yasadışı zengin olmanın en kolay yolu. Aynı zamanda, Osmanlı devlet hiyerarşisinde belli bir makam edinmenin bir yolu." (Ermeni Soykırımı, sy: 75, N. Hovhannisyan)*

İttihatçılar iktidarda kaldıkları süre boyunca "milli iktisat" projelerine bağlı hareket ettiler. Bütün gayrı meşru yollara başvurularak Müslüman-Türk unsura dayalı belirli bir ekonomik güç oluşturdular. Zaten 1908'e kadar Türk-Müslüman unsurun ticaretteki % 3'lük payının savaş sonunda % 38'e çıkması, durumu izah ediyordu.

Tabii İttihatçılar sadece Teşvik-i Sanayi Kanunu ile yetinmemişlerdir. Bu süreci, Türk ve Müslüman unsura dayalı ulus devleti şekillendirme olarak görüyorlardı. O yüzden eğitimden, sosyal yaşama birçok alanda reformlara giriştiler. Bankacılık alanında önemli değişiklikler yapıldı. Birçok banka bu süreçte kuruldu. Savaş ortamından faydalanarak, her ne kadar müttefiki Almanya tepki gösterse de kapitülasyonlar kaldırıldı, Türkçe resmi dil ilan edildi, mahkemelerin tümü, oluşturulan Adalet Bakanlığı'na bağlandı, yerli malı haftası ilan edildi. Tabii sendikalaşmayı ve grevi yasaklayan kanunları da yürürlüğe koymayı unutmadılar. Yabancı şirketlere Türk personeli bulundurma yükümlülüğü getirildi, şirketlere tüm yazışmalarında Türkçeyi kullanmaları zorunlu kılındı, Kur'an Türkçe'ye çevrildi, boşanma işleri kadından alınıp yargıca verildi, yerleşim yerlerinin isimleri Türkçeleştirildi ve daha niceleri....

Kısaca söylemek gerekirse; İttihat ve Terakki tek başına iktidara hükmeder konuma geldikten sonra amaçladıklarına ulaşma konusunda ısrarcı oldu. I. Emperyalist Paylaşım Savaşı koşullarında bile hedeflerine ulaşmak için uğraştı. Zaten bu savaşa giriş nedenleri de bahsi geçen amaçları destekler nitelikteydi. Türkçü, Turancı ideolojinin çöküşe giden Osmanlı'yı hayal

âlemine kapılarak yeniden eski genişliğine ve gücüne kavuşturma arzusu gerçekçi olmasa da itici bir etkiye sahipti. Hâlbuki emperyalistler, yıllar öncesinden gizli toplantılarla Osmanlı'nın nasıl paylaşılacağına olası hesaplarını yapmışlardı. Buna rağmen Almanya'nın yanında belirli kazanımlar elde etmek için savaşa girmiş bir Osmanlı vardı. Panturanizm gibi Türk ırkçılığına dayanan bir ideolojiyle Kafkaslardan Orta Asya'ya kadar uzanan topraklarda imparatorluk düşlüyordu İttihatçılar. Hatta Enver'i, Talat'ı, Cemal'i orduları nerelere yönlendireceklerine dair birbirleriyle yarışıyorlardı.

İttihatçılar kimi noktalarda amaçlarına ulaşırsalar da emperyalist-kapitalist dünyanın ögütücü çarkından kurtulamadılar. "Milli İktisat"la yol alınsa da bu yol emperyalist sermayeyle döşeliydi. Dolayısıyla Osmanlı'nın sömürgeleşmesine giden süreç hiçbir şekilde İttihatçıların hayallerine yanıt verecek potansiyele sahip değildi. Her ne kadar önemli oranda komprador Türk burjuvazisi yaratılmış olsa da; toprak ağaları, eşraflar gelişip güçlense ve iktisadi güç sahibi bir sosyal dayanak oluşturulsa da İttihatçı iktidar dönemi, çözülmeye mahkumdu. Ne kurulan bankalar ve şirketler ne de Alman emperyalizminin "koruyuculuğu", Osmanlı'nın yıkılışını durdurabilirdi.

Osmanlı devleti, 19. yüzyılda geniş coğrafyası ve geri kalmış sosyal ekonomik yapısıyla gelişen Batı kapitalizmi için önemli bir pazar niteliğindeydi. Geniş pazarın sağlayacağı imkanları uzun vadeli hesaplayan emperyalistler, Osmanlı'yla tüm ilişkilerini buna göre düzenlemişlerdi. Osmanlı pazarındaki payını artırmak her emperyalist gücün öncelikli politikasıydı. Osmanlı yönetimi ise özellikle 19. yüzyılın başından itibaren emperyalist güç dengelerine oynayan bir dış politikayla kendince manevra alanını geniş tutmayı ve köklü sorunlarını bu zemine yayararak çözebilmeyi esas aldı. Yani dengelelere oynadı. Batı kapitalizminin giderek artan gücü ve etkisi, Osmanlı'nın da emperyalistlerle çıkar ortaklığı çerçevesinde içe dönük yoğun bir yağma, sömürü politikası gütmemesini getirdi. Zaten "batılılaşma" söyleminin pratik karşılığı emperyalistlerin sömürüye dayalı politikalarına yerine göre tam biat, yerine göre uyum çerçevesinde düzenlemeler adı altında yanıt olmaktı. Her ne kadar Osmanlı, dengelelere oynayarak yolunu düzleştirmeye çalışsa da, emperyalist güçlerin attığı ağlar sürekli sıklaşıyordu ve Osmanlı, bu ağların sıkışıklığı içinde sömürgeleşmeye giden yola mecbur bırakılıyordu.

Burada, tamamen iradesiz tam bir teslimiyetten söz etmek de gerçekçi olmaz. Osmanlı, yıkılışına kadar bir şekilde emperyalist güç dengelerini kullanarak fırsatlar yaratmaya da çalıştı. II. Abdülhamid bu siyasetin en belirgin karakteridir. İngilizlerle içli dışlıyken Almanlarla ilişkilenererek bu seçenekten faydalanma hesaplarını sıkı tutması gibi. **Emperyalistler, Osmanlı'yı bağımlı**

İlaşan ekonomi üzerinden zorlasalar da Osmanlı, bölgesel politikalarda kendi potansiyeline göre kararlar alarak ağırlığını koyabilmek için duruma göre sırtını bir başka emperyalist güce dayamıştır. En belirgin yansımaları maden bölgelerinin işletilmesinde, demiryollarının inşasında, limanların yapımında ya da işletilmesinde veya ticari imkanların kullanılmasında verilen imtiyazlar konusunda görülür. **Bu politika, Osmanlı'dan sonra kurulan TC'nin de belirli yönleriyle benimseyip tercih ettiği politikadır.**

I. Emperyalist Paylaşım Savaşı'nın eşiğinde güç dengeleri değişmişti. Osmanlı, ekonomik, siyasi ve askeri açıdan Alman emperyalizminin güdümüne girmişti. İttihatçı Enver, Talat ve Cemal, her yönüyle dümenin başındaydı. Turancılık ideali belirginleşmiş ve kendisine yeni alanlar arıyordu. Almanların da desteklediği bu yayılcı ideoloji aynı zamanda Alman emperyalizminin çıkarlarıyla örtüşüyordu. Kafkaslar'da, Orta Asya'da kendine bir kapı açmak ve İngiliz etkisini zayıflatmak istiyordu Almanya. Bu nedenle Turancılık hayalini bulunmaz bir nimet olarak görüyorlardı.

Öte yandan her ne kadar Osmanlı üzerinde halen önemli oranda ekonomik bir güce sahip olsa da İngilizler, artık Rusya ile hareket ediyordu. Klasik dengeler bozulmuştu. İngiliz-Rus ittifakı ve Fransa'nın da dahil olmasıyla Osmanlı, Almanya'yla yeni bir denge peşine düştü. Ama umduğunu bulamadı. İngilizler, Arapları milliyetçi emeller doğrultusunda destekleyerek Osmanlı'ya ilk darbeyi vurdu. I. Emperyalist Paylaşım Savaşı'yla Osmanlı her cephede yenildi ve parçalanmanın kaçınılmaz sonucunu yaşadı.

Zaten, 16 Mayıs 1916'da İngiltere ve Fransa dışişleri bakanlarının isimleriyle anılan ve Rusya'nın da dahil olduğu "Sykes-Picot" gizli anlaşmasıyla emperyalistler hem Osmanlı'yı hem de Ortadoğu'yu nasıl paylaşacaklarını netleştirmişti. Gizli anlaşmanın İtalya'ya yansıtılmasıyla İtalya da ortak olmuştu. Her emperyalist güce verilecek topraklar yani fiili nüfuz alanları harita üzerinde kararlaştırılmıştı. Savaşın seyri tam da bu anlaşmanın öngördüğüne yakın biçimde ilerlemiş ve İngiltere ile Fransa'nın beklediği gibi sonuçlanmıştı.

30 Ekim 1918 tarihli Mondros Mütarekesi ile paylaşım, bölüşüme resmîyet verilerek savaş sona erdirildi. Sınırlar, haritalar buna paralel yeniden şekillendirilecekti. Savaşla bozulan dengeler artık yerini yeni güç odaklarına bırakıyordu. Yani konjonktürel duruma uygun güçler dengesi şekilleniyordu.

Mondros sonrası İttihat ve Terakki hükümeti kendini feshetti. İttihatçıların tepe adamları Enver, Talat, Cemal ülkeyi terk ettiler. Emperyalistler de savaşın ganimeti olarak Osmanlı'dan geriye kalanlara el koymaya giriştiler.

Bu sürecin en önemli gelişmesi şüphesiz ki Rusya'daki Ekim Devrimi'dir.

Ekim Devrimi'yle Rusya bambaşka bir pozisyon almıştı. Kendi pozisyonunu yenilemekle kalmamış, hem emperyalistleri sarstı hem de ezilen tüm halklara tarihsel bir seçenek sunarak dünyalarını alt üst etmişti. Asıl güçlü dalga Bolşevik Devrimi'yle gelmişti. Bu dalga esas olarak emperyalist-kapitalist sistemi ve uygulamalarını sarstı, emperyalizmin ekonomik, siyasi, askeri, ideolojik bütün güç unsurlarına darbe vurdu. Korkulan olmuştu, artık yeni bir toplumsal yapı doğuyordu. Burjuva sınıfların iktidarlarını alaşağı edebilecek bir güç vardı. Yani devrimlerin fitili ateşlenmişti ve ezilen halkların umudu her zamankinden daha büyüktü artık.

30 Ekim 1918'le birlikte İttihat ve Terakki de kaybetmişti. Her ne kadar Enver, Talat, Cemal kaçsa da askeri sivil esas kadro ülkenin dört bir yanına yayılmış vaziyette fırsat bekliyordu. İktidarı görüntüde kaybetmişlerdi ama halen bütün güçleriyle her an hazır bekliyorlardı. Sonraki gelişmelerin kilit noktalarında yine İttihatçı kadrolar yer alacaktı.

Özetle İttihat ve Terakki'ye dair kısa bir değerlendirme yapmak gerekirse;

* İttihat ve Terakki Cemiyeti, üst tabakadan asker-sivil kesimlerce kurulan ve Türk-Müslüman unsura dayalı homojen bir ulus ve ulus devlet yaratma amacını esas alan milliyetçi-şovenist bir ideolojiye sahiptir.

* İttihat ve Terakki'nin sınıfsal ve sosyal dayanaklarını Osmanlı bürokrasisinin çeşitli katmanlarından asker-sivil kişiler, Türk-Müslüman kimliğe sahip üst ve orta katmanlardan kompradorlaşan burjuva kesimler, toprak ağaları, yerelde güç ve konum sahibi eşraflar oluşturmaktadır. İTC esasta bunların temsilcisi ve iktidar odağıdır.

* İttihat ve Terakki, zora dayalı, baskıcı, komplocu, darbeci yöntemleri harmanlayarak tepeden inmece bir tarzda iktidarlaştı. Siyasi arenada hiçbir muhalefetin yaşamasına tahammül edemediler ve açıktan cinayetlere başvurarak bütün muhalif sesleri susturdu.

* İttihat ve Terakki, ordu merkezli bir yapılanma olduğundan, ordu gücüyle ve orduyla birlikte iktidarlaştığından hiçbir zaman gerçek manada sivil-parlamentar bir yönetim anlayışına ve uygulamasına sahip olmadı.

* İttihat ve Terakki, iktidarlaştığı andan itibaren, meşrutiyet talebine destek veren kesimlerin büyük bir bölümüne karşı amansız baskı uyguladı. İşçilerin sendika ve grev hakkını yasakladı, köylüleri toprak ağalarının eşrafın ve tefecinin insafsızlığına terk etti, ağır vergilerle sömürüyü sürdürdü. Türk-Müslüman olmayan halka yönelik ise tarihin en büyük zulmünü uyguladı.

* Türk-Müslüman ulus ve ulus devleti yaratma adına benimsenen "milli iktisat" projesiyle Türk ve Müslüman olmayan halkı baskıyla tehcire zorla-

arak mallarının, mülklerinin yağmalanması ve zenginliğin Türk-Müslüman kesimlere geçmesini sağladılar. 1.500.000 Ermeni'yi sistematik bir soykırımla ortadan kaldırdılar. Yüz binlerce Rum, Süryani ve Asuri yaşadıkları topraklardan sürdüler, katlettiler. Bütün bunlar İttihat ve Terakki'nin ırkçı, şovenist ve en baskıcı özelliklerini ifade etmektedir.

* Günümüz tabiriyle İttihat ve Terakki rejimi, ideolojisiyle, politikalarıyla, uygulamalarıyla faşist diktatörlüktür.

* İttihat ve Terakki; başından beri emperyalist güçlerle işbirliği içindeydi ve bu işbirliğini emperyalistlere tanınan imtiyazlarla yağmanın, sömürünün derinleşmesi temelinde güçlendirdi. Emperyalistlerin politikalarına uygun olarak imkanlar hazırladı ve sömürüye, yağmaya ortak oldu.

* "Turancılık" ideolojisine dayanarak Osmanlı'nın kaybettiği toprakları geri alma hayaliyle emperyalist paylaşım savaşında taraf olarak yer aldı. Yüz binlerce kayıpla halklara ağır bir bedel ödedi, kendileri de savaş ortamında büyük kırımlara girişti.

* İttihat ve Terakki izlediği politikalarla bütün halkların düşmanı olduğunu göstermekle kalmadı, Osmanlı'nın dağılıp parçalanmasıyla kendi iktidarına da son verdi. Ama bir sonraki sürecin şekillenmesinde temellerini atarak Kemalist hareketin doğuşunu sağlayan ortamı hazırladı.

* İttihat ve Terakki, kendisinden sonraki siyasal ortamın ana damarı olarak belirleyici bir rol oynadı. Türkiye'nin siyasi tarihinin ideolojik, politik, sosyal, kültürel, psikolojik unsurlarının eşiklerini oluşturmakla kalmadı, tasarlanan ulus devletin temelini şekillendirerek, inşasına giden sürecin önünü açtı.

* İttihat ve Terakki, Türkiye siyasal tarihine en büyük miras olarak, düzenin nasıl bir rejimle yönetileceği konusunda bir milat ya da vazgeçilmez bir referans olarak kabul gören veya kabul ettirilen, ordunun iktidar gücü olarak sürece dahil olmasının ve bunun da "parlamentar rejim", "demokrasi", "meşrutiyet" vs. gibi burjuva yönetim tarzları içerisinde meşruluk kazanmasını sağladı.

* İttihat ve Terakki, ordu ve partinin bütünselliğiyle gerçekleştirilen bir darbe sonucu iktidara gelirken orduyu, "gericiliğe" karşı çıkan ve meşrutiyetin koruyucusu, kollayıcısı ve hatta güvencesi şeklinde "ilerici" diye öne sürerek, Kemalist iktidarın da referans noktalarını kesin olarak belirlemiş oldu.

Konuyu İ. Kaypakkaya'nın şu değerlendirmeleriyle noktalayalım: *"Türk burjuvazisinin önce İttihat ve Terakki Cemiyeti etrafında toplandığını, bu sınıfın subaylar ve asilzadelerle birlikte 1908 Jön Türk devrimine önderlik*

ettiğini biliyoruz. İttihat ve Terakki Cemiyeti iktidar makamına oturduktan sonra, dünya şartlarının ve Türkiye'nin tasfiye edilemeyen yarı-sömürge yapısının zorlanmasıyla İttihat ve Terakkiciler, Alman emperyalizmiyle işbirliğine giriştiler. Bir yandan burjuvazinin bir kanadı hızla büyüdü, palazlandı, Türk büyük burjuvazisini oluşturdu; öte yandan Abdülhamid zamanından beri mevcut olan genellikle azınlık milliyetlere mensup komprador burjuvazi varlığını devam ettiriyordu. İttihat ve Terakki Partisi, birincilerin menfaatini temsil ediyordu. İttihat ve Terakki Partisi, Alman emperyalizminin sadık uşağı, işçi sınıfının ve diğer emekçilerin de azılı düşmanı olup çıktı. Türk burjuvazisinin büyüyen ve kompradorlaşan kanadı (yani Türk komprador büyük burjuvazisi) Birinci Dünya Savaşı yıllarında, istibdat şartlarında, savaş araç gereçleri alım satımı, vagon tekeli, zorunlu ihtiyaç maddeleri üzerinde yapılan vurgunlar vb. yoluyla muazzam zenginleşti. Büyük servetler, sermayeler edindi. Bunlar Alman emperyalizminin kesin iflası ve bu sebeple kendi egemenliklerinin de tehlikeye düşmesi karşısında, itilaf emperyalizmine kuyruk sallamaya, onunla yakınlaşmaya ve bu yolda gerekli tedbirleri almaya giriştiler.”

Devamında Kaypakkaya İTC ile Kemalist rejim arasındaki paralellik konusunda da şu tespitleri yapar; *“İttihat ve Terakki döneminde olduğu gibi, Cumhuriyet döneminde de Kurtuluş Savaşına katılan orta-burjuvazinin bir kesimi, ele geçirdiği devlet gücünü, zenginleşmek için bir kaldıraç gibi kullanarak, devlet tekellerini yaratıp bunları kendi hizmetine koşarak, emperyalizmle işbirliğine girşerek, yüksek memuriyetleri de hizmete sokarak, devlet bankalarından aldıkları kredilerle, rüşvetlerle, vurgunlarla şişerek, Türkiye'yi terk eden ve katledilen Ermeni ve Rum kapitalistlerinin mallarına, mülklerine el koyarak iyice zenginleştiler, milli karakterdeki orta burjuvazinin diğer kesimlerinden koştular. Bu farklılaşma ve kopma giderek daha belirgin hale geldi. İttihat ve Terakkici komprador Türk büyük burjuvazisinin bir kesimi ile bu yeni komprador Türk büyük burjuvazisi: Kemalist iktidar içindeki hakim unsurlar işte bunlardır! Türk burjuvazisinin bu yüksek tabakasının çıkarları, Avrupa kapitalistleri ile ayırt edilemeyecek derecede karışmış ve bunlar Avrupalı emperyalistlerle kesin bir tarzda işbirliğine girişmişlerdir.”* (Seçme Yazılar, sy: 190-198-199, İbrahim Kaypakkaya)

İttihat ve Terakki ile Kemalist ideolojinin, politikalarının, hareketin ve iktidarın benzerliklerinden çok, devamlılığın, sürekliliğinden ve tamamlayıcılığın söz etmenin daha gerçekçi ve doğru bir tutum olduğu gün gibi açıktır. Bu yüzden Kemalist hareket ve iktidarlaşma süreci değerlendirilirken bu noktanın göz önünde tutulması yararlı olacaktır.

2) KEMALİST HAREKETİN DOĞDUĞU ORTAM, KOŞULLAR VE DİNAMİKLER

Kemalist tarih anlayışında ya da resmi tarihin ideologlarınca, dağıtılan Osmanlı sonrası kurulan TC'nin miladı 19 Mayıs 1919 olarak yazılır, anlatılır. Ve bununla da yetinilmez, mistik bir hava içerisinde olağanüstü ve dramatik bir görünümle adeta kutsanılarak zihinlere kazınır. Her şey, M. Kemal'in büyük bir "gizemlilik" içerisinde İstanbul'dan Samsun'a gelişi ve Samsun'a ayak basmasıyla sihirli bir şekilde başlar. Bütün halkalar birbirine eklenerek tarihsel zincir muntazam biçimde oluşur. Kongreler toplanır, merkezileşir, yürütmesi oluşturulur, ilk Meclis açılır, milli mücadele örgütlenir, "kurtuluş savaşı" verilir, cumhuriyet ilan edilir... vs.

Şüphesiz ki bütün bu gelişmelerin "mimarını" M. Kemal'dir. Zaten kendisi de öyle olduğunu "Nutuk"ta uzun uzadıya anlatır. Yani tarihsel süreci ve süreci şekillendiren, etkileyen bütün dinamikleri, olayları, ilişkileri, kişileri, mücadeleleri, gelişmeleri ve sonuçları, yazmak istediği, başka bir deyişle kurgulayarak resmiyet kazandırmak istediği tarih olarak kendine göre dizer.

Böylece 30 Ekim 1918 öncesi ve 30 Ekim 1918'den 19 Mayıs 1919'a kadarki süreç, fetişleştirilmesi gereken yeni ideolojiye ters düşeceğinden ya görmezden gelinir ya da yeni dönemin ihtiyacına göre damgalanarak mahkum edilir. Bu da tarihe, tarihsel olgulara, ilişkilere, gelişmelere bakışı, sorgulayıcılığı bilinçli bir şekilde köreltmek demektir. Mevcut Kemalist tarih anlayışı işte bu düşünsel temel üzerinden şekillenir.

Halbuki 30 Ekim 1918'le şekillenen ortam, koşullar, dinamikler, arayışlar, mücadeleler, çelişkiler, ilişkiler ve dengeler öyle çok yönlü, keskin ve kırılğan özellikler göstermektedir ki bütün bunları bir kenara bırakarak tarihi yazmaya kalkmak büyük bir gaflettir. Tabii burjuva-feodal sınıflar, egemenliklerine dayanan kurumsal bir yapıya kavuştukları andan itibaren hem yönetmek istedikleri yığınların bilinçlerini kendisini yüceltecek ya da meşrulaştıracak tarzda biçimlendirmek hem de buna süreklilik verebilmek için tarihi istediği gibi yazmayı olağan bir davranış olarak görür. Ama tarih, hiçbir ideolojik manipülasyonla örtülemeyecek, çarpıtılamayacak ve yok edilemeyecek kadar gerçektir. Önemli olan da bu gerçeğin niteliğini açığa çıkarabilmek ve tarihi, kuşatan zincirlerden kurtarabilmektir.

Bu yüzden sadece 19 Mayıs 1919'u referans almak yanıltıcı olur. **Kemalist hareketin doğduğu tarihsel zemini anlamak için Samsun Limanı'na yaşanan gemiyi değil emperyalist güçlerin konjonktürel durumlarını, paylaşım planlarını uygulayabilme koşullarını, bozulan dengeleri, oluşan yeni**

güçleri, galipleri, yenilikleri, Osmanlı topraklarının işgale başlanmasıyla oluşan tepkileri ve bunun için örgütlenme çabalarını, direnişleri, bölgesel ve uluslararası ortamı vs. esas almak gerekir.

Osmanlı'nın kayıtsız koşulsuz Mondros'a evet demesi ve Mondros'a paralel paylaşım projelerinin uygulamaya konmasıyla birlikte yeni bir süreç başlıyordu. Bu sürecin anlaşılması ancak bütün dinamiklerin doğru bir temelde incelenmesi ve sürece hangi yönde, ne ölçüde etkide bulunduğu net isabetli bir şekilde ortaya konulmasıyla mümkündür.

Kemalist ideoloji, resmi tarih yazımında kendisinden önceki hakim ideolojiyi ve uygulamalarını açıktan reddetmez. İttihat ve Terakki'nin yönetici kadrolarının Almanya'nın yanında savaşa girerek büyük bir kayıpla çıkmış olunmasının sorumlusu olarak ilan edilmesiyle sınırlı bir dokümantasyon vardır. Zaten ne savaşın başladığı yıllarda ne de savaşın ilerleyen seyrinde dönemin İttihatçı, sonrasının Kemalist kadroları Almanya'nın yanında yer alınmasına ya da Almanya'ya destek verilmesine karşı çıkmadılar. Dolayısıyla Kemalist hareketin oluşum süreci ile İttihat ve Terakki arasında bir kopuş söz konusu değildir. İttihat ve Terakki, görünürde son bulmuştu. Oysa Kemalist hareketi şekillendiren ve Kemalist iktidarlaşmayı sağlayan kadroların yüzde 90'ı İttihat ve Terakki kökenliydi. Kimileri Teşkilat-ı Mahsusa şefleri ya da etkin üyesi, kimileriye en azından İTC üyesi pozisyonundaydı. Hepsi de pratik icraatlarıyla İttihat ve Terakki'nin iktidar süreçlerinde yer almışlardı ve dolayısıyla tecrübelilerdi. Dönemi ve koşulları bu bağlamda incelemek gerekir.

Kemalist hareketin doğuşunu hazırlayan dinamikleri ve ortamı belirli alt başlıklarla ele almak yararlı olur.;

a) Osmanlı'da Son Durum

30 Ekim 1918'de İttihatçı Bahriye Nazırı Rauf Orbay'ın Osmanlı'yı temsilen imza attığı "Mondros Mütarekesi"yle Osmanlı fiilen parçalanma, dağılma sürecine girdi. Emperyalist güçlerin "galipler" bloku bütün şartlarını Osmanlı'ya kabul ettirmişti. "Mondros Mütarekesi"nin hükümleri ağırdı. Osmanlı fiilen bir imparatorluk olmaktan çıkartılıyordu. Artık Anadolu'ya sıkıştırılmış, Arap topraklarındaki son yerleri de yitirmişti. Sınırlar belirsizleşmişti. Emperyalist güçler daha öncesinden belirledikleri paylaşımın planlarına göre nüfuz alanlarına yönelmişlerdi. İngilizler İstanbul Boğazı'na donanmalarını demirliyor, güneyde Fransa'yla birlikte kimi illere askerlerini yerleştirerek oraların kontrollerini ellerine alıyor, İtalyanlar Antalya, Marmaris civarlarına asker çıkarıyordu.

Mütareke gereği Osmanlı ordusu terhis edilmişti; 800 bin kişilik ordu, 100 bine düşürülmüştü. 1911'den beri savaşın içinde olunması orduyu yormuş, yıpratmış ve yığınlaştırmıştı. 1. Dünya Savaşı sırasında 300 bin firarın yaşanmış olması bunun en belirgin göstergesidir. Ayrıca savaş boyunca çok ağır kayıpların alınması ise benzer tablonun sürekliliğine neden olmuştur. Firarlarla kaçak duruma düşenlerin bir bölümü ise çeteleşerek yaşamını idame ettirenken bir yandan da halka karşı da baskıcı, yağmacı tutumlar sergiliyorlardı.

Geniş halk yığınları ise uzun savaş yıllarının en ağır yükünü çekmekle kalmamış aynı zamanda büyük bedeller ödemişti. Açlık, sefalet, yokluk hepsini esareti altına almıştı. Salgın hastalıklardan dolayı ölümler artmıştı. Yetmezmiş gibi toprak ağalarının, yerel eşrafın zorbalıklarına, ağır sömürsüne; tefecilerin yağmasına, tüccarların bezirganlığına, devletin durdurak bilmeyen vergi yüküne maruz kalıyorlardı. Halk öylesine yığın ve savaş yorgunuydu ki ne yeni bir savaşı göze alabilecek hali ne de bu yönlü istemi vardı.

Emperyalist güçlerin kuklası durumuna gelmiş olan saray çevresi ise onlarla daha fazla içli dışlı olabilmenin arayışı içerisindeydi. Mütareke hükümlerine biat ediyorlar ve uygulanabilme koşullarını yaratmak için çaba gösteriyorlardı. Amaçları bir yanıyla iktidarlarını sürdürülebilmektir.

İttihat ve Terakki cephesinde ise farklı gelişmeler yaşanıyordu. İttihat ve Terakki hükümeti istifa etmişti. İttihatçılar savaş sırasında Ermenilere, Rumlara yaptıklarından dolayı İtilaf devletlerince suçlu ilan edilmişlerdi. Kaçanı, gizleneni çoktu. Arkasından, cemiyetin feshini ilan ettiler. Farklı bir isim altında belirli grupları ise ara vermeden çalışmalarına devam etti.

Osmanlı'nın topraklarını kaybetmesi, kalan Anadolu topraklarının ise savaşın kaybedeni olunmasıyla işgale maruz kalması ve geleceklerine dair derin belirsizliklerin oluşması birçok kesimde hem bir huzursuzluk hem de ne yapılması gerektiği konusunda arayış başlatmıştı. Kaybedilenlerin kazanılması, işgallerin engellenmesi, saltanat ve hilafet makamının esaretten kurtarılması gibi farklı kaygıları, istemleri iç içe geçmiş biçimde benimseyen ve buna paralel tepki gösteren geniş bir kesim bulunuyordu.

Bu ortamda öne çıkan ve süreci şekillendirenler yine İttihat ve Terakkicilerdi.

Mondros'un hemen ertesinde yerel ve bölgesel düzeyde dernekler, cemiyetler, şuralar bir bir ortaya çıkıyordu. Bu dernek ya da cemiyetler "Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri" olarak oluşturuluyordu. Birbirlerinden bağımsız, habersiz ve kendiliğinden yerel inisiyatifler olarak, yaşamakta

olan olumsuz sürece karşı tutum ve tavır belirliyorlardı. Kars, Erzurum, İzmir, Manisa, Alaşehir, Oltu, İstanbul, Edirne, Kilikya, Samsun, Trabzon, Ardahan ve daha onlarca yerde benzer yapılanmalar şekilleniyordu. **Bütün bu dernekleşme girişimlerinin arkasında şüphesiz ki İttihat ve Terakki bulunuyordu.** C. Kutay'ın "*milli mücadeleleri başlatan Müdafaa-i Hukuk'un 197 şubasının 164'ü aynen İttihatçıydı*" şeklindeki değerlendirmesi durumu açıklamaya yetiyordu.

Aynı şekilde tarihçi Mete Tunçay; "*Anadolu'nun çeşitli yerlerinde kurulan, sonra TBMM'ye dönüşen Müdafaa-i Hukuk Cemiyetlerinin yönetici kadroları hemen tümüyle İttihatçı ileri gelenlerden oluşmuştur*" (Eleştirel Tarih Yazıları, sy: 143, Mete Tunçay) değerlendirmesini yapar.

Bu derneklerin çoğu 19 Mayıs 1919'dan önce kurularak bir dizi çalışmada bulunmuşlardı. **Bunlar tek bir merkezden eşgüdümlü, düzenli ve sistematik biçimde ele alınmıyordu. Parçalı, dağınık ve kendi başlarınaydılar. Ama hepsinin mimarları bir şekilde İttihatçılardı.** Tek bir amaç etrafında tam olarak örgütlenmişlerdir denemez. **Hepsinde ortak iki temel amaç öne çıkıyordu.**

İlki şüphesiz ki Ermeni soykırımı ve tehciriyle yağmalanan, talan edilen mallardan mülklerden yine aynı şekilde Rumlardan kalanlardan pay koparmış olanların, savaşın kaybedilmesiyle gayri Müslimlerin geri dönmesi ihtimalinin doğmasıyla can ve mal güvenliğine düşülmesiydi. Zaten bunu İttihatçılar savaş yıllarında İttihatçı Kulüpler adı altındaki çalışmalarıyla hep işlemişlerdi. Yani bir alt yapısı vardı. İttihatçılar, zamanında bu kapsamda planlamalar yapıyor, Anadolu'nun birçok yerinde Ege'de, Trakya'da, Karadeniz'de buna benzer çalışmalarla kendilerinin ihtiyaç duyduğu örgütlenmelere gidiyorlardı. Savaş sonrasında ise yeniden yapılanarak etkinliklerini sürdürdüler.

Bu derneklerin **ikinci** amacı ise direnişi örgütlemek oldu. Alanlarında işgale karşı direniş çağırısı yapıyorlar, bildiriler basıp dağıtıyorlar, protesto mitingleri düzenliyorlar, işgale karşı tutum belirlemenin gerekliliğini işleyen gazeteler çıkarıyorlar... vs. Her dernek kendi bölgesinde kongreler düzenleyerek neler yapılması gerektiğine dair direniş kararları oluşturuyordu.

Yine aynı zaman diliminde, dağılan Osmanlı ordusundaki subayların ağırlıklı bölümü benzer dernek ve cemiyet yapılanmalarına katılıyordu. Osmanlı'da ordu yapılanması geniş olduğundan işgal süreciyle başlayan terhise rağmen hiyerarşik gücünü muhafaza ediyordu. Orduda görevli üst rütbedeki askeri kadroların tamamı İttihatçıydı. Yereldeki İttihatçı yapılanmaların içindeydiler. Dolayısıyla herkesten önce bu kesimler direniş için

harekete geçtiler. Ordu mensupları aynı zamanda yerellerdeki güç odaklarıyla da sıkı ilişkilere sahipti. Eşraf, toprak ağaları ve orta sınıftan birçok kesimle ilişkileri bulunuyordu.

Yine İsmail Enver'in Mondros'tan kısa bir süre önce savaşın kaybedileceği belirginleşmeye başladığında, yeni bir savaşın baş göstereceğini hesaplayarak kimi hazırlıklara giriştiği ve hatta bu hazırlıkların birkaç yıl öncesinden planlamalar eşliğinde yapıldığı anlatılır.

İsmail Enver'in elindeki geniş yetki ve olanaklarla böylesine tasarılar yapması ve onların alt yapısını hazırlaması mümkündür. Ne de olsa Teşkilat-ı Mahsusa kendine bağlıydı. Nitekim, Mahsusa'nın en etkin iki ismi Kara Vasıf ile Kara Kemal'i İttihatçı faaliyetlerin direnişin örgütlenmesi merkezli yürütülmesi için kurulan "Karakol" örgütünün başına getirir. Karakol örgütü M. Kemal'le ters düşene kadar varlığını korur. Çünkü direniş güçlerine askeri lojistik açıdan imkan sunmaktadır. Ancak M. Kemal, kendisi dışında hiçbir gücün gelişip, olgunlaşmasına tahammül etmedi ve bu yüzden bu örgüt lağvedildi.

Çeşitli il ve bölgelerdeki bütün derneklerin kurucuları benzer sınıfsal, sosyal özelliklere sahip kişilerden oluşur. Bölgelerdeki yerel yöneticiler, ordu mensupları, Türk-Müslüman burjuva sınıflardan bazı kesimler, ileri gelen ve söz sahibi din adamları, toprak ağaları, eşraflar, bürokrasinin kimi çevrelerden, şeyhlere kadar geniş bir yelpazeden söz etmek mümkündür. Özellikle gayri Müslimlerin mallarına, mülklerine sahip olanların direniş talepli derneklerin örgütlenmesine ilk koşanlar olması dikkate değerdir.

Bu görünüm mevcut derneklerle birlikte daha sonra şekillenecek olan Kemalist hareketin de nasıl bir sınıfsal ve sosyal dayanağa sahip olduğuna dair işaretler vermektedir. Derneklerde, cemiyetlerde halk temsil edilmez, işçi, köylü, emekçi tüm kesimler tuzu kuruların peşinden sürükleneceklerdir.

Bir diğer nokta ise Mondros sonrası başlayan işgaller karşısında yerel düzeyde ilk anda ve etkili bir tepkinin ya da direnişvari tutumun sergilenmediği yönlü doğru olmayan değerlendirmelerin bulunmasıdır. Asıl tepkiler İngiltere güdümlü Yunan ordusunun İzmir'e çıkmasıyla başlar. Diğer bölgelerdeki tepkilerin esas nedeni ise İngiliz ve Fransız birliklerinde Ermeni askerlerin bulunması ve bu güçlerin Ermenilerle Rumlara arka çıkmalarıdır. Öteden beri İttihatçı ideoloji, Türk milletine dayalı ulus devlet kurma fikrini Ermeni ve Rum düşmanlığını körükleyerek güçlendirmişti. Uluslaşmanın ve devletleşmenin önündeki engel olarak Türk ve Müslüman kesimlere hedef gösterildiler. Zenginliklerini çaldıkları için de onların varlıklarını tehdit olarak görüyorlardı.

Bunun dışında, ne İtalyanlara ne de İngiliz ve Fransızlara karşı doğrudan bir tepki gösterilmiş, aksine olumlu tepkilerle karşılanmışlardır. Buna rağmen yerel bazda silahlanmış direnişçi çetelerin ise aksi yönde tutum sergilediği de bilinmektedir.

Osmanlı; ekonomik, siyasi ve askeri açıdan emperyalist güçlerin fiili nüfuz alanı haline gelmişti. Tersaneleri, limanları, ulaşım ağları, iletişim merkezleri, boğazları emperyalist güçlerin ya elinde ya da denetimindeydi. En küçük bir bahaneyle müdahale adı altında işgal sahası genişletilebiliyordu. İşgale karşı çıkan en küçük ses dahi susturuluyor, protesto mitingleri yasaklanıyordu.

Neticede Osmanlı devleti sömürgeleştirilme sürecine sokulmuştu. Bu durum Türk burjuvazisi için açmazdı. Daha doğrusu birçok egemen sınıf açısından benzer bir görünüm söz konusuydu. Tek yolun her ne pahasına olursa olsun işgale karşı direniş olduğu, ortak bir kabuldü. Dernekler, cemiyetler sadece kurulmakla kalmadılar, düzensiz ve çetevari özellikler barındırsalar da silahlı mücadele fikrini de olgunlaştırdılar. Her ne kadar Kemalistler inkarcı tarih anlayışıyla İttihatçıların başını çektiği hazırlıkları manipüle etseler de, İttihatçılıkla Kemalizm arasındaki organik bağ gerçekliği açığa vurmaya yetiyordu.

Eric Jan Zürcher, *"İttihatçıların 1918 sonlarında önemli bir rol oynadıkları ve İttihatçılar ile Kemalistler arasında büyük toplumsal ve ideolojik benzerlikler olduğu genellikle kabul edilmekle birlikte, gerçekte devamlılık çok daha derinlere gitmektedir. Gerçekte, Anadolu'daki Müdafaa-i Hukuk hareketleri ve ulusal mücadele İttihatçı liderlik tarafından tasarlanmış ve icra edilmiştir"* (Resmi Tarih Tartışmaları-2, sy: 29, Özgür Üniversite Yayınları) derken bir gerçeğe işaret etmektedir.

Aynı tarihsel aralıkta, yani Mondros'tan 19 Mayıs 1919'a kadarki süreçte, M. Kemal'in neleri önemseydiği ve öncelik verdiği konusu üzerinde durulmaya değerdir. Ama Kemalist tarihe göre bu süreç pek de önemli değildir. Çünkü sonradan yazılacak tarihe ve onun çizgisindeki sistematik bütünselliğe pek uygun düşmez. O yüzden değinilmekle yetinilir.

Bu zaman diliminde M. Kemal'in öncelikli tercihi emperyalist kuşatma altında kurulan ve emperyalistlerin dayatmalarına biat etmekten başka seçeneği bulunmayan **İstanbul hükümeti içinde bir konum elde etmektir**. A. İzzet Paşa hükümet kuracak ve M. Kemal de Harbiye Nazırı olacaktır. Bu süre içinde M. Kemal'in esas uğraşı budur. Gelişmeler umduğu gibi gitmez. İttihatçı geleneğin bir kesimine sahip olduğu için kendi çapında siyasi arayışlarını sürdürür. Hükümet meselesini merkezine koyduğundan bütün

hesaplarını buna göre yapar. Umduğu Paşa'nın hükümet imkanını yitirmesi üzerine gizli bir yapılanma oluşturarak bir darbe yoluyla mevcut hükümeti düşürerek önünü açmaktır. Fakat şartlar buna el vermez.

İttihatçı gelenekte gayet olağan ve meşru görülen darbeci tutum, iktidarlaşmanın bir yolu olarak kavranır ve uygulanır. M. Kemal de bu geleneğin içinde arayışlarını sürdürür.

Buradaki asıl nokta, M. Kemal'in süreci nasıl gördüğü, yorumladığı ve buna bağlı olarak izlenecek yol olarak neyi öngördüğüdür. **M. Kemal, dağılan Osmanlı tablosunun daha kötü bir düzeye varmaması için emperyalistlerin kuklası olan hükümetlerle siyasi manevralar yapıp belirli bir uzlaşma zemininde pazarlık gücünü önemsiyordu. Zaten kendi ifadelerinde de sürece çıkış yolunu müttefik bir güce dayanmaya bağlıyor, emperyalistleri doğrudan karşısına almak gibi bir düşüncesi bulunmuyordu.** Aksine o süreçte birçok yabancıyla görüşmeler yaptığı biliniyor. Birçok çevrenin ısrarla M. Kemal'in emperyalizme karşı olduğunu, düşüncesinin ve pratik yöneliminin esas özünü de bu tutumun belirlediğine dair değerlendirmeler var. Ama daha "Kurtuluş Savaşı" başlamadan evvel M. Kemal'in emperyalistlerle nasıl bir ilişki içinde olduğunu, ne gibi beklentilere sahip olduğunu S. Yerasimos'un şu değerlendirmelerinde görmek mümkündür:

"[O] dönemde işgal kuvvetlerine ait subayların buluşma yeri olan Pera Palas'ın çay salonunda Dail Mail'in muhabiri M. World Price'ı kahve içmek üzere masasına çağırıyordu. Gazeteci, işgal orduları genel karargahındaki Entelajans servis temsilcisine danıştıktan sonra bu davete icabet etti. Bu görüşmede M. Kemal Paşa İngilizlere bir Fransız işgali tehlikesini haber vererek Osmanlı diplomasisinin eski oyununu yinedi. Eğer dedi; 'İngilizler Anadolu konusunda sorumluluğu yüklenmek istiyorlarsa, kendi emirlerinde çalışacak tecrübeli Türk idarecilerle işbirliğine girmek ihtiyacında olacaklardır.'

W. Price bunu rapor halinde genel karargaha bildirdiğinde epey sertçe ve beklenmedik bir yanıt alır; 'Kısa zamanda, işsiz güçsüz kalıp da kendine meşgale arayan birçok Türk generali olacaktır.' Bundan sonra başvurulma sırası, kendi çıkarlarının tehlikede olduğunu sezinleyip ulusçularla ilişki kurmaya yatkın görünen İtalyanlara gelecektir. M. Kemal bu amaçla İtalyan Yüksek Komiseri Kont Sforza'yla görüşecektir. Ama az sonra İtalyanların, ulusçularla ilişki kurma kozunu olsa olsa yedek olarak ellerinde bulundurmak istedikleri açık seçik anlaşılacaktır." (Resmi Tarih Tartışmaları-3, sy: 60/Türkiye Tartışmaları Üzerine Araştırmalar Belgeler, sy: 634, S. Yerasimos)

M. Kemal'de başından beri hakim olan düşünce budur. Uzlaşarak, be-

lirli pazarlıklar üzerinde emperyalist güçlerle bir ortaklığın sağlanması ve işbirliğine dayalı bir ilişkiyle sürecin şekillendirilmesi. İşte bu düşünsel temel M. Kemal'in sonraki adımlarının da omurgasını oluşturmuştur. Öyle ki sık sık İngilizlerin de onayıyla kimi askeri görevler verilir kendisine. Yani İngilizler tarafından da güvenilir bir Türk subayı olarak kabul görmektedir. Seyfi Öngider'in şu değerlendirmesi önemlidir; *"Bu arada 1919 yılı başında, İngilizlerin de onayıyla M. Kemal'i merkezi Konya'da bulunan ve kendisinin de bir süre komutanlığını yaptığı eski 7. Ordu -Yeni 2. Ordu-müfettişliği teklif edildi ama hasta olduğunu, yeni rütbeye hakkı olduğunu ileri sürerek bu görevi kabul etmedi. Yani aklında henüz Anadolu'ya gitmek, oradan bir mücadele geliştirmek gibi bir düşünce yoktu. Oysa bu sırada bazı subaylar Anadolu'ya geçiyordu. M. Kemal böyle düşünse bu fırsatı değerlendirir ve yine Anadolu'da bulunan en üst rütbeli subay olarak istediği gibi harekete geçerdi. Ancak tam tersine bu görevi İstanbul'dan uzaklaştırılmak istenmesi şeklinde değerlendirdi ve kabul etmedi. Bunun üzerine makam arabasının alınmasından ve bazı ödemelerinin kesilmesinden şikayet edecekti[r]."* (Kuruluş ve Kurucu, sy: 68, Seyfi Öngider)

Yine aynı şekilde Bülent Tanör'ün M. Kemal'in İstanbul sürecine dair verdiği bilgiler de yaşananların özetidir:

"M. Kemal asıl iç politika alanında etkili olmaya çalışmıştır. Fethi Bey'le Mimber gazetesi girişimi, Mecliste bir lobi oluşturma çabaları, Osmanlı Hürriyetperver Avam Fırkası'na üye olması, A. İzzet Paşa kabinesinin yerini alan A. Tevfik Paşa kabinesine mecliste güvensizlik oyu verilmesine çalışması, İzzet Paşa'nın kuracağı bir kabinede nazır olarak görev almak istemesi, muhtemelen Mart 1919'a kadar kabineye girme çabalarına devam etmesi, bu arada sarayla temas olanağı yaratarak Vahdettin'le görüşmesi... Nisan 1920'de Ankara'da Yunus Nadi'ye, Harbiye Nazırı olabilseydi 'İşi daha İstanbul'un eşliğindeyken halledilebileceğini'... Daha sonraları ise Hikmet Bayur'a, 'padişahı ve hükümeti alır Anadolu'ya çekilir, bırakışma ve barış görüşmelerini oradan idare ederdim' diyecektir... Devlet tezi açısından altı çizilmesi gereken, bu aşamada M. Kemal'in var olan Osmanlı devlet statüsü (meşrutî monarşi) içinde bir çözüm aramasıdır. Amaç, mevcut devletin muhtemelen Arap illerinden arınmış olarak bağımsız varlığını sürdürmesini sağlamaktır." (Türkiye'de Kongre İktidarları (1918-1920), sy: 50-51/Aktaran Resmi Tarih Tartışmaları-3, sy: 128)

Resmi tarihin söylemlerinin tamamında bu süreç farklı şekilde aktarılır. M. Kemal'e methiyeler dizmek için umulmadık yönlerde çekilir ve anlamlar yüklenir. Oysa sürece dair veriler M. Kemal'in esas arayışını yansıtmaktadır.

Yine K. Karabekir'in anılarında, kendisini direniş amaçlı Anadolu'ya davet ettiğini ama M. Kemal'in bunu kabul etmediğini yazdığı bilinmektedir. M. Kemal, ne mevcut Osmanlı yönetimiyle ne de İngiliz emperyalizmiyle ters düşmeyi aklından geçirmez. İktidar mücadelesi onun için esastır. Hem de İngilizlerle yapılacak bir işbirliği temelinde. O yüzden "Kurtuluş Savaşı", "Milli Mücadele", "Bağımsızlık Savaşı" ya da "Milli Kurtuluş Mücadelesi" gibi isimler adı altında filizlenen ve şekillenen sürecin mimarı olarak resmi ideolojik söylemlerin M. Kemal'i öne çıkarma çabası da boşunadır. Sürecin esas gücü, iradesi şüphesiz ki İttihatçı oluşumlardır. M. Kemal de bir İttihatçı olarak, hazırlanmış zemine yerleşerek sürece dahil olur.

b) Emperyalistlerin Paylaşım Planları, Bunalımları ve Genel Görünüm

Hakim sınıflar, kendileri için ideolojik alan açarlarken doğal olarak kendilerini asıl güç ve dinamik olarak sunarlar. Böylece tek yanlı ve gerçek olmayan düşünceler yığınının ibaret tarihsel bir çöplük yaratırlar. Belirleyen de, belirlenen de ayrıştırılmaz hale getirilir. Neden ve sonuç ilişkileri ve süreçleri akıl almaz biçimde ters-yüz edilir.

İşte Kemalist tarih tam da böylesine ideolojik bir ele alışıla şekillendirildi. Her şey M. Kemal'in etrafında ve ona bağlı olarak tanımlandı, yorumlandı, etiketlendi. Fakat tarihi olgular, en heybetli burjuva söylemleri, yalanları, kurguları, sahtelikleri nasıl deşifre ettiyse ve ömürlerini kısalttıysa Kemalist tarih de aynı kaderi yaşamaktan kurtulamadı. Çünkü bilimsel yöntemi esas alarak tarihsel yolculuğa çıkan iradi güç, tarihi bütün dinamikleriyle birlikte irdeleyerek yanlışlardan arındırır. Arındırma yapıldığı oranda da Kemalist tarihin "incileri" değersizleşecektir.

Mesela, Kemalist hareketin doğduğu koşulların üzerinden atlanır ve M. Kemal'in tayin ediciliği vurgulanır. Emperyalist güçler dengesinin değişen koşullarda ne gibi politik manevralara mecbur kaldığı çok önemli değildir. Dolayısıyla, bu durumun Kemalist harekete etkileri de önemsizdir. Nasıl olsa Kemalist ideoloji her şeye muktedirdir. Genel yaklaşım böyledir.

Halbuki, emperyalist güçler cephesindeki durum ve Rusya'daki Ekim devrimiyle oluşan atmosfer, genel seyri tepeden tırnağa sarsıntıya uğratmıştı. Çelişkiler, çatışmalar, kutuplaşmalar, arayışlar yeni duruma göre değişim geçirmiş, çıkar hesapları, güç dengeleri yeniden yapılmıştı.

Öncelikli olarak, **1917 Ekim devrimiyle birlikte sadece bölgesel ölçekte değil, uluslararası düzeyde büyük bir sarsıntı yaşandı.** Emperyalist güçler, o güne kadar önleri açık, dizginsiz ilerliyorlardı. Oysa artık yollarının üzerlerinde hepsini tedirgin eden ve korkutan bir ideoloji, devletsel yapılanma ve güç vardı. Bu güç, onlar için küçüktü ama her duyanı sarsacak

kadar da etkiliydi. Ortada artık Çarlık Rusyası yoktu. Emperyalist paylaşım savaşının "İtilaf devletleri" blokunda bir halka kopmuştu. Kopuşuyla birlikte ortam ve dinamikler de sarsılmıştı. Ekonomik, siyasi, askeri ve tabii ki ideolojik cephede her şey yerinden oynamıştı. Emperyalist-kapitalist dünya, artık varlığına kast edecek olan eceliyle karşı karşıyaydı. Bütün hesapları bozulmuştu. Bu tedirginlik hali emperyalistleri ilk olarak doğmakta olan yeni toplumsal yapıyı henüz kökleşmeden boğmaya, başarısızlığa uğratmaya ve kendi sistemleri dışında başka bir yapılanmanın yaşayamayacağı gözler önüne sererek, itibarlarını yükseltmeye yönlendirdi.

Sovyetlerin doğuşu emperyalistlerin bölgesel planlarını hepten etkilemişti. 1916 yılında Rusya ile yapılan "Sykes-Picot" gizli antlaşmasına göre paylaşım planları artık geçersizleşmişti. **Bolşevik Devrimi'nin boğulması öncelikli tutum haline gelmişti. Eğer yenilemeyeceği anlaşılırsa, yayılmaması için Rusya çevresinde kesin bir set oluşturulmalıydı.** İngiltere ve Fransa bu temelde hareket ettiler. Bolşeviklere ve gerçekleştirilen devrime karşı duran her kim varsa arkalarında İngiliz, Fransız desteğini görecekti. Hatta İttihatçıların başını çektiği Osmanlı orduları, Kafkasya emelleri doğrultusunda bölgeye yönelerek devrim karşıtı gruplara destek verdi, onlarla birlikte komünistleri, devrimcileri katletmeye giriştiler. Bolşevikler yalnızdı. İçerdeki iç savaş ve yaşanan ekonomik bunalım daha da zayıf düşürüyordu. Ağır etkiyi kırmak için yeni yönelimlerine paralel olarak çevre ülkelerle ilişkileri yeniden düzenlediler. Sosyalizmin inşası ve yaşaması için güç dengelerini kendi lehlerine şekillendirmek istiyorlardı. Emperyalistlerin karşı saldırıları boşa çıkartılmak zorundaydı. Bunun için emperyalizme yönelen, doğrudan ya da dolaylı olarak emperyalizmi zayıflatan haklı mücadeleleri desteklemek, sürecin en kritik politik manevrası olarak benimsenmişti. Osmanlı'nın dağılması başta İngiliz emperyalizmi olmak üzere diğerlerini güçlendirecekti. Bu da Bolşevik Devrimi üzerindeki baskının hem çok daha yakın hem de tehdit potansiyeliyle daha yakıcı olması anlamına gelirdi. Oysa en azından tarafsız kalabilecek bir Türkiye, Bolşeviklerin öncelikli tercihiydi. Buna benzer görüşler Sovyetlerin o dönemki dış politikasının, özellikle Türkiye özgülündeki, altyapısını oluşturdu.

Emperyalist ülkeler cephesinde de durum pek iç açıcı görünmüyordu. Her ne kadar paylaşım savaşının galipleri gibi görünseler de her biri kendi gelişmeleriyle başbaşaydı. İstikrarsızlık hepsinin ortak noktasıydı.

İngiltere, savaşın kazananlarındandı. Zaten dünya ölçeğinde hâlihazırda kök salmış bir egemenliği bulunuyordu. Buna rağmen içeride siyasi istikrar sağlam değildi. İrlandalılar İngiliz esaretine karşı

başkaldırımlardı. Ulusal talepler çerçevesinde bir mücadele ateşlenmiş ve her geçen gün de büyüyordu.

Yıllardır süren savaşıardan yorgun düşmüş orduda huzursuzluk yaşıyordu. Öteden beri ordusunu sömürge ülkelerdeki insanlardan oluşturuyordu. İngiliz ordusunda bir milyon Hintli askerin olması durumu açıklıyordu. Ama Hindistan'da da bağımsızlık hareketleri filizlenmişti. İngiliz ordusunda yer alan Hintliler eskisi gibi itaatkâr olmayacaktı. Sömürgelerdeki isyanlar Hindistan'la sınırlı değildi. Bir kıvılcım gibi yayılıyordu.

Aynı yıllarda Mısır'da da bağımsızlık hareketleri gelişıyordu. Ulusal nitelikli ayaklanmalar, büyük kitle gösterileri ve grevlerle sürüyordu. İşçiler, köylüler, Müslümanlar, Hıristiyanlar birlikte hareket ediyordu.

Yine Ürdün ve Irak'ta ayaklanmalar baş gösteriyor, Paylaşım Savaşı sonrası Ortadoğu'yu çıkarlarına göre şekillendiren İngiltere, "bağımsız ülke" vaat ettiği Araplarla da sorunlar yaşıyordu. Verdiğı sözleri yerine getirebilmenin koşulları ağırlaşmıştı.

Sömürgelerdeki ayaklanmalar, ordunun savaşmak istemeyip eve dönme yönlü tutum takınması ve birçok yerde bu yönlü isyanvari hareketlerin gelişmesi İngiliz emperyalizminin politikalarını etkiledi. Bunun üzerine 1919 yılı sonuna kadar 4 milyon İngiliz askeri evine dönüyor, aynı tarihlerde Osmanlı sınırları içerisinde işgalci pozisyonda konumlanmış olan İngiliz ordusuna mensup birliklerin büyük bir bölümü geri çekiliyordu.

Diğer yandan da müttefekleriyle anlaşmazlıklar yaşıyordu. Fransa'yla Ortadoğu'nun paylaşılması konusundaki sorunları derinleşiyordu. Fransa, Irak topraklarından pay beklerken İngiltere petrol zengini o toprakları kendi himayesine almış ve Fransa'ya Suriye topraklarını vermişti. Öte yandan Almanya'nın yenilmesiyle Fransa, Avrupa üzerinde egemenlik kurma girişimlerinde bulundu. İngiltere bu görünümünden rahatsız olmuştu ve gelecekte kendi emperyal çıkarlarına tehdit oluşturacak daha güçlü bir Fransa istemiyordu.

Bu süreçte Fransa da benzer bunalımlar yaşıyordu. Savaşın ekonomik maliyeti ve askeri kayıplar Fransa kamuoyunu tetiklemişti. İngiltere'den umduğunu bulamaması sonucu hayal kırıklığına uğramamıştı ve alternatif arayışlara giriyordu. Adana, Antep, Urfa bölgesini işgal etmesi, bunu yaparken tehcire tabi tutulup soykırırna uğratılan ve yerlerinden yurtlarından edilen Ermenileri de ordusuna dâhil etmesi, bölgedeki direniş odaklarının tepkilerini üzerine çekti. Beklenmedik karşı koyuşlar ve alınan kayıplar var olan kırılğanlığı besliyordu. Bu da Fransa'nın çok daha erken bir zamanda tavrı değışikliğine gitmesine neden oldu.

İtalya ise İtilaf devletleri grubuna sonradan dâhil edilmişti. İngiltere'nin İzmir vaadini önemsiyordu. Ama İzmir'e Yunanlılar çıkartıldı. İtalyanlar, İngilizlerin kendilerini sattığını düşünüyordu. Her ne kadar Ege adaları ve kıyıları üzerinde bazı emelleri olsa da, koşulların umulandan farklı gelişmesi İtalya'nın tavrında önemli değişikliklere yol açıyordu. İtalyanlar daha 1919 yılında Komiserleri Kont Sforza üzerinden M. Kemal'le görüşme yapmaya başlamıştı. Her ne kadar Antalya ve Batı Anadolu kıyılarını "işgal" etmiş olsalar da, bu işgal sembolik bir görünüm veriyordu. Çünkü İngilizlerin kendilerini satması ve Yunanlıları İzmir'e göndermeleri meselesine bağlı olarak Anadolu'daki direniş güçlerine destek veriyorlardı. Daha 1920'lerde M. Kemal ile anlaşmışlar ve silah-cephane yardımında bulunmaya başlamışlardı. Bu tavır Kemalistler için de önemli bir fırsatı doğuracaktı.

Almanya ise yenilginin bedelini ödemişti. İçerdeki toplumsal muhalefet ve gelişen devrimci kamuoyu Alman monarşisini sarsıyordu. Rusya'daki devrim kıvılcımı en fazla Almanya'yı etkilemişti. Özellikle işçi sınıfı ve ordunun büyük bir bölümü gelişen mücadelenin önemli kitlesel gücü konumundaydılar. Savaşın yenilmiş Almanya'sı içeriden kaynıyordu.

ABD de boş durmamıştı. ABD Başkanı W. Wilson'ın 1919 yılında "barış" koşullarının sağlanması için ortaya attığı ve 14 maddeden oluşan öneriler İngiltere ve Fransa'yı rahatsız edecekti. Görünürde oldukça masumane, "barış" kaygısı taşıdığı yönlü izlenim veren maddeler aslında paylaşılan pazarlardan pay almak isteyen ABD'nin derin emellerini formüle ediyordu. Bu planla ABD, emperyalist paylaşım savaşıyla işgale uğramış, "bağımsızlığını" yitirmiş birçok ülkeyi ve milliyeti tek tek ele alıyordu. Rusya'dan, Polonya'dan, Belçika'dan, Romanya'dan, Sırbistan'dan, Karadağ'dan yabancı askerlerin çekilmesi isteniyor, bağımsızlıklarının uluslararası teminatlarla korunmasına vurgular yapıyor, kimi halklar için özerklik talep ediliyordu (Avusturya-Macaristan halkları gibi). Öyle ki planın 12. maddesinde de "*Bugünkü Osmanlı Devletindeki Türk kesimlerine güvenli bir egemenlik tanınmalı, Osmanlı yönetimindeki öteki uluslara da her türlü kuşkudan uzak yaşam güvenliğiyle özerk gelişmeleri için tam bir özgürlük sağlanmalıdır. Ayrıca Çanakkale Boğazı uluslararası güvencelerle gemilerin özgürce geçişine ve uluslararası ticarete sürekli açık tutulmalıdır*" (Türk Dış Politikası, Cilt-1, sy: 100, Baskın Oran) şeklinde Osmanlı'nın durumuna dair önerilerde bulunuluyordu.

Bu maddelerle ABD, sömürge ülkelerde siyasal bağlamda sempatik bir algı yaratarak paylaşım ve egemenlik dünyasından pay almak istiyordu. Self determinasyon (bir ulusun kendi yönetim biçimine kendisinin karar

vermesi) ve self government (kendi kendini yönetme, özerklik) gibi dönemi içinde rağbet görebilecek politik söylemler hiç de yabana atılmayacak, özellikle sömürgeci uygulamalar altında ilhaka uğramış milliyetler açısından önemsenenecekti. Bu yüzden İngiltere ve Fransa huzursuzdu.

Neticede ABD bu ilkelerle emperyalist paylaşım arenasında kendisi için pazar alanı açmayı düşünüyordu. Onun için, gizli görüşmelerin reddedilmesini önererek fiili olarak süreçte rol alabilmeyi zorluyordu. ABD emperyalizmi “bağımsız” ülkeler isterken aslında yarı-sömürge durumunda yeni devletlerden söz ediyordu. Yani kendisine yararı olacak yeni pazar alanları.

Kemalist hareketin doğma sancılarının yaşandığı kongreler sürecinde tartışılan ABD mandacılığı da bu söylemlerden feyiz almıştır. M. Kemal’in Sivas Kongresi sonrası ABD heyetiyle görüşmesi de bu çerçevededir. M. Kemal, ABD’li General Harbord’dan açık açık İngiltere’ye karşı kendilerini desteklemelerini istiyor ama ABD’liler teklifi geri çeviriyorlardı. Çünkü ABD; Fransa, İngiltere ve İtalya’dan oluşan “Dörtlü Konsey”in ortak tutumuna göre davranmayı uygun buluyordu.

Diğer bir ülke Yunanistan ise “Büyük İdeal” düşüncesiyle parçalanmış Osmanlı’dan pay alabilmek için İngiltere’yi zorluyordu. Bu zorlama, 1919 “Paris Barış Konferansı”nda resmiyete kavuşmuştu. Ama emperyalistler arasında tam bir mutabakat da yoktu. İngiltere ve Fransa, Yunanistan’ın Batı Anadolu, Ege adaları, Trakya ve Kıbrıs üzerinde toprak talebine sıcak bakarken ABD karşı çıkıyordu. İtalya ise en sert tutumu koyarak Yunanistan’ın isteklerinin görüşülmesini dahi onaylamıyordu.

Sonuçta 15 Mayıs 1919’da Yunanlılar İngiltere’nin desteğiyle İzmir’i işgal etti. Böylece Türk-Yunan savaşının temelleri atılmış oldu.

Emperyalist güçler her ne kadar kendi aralarında görünürde bir “birlik-telik” havası verseler de, her biri, değişen duruma göre çıkarlarına öncelik vermeyi esas alır. Değişen dinamikler, emperyalist güçleri hızla yeniden konumlamaya iter. “Reel politika” dedikleri aslında, önüne çıkan fırsatlardan hızlı biçimde yararlanabilme inisiyatifine bağlı olarak, çıkarlarına uygun politikaları devreye sokmaktır. Kapitalizmin kâr güdüsü ve pazarlara sahip olma hırsı doğal olarak fırsatlardan azami düzeyde faydalanabilme düşüncesinin gücünü zorunlu kılar. Çıkarları yönünde çatışmalı duruma düşseler dahi yine de yeni fırsat alanları yaratmaktan geri durmazlar. Sürekli birbirlerini zorlayarak beslenebilecekleri ortamlar yaratırlar.

İşte bu zeminde yeni güç dengeleri şekillenir. Emperyalistler cephe-sindeki genel görünüm aynı zamanda sürecin yönelimine dair bilgiler verir bizlere.

Emperyalist paylaşım savaşı henüz devam ederken ve Rusya'da Ekim Devrimi gerçekleşmemişkenki ortam, çelişkiler, güç ilişkileri, ittifaklar, paylaşım planları vs. farklıydı. Oysa 1919 yılına gelindiğinde birçok şey değişmişti. Emperyalistler, işgali nasıl sürdürecekdiler ve sürdürebilme koşulları yeterince imkân veriyor muydu? Bunlar önemliydi.

Osmanlı devleti yeni güç dengelerinin kendine yol ve yön bulmaya çalıştığı ve bunun hesaplarının yapıldığı kritik bir süreçte hiç umulmadık fırsatlarla karşı karşıya kalmıştı. Ekim Devrimi, Rusya'nın temelden farklılaşan politikaları, emperyalistlerin sosyalizm kâbusu, her yerde kendini hissettiren güçlü devrimci kabarışlar; bir yandan halen sömürgeci politikalarına alan açmaya çalışan emperyalist güçler öte yandan ise ulusların ve halkların kendi kaderlerini belirlemek için emperyalizme karşı başkaldırıları... Bütün bunlar Osmanlı'nın son çırpınışlarda bulunduğu zamanda politik manevra alanının açılması anlamına geliyordu.

Kemalist hareket ve "Kurtuluş Savaşı" böylesine bir ortam içerisinde kendine alan bulabildi. Emperyalistler arası çelişkiler ve Sovyetler gerçeği Kemalistler açısından oldukça önemli sayılabilecek bir fırsatın doğuşuydu. Her şey fırsat üzerine şekillenecekti.

3) "KURTULUŞ SAVAŞI" NIN NİTELİĞİ, SINIFSAK-SOSYAL DAYANAKLARI VE KEMALİST HAREKETİN ÖNDERLİĞİ ELİNE ALMASI

"Kurtuluş Savaşı", "Milli Mücadele", "Bağımsızlık Savaşı" gibi tanımlamaların hepsi TC'nin resmi tarih söylemlerinde sıklıkla kullanılır. Hatta bunlar öylesine savaşlardır ki, "eşi ve benzeri tarihte yoktur" denilerek, umulmadık efsanelerle, gerçeklerin dahi mecalsiz kaldığı akıl almaz öznelci söylemlerle ve tabulaştırılan, mitleştirilen kahramanlıklarla adeta erişilmez kılınır. Çünkü "yaratıcısı" emsalsizdir, yücedir. Tarihi koşullar onu değil, o tarihi yarattığı için herkesten farklıdır. Takipçilerine düşen ise hiç durmadan onun yaptıklarını anlamaya çalışmak ve bir inancın ritüellerini yerine getirircesine ona biat etmektir. Gerisi önemli değildir. Sorgulamayı, incelemeyi gerektirecek bir şey bırakmamıştır nasıl olsa.

Resmi tarihin her şeyde olduğu gibi "Kurtuluş Savaşı" konusundaki genel yaklaşımı da böyledir. Peki ama gerçeklerin huzursuzluğu ne olacak?

"Kurtuluş savaşı"nın gerçek niteliğini ortaya koyabilmenin bir tek yolu vardır, o da savaşın başladığı, geliştiği ve sonuçlandığı tarihsel kesiti, resmi söylemlere bağlı kalmaksızın tekrar incelemektir.

“Kurtuluş yolu ararken, İngiltere, Fransa, İtalya gibi büyük devletleri gücendirmemek, temel ilke gibi görünmekteydi. Bu devletlerden yalnızca biriyle başa çıkılamayacağı kuruntusu, hemen bütün kafalarda yer etmişti. Osmanlı devletinin yanında koskoca Almanya, Avusturya-Macaristan varken hepsini birden yenen, yerlere seren itilaf kuvvetleri karşısında, yeniden onlarla düşmanlığa varabilecek durumlara girmekten daha büyük bir mantıksızlık ve akılsızlık olamazdı.

Bu anlayışta olan yalnız halk değildi; özellikle seçkin denilen insanlar bile öyle düşünüyordu. Öyleyse; kurtuluş yolu ararken... İtilaf devletlerine karşı düşmanlık yoluna girilmeyecekti.” (Milli Kurtuluş Tarihi, Cilt-1, sy: 96, Doğan Avcıoğlu) Böyle diyordu M. Kemal, “Nutuk” adlı tarihi konuşmasında.

Her ne kadar konuşmasında kendi düşüncesinin farklı olduğunu ima etmek için neredeyse bütün kesimlerin emperyalist güçleri düşman olarak görmeme şeklinde düşündüğünü ileri sürse de aslında bu düşüncenin asıl savunucusu M. Kemal’in kendisidir.

“Kurtuluş Savaşı” kimlere karşı verildi sorusu önemlidir. Çünkü verilen savaşla, savaşın niteliksel tanımlaması arasında inanılmaz bir zıtlık bulunmaktadır. Kemalizm’e atfedilen “anti-emperyalist”lik vurgusu da bu zeminde rağbet görmektedir. **Bu, Kemalist ideolojinin gerçek niteliğine aykırı bir tanımlamadır.** Anti-emperyalistlik; ideolojik, politik, ekonomik, sosyal ve daha birçok açıdan bütünselliği olan ve belirli bir iç tutarlılığa sahip bulunan düşünsel ve eylemsel duruşu gerektirir. En yalın haliyle bir emperyalizm karşıtlığından söz edilir. Peki sömürge, yarı-sömürge ülkelerin emperyalizmin boyunduruğundan kurtulmak için verecekleri savaşında, bu, birebir mümkün müdür? Mümkün olması arzu edilir, fakat, ulusal nitelikli kurtuluş mücadeleleri, karakteristik özellikleri gereği bu tutuma bağlılığı birebir gösterebilme dinamiklerine yeterince sahip olamayabilir. Buna rağmen bir mücadelenin “ulusal bağımsızlık” ya da “ulusal kurtuluş” olarak tanımlanabilmesi için asgari oranda önüne koymuş olduğu taleplere ve onların niteliklerine bakmak gerekir. Ancak o zaman hem savaşın hem de önderliğinin niteliği anlaşılabilir.

Başlangıç noktası olarak resmi tarihin büyük bir maharetle gizemleştirdiği “Barındırma Vapuru”nun Samsun yolculuğu için 19 Mayıs 1919 tarihini almak uygun olacaktır. Ki bu tarihin o günlerde esamesi dahi okunmazdı. Kimsenin özel bir anlam yüklediği de yoktu. Bu konuda yazar Sait Çetinoğlu, bir makalesinde M. Altan’dan uzunca bir diyalog aktarır: *“Yıl 1936. günlerden 19 Mayıs. Atatürk Dolmabahçe’de, yanında Şükrü*

Kaya, Ruşen Eşref, Kılıç Ali, Salih Bozok, Mehmet Soydan, Nuri Conker var, konuşuyorlar. Birden bire Atatürk soruyor; 'Bugün günlerden ne?' diyorlar salı, çarşamba neyse. Ayın kaçı. 19'u. Aylardan ne: Mayıs. 'Ne oldu bugün söyleyin bakalım' diyor... [Bu minvalde sorularla bir icadın peşine düşüyorlar, nihayetinde buluyorlar.] Atatürk, 'Bırakın bunları' diyor. 'Öyle bir şeydir ki bu ülkenin kurtuluşudur.' Yine bulamıyorlar. En sonra Şükrü Kaya hatırlıyor, 'Bu sizin İstanbul'dan ayrıldığınız gün mü?' deyince. 'Yaklaştın' diyor. 'Samsun'a çıktığınız gün.' Sonra, 'Asıl yapacağınız bayram bu' diyor. Ertesi sene 19 Mayıs'ta Şükrü Kaya'nın talebiyle 19 Mayıs Bayramı kutlanıyor." (Resmi İdeoloji Sözlüğü, sy: 701, Sait Çetinoğlu)

Kimse farkında olmadığı ama 17 yıl sonra birden bire hatırlanan "kurtuluşun başlangıç günü" böylece "milli bayramlar" kervanında baş köşeye yerleştiriliyor.

19 Mayıs öncesi Anadolu'da nelerin yaşandığı ve ne gibi hazırlıkların yapıldığı biliniyor. M. Kemal'in İstanbul'daki arayışları da aşikârdır.

M. Kemal'in emperyalistleri ürkütmek, karşısına almak ve onları düşman görerek açıktan savaş ilan etmek gibi bir düşüncesi bulunmuyordu. Aksine emperyalistlerle, tasavvur edilen devletsel oluşum konusunda işbirliği zemininde nasıl bir çözüm geliştirilebilirdi onu düşünüyordu. Padişah Vahdettin'in ve İngilizlerin güven duyduğu bir askeri kadro olması boşuna değildir.

"Karabekir'in iddiaları bir yana gerçekten de İstanbul'da kaldığı 6 ay içerisinde M. Kemal büyük bir inat ve ısrarla Harbiye Nazırı olmaya çalışmış ve en sonunda Anadolu'ya geçmek zorunda kalmıştır. Karabekir'in hatırlattığı gibi, ünlü Nutuk'ta kendisinin İstanbul'dan uzaklaştırıldığını, sürüldüğünü iddia etse de, o dönemde böyle bir şeye ne Saray'ın ne de İngilizlerin ihtiyacı vardı. İngilizler zaten tehlikeli gördüklerini derhal tutuklayıp Malta'ya gönderiyor, bazılarını daha Haydarpaşa treninden inerken tutukluyorlardı. Dolayısıyla M. Kemal'den çok rahatsız olsalar tutuklar Malta'ya gönderirlerdi. Ama tam tersine, o İngilizlerden görev istemişti ve sonunda istediği görevi de verdiler. Karadeniz ve Doğu Anadolu bölgesinde Rum ve Ermenilere karşı Türk çetelerinin artan saldırılarını durdurmak ve bu arada Rus devriminin etkisiyle ortaya çıkan şura türü örgütlenmeleri dağıtmak üzere 9. Ordu-sonradan 3. Ordu müfettişi olarak Samsun'a gönderdiler. D. Avcioğlu da aynı şeyi söylüyor." (Kuruluş ve Kurucu, sy: 70-71, Seyfi Öngider) M. Kemal'in Samsun yolculuğu ve görevi konusunda S. Öngider bu değerlendirmeyi yaparken artık birçok Kemalist yazarın dahi dilendirdiği bir gerçeği gözler önüne seriyordu. İngilizlerin elinden kaçıp

kurtulan ve vapurda gizlenerek büyük tehlikeler altında yolculuk yaptığı iddia edilen M. Kemal'in emperyalistlerin verdiği görev ve sağladığı olanaklarla yolculuk ettiği açıktır. Önemli olan burası değildir. M. Kemal'in başından beri emperyalist güçlerle olan ilişkilerinin pratik yansımaları ve bu ilişkilerin niteliğidir.

M. Kemal, bölgeye vardığında Anadolu'daki gelişmelerden, İttihatçı kadroların başını çektiği hazırlıklardan haberdardı. Oluşmuş bölgesel, yerel dernekler hakkında bilgi sahibiydi. Genel atmosferi biliyordu. Kimi bölgelerde yerel direniş güçleri silahlı mücadeleyi başlatmışlardı. Bazı dernekler, cemiyetler daha güçlü direnişlerin yaratılması için kongreler düzenliyor ve arayışlarını sürdürüyorlardı. Direniş güçleri (Kuvay-i Milliye, çeteler vs.) esas tepkiyi Yunanistan'ın İzmir işgaline ve ordularında Ermeni askerleri bulunduran Fransızlara karşı koyarak ilk çatışmaları başlatmışlardı.

Genel kitlede ulusal bilince bağlı olarak işgalci güçlere karşı açık ve net bir tavır koyabilme düşüncesi henüz olgunlaşmamıştı. Gerek yerel düzeyde oluşmuş olan cemiyetler, kongreler gerekse de geniş bir yelpazede asker, bürokrat, eşraf, yerel direniş güçleri, hatta M. Kemal ve çevresindekiler ve padişah yanlıları bile İngiliz ya da Fransız, İtalyan işgaline ilk dönem tepki vermez. Öyle ki Alaşehir Kongresi İngiliz yetkililerine telgraf çekerek Yunanlıların yerine kendilerinin gelmesini isterler. İşgale rağmen savaşmak için yeterli bir istek söz konusu değildi. Halk yığınlarının savaştan bıkmınlığı biliniyordu. Savaş isteyenler ise burjuva-feodal sınıf katmanlarından orta ve üst tabakadan kesimlerdi. Bunlar öteden beri Ermeni ve Rum düşmanlığı çerçevesinde milliyetçi emeller taşıyorlardı. Türk-Müslüman burjuva sınıflardan kompradorları, asker-sivil-bürokrat kesimden burjuvalar, ticaret erbaplar, toprak ağaları, yerel eşraf, tüccarlar gibi birçok çevre İttihatçı ideolojinin milliyetçi, şovenist söylemlerine göre şekillendiler. Dolayısıyla düşman algısı konusunda alt yapıları mevcuttu; Ermeniler ve Rumlar düşmandı.

Ne tesadüftür ki, M. Kemal de şekillenmekte olan mücadele sürecine dâhil olduğu andan itibaren, İttihatçı siyasi-ideolojik çizgiye bağlı kalarak hareket edecek ve "Kurtuluş Savaşı" sürecinin de asıl düşman algısını geleneksel altyapıya göre güçlendirecekti. Geniş yetkili bir general sıfatıyla bölgede bulunduğu için inisiyatif alanı da açıktı. İsteddiği biçimde kullanacaktı.

Bölgelerdeki İttihatçı yapılanmaların tamamında Ermeni ve Rum düşmanlığı kökleşmişti. Kürtler ise Müslüman olduğundan destekleri alınabilecek ve daha sonra gerektiğinde uygun yöntemlerle icaplarına bakılabilecek bir topluluk gibi görülüyordu.

Kongreler sürecinde M. Kemal'in bizzat kendisinin kaleme aldığı ve Kürt ileri gelenlerini yanına çekmeye çalıştığı mektupları dikkate değerdir. Bu mektuplardan bir tanesi bile dikkatle incelendiğinde önemli fikirler edinilebilir.

13 Temmuz 1919'da "Aşiret Reislerinden Cemil Çeto Bey'e, Garzan" diye yazılan mektubunda M. Kemal; "Efendim, O yörelerden gelen kimse-lerden aldığım bilgilerden, sizin o yüce Hilafet makamına ve sonsuza kadar yaşayacak olan sağlam ve gerçek bağlılığınızın sonucu sevgili vatanımızın düşmanın güttüğü amaçlara karşı korunması konusunda göstermekte olduğunuz yardım ve fedakarlığı öğrenmiş bulunuyorum. Bundan dolayı pek çok memnun ve müteşekkirim.

Erzurum'a gelmeden önce yaptığımız telgrafla haberleşmemizde, ilk fırsatta oralara gelmek istediğimi bildirmiştim. Ancak durum ve olaylar şimdye kadar buna uygun düşmedi. Duymuş olduğunuz ve olacağınız gibi ateşkesten sonra İtilaf Devletleri, devlet ve milletimizin haklarını hiçe sayıp ülkemizi parçalamak, Doğu illerimizi Ermenilere vermek, Batı illerimizden İzmir gibi en bakımlı yerleri Rumlara bırakmak ve Karadeniz'de Rum Pontus Devleti kurmak çabasına düştüler. Bir yandan da İngilizler, Diyarbakır ve yöresi halkını aldatarak her türlü şekiller vermeye kalkıştılar. Üçüncü Ordu Müfettişliğim sırasında düşmanlarımızın bu hayınca girişimlerine engel olmaya karar verdim. Bunun için gerekli girişimlerde bulundum...

Doğu Anadolu illerinin ve bir ile bağlı olmayan sancakların temsilcilerinden oluşmak üzere Erzurum'da bir Kongre toplandı...

Birkaç güne kadar bütün Batı Anadolu ve Rumeli illeri temsilcilerinin katılacağı Sivas'ta bir genel Kongre toplanacaktır. Böylece bütün millet tek vücut olarak haklarını savunacak duruma gelecektir... Milletın gösterdiği bu birlik ve kudret sayesinde bütün yabancı devletler, İngilizler, Amerikalılar, Fransızlar, İtalyanlar, kısaca hepsi, vatan ve milletimize saygı göstermeye başladılar" (Nutuk, Cilt-3, Belge: 53, sy: 28-29, Akt. İsmail Beşikçi) diyerek Sivas Kongresi'ne davet eder.

Bu mektuplarda ortak vurgu, herkesin Halifeye ve Saltanat'a olan bağlılığına, Ermeni ve Rumların öncelikli düşman olduğuna, kutsal vatanın parçalanmak istendiğine, vatanın birlik ve bütünlüğünün sağlanmasına ve yapılacak kongrelere destek olunmasıdır.

Özellikle düşman tanımlanmasında İngilizlere, Fransızlara yani emperyalistlere yönelik doğrudan bir ifadeden kaçınılır. Daha çok onların emelleri olarak sunulan Ermenilere ve Rumlara verilecek topraklara değinilir. Zaten Ermenilerin mallarına, mülklerine konmuş olan Kürt aşiretleri, ağaları elle-

rinkini kaybetmek istememenin yanı sıra oluşacak bir Ermeni tehdidinden de çekiniyordu. İttihatçı uygulamaların birer parçasıydılar. Dolayısıyla Ermeni ve Rum düşmanlığı bu çevrelerde de karşılık bulacaktı. M. Kemal bunları iyi bildiğinden, özel vurgularda bulunarak vatan ve millet söylemini altında toplamaya çalışıyordu hepsini.

Neticede **asıl düşman olarak öteden beri İttihatçı fikirlerin ana hedefi olan gayri Müslimler bu defa da Türk milliyetçiliğinin, şovenizminin yükseltilmesi temelinde şekillenen “Kurtuluş Savaşı”nın hedefindeydi.**

M. Kemal, emperyalist güçlerle baş edemeyeceğini biliyordu. Eğer belirli bir siyasi irade yaratılabilirse emperyalistlerle pazarlık yapılabileceğini düşünüyordu. Kongrelerin toplanması bu iradenin oluşmasını amaçlıyordu. Kongre kararları incelendiğinde emperyalist devletlerin düşmanlığına dair doğrudan bir tespit yoktur. Aksine “manda” tartışmaları yapılmaktadır.

Kısaca kongrelere değinmek gerekirse;

19 Haziran 1919’da yayımlanan “Amasya Genelgesi” ile durum tespiti yapılıyor, siyasi yönelime dair ilk işaretler veriliyor ve alternatif bir iktidar yaratmanın nüveleri şekilleniyordu. Aslında bir nevi iktidar savaşı da ateşleniyordu. İstanbul’daki siyasi iradeye karşı Anadolu’da yeni bir arayış başlamıştı.

Devamında Erzurum Kongresi yapılır. (23 Temmuz 1919) Burada bir parantez açıp, kongrelere kimlerin katıldığına bakarak Kemalist Hareketin ve “Kurtuluş Savaşı”nın başını hangi sınıfların çektiğini görebiliriz.

“Kongre çalışmalarına doğu vilayetlerinden gelen elli dört delegıyla 23 Temmuz 1919 günü başladı. Kongreye katılan delegelerin 17’si eşraf (büyük arazi sahibi ve büyük tüccar), 6’sı ulema (şeyh, hoca), 14’ü devlet memuru (öğretmen, subay, doktor), 3’ü eski mebus ve 2’si de milliyetçi önderlerdi. Böylece bu kongre, o zamanki Türk burjuvazisinin bütünü olduğu kadar, büyük toprak mülkiyetine dayalı sosyal kategorileri de temsil eden üyelerden bir araya gelmişti. Milliyetçiler bu bütüne kendilerini kabul ettirmeyi bildiler ve Trabzon büyük burjuvazisinin muhalefetine rağmen yoğun bir kulis faaliyetinden sonra M. Kemal, kongre başkanlığına seçildi” (Azgelişmişlik Sürecinde Türkiye, Cilt-3, sy: 43, S. Yerasimos) diye aktarıyor S. Yerasimos.

Kongre bileşenlerine bakıldığında halkı temsilen kimsenin olmadığı görülmektedir. İşçiler, köylüler ve ezilen tüm kesimler kongrelerin dışında tutulur. Sadece bu kongrelerde değil, yerel bütün kongreler benzer sınıfsal ve sosyal bileşenlerle oluşturulmuştur. Bunların tamamı geçmişleriyle de karanlıktırlar. Ermeni soykırımından, tehcirinden, Rum, Süryani, Asuri ve

bütün gayri-Müslim halkların geride bırakmak zorunda kaldığı mallarına, mülklerine el koymaya kadar birçok fiilin içinde yer almışlardır.

Erzurum Kongresi'nde de emperyalist güçler doğrudan karşıya alınmamaktadır. Aksine Ermeni ve Rum kesimlerce en küçük bir yönelim olduğunda derhal karşı konulacağına dair karar alınır. İşgal karşısında net bir tutum belirlemekten ise özenle kaçınılır.

Kongrelerin bir diğer önemli yanı saltanata ve hilafete bağlılığın öncelikle işlenmesidir. M. Kemal'in mektuplarında da benzer vurgular öne çıkıyordu. Yüzyıllardır hanedanlık sistemiyle yönetilen bir toplumda halifelik ve saltanat kurumuna karşı yerleşmiş ve kökleşmiş düşünceler ve duygular yabana atılamazdı. O yüzden Müslümanlık temelindeki vatan fikrinin hakim hale gelmesinde bunlar önemli oldu.

M. Kemal ve dönemin kadroları genel tabloyu, sınıfsal konumları ve ideolojik öncelikleri açısından iyi okuyordu. Bu inkâr edilemez.

Geniş kesimlerin desteğini almak için Müslümanlık eksenli vurgularla toplumun hissiyatları üzerinde bir alan yaratılıyordu. Benzer tutumları Meşrutiyet öncesi İttihatçıların "Osmanlılık" söylemiyle yığınların desteğini nasıl kazandığını ve sonrasında ise kendilerine destek veren gayri-Müslimleri nasıl kırımdan geçirdiğini, topraklarından sürdüğünü biliyoruz. Kemalist kadroların tamamına yakını İttihatçı deneyimin ve birikimin taşıyıcılarıdır. Dolayısıyla durumu kendi amaçları doğrultusunda fırsata çevirmede, kullanmada yetkindirler. O günün koşullarında Kürtleri kimi vaatlerle yanlarına alırken Müslümanlık üzerinden hassasiyet yaratma çabaları da bundandır.

4 Eylül 1919'da toplanan Sivas Kongresi de gerek bileşenleri gerekse de aldığı kararlarıyla farklı değildi. Bu kongrenin öne çıkan yanı Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri'nin artık "Heyet-i Temsiliye" adı altında bütün ülkeyi "temsil etme" yetkisinin resmiyete kavuşturulması ve iktidar mücadelesinde alternatif bir siyasi iradenin güçlenmesi için azami düzeyde çalışmasıydı.

Belirtmekte yarar vardır, Sivas Kongresiyle ülke genelindeki tüm derneklerin tek bir merkez altında birleştirildiği görüşü resmi ideolojinin Kemalizm propagandasıdır. Her şeyi M. Kemal'le izah etme ve onunla bütünleştirme anlayışının ürünüdür. Sivas Kongresine delege göndermeyen ve katılmayan birçok yerel MHC bulunuyordu. Mesela Alaşehir Kongresi Ağustos 1919'da toplanır ve kendi kararlarını alır. Amaçlanan merkezileşmedir, ancak süreç ise farklı seyreder. Belirli bir dönem kendi bağımsızlığını koruyan ve varlığını devam ettiren cemiyetler söz konusudur.

Sivas Kongresiyle M. Kemal kendinden bağımsız olarak gelişmiş olan

hareketleri "Heyet-i Temsiliye" ile kontrolü ve inisiyatifi altına alma fırsatı yakalayarak ilk siyasal kazanımını elde ediyordu.

Bu kongrede de emperyalizme karşı net bir tavır alınmaz. Amerikan mandası konusundaki sorunlarla genel eğilim açığa çıkar. Güçlü bir devletin himayesi olmadan devletsel varlığın mümkün olamayacağı fikri hâkimdir. Öyle ki ABD'ye mektup yazılarak bir heyet gönderilmesi dahi istenir. Mektubun altında M. Kemal ile Rauf Orbay imzası bulunur. Neticede ABD'den heyet gelir ve bizzat M. Kemal kendisi görüşür ve teklifini sunar. Ama ret cevabı alır. Nutuk'ta ise bunlar çarpıtılır, reddedilir.

Kemalist hareket şekillenirken ilk mücadelenin bir iktidar odağının yaratılması konusunda verilmesi manidardır. İzmir, Mayıs 1919'da işgal edilmişken dahi M. Kemal İstanbul hükümetini işlevsiz kılabilmenin zeminini oluşturmak için uğraşıyordu. Halen emperyalizme karşı fiili mücadele gibi bir düşünce taşımıyordu.

Kongrelerin merkezileştirilmesi çabası, Heyet-i Temsiliye'nin yetkilendirilmesi ve devamında yapılan Meclis-i Mebusan seçimlerinde A-R MHC üyelerinin önemli bir kısmının gizli bir toplantıyla (28 Ocak 1920) "Misak-ı Milli" denilen ve Kemalist hareketin mihenk taşı olan metnin kabul edilmesi gibi gelişmeler çok daha önemli sayılıyordu.

"Misak-ı Milli" bir yanıyla emperyalist güçlere mesajdı. Mondros'la yitirilen topraklardan vazgeçildiği ve Misak-ı Milli sınırlarının temel alındığı belirtiliyordu. Artık pazarlık edilebilecek makul bir ülke çerçevesi somut olarak ileri sürülüyordu.

Devamında 16 Mart 1920'de İstanbul'un işgalinin fiilen gerçekleşmesi ve İngilizlerin Meclis-i Mebusan'ı kapatması, tutuklamalara girişilmesi gibi olaylar yaşanır.

"Böylelikle, açıkça söylenilmemekle birlikte, dernek tüzüğü'nün 4. maddesinde öngörülen olasılık gerçekleşmiş sayılmakta ve yurt yönetimine el konulmaktadır; yani dernek, neredeyse devlet olmakta, dernek başkanı padişahın anayasal yetkilerini kullanmaktadır. Olağanüstü yetkili meclis, dağılmış olan mebusandan Ankara'ya gelebileceklerin yanı sıra, sancaklardan seçilecek beşer yeni üyeden oluşacaktır. Yeni üye seçimlerinde, olağan ikinci seçmenlerden başka, sancak, il idare ve belediye meclisi üyeleriyle MHC'lerin Heyet-i İdare üyelerinin de oy vermeleri öngörülmüştür. Bu ilginç bir noktadır. Meydana getirilen BMM üyelerinin hepsi dernek temsilcisi sayılmış, meclisin de A-R MHC genel kurulu yetkisinde olduğu kabul edilmiştir. Bu durumda Heyet-i Temsiliye'nin yerine de BMM başkanlığı geçmiştir." (TC'de Tek Parti Yönetiminin Kurulması

1923-1931, sy: 31-32, Mete Tunçay) M. Tunçay'ın kısaca aktarmış olduğu siyasal ortam, çok kısa bir süre içerisinde Kemalistlerin umduklarının da ötesinde fırsatlar sağlamıştır.

M. Kemal mutlak yetki sahibi bir konum peşindeydi. Gelişmeler bu imkânı veriyordu artık. 23 Nisan 1920'de BMM'nin de açılmasıyla siyasal güç açısından söz ve yetki sahibi bir M. Kemal vardı. Uluslararası diplomaside eli güçlenmişti. Çünkü fiilen yeni bir devletsel yapılanmanın temelleri şekilleniyordu. Saltanat ve Hilafet çevreleri sahip oldukları siyasal gücünün önemli bir kısmını yitirmiş, iktidar savaşının ibresi Anadolu'da şekillenen yapılanmaya dönüşmüştü. Ama yine de M. Kemal'i tatmin edecek düzeyde bir hâkimiyetin kurulamaması söz konusuydu. Yani iktidar savaşı keskinleşerek sürecekti.

Görülmektedir ki 19 Mayıs'la başlatılan "Kurtuluş Savaşı" değildir. M. Kemal'in yetki ve güç bakımından otoritesini tesis etme ve sürecin askeri-siyasi diplomatik önderliğini ele geçirme mücadelesinin başlangıcıdır. Nitekim amaçlarına uygun olarak bu süreçte istediğine ulaştığına söylemek de mümkündür.

M. Kemal, otoritesini sadece bazı yetkisel konularla tesis edemeyeceğini biliyordu. Sırtını belirli bir kesime dayamak gerektiğinin farkındaydı. Kongreler süreci bu ortamı yarattı. Savaşabilecek ve gelecekte siyasal iktidarın gücü olabilecek kesimler Müdafaa-i Hukuk Dernekleri'ndeydi. Direniş gücü de bunlardı. İttihatçı kökleri sağladı. Gayri-Müslimlerden elde edilen zenginliklerle epeyce palazlanmışlardı. Yani kaybedecekleri şeyi olan geniş bir kesim doğmuştu. Bunların desteği olmaksızın siyasi bir güç olarak ayakta kalabilmek zordu. O yüzden dernekler çatısı altında örgütlenmiş kesimler aynı zamanda hem "Kurtuluş Savaşı"nın hem de Kemalist hareketin sınıfsal, sosyal dayanakları olarak tarihsel seyrin şekillenmesinde etkin bir role sahiptiler. **Burjuva-feodal sınıfların ittifak halinde Kemalist ideolojinin iktidarlaşmasına giden yolu açtıklarını söylemek yanlış değildir.** Nitekim Kaypakkaya; *"Kemalist devrim esas olarak ticaret burjuvazisinin başını çektiği, fakat bunların bir kısım ağalar, büyük toprak sahipleri ve tefecilerle de ittifakına dayanan 'milli burjuva' devrimidir ve burjuvazi ilk başlarda halkın desteğini almayı başarmıştır"* (Seçme Yazılar, sy: 189, İbrahim Kaypakkaya) tespitini yaparken bu gerçeği birçok defa dile getirir. Tabii burada "milli burjuva" kavramının altının "Türk olan burjuva" olarak doldurulduğunun altını çizelim. Bir başka ifade ile "üst tabaka" yani Türk komprador büyük burjuvazisidir sözkonusu olan.

Kısa dönem böyle şekillendikten sonra "Kurtuluş Savaşı" daha somut bir hale bürünerek öne çıktı.

Peki bu savaş kimlere karşı verildi? İşgalci güçler ne gibi tutumlar sergilediler? Devlet desteğinin etkisi ne oldu? "Kurtuluş Savaşı"nın bilançosu ne idi? "Kurtuluş Savaşı"na önderlik edenler anti-emperyalist miydi? M. Kemal'in bu süreçteki rolü nedir?... gibi bazı sorular çerçevesinde sürecin irdelenmesi önemlidir.

a) M. Kemal "Anti-Emperyalist" miydi Ve "Kurtuluş Savaşı" Kimlere Karşı Verildi?

M. Kemal'in Mondros sonrası ne gibi arayışlar içerisine girdiğini ve bu süreçte emperyalist güçlerden ne gibi beklentiler taşıdığını biliyoruz. Kaypakkaya, Kemalistlerin, savaş yıllarında emperyalistlerle işbirliği yaptıklarını ve savaş sonrasında da bu ilişkilerin derinleştiğini ısrarla dile getirir. Hatta emperyalistler, Kemalistlerin tutumunu öğrendiklerinde güven verici bulurlar ki iktidara gelmelerini sakıncalı görmezler, destek verirler diye de ekler.

Resmi tarihin "Kurtuluş Savaşı"nı yansıtırken kullandığı söylemlerin çoğu gerçeği yansıtmaz. "Yedi düvele karşı" savaşıldığı masalına dayanılarak savaşılmadık güç bırakılmaz. Gerçekten de işgalci güçlere karşı verilen savaşın yelpazesi bu kadar geniş miydi? Bunun için emperyalizme karşı ya da işgalci güçlere yönelik nasıl düşünceler taşıdığını anımsamak bile ilk elden yeterli olabilir. Yine de meseleye M. Kemal'in tutumlarından bakmak isabetli olacaktır.

Kemalist yazarlardan D. Avcioğlu, "*Doğrudan doğruya emperyalizme karşı değil, Türk ve Müslüman'a can ve mal hakkı tanımayan unsurlara karşı, yani Anadolu'da Rumluk ve Ermenilik kurulmasına karşı savaşılmıştır.*" (Milli Kurtuluş Tarihi, Cilt-3, sy: 1051, Doğan Avcioğlu) demekten kendini alamaz. Çünkü gerçeklik öyledir. Çünkü İttihatçı politikalarla, gayri-Müslimlere ait olan zenginlik, sermaye adeta el değiştirmişti. Müslüman-Türk burjuva-feodal sınıfları güçlenmişti. Bu güçler gelecekte kurulması düşünülen Türk unsuruna dayalı ulus devletinin asıl dinamikleriydi. Kazanılmış zenginliğin kaybedilmesi söz konusu olamazdı. Bunun için her ne gerekiyorsa yapılmalıydı. Mondros'la, Sevr'le emperyalistlerin yeniden Ermeni ya da Rum varlığını canlandırma korkusu bunları savaşmaya itiyordu. Zaten İttihatçıların başını çektiği dernekler ve cemiyetler bir nevi böyle bir tehdide karşı direniş merkezleri rolüne sahiptiler. Derneklerin kongre kararlarında bu tehlikenin ortak temayı oluşturması boşuna değildir. Kemalistler de her fırsatta asıl düşman olarak içeriyi işaret ederek savaşılması gerekenlerin Ermeniler ve Rumlar olduğunu gösterdiler.

M. Kemal'in emperyalistlerle işbirliği arayışı açıktır ve hiçbir manipülasyonla örtülemeyecek kadar da nettir.

"M. Kemal Batı içindeki çatışmalardan sonuna kadar yararlandı ve Batılı ülkeleri birbirine karşı oynadı. Paris'e dönerken 5-6 Aralık 1920'de Ankara'ya kendisiyle görüşmeye gelen Fransa'nın Suriye komiseri G. Picot'ya bütün Anadolu'da 'ekonomik çerçevede Fransız mandasını kabullenmeye istekli olduğunu' belirtmişti. Oysa, ABD Başkanı W. Wilson tarafından Ermenistan mandası konusunda bilgi toplaması için 1919 Sonbaharında gönderilen ve M. Kemal'le de görüşen General James Harbord heyeti, döndüğünde verdiği raporda, 'M. Kemal'in bir Amerikan mandasından yana tercih gösterdiği'ni yazmaktaydı ve M. Kemal aynı komisyona 'mümkünse Amerikan yardımını kabul etmeye hazır' olduğunu söylemişti. (Helmreich, s. 139 ve 151) Benzer şekilde, Bekir Sami de Mart 1921 Londra Konferansında imtiyazlar dağıtmıştı. Bizzat M. Kemal Ankara'da Ekim 1921'de Franklin-Bouillon'la yaptığı görüşmelerde Fransa'ya ek mektupla 99 yıllığına krom, demir, gümüş imtiyazı önerdi. Bunun yanı sıra, Lausanne görüşmeleri devam ederken, bir de ABD şirketine ünlü Chester imtiyazı verildi." (Türk Dış Politikası, Cilt-1, sy: 108, B. Oran)

Bu bilgileri Kemalist Baskın Oran kimi kaynaklara dayanarak vermektedir. Her ne kadar bu gelişmeleri M. Kemal'in siyasi-diplomatik manevrası ve bir başarısı gibi yansıtısa da özündeki işbirliğini ve emperyalizme bağımlı olma arayışını, isteğini kapatamıyor.

Burada "Chester" imtiyazına bakmak faydalı olur. Çünkü basite alınabilecek bir imtiyaz değildir.

"ABD'li Emekli Amiral Chester, kendi şirketi için 1911'de Sivas-Van arasında, Musul ve Kerkük'e yan hatlarla bağlanacak ve Yumurtalık limanına kadar uzanacak bir demiryolu imtiyazı istedi, fakat proje Meclis-i Mebusan'da reddedildi. Oğlu, Lozan Konferansı başlarken yeniden başvurdu ve sözleşme imzalandı. Projeye göre şirketin yapacağı demiryolu, köprü, liman gibi yatırımlar 99 yıl sonra Türk hükümetine geçecek, fakat bu süre içinde demiryolunun her iki yakasında 20'şer km içinde bulunan veya bulunacak tüm madenler imtiyaz sahiplerinin tekelinde olacaktı. Ayrıca şirkete başka demiryollarının yapım ve işletme hakkı da veriliyordu.

Sözleşmeler 9 Nisan 1922'de TBMM'de onaylandıysa da şirketin asıl ilgisinin Musul ve Kerkük petrollerine yönelik bulunması ve Lozan'da buraların Türkiye'den ayrılacağına belli olması nedeniyle uygulamaya konamadı." (Türk-Amerikan İlişkilerinin Tarihsel Kökenleri, sy: 377-383, Çağrı Erhan, Akt. Baskın Oran)

Her ne kadar projenin uygulanabilme koşulları ortadan kalksa da Kemalistlerin emperyalizmle ilişkilerindeki derinliğin görülmesi ve imtiyazlar konusundaki tutumlarının anlaşılması açısından önemli bir veridir. Kaldı ki ekonomik temelde öteden beri süregelen ilişkiler o yıllarda korunuyordu. Emperyalist şirketler yeni işletmeler açarak sömürsünü sürdürüyordu. Burası bir yanı. Ama M. Kemal'in aynı zaman diliminde Fransa'ya benzer imtiyazlar teklif etmesi manidardır. Buradan da Fransa'nın işgalci bir güç olarak görülmediği anlaşılıyor. Çünkü daha Fransız askeri güçleri güney illerindeyken bizzat M. Kemal tarafından manda teklifi yapılıyordu. Zaten bahsi geçen "Kurtuluş Savaşı" sürecinde Fransızlarla sınırlı bir çarpışma söz konusudur. Bunun nedeni de Fransızların Ermenilerle ilişkileriydi. Yerel düzeyde yaşanan çatışmalarda Fransa'nın kayıplar vermesi ve kendi içindeki bunalımları, ayrıca Türkiye üzerindeki çıkarlarının çok büyük bir yer tutmaması ve bunların da İngiltere'nin gölgesinde kalması Fransa'nın tutumunu kısa sürede değişime zorladı. Kemalist Hükümeti ilk tanıyan Batılı ülkenin Fransa olması da bu yüzdendi.

Fransa işgal ettiği bölgede direnişle karşılaşınca Mayıs 1920'de Ankara'da görüşmeler yapıp 20 günlük ateşkes imzalayarak niyetini belli etmişti. Daha sonraki gelişmeler de bu minvaldeydi. Yani Fransa ile kapsamlı bir savaş durumu yaşanmadı. Kemalistler diplomatik yollarla ve hatta kimi imtiyaz teklifleriyle işbirliği ortamı yaratmak için azami çaba gösteriyorlardı.

Diğer bir işgalci ülke ise İtalya idi. Ancak İtalyanlarla da herhangi bir çatışma dahi yaşanmaz. Aksine İtalyanlar işgal ettikleri yerlerde coşkuyla karşılanırlar. İngiltere'nin Yunanlıları Ege'ye sürmelerine tepkilerinden dolayı İtalya yerel direniş güçlerine, Kuvay-i Milliyecilere toleranslı davranır. Hatta yürütülen mücadeleyi doğrudan ve dolaylı yollardan destekler. Yunanlıların aleyhine her gelişmeye arka çıkar ve daha da ileri giderek Kemalistlere silah, cephane sağlar. Denetimlerindeki Aydın, Söke, Antalya, Kuşadası civarlarında lojistik desteğin akışını sağlarlar. M. Kemal'in görevlendirmesiyle kimi ekonomik imtiyazlar çerçevesinde silah alımı için çalışmalar yapılır, bazı gizli antlaşmalar imzalanır.

"Bekir Sami Bey Londra Konferansından sonra 12 Mart 1921'de İtalya'yla bir anlaşma imzaladı. M. Kemal'in Söylev'de sözünü ettiği ama metni hiçbir yerde yayınlanmamış olan ve bazı bölümleri Yusuf Hikmet Bayur'un 'Türkiye Devletinin Dış Siyaseti' kitabında aktarılan bu anlaşmaya göre İtalya'nın İzmir ve Trakya'nın Türkiye'ye bırakılması konusundaki desteğine karşılık, bu ülkeye Antalya, Burdur, Muğla, Isparta, A. Karahisar, Kütahya, Aydın ve Konya'da daha sonra belirlenecek diğer bölgelerde

ekonomik girişimler için imtiyazlar verilecekti. Ayrıca, Ereğli madeni imtiyazı bir İtalyan-Türk şirketine verilecek. Türk-İtalyan sermayesinin işbirliği yapacağı bu şirketlerde Türklerin hissesi yüzde 50 olacaktı." (Türk Dış Politikası, Cilt-1, sy: 152, B. Oran) Böylesine imtiyazlarla sağlanmak istenen diplomatik ilişkilerle aslında bir yandan emperyalizme "pazarlarımız sonuna kadar sizlere açık" mesajı verirken öte yandan da uluslararası siyasi ortamda meşruluğunu pekiştiriyorlardı. Emperyalist sermayeye karşı hiçbir olumsuz düşünceye ya da pratik tutuma sahip değillerdi.

İngilizlerle de ilişkiler çok farklı değildi. "Yedi düvel içinde" İngilizlerin yeri neresidir diye sorulduğunda diğer emperyalist güçler için ifade edilenlere benzer şeyler söylenecektir. Bir işgalci güç olmasına rağmen İngilizlerle de doğrudan bir savaş ya da çatışma yaşanmamıştır. Ancak dolaylı bir savaş durumu söz konusuydu. İngiltere, emperyalist amaçlarına bir nevi Yunanistan üzerinden ulaşmak istiyordu. Yunanlıları bir araç olarak kullanmalarıyla Türklerin Rum düşmanlığını buraya yönlendirmiş oldular. Kendileri de doğrudan hedef olmaktan çıktılar. Ama hesapları tutmadı. Yunanlıların işgali "Kurtuluş Savaşı"nın hem karşı cephe alanını hem de düşman gücünü netleştirmiş oldu.

İşgal ve mücadele yıllarında birçok etken İngiltere'nin tutumunu da değiştirmeye zorladı. Özellikle Kemalistlerle Sovyet yakınlaşması İngiltere'yi en fazla rahatsız eden konuydu. İngiliz dış politikasının belirlenmiş doktrinleri vardır ama bağlayıcı olmaz. Kemalistlerin dengeleri gözeterek geliştirmeye çalıştığı çoklu işbirliği politikası, İngilizlerin kaygılarını büyütüyordu. Sovyetlerin, Kemalistlere silah ve para yardımı savaşın seyrini hepten etkileyincede, İngiltere Kemalistleri önemsemek zorunda kaldı. Kemalistler zaten diplomatik yollarla İngilizlerle işbirliğine dayalı bir uzlaşma arıyorlar, gizli görüşmeler yapıyorlardı. Kemalistler "batılılaşma" düşüncesine önem veriyorlardı. Dolayısıyla Batılı emperyalist-kapitalist güçleri karşılına almak istemiyorlardı. "Batılılaşma" arzusu ister istemez emperyalist sermayeye boyun eğmeyi, onunla işbirliği içinde olmayı gerektiriyordu. Kemalistler de, İngilizler de bu gerçeğin farkındadırlar. Onun içindir ki savaş yıllarında bu ülkelerle ekonomik ve ticari sahadaki ilişkiler devam etti. İşgal eden ülkeler aynı zamanda mevcut sanayinin ve ticaretin başat aktörleriydi. Kemalistler, işbirliği zeminini güçlendirmek için elinden geleni yapıyorlardı.

"İngilizler işgal sonrasında Anadolu'daki harekete sempati duyduğunu düşündükleri Salih Paşa hükümetini indirerek yerine 5 Nisan 1920'de Damat Ferit Paşa'nın başında olduğu bir hükümet kurmuşlardı. İngilizlerin Damat Ferit hükümetiyle Anadolu'daki ulusal hareketi ezme plan-

ları yapmalarına karşın, M. Kemal İngiltere'ye yaklaşımında ihtiyatı elden bırakmamaya çalıştı; bu ülkeyle dirsek temasını sürekli korudu. Bunun için gerek bazı dostları, gerekse de kendisiyle görüşen gazeteciler aracılığıyla özellikle İngiltere'ye mesaj gönderiyordu. Bu yolla yolla, İngiltere, Anadolu'daki hareketin niteliği ve Misak-ı Milli'nin ne anlama geldiği konusunda bilgilendiriliyordu. Hatta, İngiltere'yle bir anlaşmaya varılabirirse mücadeleye son verilip Bolşeviklerle işbirliğinin bırakılabileceği mesajı bile verildi..." (age, sy: 143)

Buna benzer birçok değerlendirmeye M. Kemal'in nasıl bir "anti-emperyalist" olduğu uzun uzadıya işlenebilir.

Yunanlılara karşı verilen savaşta yavaş yavaş başarıların kazanılması, Yunanlıların ise her geçen gün askeri açıdan zayıflatılması ve uluslararası alanda Ankara'dan oluşan iktidarın muhatap alınmaya başlaması, Sovyetlerle imzalanan antlaşmalarla hem doğu sınırının şekillendirilmesi hem de ilişkilerin güçlenmesi, devamında Fransa'yla Kemalistlerin 20 Ekim 1921'de anlaşma imzalanmasıyla "savaş" durumuna son verilmesi gibi zincirleme gelişmeler ve en önemlisi İngiliz emperyalizminin genel çerçevede güç yitirmesi, sömürge, yarı-sömürgelerdeki ulusal başkaldırıları ve alınan kayıplar, kendi içindeki ekonomik açmazlar, işçilerin savaş karşıtlığı, askerlerin savaşmama ve ülkelerine dönme ısrarı... ve daha birçok dinamik İngiltere'yi de zorladı. Nisan 1921'de İngiltere Türk-Yunan savaşında tarafsızlığını ilan etti. Arkasından da Fransa ve İtalya benzer açıklamalar yaptılar. Böylece Yunanistan'ın da geri çekilmeye mecbur kalma koşulları güçlenmişti.

Tablo dikkatle incelendiğinde "Kurtuluş Savaşı"nın "yedi düvele" karşı değil de 1921-1922 yılları arasında Yunanlılara karşı verildiği görülmektedir. Yani bir "Kurtuluş Savaşı"ndan çok bir Türk-Yunan çarpışmasından bahsetmek ya da emperyalizmin kuklası olan Yunanlılara karşı bir "ulusal direniş" veya "ulusal savunma savaşı" olarak ifadelendirmek daha gerçekçi olur. Çünkü bahsedilen süreçte emperyalistlerle doğrudan bir savaş yoktur. Daha çok diplomatik alanda süren yoğun bir pazarlık, işbirliği ve siyaseten kabul edilme arayışı öne çıkmaktadır. Sürecin görünen gerçekliği budur. Bu minvalde M. Kemal'in "anti-emperyalist" olduğu görüşünü öne sürmek sürece ve gelişmelere doğrudan doğruya öznel niyetleriyle bakmak demektir. Kalfardaki öznel düşüncelere, yargılara göre gerçekleri tahrif etmek demektir.

Son olarak "Kurtuluş Savaşı"nın içeride yaratılan Ermeni ve Rum düşmanlığı çerçevesinde pratikleşen ayaklarının da olduğunu göz ardı etmemek gerekir. Eylül 1922'de Yunanlıların yenilmesi sonrası İzmir'e giren Türk ordusunun kimi icraatlarını ürkekçe de olsa dile getiren Baskın Oran'ın şu

aktarımları yine de önemlidir; *“Türk ordusunun İzmir’e girişinden sonra asayiş sağlanmış olmakla birlikte münferit adam öldürmelere rastlandı. Gayri-Müslimlerle Müslüman halk arasında 4 yıllık düşmanlığın yarattığı intikam duygusunu tamamen denetlemek mümkün olmuyordu. Bu olaylar arasında en önemlilerinden biri, İzmir başpiskoposunun Sakallı Nurettin Paşa’nın kışkırtmasıyla linç edilmesiydi. 13 Eylül’de ise, İzmir halkından çok, kentin kendisi 4 yılın bedelini ödedi. Kentin gayri-Müslimlerin oturduğu mahallesinde (o günkü Punta, şimdiki Alsancak) başlayan yangın kısa sürede yaygınlaştı ve Kordon’a ulaştı... Yangını başlatan kim olursa olsun sonuç değişmedi: ‘Gavur İzmir’ kül oldu.”* (Türk Dış Politikası, Cilt-1, sy: 192, B. Oran)

Sadece İzmir yakılmıyordu. Sakallı Nurettin Paşa gibi 1921 Koçgiri İsyanı sırasında Kürtleri kırımdan geçiren, evlerini başlarına yıkan ve sürgünlere yollayan katilin, kaçmaya çalışan Rum halkına uyguladığı toplu kıyımlarla binlerce Rum’u öldürttüğü bilinmektedir. Zaten 1911’den bu yana İttihatçı kadrolar Türk vatani yaratma adı altında her fırsatta etnik temizlik yapmışlardı. 1914’lerde Celal Bayar’ın icraatlarına 1922’de Sakallı Nurettin Paşa katkılarını sunuyordu. Etnik temizlik bütün hızıyla sürüyordu.

Karadeniz bölgesinin çeteleri ise aynı şekilde Rumları katletmek ve mallarını, mülklerini yağmalamakla meşguldüler. M. Kemal, Başkomutanlık yetkisini aldıktan iki gün sonra 7-8 Ağustos 1921’de *“Tekalif-i Milliye”* emirleri yayınlattı. *“On emir”* olarak da adlandırılan maddelerden bir tanesi de, gayri-Müslimlerin el konulmuş mallarından ordunun ihtiyacına uygun olanlarına ordu adına el konulmasına dönüktür. Yani talanı meşrulaştırma çabası tıpkı İttihatçıların 1. Dünya Savaşı yıllarında yaptığı gibi Kemalistler tarafından aynen sürdürülüyordu. Karadeniz illeri Topal Osman’ın zulmüne terk edilmişti. Etnik temizliğin haddi hesabı yoktu.

Benzer uygulamalar Doğu Anadolu’da Ermenilere karşı dizginsiz bir şekilde yapılmıştı. İttihatçıların eksik bıraktıklarını, aynı kadrolar, Kemalist hareketin yapılanması sürecinde tamamlamaya giriştiler. Ne de olsa Kemalist harekete önderlik eden kadroların tamamına yakını, İttihat ve Terakki döneminde yetişmişti. Ordunun, bürokrasinin ve dolayısıyla Kemalist hareketin yönetici erkinin tamamı itttihatçıydı.

Sadece gayri-Müslimler yoktu hedefte. 1921’de yaşanan Koçgiri İsyanı da kanlı biçimde bastırılmıştı. *“Topal Osman, bu başarılarından sonra BMM tarafından M. Kemal’in Muhafız Alayı Komutanı olarak Ankara’ya davet edildi. M. Kemal’in artık en has adamı olan Topal Osman’ın oluşturduğu 47. Alay ‘Türkiye’de Zo diyenleri (Ermeniler) temizledik. Lo diyenlerin (Kürt-*

ler) köklerini de ben temizleyeceğim' sözüyle tarihe geçen Sakallı Nurettin Paşa komutasında, Koçgiri Kürt Ayaklanmasını bastırmakta görev aldı. Topal Osman sadece isyancı Kürtleri değil, Suşehri, Koyulhisar, Reşadiye, Niksar, Erbaa'daki Ermeni ve Rumları da temizledi." (esmi Tarih Tartışmaları-3, sy: 250, Ayşe Hür) Koçgiri bölgesindeki Kürtler Osmanlı'nın despotik yönetiminden rahatsızlardı. Özellikle yerel idarecilerin uygulamalarına yönelik yoğun tepkiler oluşmuştu. Bölgedeki konumlarına rağmen istedikleri idari mevkilere getirilmiyor, dışlanıyor ve istedikleri kişiyi seçemiyorlardı. Bazı talepler çerçevesinde isyan ediyorlar, özerklik temelindeki taleplerini 1921 Kanun-i Esasiye'nin maddelerine dayandırıyorlardı. Bölge idari yöneticilerinin Kürt olmasını ve kendilerinin belirledikleri kişilerden olmalarını istiyorlardı. Bu taleplerinin karşılığını büyük bir bedel ödeyerek almışlardı. İttihatçı zihniyet, içerideki temizliğe devam ediyordu. Katliamıyla tatmin olmayan Nurettin Paşa ilgili mercilere, benzer isyanlar yaşanmaması için önerilerde bile bulunur. Kürtlerin yoğun olduğu bölgelerin tespit edilmesi ve başka bölgelere dağıtılması gibi.

Sonuçta Nurettin Paşa'nın Koçgiri'de yaptıkları büyük tepki çeker ve hakkında soruşturma açılır. M. Kemal buna itiraz eder. Bununla da yetinmez bir süre sonra yeniden görevine çağrılır ve M. Kemal tarafından 1. Ordu Komutanlığına getirilerek İzmir'e gönderilir. Nurettin Paşa 1922'de İzmir'deki icraatlarıyla M. Kemal'den övgüler alır ve rütbesi de yükseltilerek ödüllendirilir. M. Kemal bunları Nutuk'ta açıkça anlatır.

Yine 1919-1923 arasında İran rejimine karşı isyan eden Simko konusunda da M. Kemal boş durmaz. Simko ayaklanmasının İran rejimini zayıflatmasından hoşnut olurken, Türkiye'deki Kürt gruplarının genel bir ayaklanma talebini Simko'ya iletmesi üzerine M. Kemal Simko'yla irtibata geçerek, bu öneriyi reddetmesini ve karşılığında silah-mühimmat desteği vereceğini söyler. Simko ile anlaşma yoluna gider. Ancak İran'ın isyanı bastırması sonrasında zorda kalan Simko'nun sığınma talebine sıcak bakmaz ve sınır dışı ettirir.

Buna benzer yığınlarca örnekle "Kurtuluş Savaşı"nın içe dönük ve kafalardaki iç düşmana yönelik seyrini zenginleştirmek mümkündür. Bu kapsamdaki savaşın tahribatı ve yıkıcı etkisi ne acı ki çok daha büyüktür, derindir. İttihatçı ideolojinin, siyasetin hüküm sürdüğü her açıdan tartışmasıdır.

"Kurtuluş Savaşı"nın seyrini ve neticesini belirleyici denebilecek bo-yutlarda etkileyen en önemli dinamik Sovyetlerin desteğidir.

b) Sovyetlerin Kemalistlere Desteğinin "Kurtuluş Savaşına"na Etkileri

Sovyetlerin, Kemalist harekete ya da onların oluşturmuş olduğu Ankara hükümetine bakış açılarını irdelerken, dönemin özelliklerini topyekûn göz önünde bulundurmak gerekir. Emperyalizm cephesi ve Sovyetlerin içinde bulunduğu genel durum ve karşılıklı etkiler bütün yönleriyle hesaba katılmalıdır. O günlerde, üzerinde hareket edilen zemin emperyalist paylaşım savaşı yıllarındaki ortama, koşullara, dinamiklere, özelliklere, çelişkilere ve ilişkilere benzemiyordu. Klasik sömürgeci politikalarıyla rahat hareket eden emperyalistler hafife alamayacakları ve yabana atamayacakları ciddi bir barikatla karşı karşıyaydılar. Korkuları büyüktü. Çünkü ezilenler cephesinin karanlık dünyalarını aydınlatacak bir güneş doğmuştu. Ezilenler uyanacaklardı, farkına varacaklardı ve karanlığın sahiplerinin kabusu olacaklardı. İşte bu yüzden korkuları büyüktü. Bütün hesaplarını, yönelimlerini ve söylemlerini yeniden şekillendirmezlerse, kendi korkuları onların ölümüne neden olacaktı.

Sovyetler açısından da farklılıklarına rağmen, benzer tehlikeler, tehditler söz konusuydu. Emperyalist-kapitalist dünyanın kuşatmasıyla karşı karşıyaydı. Yaşamak ve yaşatmak öncelikliydi. Sovyetlerin varlığı önem kazanmıştı. O yüzden, devrimi ve inşasını tehdit edebilecek, tehlikeye sokabilecek olan emperyalist-kapitalist kuşatmanın zayıflatılması gerekiyordu. Emperyalist güçleri ve yönelimlerini zayıflatacak, yıpratacak ve darbeleyecek olan ulusal, sınıfsal içerikli hareketlerin varlığı süreç açısından çok daha büyük bir önem taşıyacaktı. Sovyet dış politikası bu temele göre şekillenmek zorundaydı. Elbette ki kaba anlamda bir dış politikayla da sınırlı kalmayacaktı. Anti-emperyalist hattın yaygınlaştırılması, dış politikanın esas amaçları arasındaydı. İç içe geçen ve birbirini besleyen politik bir yönelim yaratılmadığı takdirde bahsedilen amaçların gerçekleşmesi de zordu.

Artık, "Emperyalizm ve proleter devrimler çağı"nın kendine has dinamikleri vardı. Devrimlerle, karşı-devrimlerin amansız çarpışmalara sahne olacağı keskin dönemlerin önü açılmıştı. Karşıtların kazanacağı ve kaybedeceği her mevzi, güçler dengesini sarsabilecek nitelikte önem kazanmıştı. İdeolojik-politik-askeri her pratik yönelimin, sürecin seyrine etkisi farklı olacaktı. Herkes, pozisyonunu korumak kadar geleceğinin de hesabını yaparak davranabilmenin zorunluluğunu biliyordu.

İşte, böylesine bir atmosferde Kemalistler de kendilerine göre süreci okudular. Karşılarında çelişkilerle dolu çatışmalı bir ortamın reddedilmeyecek fırsatlarını gördüler. **Farklı iki dünyanın, iki sistemin, iki ideolojinin ortasında kaldıklarını ve her iki tarafın da açmazlarına rağmen kendilerini hesaba katmak durumuyla karşı karşıya kaldıklarını biliyorlardı.** Osman-

lı'dan geriye kalan topraklar üzerinde oluşacak olan devletsel yapılanmanın niteliği ve tercih edeceği cephe önem kazanmıştı.

Kemalistler, uluslararası bu yeni ortamı ve şekillenme sancısını kendi yararlarına kullanabilmek için harekete geçmişlerdi. BMM açıldıktan birkaç gün sonra 26 Nisan 1920'de Sovyetlere tekliflerde bulunulur. "Moskova Hükümetine Birinci Önerimizdir" başlıklı önerilerle ilk adımı atarlar. Açıkça, Sovyetler'den silah, mühimmat ve lojistik destek isterler. Başka yazışmalarda, raporlarda sık sık Boğazların önemine vurgu yaparak Sovyetler üzerinde baskı oluşturmayı da ihmal etmezler. Hatta Sovyetler'den doğu sınırı için Ermenistan'ın işgal edilmesine göz yummaları dahi istenir. Bunlar dildirilirken emperyalizm tehdidini de elden bırakmazlar.

Sovyetler, Kemalistlerin tutumlarındaki art niyeti görüyor ve güven verici bulmuyordu.

Ancak neticede, diplomatik ilişkiler kurulur. İki taraf açısından da tozlu-dumanlı denebilecek bir süreç karşılıklı çıkar hesapları doğrultusunda başlar. **Bu noktada Sovyet dış politikasıyla, Komintern'in kararları arasında doğrudan bir paralellik söz konusudur. Komintern'in 2. Kongre kararları, paralel yönelimin ana eksenidir.** Bu eksenin politikası ise ezilen ulusların, bağımsızlıkları ve kurtuluşları için verecekleri mücadele bağlamında somutlanıyordu. Ezilen ulusların ulusal kurtuluş mücadelelerinin haklı olduğu, devrimci potansiyele sahip olduğu ve karşısına emperyalizmi aldığı için desteklenmesi gerektiği görüşü benimsenmişti. Anti-emperyalist mücadelelerin ilkesel olarak desteklenmesi ve komünistlerin de burjuva ulusal hareketleri desteklemekle beraber bu tür hareketleri örgütleyebileceğine dair vurgular öne çıkıyordu. Emperyalizme yönelen, onu zayıflatan, istikrarsızlaştırarak, kırılğanlaştıran ulusal burjuva hareketler bir yandan da proleter devrim süreçlerine tetikleyici etkide bulunmuş olacaktı. **Bu tutumlarla aynı zamanda Sovyetler'in nefes alabilecekleri kanallar ve manevra yapabilecekleri alanlar açılmış olacaktı.**

Buna karşın Bolşevikler, karşılarında gerçek manada anti-emperyalist tutumu benimsemiş ve emperyalizme karşı kesin ve net tavır koyabilen bir hareket bulamamışlardı. Emperyalizmin sömürgeleştirmek için fiilen işgal ettiği ve bu durumdan çıkış yolu arayan bir hareketle karşı karşıyaydılar. "Kurtuluş Savaşı" henüz somut ve olgun bir kimliğe de bürünmüş değildi. Niteliği ve yönü belirsizliğini koruyordu.

Sovyetler, o günün koşullarında gerek kendi iç koşulları açısından gerekse de bir bütün hem bölgesel hem de uluslararası koşullar bakımından pek de iç açıcı bir ortama sahip değildi. Emperyalist ablukanın, kuşatmanın

bir nebze olsun zayıflatılabilmesi bile kendilerini ve süreçlerini rahatlatıyordu. Kemalistler de bu halkardan bir tanesi olabilirdi. Sürecin zorunlu gerçekliği bunu dayatıyordu. Belirlenecek politikanın doğru mu, yanlış mı ya da yararlı mı zararlı mı olacağını zaman gösterecekti.

Kemalistler, Sovyetler yardımı başlayınca sürekli olarak yeni tavizler peşine düştü. Çünkü Sovyetler'in İngiliz emperyalizmine karşı tampon görevi görebilecek bir Türkiye gerçeğini istediklerini biliyorlardı.

Aynı Kemalistler, Sovyetler'den ciddi maddi destek alırken Batılı emperyalist güçlerle de işbirliği peşindeydiler. Sovyetler'in ve komünizmin varlığını bir tehlike olarak gören Batılı emperyalistlere karşı Sovyetler kartını kullanarak yeni işbirliği ilişkileri için fırsatlar kolluyo, gizli görüşmeler ve anlaşmalar yapıyorlardı.

Kemalistler, çok açık biçimde ikili oynuyorlardı. Çıkarlarını, ortamın çok olasılıklı dinamiklerine göre öne sürüyor ve ilişkilerini buna paralel şekillendiriyorlardı. İster pragmatist densin, ister ikiyüzlü ya da başka bir tanımlama, bir gerçeklik var ki; M. Kemal, koşulları amaçları doğrultusunda kendince iyi değerlendiriyordu. Tıpkı 2. Abdülhamit'in yaptığı gibi uluslararası dengeleri iyi takip ediyor, kısa dönemli öngörülerle olası gelişmelerin yönünü doğru tespit ediyor ve kendi pozisyonunu da buna göre belirliyordu.

M. Kemal, Sovyetlerle ilişkilerde daha fazla yardım koparmak ve batılı huzursuz ederek kendisiyle işbirliğine çekmek için sosyalist söylemlere başvurmaktan dahi çekinmeyecekti.

Sovyetler'le karşılıklı çıkar ilişkileri temelinde Doğu sınırının Kemalistlerin istediği yönde belirlenmesi, uluslararası alanda Kemalistlerin siyasi itibarını yükseltmiş, devamında Fransa'nın Kemalistlerle anlaşma önerisi gelmişti. Fransa artık askeri açıdan bir tehlike olmayacaktı. Bu diplomatik kazanımlar Kemalistlerin elini güçlendirmişti.

Sovyetler, Ankara hükümetini ilk tanıyan ülkeydi. Birbirlerine kimi teminatlar vererek, ilişkilerin yönü belirlenmişti. Sovyetler, Anadolu'da komünist düşüncelerin yayılmasına ve bu yönlü yapılanmaları desteklemek gibi eylemlere girişmeyecek ve Kemalistler de Kafkaslarda ve Müslümanların yoğun olduğu Sovyet bölgelerinde Turancı yönelimler konusunda benzer tutum sergileyecekti. **Böyle bir mutabakat Komüntern'in ulusal burjuva hareketleri destekleme tutumuyla örtüşmüyordu.** Lenin *"Komünistler olarak biz, sömürgelerdeki burjuva kurtuluş hareketlerini, bu hareketler ancak gerçekten devrimciyse, temsilcileri bizim köylüleri ve geniş sömürülen katmanları devrimci düşünceyle eğitip, örgütlememizi engel-*

lemezlerse, desteklemeliyiz ve destekleyeceğiz" (Seçme Eserler, Cilt-10, sy: 264, Lenin) diyor, Komüntern'in 2. Kongresi'ne sunduğu raporda bu kriteri esas alıyordu. Oysa Kemalistler, M. Suphi'yi ve yoldaşlarını hunharca katledebiliyor, Sovyetler ise bu katliam karşısında herhangi bir açıklama yapmayarak sessiz kalabiliyordu.

Bunlar ayrıca tartışılması gereken konulardır. Yukarıdaki kriter, Kemalist hareketin öncülüğünde şekillenen "Kurtuluş Savaşı"nın farklı niteliklerde olduğunun ve Kemalistlerin devrimci düşünce ve eylemlere ne kadar uzak olduğunun anlaşılmasını sağlıyor.

Bolşevizm'in dünya üzerindeki esintisi bütün engellemelere rağmen etkisini gösteriyordu. Anadolu'da da havayı değiştirmişti. İktidar mücadelesi arenasında "Bolşeviklik" ve Bolşevizm karşıtlığı gibi ideolojik-politik kapışmalar ve saflaşmalar yaşanıyordu. Hatta M. Kemal Şubat 1920'de "*gerekirse Bolşevik oluruz*" diyerek yükselen Bolşevizm dalgasını kırmanın işaretlerini vermek zorunda kalıyordu. Nitekim kendisinin ısmarlamasıyla "Türkiye Komünist Partisi" kuruluyordu. Kurucuları arasında İttihatçı kafa adamlarının olması da manidardır. Örneğin Mahmut Esat Bozkurt, Kılıç Ali, T. Rüştü Aras... gibi isimler yer alıyor. Bütün bunlar M. Kemal'in çok yönlü politik hesaplarıdır. Sovyetler'e sempatik görünmek, emperyalist güçlere karşı "yönümüzü Sovyetlere dönüyoruz" minvalinden mesajlar ve tabii ki oluşan muhalefeti kontrolü altına alarak gerektiğinde icaplarına bakmak.

M. Kemal ve kadroları Sovyetler kozunu kendi iktidar emelleri için de kullanmaktan geri durmadılar. Bolşeviklere "anti-emperyalist" olduklarını söylemeyi bile ihmal etmeyip Bolşevik devrimine övgüler diziyorlardı. Bir yandan da Anadolu'da işçi sınıfının olmadığını, sınıfsız ve kaynaşmış bir toplum olduğunu dolayısıyla devrime ihtiyaç olmayacağını yana-döne anlatıyorlardı. Yetmiyordu, Bolşevizm'e inceden sempati duyan, yakınlık gösteren ya da Bolşevik söylemlerde bulunan muhalefeti acımasızca bastırıyorlardı.

İşte bütün bunlar, "Kurtuluş Savaşı" sürecinde yani Kemalistlerin "emperyalizme karşı mücadeleleri" sürecinde yaşanıyordu. Kemalistler, Sovyetler'den yardım alabilmek için başvurulmadık yol, yöntem, oyun, düzen bırakmamışlardı. Göstermelik rollerle kendi oyunlarını sahnelemişlerdi. Çıkarlarına ulaşmak için hem dengelere oynadılar hem de dengelerin çalkantısında azami düzeyde faydalanabilecek politikalar izlediler.

Kemalistlerin, Sovyetler'e ve komünizm düşüncesine karşı tutumunu özetleyen şu ifadeler önemlidir: "*Devlet güdümlü 'TKP'yi Üçüncü Enter-*

nasyonel'e üye yapmak için Moskova'da bulunan Tevfik Rüştü Aras'a 16 Mayıs 1921'de çekilen telgraf;

'Komünizm akımının ülkemizdeki gördüğü ilgi hakkında Rus çevreleriyle yaptığımız temaslardan ve bu esas içinde hazırladığımız rapordan söz eden mektuplarınızı aldık. Ülkemizin bugünkü durumu ve şimdiki koşullar, bu girişimlerinizi uygun görmeyecek bir durumdadır. Ülkemiz bugünkü savaşa başladığı günlerde düşündüğümüz, ülke ve millet bağımsızlığı prensibini, her türlü bulaşıklıktan uzak ve temiz bir şekilde kendisine belgi yapmış ve geçen yılda Rusların eğilimlerini ve büyük yardımlarını sağlamak için müsamaha edilen ve komünizmi temsil eden her türlü örgütler tüm olarak ortadan kalkmıştır. Türkiye Komünist Partisi ile Halk İştirakiyun Fırkası bugün tam olarak dağılmış ve ülkede komünizm mesleğini tutan ve temsil eden resmi, özel hiçbir örgüt kalmamıştır... Ancak, bugün Rusların da anlamış ve takdir etmiş oldukları üzere, iç ve milli ilkelerimize her türlü bulaşıklık ve karışıklıktan korunmuş olarak, sınıksız ve düşmeden bağlanmak zorundayız.' " (Kemalizm, Sovyetler Sosyalizm, sy: 75, Osman Özarslan)

M. Kemal ülkedeki tek siyasi gücün kendisi olması gerektiğini düşünüyordu. Her türden muhalefetin tasfiyesiyle birebir ilgileniyordu. "Gerekirse Bolşevizmi getiririz" diyen ve komünistleri, devrimcileri katletmekten, içeri tıkmaktan, sürgün etmekten ve yasaklamaktan da geri durmayan ve iktidar hırsıyla her şeyi yapabilen bir M. Kemal ve şürekâsı söz konusuydu. Asıl yüzü emperyalist-kapitalist dünyaya dönükken Sovyetler ise bu ortamı yaratmanın aracından ibaretti, onlara göre.

Her ne kadar bahsi geçen ilişkilerin kurulması için bir yıllık yoğun bir diplomatik trafik olsa da güven bunalımını yok edecek izlenimler verilmişti. Ancak Kafkaslardaki bunalımlı durum görece durulunca ve beraberinde imzalanan Moskova (1921 Mart) anlaşmasıyla Sovyetler'in Kemalistlere yardımları da başladı. Yardımlar para, silah, mühimmat şeklinde yapılacaktı. Mali yardımın boyutunu S. Yerasimos şöyle aktarıyordu; *"O günkü değere göre sağlanan mali yardım, 80 milyon TL idi. Ama 1920 bütçesi 63.018.354 TL, 1921 bütçesi de 79.160.059 TL idi. 1920 ve 21 savunma bütçeleri de 27.556.039 TL ve 54.160.058 TL idi. Dolayısıyla Rusya'nın iki yıldan daha az bir sürede sağladığı mali yardım, bir yıllık bütçeye veya iki yıllık savunma bütçesine eş değerdirdi."* (Kurtuluş Savaşında Türk-Sovyet ilişkileri 1917-1923, sy: 615-619, S. Yerasimos)

Aynı şekilde askeri malzeme yardımı için Sakarya Savaşında kullanılan tüfeklerin sayısının 54.572 olduğunu ve bunların 30.083'ünün Sov-

yetlerden geldiğini, yine kullanılan mermilerin yarısının, ağır makineli silahların dörtte birinin ve topların da üçte birinin Sovyetler’ce sağlandığını belirtir.

Kemalistlerin Yunanlıları durdurmalarında ve Türk-Yunan savaşını kazanmalarında Sovyet yardımları belirleyici oldu. **Sovyetler, Kemalistlere güven duymamalarına rağmen, İngiliz emperyalizminin Yunanistan üzerindeki politikalarının başarısızlığa uğraması için yardımın gerekliliğinde tereddüt etmediler.** Ama Kemalistler, İzmir’i ele geçirdikten sonra Sovyetlerle ilişkileri soğutmak için zaman kaybetmediler. Artık Lozan süreciyle Batılı emperyalist-kapitalist bloka rotaları kesin olarak çevirip başından beri hayalini kurdukları işbirliğine yöneldiler.

“Kurtuluş Savaşı”ndaki Sovyet etkisi sadece yardım yönüyle değil, Sovyetler sistemiyle doğan sosyalizmle geldi. Emperyalist ülkelerin paylaşım planlarından, sömürge, yarı-sömürge ülkelerin ezilen, sömürülen halklarının ulusal ve sınıfsal temelde kurtuluş arayışlarının ete kemiğe bürünmesine kadar birbirine bağlı her şeyi ve her süreci sarsarak yeni güç dengelerinin oluşmasına neden oldu. Bu atmosfer kendine has politik bir ortam yarattı. Asıl savaş, politik ortamda veriliyordu. Sosyalizm dalgası her şeyde yeni bir hareketliliğe sebep oldu. “Kurtuluş Savaşı” da dönemin politik gelişmelerinden bağımsız değildi, hatta dönemin politik gelişmeleri “Kurtuluş Savaşı”nın kaderini tayin etti diyebiliriz.

Destanlaştırılarak anlatılan bir savaştan ziyade yoğun diplomatik ilişkilerin, müzakerelerin, pazarlıkların yapıldığı ve herkesin birbirini sınıdığı, ölçüp tarttığı ve algısına göre konum aldığı politik manevralarla geçen bir devletsel oluşum sürecinden söz etmek gerekir. Her ülke, kendi sorunlarının sıkışmışlığı içerisinde sürecin bir parçasıydı. İşgalci konumundaki İngiltere’nin, Fransa’nın, İtalya’nın ve Yunanistan’ın ortaya konulan gerçek durumları Kemalistleri başarıya taşıdı. Sovyetler’le gelen devrimci dalga ve bu dalganın basıncı da şüphesiz ki emperyalistlerin yayılmacı politikalarını frenledi. İngiliz emperyalizminin sömürgelerinde aldığı devrimci darbelerle ve kendi içindeki ekonomik siyasal sorunlarla zayıflama rotasına girmesi gibi birçok etken Kemalistlerin başarısına dolaylı ya da dolaysız katkı sundu. “Kurtuluş Savaşı”nın başarısı buralarda aranmalıdır.

Nihayet M. Kemal yıllardır uğraştığı “barış” anlaşmasına, 11 Ekim 1922’de “Mudanya Mütarekesi” adlı anlaşmayla kavuşmuştu. İktidarlaşma yolunda muazzam bir fırsat yakalamış ve önünü düzleştirmişti.

“Kurtuluş Savaşı” değerlendirilirken ordusu dağıtılmış Osmanlı gerçekliği içerisinde ortaya çıkan ve “Kurtuluş Savaşı”nda önemli role sahip bu-

lunan yerel direniş güçlerinin, “Kuvay-i Milliye”nin, kimi çetelerin sürece etkilerinin büyük olduğunu da unutmamak gerekir.

c) Yerel Direniş Güçleri, “Kuvay-i Milliye” ve M. Kemal’in Askeri Otoritesinin Tesisi

İlk BMM’nin hükümet programında yer alan önemli konulardan bir tanesi de Mondros’tan sonra dağıtılan Osmanlı ordusunda oluşan askeri zaafiyettir. Askeri güçler dağınıktı. Bu güçlerin merkezileştirilmesi ve milli niteliklere sahip bir ordunun yaratılması fikrinin öne çıkmasıyla, karar alınıyor. Kemalistlerin Ankara’da oluşturdukları iktidar odağının siyasal temeli atılmıştı ama askeri dayanakları henüz yaratılamamıştı. Bu kararla birlikte Kemalistler iktidarlaşıma süreçlerinin önemli ayaklarından birisini de oturtmaya giriştiler.

O zamana kadar “Kuvay-i Milliye” ve “Kuvay-i Seyyare” adlı askeri güçler direnişin esas gücü konumundaydılar. Çerkez Ethem’in başında olduğu “Kuvay-i Seyyare” birlikleri hem Yunanlılara karşı hem de kimi illerde ortaya çıkan isyanların bastırılmasında öne çıkıyordu.

10 Temmuz 1920’de imzalanan Sevr Anlaşmasıyla Osmanlı’nın sömürge bir devlet haline getirilmesi kararlaştırılmıştı. Sevr’in maddeleri arasında yer alan Ermenistan ve Kürdistan gibi ulus devletlerin kurulması ise Türk milliyetçiliğinin korkularını depreştirmişti. “Kurtuluş Savaşı”na katılımı ve yönelimi tetikleyen bir unsur oldu Sevr. Bölünme ve parçalanma sendromunun dozajı Sevr Anlaşmasıyla yükseltilmişti. Emperyalistlerin Sevr’le yapmak istedikleri sömürgeleştirme gibi çok daha vahim olan amaçtan ziyade, Ermenistan’ın kurulması fikri Türk egemen sınıflarını tedirgin ediyordu. Halbuki Sevr ile öngörülen emperyalist projelerin yaşam bulma koşulları ortadan kalkmıştı. 1921’in sonlarına doğru dengeler alt üst olmuştu. Ama halen korkuların bir kaynağı gibi bugün bile işleniyor olması bağınaz milliyetçiliğin, şovenizmin, ırkçılığın canlı tutulmasını sağlamaktan öte bir anlam taşıyor.

Sonuçta 1920’lerin sonuna doğru düzenli ordu birliklerinin oluşturulmasına girişildi. Yunan işgali ve Sevr sendromu önemli ölçülerde itekleyici bir zemin yaratmıştı. Çetelerden, düzenli ordu birliklerine geçmenin mücadelesi başlamıştı. Bu mücadele aynı zamanda bir güç ve iktidar mücadelesi olarak cereyan edecekti.

İlk direniş gruplarının İttihat ve Terakkiciler tarafından oluşturulduğunu belirtmiştik. İttihatçılar, buldukları bölgelerde farklı isimler altında kurdukları derneklerle direniş içinde gerekli ön hazırlıkları yapmışlardı. Askeri

cephedeki bütün gelişmeler istisnasız bu hazırlıklara dayanarak şekillenecekti. Şekillenen direniş odaklarının nitelikleri ise tartışmalıdır. Bunların çoğu İttihatçı kadroların, üyelerin önderliğinde oluşturulmuştu. Teşkilat-ı Mahsusanın has adamları çoğunlukta idi. Bir çoğu, İttihatçı ideolojinin diktatörlük rejimi içerisinde yetişmişti. Askeri-sivil bütün kadrolar militarist, kontracı, darbeci geleneğin temsilcileriydiler. Bunlar, Türk milliyetçiliğinin, ırkçılığının seçkin kesimlerini oluşturuyorlardı. Yani devralınan miras her yanıyla problemliydi. Çünkü İttihat ve Terakki'nin oturtmuş olduğu merkezi bürokratik devlet sisteminde ordu ve militarizm güçlüydü. Teşkilat-ı Mahsusanın çeteciliği de bu yapıya özel bir katkı sunuyordu. Çetecilik öylesine bir görev ve misyon biçiyordu ki kendisine, "devlete rağmen devleti kurtarma ve koruma" güdüsüyle hareket ediyordu. Bu özellik, İttihatçı bütün askeri yapılanmaların vazgeçilmeziydi. Bahsedilen çetecilik 1921'lere kadar, yani düzenli orduya geçiş kavgasına kadar kesintisiz devam etti. İlk direniş, çetecilik temelinde gelişerek sürecin askeri atmosferini biçimlendirdi. Düzenli orduya geçiş bir bütün olarak çeteciliğin tasfiyesini getirmeyecek, kendine has yeni görünümle misyonunu oynamaya devam edecekti.

Düzenli ordu girişimlerine kadar bölgesel düzeydeki çete örgütlenmeleriyle Ankara arasında görünürde sorun yoktu. Aksine Ankara hükümeti yani Kemalistler bu çetelerden azami düzeyde faydalanmayı uygun buluyorlardı. Aslında bu tutum İttihatçıların iktidar süreçlerinde köklemişti. Sicilleri oldukça kabarık olan birçok çeteci 1915 yılında çıkartılan bir yasayla affediliyorlardı. Bunların çoğu Ermeni ve Rum katliamlarında rol almışlardı. Bunlara rağmen sicilleri silinerek tekrar savaş meydanlarına sürüldüler. Ancak bu da yetmez, "Kurtuluş Savaşı"nın önde gelen isimleri olurlar ve Kemalist iktidar dönemlerinde çeşitli bakanlıklarda görev alırlar. Tevfik Rüştü Aras, Abdülhak Renda, Şükrü Kaya birkaç örnektir. Bunlar tescilli devlet adama olarak rağbet görürler. Ermeni soykırımında yer aldıkları için İngilizler tarafından Maltaya'ya sürgün edilirler. M. Kemal ise İngilizlerle yapılan esir değişimi anlaşması çerçevesinde bunları geri getirir ve neredeyse Malta sürgünlerinin tamamı milletvekili, bakan, vali ve çeşitli üst düzey devlet bürokrati olarak görevlendirilir, makam ve yetki sahibi kişiler olarak konumlandırılır. Rauf Orbay, Fethi Okyar gibi isimler de dahildir bunlara. Mesela Şükrü Kaya bizzat soykırım icracısıdır ve Kemalist iktidar sürecinin İçişleri Bakanlığı görevinde bulunur, CHP Genel Sekreterliği yapar. Bu paralelde örnekleri çoğaltmak mümkündür.

Benzer tutumlar Kuşçubaşı Eşref, Topal Osman, Yahya Kahya, İpsiz Recep gibi bölgelerinde Ermeni, Rum düşmanlığıyla nam salmış çeteciler

için de geçerlidir. Mustafa Suphi'leri katleden Yahya Kahya o dönem Kazım Karabekir'in has adamıdır ve M. Kemal'in de gözdelelerinden. Topal Osman yaptığı Ermeni, Rum ve Kürt katilliğiyle övgülere layık görülür ve M. Kemal'in koruma alayının başına getirilir.

"Milli Mücadelenin Ege'deki mutemet adamı Demirci Mehmet Efe'nin yörede işlemedik suç bırakmadığı için dağa çıkan bir eşkiya olduğunu, Milli Mücadelede yer almak suretiyle bu suçlarından arındığını biliyoruz. Efe'nin Rumlar'ın tehciri konusunda ters düştüğü ahaliye kızıp Denizli'yi ateşe vermesini ise olayları soruşturmak üzere Ankara'dan gönderilen Asliye Hukuk Hâkimi Sındırgılı Süreyya (Örge Evren) Bey anılarında gayet açıt şekilde anlatır." (Resmi Tarih Tartışmaları-3, sy: 247, Ayşe Hür) Tarihçi Ayşe Hür'ün aktarımındaki, "Milli Mücadelede yer almak suretiyle..." vurgusu önemlidir. Çünkü "Kurtuluş Savaşı"nda rol oynamış olanların ezici bir çoğunluğu bu ve buna benzer özelliklere, niteliklere sahiptirler.

Mesela "Kurtuluş Savaşı"nın ilk direniş gücüne sahip olan ve bir dönem oldukça önem verilen ve sonrasında da "hain" ilan edilen Çerkez Ethem'i alalım: E. Cilasun, Çerkez Ethem için şu bilgileri verir; *"1886'da Bandırma yakınlarındaki Emre köyünde doğdu. Ailesi, 1864'te Çarlık Rusya'sının Osmanlı topraklarına sürgün ettiği Çerkez halklarına mensup Adıgelerin Şap-sığ boyundandır... Dört ağabeyi vardır ve bunların hepsi subaydır. En büyük ağabeyi İlyas ve üçüncü ağabeyi Nuri 1900'lerin başında, Rum çeteleri ile girdikleri çatışmalarda yaşamlarını yitirmişlerdir. Geride kalan ağabeyleri Reşid 1901'de, Tefvik ise 1902'de Askeri okuldan mezun olurlar. Her ikisi de İttihat ve Terakki Fırkası'nın üyesidirler... Haziran 1913'te, Balkan Harbi'nin ikinci evresine ağabeyleri ile birlikte [Çerkez Ethem], Teşkilat-ı Mahsusa elemanı olarak katılır..."* (Resmi İdeoloji Sözlüğü, sy: 165, E. Cilasun)

Çerkez Ethem, birçok cephede savaşa girer. 1. Paylaşım Savaşı sonrasında tekrar yaşadığı Ege bölgesine döner. İzmir'in işgal edilmesiyle kendi askeri gücünü oluşturur. Teşkilat-ı Mahsusa deneyimine sahiptir. "Devlete rağmen devleti kurtarma, koruma" refleksi güçlüdür. Yöredeki hapisanelerden, savaşta yer almaları koşuluyla suçluların salıverilmesini sağlar ve emri altındaki birliklere dahil eder. "Kuvay-i Seyyare" adında 5-6 bin kişilik bir askeri güce komutanlık eder. İktidar mücadelesi bağlamında çıkan isyanların bastırılmasında Çerkez Ethem belirleyici güçtü. Düzce, Yozgat, Konya ve Zile'de çıkan ayaklanmalar "Kuvay-i Seyyare" birliklerince bastırılır. Hem içerdeki isyanların bastırılmasıyla hem de Anzavur kuvvetlerini yenmesiyle itibarı yükselir. Doğu'daki K. Karabekir komutasındaki düzenli ordu dışında en etkin askeri güç Çerkez Ethem'in komutasındadır.

Ege'de Yunanlılara karşı direnen ve savunma hattı yaratan da Çerkez Ethem'dir.

"Kurtuluş Savaşı"nın asıl gücünü bu yerel güç odakları oluşturuyordu. Her yerde irili-ufaklı yerel milis güçleri bulunuyordu. İttihatçıların örgütlediği bu milis güçlerin, çetelerin bölgelerindeki askeri etkinliği Kemalistlere hem zaman kazandırdı hem de bazı fırsatlar sağladı. Milis güçler de Çerkez Ethem'in güçleri gibi düzenli orduya geçiş sürecinde tasfiye edildiler. Çerkez Ethem'in tasfiyesi bariz biçimde iktidar savaşından dolaydır. Resmi tarihte düzenli ordunun oluşturulmasına karşı çıktığı için tasfiye edildiği aktarılsa da, gerçekler öyle söylemez. 1920'lerin sonuna kadar Kemalistler cephesinde olumlu karşılanan, övgülere layık görülen ve M. Kemal'in yazışmalarında "Ethem Bey" diye hitap ettiği ve "yoldaş" demekten çekinmediği Çerkez Ethem belirli bir siyasi güç odağı haline gelme yönelimine girdiği anda tasfiyesine karar verilir.

"Ethem Bey, Mayıs 1920'de kurulan Yeşil Ordu Cemiyeti'ne katılır. Temmuz 1920'de Şerif Manatov'un girişimleri sonucu kurulan gizli Türkiye Komünist Fırkası'na destek verir. 30 Ağustos 1920'de, Karargâhı olan Eskişehir'de, Arif Oruç'un başyazarlığını yaptığı Seyyare Yeni Dünya adındaki 'İslami Bolşevik Gazetesi'ni finanse eder." (age, sy: 166)

Gerek Çerkez Ethem'in politik yönelimleri gerekse de Yozgat'taki isyanın bastırılması sırasında ortaya çıkanlar, Kemalistlerin tasfiye kampanyasına katkı sağlar. Çerkez Ethem'in itibarını zayıflatmak için yığınlarca manipülasyona başvururlar. Öyle ki Ege'deki askeri başarılarına bilinçli olarak başarısızlık damgası vurularak, askeri otoritesi zayıflatılmaya çalışılır. Tasfiyenin hedefinde esasta siyasi güç çekişmesi vardır. M. Kemal iktidar mücadelesinde Çerkez Ethem'i önemli bir güç olarak değerlendiriyordu.

Sürecin hassasiyetleri Çerkez Ethem'in askeri başarılarına ve kitlelerde olumlu yankı bulan askeri itibarına doğrudan saldırıya fırsat vermiyordu. O yüzden siyasi görüşleri de hedefe alınmalıydı.

Çerkez Ethem'in Yeşil Ordu ile ilişkisi Kemalistlerin başvurduğu öncelikli argüman olur. M. Kemal'in "Nutuk"ta ağırlıklı olarak bu noktanın üzerine durması manidardır. Hâlbuki "Yeşil Ordu"dan, kurulduğu günden itibaren haberdardır. Faaliyetlerinden de rahatsız değildir. Aksine yararlı olabileceğini dahi düşünmektedir.

"O sıralar İstanbul'un tutucu çevreleri Milli Mücadele hareketini Bolşeviklikle suçlayarak 'kafir' saydırmaya çalışıyorlardı. Bu yüzden Anadolu'da halk kitleleri ve özellikle askerler önünde aynı silahı kullanarak temize çıkarmak ve Bolşevikliğin İslamlığın uygulanmasından başka bir şey olmadığını"

ğını söyleyerek, Sovyetlerle yapılan zorunlu işbirliğine elverişli bir ortam hazırlaması amacıyla Yeşil Ordu adında bir dernek kurulmuştur.” (Kemalist Devrim, sy: 301, H. Yeşil) M. Tunçay’ın bu ifadelerinden M. Kemal’in, Yeşil Ordu’nun varlığından rahatsız olmasını gerektirecek bir durumun olmadığı anlaşılır. Çünkü Sovyetler’le kurulmak istenen ilişkiler açısından olumlu bir hava yaratacağını hesaplamaktadır. Kaldı ki Yeşil Ordu’nun bünyesinde değişik kesimlerden birçok kişi yer alır. Bunlardan bir kısmı M. Kemal’e yakınlığıyla bilinir; Hakkı Behiç ya da sonraki süreçte Sıkıyönetim Mahkemelerinde görev yapacak olan Kılıç Ali gibi.

Gerek Çerkez Ethem gerekse de Yeşil Ordu, ideolojik ve politik görüşleriyle de tartışmalı niteliklere sahip olmalarına rağmen dönemin siyasal güçlerindendi. M. Kemal ve şürekâsının iktidar hırsı her muhalif odağın acımasız biçimde tasfiye edilmesini meşru görüyordu. Bir zamanların kahramanları bir anda hain ilan edilebiliyorlardı. M. Kemal’in “Nutuk”taki şu ifadeler her şeyi açıklıyordu:

“Efendiler... cephe komutanlarına asi Ethem ve kardeşlerine karşı fiili harekate geçme emri verdim. Efendiler, askeri harekâtı çapulculuktan, devlet kurup yönetmeyi, şunun bunun masum çocuklarını kurtarmalık dilenmek için dağlara kaldırmak haydutluğundan ibaret zanneden, şarlatanlıklarıyla, yaygaralarıyla bütün bir Türk vatanını bezdiren ve Türk Milletinin Büyük Meclisi’ni kendileriyle uğraştıran utanmaz, haddini bilmez, küstah ve herhangi bir düşmanın boğazı tokluğuna casusluğunu, uşaklığını yapacak kadar aşağılık ve bayağı yaratılıştaki olan bu kardeşleri, ellerindeki bütün kuvvetler ve dayanakları düşmanlarla birlikte yola getirmek ve ortadan kaldırmak suretiyle, inkılâp tarihimizde, etkili bir ibret örneği vermek zaruri görüldü.”(Nutuk, Cilt-2, sy: 370, M. Kemal)

Düzenli orduya geçiş amaçlı yapılanlar bile Kemalizm’in iktidarlaşma hırsının sınır tanımayan karakterini yansıtıyordu. İttihatçı geleneğin siyasal entrikalarla, fiili tasfiyelerle iktidar yolunu açma düşüncesi ve eylemi M. Kemal’in de ana çizgisiydi. “Kurtuluş Savaşı” öncesi ve savaş yıllarında esas uğraşı siyasi iktidar yolunu açmak, rakiplerini tasfiye etmek ve otoritesini tek egemen güç olarak tesis etmek yönündeydi. Nitekim bunu başarmıştı da.

“Kurtuluş Savaşı” sürecinde bir zamanların öncü direniş güçleri olan yani gayri nizami tarzda hareket eden “Kuvay-i Seyyare” ve benzeri çete grupları, 1921 sonlarında düzenli ordu birliklerinin oluşturulmasıyla tasfiye edildi. Kemalist tarihin ve tarihçilerinin ulusalcılığa daha doğrusu Türk milliyetçiliğine, şovenizmine methiyeler dizerek anlattıkları “Kuvay-

i Millîye" (Millî Kuvvetler) ruhu ise bu tasfiyeci tutumlardan yalıtılarak işlemeye devam etti.

"Kuvay-i Millîye, İttihat ve Terakki rejiminin kurumlarını tevarüs ederek (miras alarak) örgütsel sürekliliği sağlamıştır." (İşgal Altında İstanbul, sy: 15, N. Bilge Criss) Nasıl ki "Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri" İttihatçılığın devamı olarak kurulmuşlarsa, "Kuvay-i Millîye" de benzer şekilde İttihatçı yapılanmanın ürünüdür. Bileşenleri, emelleri, sınıfsal karakterleri, ideolojik politik görüşleri İttihatçı geleneğin tüm özelliklerini yansıtır. Zaten İttihatçı askeri kadrolar Kuvay-i Millîye'nin örgütleyicileri ve yöneticileri konumdadırlar. "Millî Kuvvetler" 1921'lere yani Yunanlılarla fiili çatışmaların yaşanmaya başladığı günlere kadar içerideki "düşmanlarla" savaştılar. Karadeniz'de Pontus Rumlarıyla, Doğu'da Ermeni ve Kürtlerle, Güney'de Ermenilerle kısmen Fransızlarla, Batı Anadolu'da Rumlarla. **Yani bu süreçte asıl mücadele içe dönüktü. Kuvay-i Millîye'den düzenli orduya geçiş, içerde düşman ilan edilen halklarla ve muhalif oluşumlarla mücadele zemininde gerçekleşti.**

Kuvay-i Millîyeciler gönüllü halk birlikleri değildi. Halktan da gönüllü bir katılım ve destek vardı ama sınırlıydı. Asıl gücü, iç mücadelelerde yetişmiş olan İttihatçılar oluşturuyordu. MHC'leri yerel iktidar niteliğindeydi. Direniş güçlerini de örgütlemişlerdi. Milisler yine halktan toplanıyordu. Vergiler yine alınıyordu. Zorunlu yardım ve destek dayatmaları hiç eksik edilmiyordu. Yerel eşraf, toprak ağaları, mülk sahipleri, subaylar, yönetici konumdaki memurlar, aşiret reisleri, ileri gelen dini şahsiyetler gibi nüfuz sahibi kesimler "Kuvay-i Millîye"nin oluşturulması ve etkin kılınmasında boş durmuyorlardı. Direnişin örgütlenmesini çıkarlarına uygun buldukları için desteklerini esirgemiyorlardı. Kuvay-i Millîye gücünü oluşturanlar oldukça çeşitlilik gösteriyordu. Subaylar, dağda yaşayan kaçaklar, Osmanlı ordusunun dağıtılmasıyla kendi başına hareket eden askerler, eşkıyalar, yağmacılıktan-talancılıktan hayatını sürdüren yozlaşmış çetelere kadar dönemin renkli grupları, Kuvay-i Millîye saflarındaydı.

Bütün Kuvay-i Millîye gruplarının 1921'in sonlarına doğru düzenli ordu örgütlenmesine geçişle tarihsel misyonlarına son nokta konulmuş, Türk ulusuna dayalı devletleşme projesinin en önemli ayaklarından birisi olan ordu örgütlenmesi de sağlanmıştı.

Burada şunu bir kez daha vurgulamak gerekir; M. Kemal ve ekibi ordulaşma sürecini aynı zamanda iktidarlaşma mücadelesi olarak değerlendirdi. Kemalistler, ideolojik ve siyasi söylemleriyle dönemine göre sol denebilecek muhalefeti bastırarak; komünistleri, sosyalistleri katlettirerek, ulusal

haklardan yana talepleri dillendiren Kürtleri katliamdan geçirerek; gayri-Müslim halka en acımasız baskı ve zorbalığı reva görerek ve bir zamanlar kendilerinin dahi övgüyle söz ettiği ama sonrasında ise hain ilan ettiği Kuvay-i Seyyarecileri tasfiye ederek “Kurtuluş Savaşı” denilen mücadeleyi verdiler. İçerdeki düşman yine esastı ve asıl mücadele de içeriye dönüktü.

Özet olarak:

* “Kurtuluş Savaşı” ve süreci, uluslararası güç dengelerinin bozulduğu ve yeni güç dengelerinin oluşturulduğu geçiş döneminin ürünüdür ve dengelemlere oynama mücadelesidir.

* “Kurtuluş Savaşı” ve süreci, emperyalizmi doğrudan karşısına almama temelinde, emperyalizmle işbirliğini esas alan yoğun pazarlıkların yapıldığı ve karşılıklı tavizlerle, güvencelerle anlaşma zemininin yaratılmaya çalışıldığı diplomatik ve siyasi müzakere sürecidir.

* “Kurtuluş Savaşı” ve süreci, emperyalizme dolaylı olarak yöneldiği için askeri açıdan esasta İngiliz emperyalizminin güdümündeki Yunanlılara karşı verilen sınırlı bir savaşımdan ibarettir.

* “Kurtuluş Savaşı” ve süreci, ağırlıklı olarak hem iktidar savaşlarının yaşandığı içsel bir mücadelenin hem de İttihatçı politikalar temelinde Türk ve Müslüman olmayan halklara yönelik etnik temizliğin, yağmanın, sürgünlerin ve binbir zorbalığın sistematik biçimde hayata geçirildiği bir dönem ifade etmektedir.

* “Kurtuluş Savaşı” ve süreci, dönemin bütün muhalif seslerinin yerine göre katliamlarla yerine göre ise siyasi entrikalarla tasfiye edilerek susturulmasının, bastırılmasının ve zorbalıklarla ortadan kaldırılmasının mücadelesidir.

* “Kurtuluş Savaşı”na önderlik eden Türk ve Müslüman burjuva-feodal sınıflar; Türk ve Müslüman kompradorlar, ticaret burjuvazisi, toprak ağaları, yerel eşraf, asker-sivil üst düzey bürokrat kesimler, aynı zamanda Kemalist hareketin sınıfsal ve sosyal dayanaklarıdır.

* “Kurtuluş Savaşı” ve süreci, aynı zamanda Kemalist hareketin doğuşunun, siyasi ve askeri hasımlarını tasfiye ederek sürecin önderliğini ele almasının ve iktidarlaşma yolunu düzleştirmenin mücadelesidir.

* “Kurtuluş Savaşı”, yeni güç dengelerinin şekillendiği çelişkili, çatışmalı ortamda, Kemalistlerin, fırsatları çıkarları doğrultusunda iyi kullanarak başarılı olmasıyla sonuçlandı ve emperyalistlerle sıkı işbirliği temelindeki pazarlıklarla, ulus devlet bağlamında devletleşme sürecinin önü açılmış oldu. Yarı-sömürge, yarı-feodal yapısal gerçeklik tüm yönleriyle, kurulacak TC'nin asli zemini olmaya devam etti.

Bunlara rağmen, “Kurtuluş Savaşı”nın niteliği konusunda Türkiye Devrimci Hareketi içinde farklı yaklaşımlar bugün de varlığını korumaktadır. Bazı çevrelerin Kemalizm’e biçmiş oldukları “ilericilik”, “devrimcilik” misyonlarının altında “Kurtuluş Savaşı”nın niteliğine dair yapılan yanlış ve yanılgılı değerlendirmeler bulunmaktadır. Bu da daha çok “Kurtuluş Savaşı” için yapılan “anti-emperyalist”lik tespitinden ileri gelmektedir. Buna yukarıda değinmiştik.

Diğer bir nokta, gerek “Kurtuluş Savaşı” gerekse de bir bütün “Kemalist Devrim” için, halka dayandığı ve halkla gerçekleştirildiği yönlü tespitlerin yapılması, Kemalist harekete önderlik eden sınıfların halkı peşine takması, zoraki savaşa sürüklemesi, asker toplamayı dayatması, savaş adına her çeşit desteğin mecburiyete bağlanması, savaşmak istemeyip de % 40 civarında firarların yaşanması sonucu “vatana ihanet”i önleme adı altında “Hıyanet-i Vataniye Kanunu’nun çıkartılarak “Sıkıyönetim Mahkemeleri”nin kurulmasıyla binlercesinin idam edilmesi, kaçak duruma düşenlerin ailesinin mallarına el konulması gibi birçok pratik tutum “halka dayanma” ve “halk desteği” gerçeğine dair bilgi vermektedir.

“Çatışmak için ‘akın akın’ gönüllü gelmiyordu. Samet Ağaoğlu bu durumu şöyle ifade ediyor: ‘Hıyanet-i Vataniye Kanunu’nu kabul etmeseydik, bu savaşı kazanamazdık! Bu kanunun üçüncü maddesi, asker kaçakları, kaçağın kendisi ile ona yardım ve teşvik edenler, yakalanmasına yeterince yardım etmeyenler ya da asker olsun olmasın çağrı emirlerine uymayanları cezalandırıyordu. ‘Malları alınır, evi yakılır, ailesi sürülür ve inat edenler yakalanınca idam olunur’! (Resmi Tarih Tartışmaları-2, sy: 46, Cem Uzun)

Aynı yazar, M. Kemal’in Sakarya Savaşı için, Nutuk’ta şu ifadelerde bulunduğunu aktarır: *“Efendiler, bu bir yedek zabıt (subay) harbi olmuştur.”* Devamında, *“Hıyanet Kanunu’na rağmen asker kaçağı sorunu sürdü. İkinci İnönü Savaşı’nda 5.400 şehide karşılık 6000 asker cepheden kaçtı. Sakarya Savaşı’nın sonunda o ana kadar 48.000 asker cepheden kaçmıştı. Oysa Sakarya’da sadece 3.700 Türk askeri ölmüştü. İkinci İnönü Savaşı’nda 37.000 Yunan askerine karşılık, 35.000 Türk askeri; Sakarya’da ise 100.000 Yunanistan askerine karşılık, 90.000 Türk askeri bulunuyordu. Sakarya Savaşı sırasında 31.000 kişi, yani ordunun üçte biri cepheden kaçtı. Fevzi Paşa, mecliste askeri üniformalarına yapılan harcamayı savunurken, ‘Efendiler, biz orduyu değil, milleti giydiriyoruz. Elbiseyi alan üç gün sonra firar ediyor’ diyordu.”* (age, sy: 47)

Bütün bu veriler, halkın, “Kurtuluş Savaşı”na bakışını, desteğini, katılı-

minı ve pratik tutumunu açık biçimde ifade etmektedir.

“Kurtuluş Savaşı”, savaşa önderlik eden sınıfların ağırlıklı katılımıyla gerçekleşmiştir. Halkı zorlamalarla sürece dâhil etmeleri bu gerçeği değiştirmez. Nasıl ki “Kemalist Devrim” üst tabakadan burjuva-feodal sınıfların, askeri-sivil bürokrasinin ve orta tabaka ve alt sınıflardan burjuva katmanların ittifakına dayalı tepeden inmece bir karaktere sahipse, “Kurtuluş Savaşı” da benzer özelliklere sahiptir.

“Kurtuluş Savaşı”yla, İttihat ve Terakkî’den devralınan Türkçülük ideolojisi, milliyetçi temelde kendi öznel kimliğini yaratmakla kalmadı, ırkçılığın gereklerine uygun olarak, farklı ulusal ve etnik kimliklere sahip halkın amansız düşmanı haline geldi. İttihat ve Terakkî’nin başlatmış olduğu, ulus yaratma adına farklı uluslardan arınma politikası “Kurtuluş Savaşı”nda da hız kesmedi. Etnik temizlik, “Türkleştirme”ye hizmet edecek biçimde birçok açıdan kesintisiz olarak sürdürüldü. Ne de olsa Türk ırkçılığının temellerini şekillendiren Ziya Gökalp’in, “*Ortak sevgili olunamayacağı gibi, ortak vatan da olmaz*” şiarı, İttihatçıların en gözde şiarıydı ve Kemalistlerin de mihenk taşı olmuştu.

“Kurtuluş Savaşı”na dair resmi ideolojinin öğretilerinde sayısızca mitlere, efsanelere, tabulara rastlanmaktadır. Savaşın niteliği ve o niteliği şekillendiren koşullar bütünlüklü ele alındığı vakit ne efsanelerin hükmü kalır ne de öğretilerinin. Zaten şunu bilmekteyiz ki, “Kurtuluş Savaşı” hakkındaki birçok söylem ve nitelendirme Kemalizm’in resmileşen ideolojisinin ihtiyaç duyduğu tarih dizimine göre geliştirilmiştir. Sonradan atfedilen sayısız nitelendirme söz konusudur. Ve bu tarz, öylesine derin bir tarihsel çarpıtmaya neden olmuştur ki, bugün bile durmadan yeni mitlerle tabunun ömrüne ömür katılmaya çalışılıyor. Ama nafiye, er ya da geç tabulaştırılan her şeyin, tapıcıları tarafından ölümsüzleştirilmek istenirken kendi elleriyle nasıl öldürüldüklerini biliyoruz.

4) KEMALİST İKTİDARLAŞMANIN VE DEVLETSEL YAPILANMANIN SÜRECİ, NİTELİĞİ VE UYGULAMALARI

TC’nin ulus devlet şeklinde kurulması ve kurumsal yapılanmasını oluşturması süreciyle, Kemalistlerin iktidarlaşma serüveni iç içedir ve ağırlıklı olarak da yoğun bir iktidarlaşma mücadelesinin yaşanması sonucu şekillenmiştir. “Kemalist Devrim” adı altında tanımlanan bu süreç gerçek anlamda nasıl bir devrimdir, orası tartışmalıdır. Birbirinden keskin çizgilerle ayrılmış iki farklı görüş bulunmaktadır; toplumsal ve tarihsel yapılanmanın

eşiğinde cereyan eden devrimci bir savaşın neticesinde mi gerçekleşti bu “devrim”, yoksa, öncesi olan ama kendine has özellikleriyle, dinamikleriyle ve içinde bulunduğu koşullarıyla ağır ağır değişen ve bu değişime paralel yol alan zincirleme bir sürecin işlemesiyle şekillenen ve kendisinden önkene eklenerek, onu tamamlayarak gelişen bir süreç midir? Ya da bir devrim anı tespiti yapıldığında bu ne olacaktır? M. Kemal’in hangi pratik adımı baz alınacaktır? Veya, bir “devrimler” sürecinden mi söz edilmesi gerekir? Öyle ise başlangıç zamanı nedir gibi birçok soru sorulabilir ve buna paralel de tartışmalar yapılabilir.

Oysa devrim kavramı resmi söylemlerce esaret altına alınmış, “Devrim=Kemalizm” olarak zihinlere kazınmıştır. Kemalist iktidarlaşma sürecinin her adımı bir “devrim” olarak tanımlanmaktadır. Artık öyle bir hale geliyor ki, darbeler dahi bir “devrim” olarak işlenebiliyor. Zira her şey devleti kurtarma, koruma ve yaşatma adınaydı. Her şey vatan için, devlet için, Türk- lük içindi, gerisi teferruattı. İşte bu, “tarihsel sorumluluk hissiyle şekillenen mecburiyet” hali, kendine has bir söylem geliştirerek bütün kavramları zorun, zorbalığın altında ezmeyi bir hak olarak gördü. Devrim kavramı ise en fazla hasar göreni oldu. Resmi tarihin sayfaları buna benzer sayısız yanlışla, yalanla ve çarpıtılmış olgularla doludur.

Ulus devletin kurulması her şeye rağmen gerçekleşti. Öteden beri amaçlanan buydu. 19. yy boyunca birçok ulus devletler kuruldu. Türkler ise treni kaçırmanın telaşı içinde tarihte eşine az rastlanır bir tarzda uluslaşma sürecini yaşadılar ve devletleştiler. Bu aynı zamanda hâkim olan ekonomik-sosyal yapılara entegre olma sürecidir. 2. Mahmut’la başlayan değişim sancıları iktisadi, sosyal ve siyasal alanda bütün yapıyı zorluyordu. Osmanlı’nın yapısal gerçekliği değişim sürecinin ağır ve sancılı biçimde uzamasına neden oldu. Değişim talebinin daha çok tepeden gelmesi ve bunun da süreklilik kazanması sonraki süreçlerin de esas karakterinde belirleyici oldu.

Tanzimat Fermanı, Islahat Fermanı, 1876, 1908 Meşrutiyet’in ilanı gibi yapısal değişim süreçleri, kapitalist dünyanın dayatmalarıyla oluşan zorunluluklara uyum sağlama ve onun parçası olabilme yönelimliydi. Emperyalizmin yayılmacı politikaları, ardarda oluşan ulusal burjuva devletler, 1. Emperyalist Paylaşım Savaşı ve oluşan yeni dengeler gibi birçok etken bahsedilen yönelimleri tetikleyerek zorladı. **“Kemalist devrim” kendinden önceki değişimlerin devamı ve tamamlayıcısı olarak gerçekleşti. Kendisinden önceki süreçten ve süreçlerin dinamiklerinden her yönüyle kesin bir kopuşu sağladığını iddia etmek yanıltıcı olur.** İttihat ve Terakki ikti-

dardayken ne gibi ekonomik, sosyal ve siyasal projeler üzerine yoğunlaşmıştı ve “Kemalist Devrim” sürecinde ne gibi projeler hayata geçirilmişti, bunların karşılıklı muhasebesi yapıldığında benzerlikleri görülecektir. Nasıl birbirlerinin devamı oldukları ve bir sonrakinin kendinden öncekini temel olarak ve onu biraz daha “ileri” taşıyarak tamamlayıcı bir misyona sahip olduğu anlaşılacaktır.

“Kemalist Devrim” ya da “devrimler” süreci bu çerçevede değerlendirilmelidir. Klasik söylemlerin yavanlığı esas alınmamalıdır. Her “burjuva devrim”in süreci, özellikleri ve yarattığı rejim kendinden önceki tarihsel arka plandan birebir kopuk olmayabilir. Kaldı ki emperyalizmin ağırlığını koyduğu tarihsel kesitlerde her ulusal burjuva devletleşme girişimi daha fazla egemen olana bağımlılığa gebedir. **Emperyalizm ikili bir etki yaratır. Süreci ileriye doğru tetiklerken aynı zamanda da köstekleyici bir etkide bulunur.** Bunun sürece yansımaları her alanda görülebilir.

Kemalist iktidarlaşma sürecini bu anlayışlar temelinde tahlil etmek gerekir. Sadece bir kişinin iradi gücü, yeteneği ya da “dehası” olarak açıklamaya kalkmak en büyük garabetlik olur.

Cumhuriyet’in ilanına giderken “Kurtuluş Savaşı” sonlanmış ve Mudanya Anlaşmasıyla silahlar bırakılmıştı. Emperyalist güçler de, Ankara’da oluşmuş ve artık meşruiyet kazanmış hükümeti tanıdıklarını resmen ilan etmişlerdi. Mevcut devletsel aygıt ise varlığını koruyordu. Ama yeniden yapılandırılması gerekiyordu. Emperyalistlerin de memnun kalacağı bir sistem için orası-burası yontulmalı ve şekil verilmeliydi. Zamana yayılmış, tepeden inme yöntemlerle mevcut yapı üzerinde yapılacak her düzenleme “devrim” olarak dayatılacaktı. İttihat ve Terakki de “liberal” görünümüyle anayasal bir düzen vaat etmişti. Ama tek partinin egemen olduğu bir diktatörlük rejimi yaratarak halkların kâbusu oldular. Otoriter, baskıcı ve her türden şiddetle varlığını sağlayan, halktan kopuk ve halklara düşman bir yönetim tarzı hâkim olmuştu.

Birinci meclisle oluşan Ankara hükümeti, TC’nin kuruluşuna giden sürecin ilk adımıydı. İktidar mücadelesinin de önemli bir aracıydı. Kemalist cephenin, “Kurtuluş Savaşı” sürecinde giriştiği tasfiyelerle güç kazandığını biliyoruz. İktidar mücadelesi için en katı yöntemlerin bile çekincesizce uygulandığı bir dönemdi. İttihatçıların “Bab-ı Ali” baskını nasıl ki dönemin güç dengelerine, siyasal atmosferine göre kendine meşru bir alan açmışsa, M. Kemal’in çevresindeki İttihatçı tetikçilerle, icra ettikleri de iktidar yolunun açılmasında benzer bir etki yaratıyordu. Mustafa Suphi, Karadeniz’de, Teşkilat-ı Mahsusa’nın has adamlarından Yahya Kahya’ya öldürtülür; işi bitince

de Yahya Kahya M. Kemal'in muhafız alay komutanı, yeminli halk düşmanı Topal Osman'a öldürtülür; aynı şahıs, muhalif kimliğiyle bilinen Trabzon milletvekili Ali Şükrü Bey'i telle boğarak öldürür; icraatleri ve bilgileriyle tehlike olmaya başlayınca da Topal Osman da, M. Kemal'in koruması İsmail Hakkı tarafından ortadan kaldırılır.

1922'den sonraki sürecin tamamı Kemalist ideolojinin iktidarlaşma, iktidarını sağlamlaştırma ve süreklileştirme amacı etrafında şekillendi. Bunun anlamı da İttihat ve Terakki'nin yaptığı gibi muhalefete tahammülsüzlük ve kesin tasfiyeyle ortadan kaldırmak demektir. Nitekim öyle de işledi süreç.

1920'de açılan BMM, devamında 1921'de kabul edilen Teşkilat-ı Esasi Kanunu ile bir hükümet fonksiyonuna kavuşturuldu. Yasama, yargı ve yürütme gibi yetkiler tek elde toplandı. M. Kemal, bütün yetkileri elinde tutmak istiyordu. Bunun için kendisine yakın ve üzerinde inisiyatif kurulabileceği milletvekillerini yanına toplayarak kendi grubunu oluşturdu. Aynı dönemlerde zaten başkomutanlık yetkisini de meclisten aldığı için ordu üzerinde de nüfuzu vardı. Muhalefeti oluşturan diğer kesimler ise gelişmelerden kaygılanıyordu.

M. Kemal böylesine bir süreçte 1 Kasım 1922'de saltanatı kaldırdı. Böylece tek otorite olarak gücünü hem gösterecek hem de artıracaktı.

Saltanatın kaldırılması konusunda tartışmalar yaşanır. M. Kemal kararlı bir şekilde tüm karşı çıkışlara rağmen kaldırılması gerektiğinde ısrar eder. Hatta Mecliste görüş birliği sağlanamayınca M. Kemal, *"Burada toplananlar, meclis ve herkes sorunu doğal bulursa, sanırım ki uygun olur. Yoksa yine gerçek, yöntemine göre saptanacaktır, ama belki bir takım kafalar kesilecektir"* (Milli Kurtuluş Tarihi, Cilt-4, sy: 1314, Doğan Avcıoğlu) şeklinde tehditler savurur. Bunun üzerine oy birliğiyle saltanatın kaldırılması kararı çıkartılır, böylece İttihat ve Terakki'nin iktidarı döneminden itibaren fiiliyatta özellikle siyasal yönetim mekanizması bağlamında sembolik bir niteliğe dönüşen saltanat tarihe karışmış olur. Kemalist iktidar açısından bu önemliydi çünkü iki başlılık durumu kendilerine ayak bağıydı. Bu talebin tabanda yani halk nezdinde karşılığı var mıydı orası önemli değildir. Yeter ki M. Kemal, tek başına karar ve yetki sahibi bir konuma gelebilirdi.

Meclis üzerinde mutlak otoritesini kurmak isteyen M. Kemal saltanatın kaldırılmasında olduğu gibi birçok pratiğe imza atacaktı. *"Nihayet, 1923 Nisan ayı başında TBMM seçiminin yenilenmesi kararını almıştır... Fakat, burada dikkati çeken bir nokta, 1921 Teşkilat-ı Esasi Kanunu gereğince, ... ancak üye tam sayısınının 2/3 çoğunluğuyla alınabilecek bu karar yerine,*

basit çoğunlukla bir yeni seçim kararının alınabilmiş olmasıdır.” (TCumhuriyeti’nde Tek-Parti Yönetimi’nin Kurulması, 1923-1931, sy: 42, M. Tunçay)

“Meclisin tatile girmesinden bir gün önce de 29 Nisan 1920 tarihli Hıyanet-i Vataniye Kanunu’nda alalecele bir değişiklik yapılarak, Millet Meclisi hükümetine muhalefet etmeyi ve saltanatın yeniden kurulması için kampanya yürütmek ‘vatana ihanet’ olarak tanımlandı. Böylece muhalefetin sesini çıkarmasının mümkün olmadığı bir ortamda seçimlere gidildi.

Milli Mücadelenin askeri liderlerinden Kazım Karabekir anılarında, seçim kurulunun kendisinin de katıldığı ilk toplantısında M. Kemal Paşa’nın ‘millet bana güvenoyu versin ve mebusların seçimini bana bırakın’ şeklinde bir görüş ortaya attığını, ancak karşı görüşlerin ağır basması üzerine bundan vazgeçtiğini söyler ve devam eder: ‘Her taraftan kendisine en çok emniyet verenler listeye girdiler ve hatta hükümet yardımı ile seçime arz olundular. İkinci grup’tan kimse namzet gösterilmedi. Hâlbuki bunların çoğu İstiklal Harbi’ne ilk gününden beri canla başla hizmet etmiş insanlardı. Bu konuda aramızda biraz da münakaşa oldu. Gazi ‘ben muhalif istemiyorum’ diyerek, kendine, sözle veya yazıyla en çok sadakat gösterenleri hemen bütün karargâhın mensuplarını namzet gösteriyordu! İddialara göre, Ankara’da bir seçim bürosu oluşturulmuş, M. Kemal başkanlığındaki bir komite çalışmaları sıkı biçimde denetlemişti. Ankara PTT Müdürü Sabri adayların eğilimleri için bir nevi ajan gibi çalıştırılırken, Teşkilat-ı Mahsusa’nın lideri Hüsamettin Ertürk Alevi ve Bektaşî dedeleriyle görüşmeye gönderiliyordu. Ordu mensupları ise ikinci seçmenlere baskı yapıyordu.” (Resmi Tarih Tartışmaları-3, sy: 252-253, Ayşe Hür)

Kurulmakta olan Cumhuriyet kendisine böylesine bir siyasal zemin hazırlıyor, M. Kemal mutlak otoritesini tesis etmeye çalışıyordu. Tasfiyeler her türlü oyunla, hileyle ve açık açık usulsüzlüklerle gerçekleştiriliyordu.

Kemalistler muhalif grupları ve ileri gelen kimi İTC üyelerini bu yolla devre dışı bırakarak seçimlerde istedikleri başarıyı kazanırlar. Seçilen vekillerin tamamı Kemalist gruptan oluşuyordu. Zaten daha öncesinden partileşmekten söz eden M. Kemal, 9 Eylül 1923’te yapılan çalışmalarla Halk Fırkası’nın kuruluşunu ilan ettirir. 11 Eylül’de yapılan seçimle Halk Fırkası genel başkanlığına seçilir. Hem meclis başkanı, hem HF Genel Başkanı ve hem de süresiz Başkomutan olarak otoritesine her gün yeni bir sıfat eklemektedir. Diktatörlük yolunda önüne çıkabilecek her şeyi ezip geçme konusunda hiçbir tereddüdü yoktur. Kurulacak Cumhuriyet için “demokrasi”nin temellerini böyle atıyordu ve “devrim” bu siyasal düşüncelerin eseri olacaktı.

Ancak M. Kemal, henüz istediği sükuneti sağlayamamıştı. Mecliste halen güçlü bir muhalefet vardı. Oluşturulan idari yapılanma kendisi için yeterli serbestlik yaratmıyordu. Muhalefet, yapmak istediklerini engelliyordu. Yetkisi vardı ama işleyişe uyma mecburiyeti kendisini sınırlandırıyordu. En iyisi yönetim kriziyle bir tasfiyeye daha imza atmaktı. Zaman kaybetmiyor ve Meclis'in kendi istekleri dışında kimi kararlar almasına (Meclis Başkan Vekilinin seçimi gibi) tahammül edemiyor, mevcut hükümeti istifaya zorlayarak ipleri eline alıyordu. 27 Ekim'de hükümet istifasını sunmak zorunda kalınca muhalif grup bir kez daha Kemalist otoritenin yenilgisini tatmıştır.

Tam da bu ortamda, 28 Ekim 1923 akşamı yeni hükümet kurma çalışmalarını görüşmek için yanına çağırdığı ve kendine muhalif olmayan kadrolarla yapılan yemekli toplantı esnasında, gayet kendinden emin biçimde, "Yarın Cumhuriyet ilan edeceğiz" der. 29 Ekim 1923 günü Meclisin fikrine, tercihinine ya da çoğunluğun onayına dahi ihtiyaç duyulmadan, o gün mecliste bulunan 158 milletvekilinin oyuyla yani "oybirliği" ile Cumhuriyet'in ilanı resmileştirilir. Aynı anda da kendisini Cumhurbaşkanı seçtirir. Her şey oldu bitti şeklinde kısa sürede halledilir. Top sesleri eşliğinde Cumhuriyet'in müjdesi duyurulur.

Dönemin önde gelen birçok ismi bütün bunlar gerçekleşirken Ankara dışındadır. Ne meclis iradesi önemsenir ne de darbeci tarzda ilan edilmiş biçimi. Kemalist diktatörlük süreci bir mevzi daha kazanarak iktidarlaşma zeminini güçlendirmiş olur.

Bir dönem yanından ayırmadığı ve güvendiği kadrolar duruma tepki gösterir. Cebesoy, "*Biz, diktatörlüğü getirmeyecek ilkelere dayanan bir cumhuriyet istemiştik*" (Siyasi Hatıralar, Cilt-1, sy: 41, A. Fuat Cebesoy) diyecek, K. Karabekir de, o günlerde I. Ordu müfettişiyken, "*Cumhuriyet yanlısıyım. Fakat kişisel saltanata karşıyım*" (Milli Kurtuluş Tarihi, Cilt-4, sy: 1381, Doğan Avcioğlu) şeklinde değerlendirme yapacaktı. Aslında dönemin kadrolarının çoğu Cumhuriyet fikrine soğuk bakmıyorlardı. Kimisi zamanlamasına dair endişelerini dile getiriyor nasıl bir cumhuriyet olacağına dair belirsizliklere göre hareket ediyor ve kimileri ise ilan edilmiş biçimine eleştirel yaklaşıyordu. Cumhuriyet fikri Jön Türklerin ortaya çıkışından itibaren tartışılan bir konudur. Ama M. Kemal ise bunu kendisine mal eder ve otoritesinin zorunlu bir aracı haline getirir. "Milli sır" olarak ifadelendirir ve bu düşüncüyü öteden beri taşıdığını ve koşullar uygun olmadığı için dile getirmediğini söyler. Ama olgular ise bunun tersini göstermektedir. Çünkü bu, birçok kişinin tartıştığı bir konudur ve hatta dönemi kaleme alan birçok kişi cumhuriyet fikrinin hangi tarihlerde ve ortamlarda nasıl tartışıldığını anlatırlar. Yani herkesin malumudur.

Kemalistler, Cumhuriyet'i ilan ettiler. Bu öylesine şekilsel ve öylesine günün pragmatist istemleriyle kaynaşmıştır ki, Cumhuriyet bir rejim biçimi mi olacak yoksa Kemalistlerin elini güçlendirecek bir araç olarak mı nitelenecekti? Cumhuriyet, bir rejimi ifade ediyordu. Halk iradesinin yansıdığı, ağırlığını hissettirdiği bir yönetim sistemi olarak kaba çizgileriyle genel kabul görür. İlan edilen Cumhuriyetin halk tabanı olmadığı gibi ilan eden egemenler açısından bile anayasal dayanaktan yoksundur. Cumhuriyet ilan edilir ama anayasası dahi yoktur. Anayasa 1924 yılında hazırlanır. Cumhuriyet kavramı da 1924 Anayasası ile bir rejim niteliğine büründürülür. Pratikte ise bilindik diktatörlük hali bütün kurumsal yapılara rağmen egemenliğini korur. Bu da Cumhuriyet'in, parlamentonun ve yapısal kurumların şeklen varlığından başka bir anlam ifade etmemektedir.

Kemalistler için evrensel doğruların önemi yoktur. Söz konusu "vatanın ve ulusun çıkarı" (ki bu egemen sınıfların çıkarı olarak algılanmalıdır) olduktan sonra şeklin, içeriğin, tarzın ya da uygulanan biçimin tartışılması manasızdır. Çünkü bütünleşilmesi gereken emperyalist-kapitalist sistem vardır ve onunla ekonomik ve siyasi işbirliği için azami düzeyde bir ortama ihtiyaç duyulmaktadır. Rejimin görünümü önemliydi. Emperyalist-kapitalist efendilerin de memnun kalacağı ve yabancı sermayenin ürkmeyeceği bir yapısal oluşum, o dönem için uygun görülüyordu.

Ayrıca 1918'den itibaren oluşturulan burjuva-feodal ittifak da gelinen aşamada tasfiyeyle yüz yüzeydi. O ittifak, Kemalistlere göre tarihsel miadını doldurmuştu ve oluşan yeni sınıf katmanlarına dayanarak tasfiyesi gerekiyordu. Kongreler sürecinde saltanat ve Hilafetin esaretten kurtarılması, vatanın "işgalcilerden" temizlenmesi (aslında ülkedeki gayri Müslimlerden temizlenmesi) ve bütün İslam unsurlarının birliği gibi söylemlerle oluşturulan ittifakın sürdürülmesi zordu. 1924'lere kadar birçok kesim tasfiye edilmişti. Burjuva-feodal sınıflardan yeni güç odakları palazlanmıştı. Artık bunların hükmü sürecekti. **Kemalist hareketin yanında yer alan ve onunla iç içe geçen komprador burjuva sınıfları, asker-sivil bürokrasinin içinde palazlanan ve vurgunculukla güçlenen bürokratik kapitalistler, toprak ağaları, ticaret erbapları gibi sınıf ve katmanlardan iktidara ortak olan ve yönünü emperyalist-kapitalist sermayeye çeviren kesimlerin taleplerine de yanıt olacak bir yapılanmaya gidilmesi gerekiyordu.**

Bu gelişmeleri İ. Kaypakkaya oldukça isabetli bir şekilde şöyle özetlemektedir: *"Kurtuluş Savaşı'ndan sonra, hakim sınıflar (komprador büyük burjuvazi ve toprak ağaları) arasında iki siyasi kampın doğduğuna işaret etmiştik:*

Birinci Kamp; emperyalizmle işbirliğini gittikçe geliştiren ve palazlanan yeni Türk burjuvazisi, İttihat ve Terakkici komprador burjuvazinin bir kesimi, ağaların, büyük toprak sahiplerinin, toptancı tüccarların, tefecilerin bir kısmı, memurların ve aydınların en üst ve imtiyazlı tabakasından oluşuyordu.

İkinci Kamp ise; tamamen tasfiye edilemeyen eski komprador büyük burjuvazinin, ağaların, büyük toprak sahiplerinin, tefecilerin, vurguncu tüccarların başka bir kesimi, saray mensupları, din adamları, eski ulema sınıfı artıklarından meydana geliyordu.”(Seçme Yazılar, sy: 213, İ. Kaypakkaya)

İktidar mücadelesinin hangi egemen sınıflar arasında sürdüğünün ve yapısal değişimin hangi kesimlerin çıkarlarıyla örtüştüğünün anlaşılması açısından Kaypakkaya'nın tespitleri önemlidir. Çünkü resmi tarihte tek vücut olarak yansıtılan bir Cumhuriyet süreci anlatılmaktadır. Halbuki Cumhuriyet'in ilanı ve sonrası, egemen sınıflar cephesindeki keskin mücadelelerin sahnelendiği bir dönemdir. Cumhuriyet gerçekliği bundan bağımsız ele alınamaz. Değişim ve dönüşüm kaçınılmazdı ama yönü ve niteliği ise belirsizliğini koruyordu. Onun için Cumhuriyet'in nasıl bir niteliğe sahip olduğu iyi tahlil edilmelidir.

Cumhuriyetin ilanını ekonomik-siyasal ve sosyal değişimin bir ürünü olarak ve tabanın zorlamasıyla şekillenen birebir bir gelişme diye ifadelendirmek gerçekçi değildir. Bunun da etkisi vardır ama egemen sınıfların arzuladığı Türk ulusuna dayanan bir ulus devlet yaratma amacının ağırlığını koyduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

Kemalistlerin, “Batılılaşma”, “modernleşme” söylemleri de emperyalist-kapitalist sistemin gerektirdiği yapısal dönüşümle örtüşüyordu. Güven verici düzenlemeler olmadan emperyalist sermaye için uygun pazar alanları da yaratılamazdı. Bunun için üst yapı kurumlarının tepeden dayatmalar şeklinde de olsa, Batılı kapitalist devletlerin kurumsal ilkelerine, işleyişlerine, normlarına, kanunlarına dayanarak yapılandırılması Kemalistlerin asıl yönelimi haline gelmişti.

Kemalist hareketin bir sonraki adımı 3 Mart 1924'te halifeliğin kaldırılması oldu. Saltanat kaldırılırken “Kurtuluş Savaşı” sırasında oluşturulan ittifak durumu önemini koruyordu. Hilafetin kaldırılması o günün koşullarında dışarıdan da olumlu karşılanmayacaktı. Bu nedenle daha sonraki bir zamana bırakılması öngörülüyordu. Halifeliğin varlığı öncesi gibi olmasa da Müslüman nüfusa sahip ülkelerde halen sempati duyulan, sahiplenilen ve bu temelde destek verilen bir kurumdu. İngiltere'nin Müslüman nüfusa sahip sömürge, yarı-sömürge ülkeler üzerindeki etkisine bağlı olarak bir

dengeleyici etkisi de bulunuyordu. Fiiliyatta bu kurum da Saltanatlık gibi sembolikleşmişti. Yine de iç siyasi ortamın halen hassasiyet gösterdiği bir kurumdu. Cumhuriyet'in ilanı M. Kemal'in egemenlik gücünü perçinlese de halen pürüzler vardı. Hilafet de bunlardan birisiydi. Bir nevi çift başlılık hali devam ediyordu. Ayrıca, Saltanat ve Hilafet birbirini tamamlayan ve iç içe geçmiş imparatorluk rejiminin başat kurumlarıydı. Halen de geleneksel bir tabana sahipti. Yeni rejimin pratik yönelimi için bu tabanın güçlenerek mevcut muhalefeti tetiklemesi halinde ciddi bir engel oluşabilirdi. Bu yüzden Halifelik'in kaldırılması yoluna gidildi. M. Kemal, karardan önce nabız yoklamaktan da geri durmaz. M. Tunçay, bu çerçevede basınla, üniversite yöneticileriyle ve ordu kurmaylarıyla görüştüğünü ve genel havayı öğrendikten sonra fikrini Halk Fırkasında dile getirdiğini belirtir.

Daha sonra 20 Nisan 1924 tarihinde de yeni anayasa kabul edilir. Anayasa tartışmaları ağırlıklı olarak Cumhurbaşkanı yetkileriyle oluşan hakların, Meclis iradesi üzerindeki etkisinin zayıflatılması üzerinde yürütülür. M. Kemal, Cumhurbaşkanı olduğundan ve mevcut uygulamalarla Meclis üzerinde ciddi bir gücü elinde tuttuğundan bu pozisyonunu korumak ister. Meclis iradesi görünürde, yani kağıt üzerinde, resmileşen maddelerle bunu engellese de fiiliyatta durum farklı olur.

"Bu teknik ayrıntılar bir yana, aslında herhangi bir anayasada neler yazıldığı, hatta o belgenin ne gibi niyetlerle yapıldığı, nasıl uygulandığı kadar önemli bir konu değildir. Bir dünya anayasaları derlemesinin Türkiye ile ilgili bölümünün sunuşunda belirtildiği gibi, 1920 Polonya Anayasası'ndan esinlendiği ileri sürülen TC'nin 1924 Anayasası, M. Kemal Paşa'nın yönetimi altında, orada Pilsuaski'nin elinde olduğu gibi, geniş ölçüde kağıt üstünde kalan bir belge olmuştur."(Türkiye Cumhuriyeti'nde Tek-Parti Yönetimi'nin Kurulması, sf: 94, M. Tunçay)

M. Tunçay'ın ifade ettiği durum, bütün toplumsal dokuya derinlemesine nüfuz edecek, M. Kemal ise Cumhurbaşkanlığının yetkilerinin daraltılmasıyla yeni manevra alanı olarak CHF'ndeki pozisyonuna dayanarak hamlelerini yapacaktı. Tek parti diktatörlüğüne doğru giden bir süreçte CHF Genel Başkanlığı yetkileri belirleyici bir önem kazanacaktı ve M. Kemal de meclis üzerindeki hakimiyetini resmileşmiş yetkilerle rahatlıkla sürdürecekti. İktidar kavgası bu mecrada devam edecekti.

a) CHF, Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası, Sıkıyönetim ve İstiklal Mahkemeleri, Takkir-i Sükun Kanunu Ve "Devrimler"

İki yıllık zaman dilimi içerisinde Kemalist hareket tasavvur ettiği "Cum-

huriyet” rejimi için, iç savaş niteliğinde ciddi bir mücadeleye girişti, tasfiyeler gerçekleştirdi ve ceberrut yönetim mekanizmasını kurdu. Kesin iktidarlaşma 1924-26 aralığındaki uygulamalarla sağlandı. Bedeli ise çok ağır biçimde ödenmişti.

M. Kemal, Cumhurbaşkanı iken aynı zamanda partilidir. Cumhurbaşkanı'nın tarafsız olması gerektiği yönünde eleştiriler getirilir ama bunları önemsemez bile. Hatta, *“Benim için bir taraflık vardır; bir tarafım, o da Cumhuriyet taraftarlığı; fikri, içtimai inkılap taraftarlığı”* şeklinde bir yanıtla kendince haklı bulduğu gerekçelerle, tutumunu savunur. Zaten CHF'nin Genel Başkanı pozisyonundadır. Bu konumundan da rahatsız değildir. Cumhurbaşkanı'nın hem tarafsız olmaması hem de Meclis kararlarını veto etme ve Meclisi feshetme hakkına sahip olması CHF içindeki muhalefeti harekete geçirir. Bazı ordu mensubu milletvekilleri, ordudan istifa ederek meclise aktif olarak katılma kararı alırlar. M. Kemal de bu istifaları ordu üzerindeki etkisini, gücünü artırmanın fırsatı olarak görür. Vakit kaybetmeden, boşalan yerlere kendisine bağlı ordu mensuplarını meclisten çekerek ilgili mevkilere yerleştirir. Bununla yetinmez ve istifa eden ordu mensuplarının meclis görüşmelerine katılmalarını engellemek için elinden geleni yapar.

Neticede 17 Kasım 1924'te Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası (TPCF) kurulur. M. Kemal ve çevresi en ağır suçlamalarla TPCF'ye yüklenirler. Yeni kurulan partiyi, İttihatçı olmakla, gericilikle, sahte cumhuriyetçilikle, düzenbazlıkla, samimiyetsizlikle nitelendirilirler. M. Kemal, birkaç gün sonraki bir konuşmasında TPCF'yi açıkça “dinsel gericilik” tehlikesinin kaynağı olarak gösterir.

TPCF'nin kurulması Kemalistleri huzursuz etmişti. Her şeyden evvel TPCF iktidar amacı taşıyordu. M. Kemal'in yaratmak istediği ortama aykırı bir gelişmeydi bu. Muhalefet istemiyordu. Çünkü çok seslilik, kurulması düşünülen tek adam-tek parti egemenliğine dayalı rejimi tehdit ederdi. TPCF'nin hızla örgütlenmesi ve Kemalist hareketin tasfiyesine maruz kalmış ya da halen o potansiyelde görülen çevrelerin yoğun desteği ve yapılan ara seçimlerde önemli miktarda oy alması Kemalistleri daha da hırçınlaştırır. Aslında CHF ile TPCF arasında niteliksel anlamda pek fark yoktur. Program ve söylemler bazında esasta aynıdırlar. Sadece bazı noktalarda farklılıklar vardır. Her iki yapının kadroları aynı siyasi-ideolojik geleneğin içinden gelmişlerdir.

“Bu cereyanlar nihayet TPCF'ni meydana getirdi. Bu yeni fırka, kanaat, umde ve prensip itibarıyla diğerinden çok farklı değildir, ikisinin de dileği Cumhuriyet idaresidir. Yalnız CHF iki dereceli intihabat [seçim] taraftarı

olduğu halde TPCF bir dereceli intihabat tarafıdır. Birinci fırka Reis-i Cumhura veto hakkının verilmesine taraftar olduğu halde diğeri muhaliftir. Birinci biraz merkezîyetçi, ikinci biraz adem-i merkezîyetçidir. Birinci şehremanetin ve belediye reislerinin merkezden tayin edilmesini, diğeri halk tarafından intihabat edilmesini istemektedir. Bu telakki farklarına bakınca yeni fırkayı daha terakkiperver daha asri görmemek mümkün değildir.” (age, sf: 132)

Meselenin esasının bunlar olmadığı açıktır. Kemalistler, dün tasfiye edemedikleriyle siyasal zeminde bir kez daha karşı karşıyadırlar. Hesaplaşmak kaçınılmazdır. Çelişkilerin derinliğinde süreç işleyecekti.

13 Şubat 1925'te başlayan Şeyh Said İsyanı da siyasal ortamı iyice germişti. İsyân, “Cumhuriyet düşmanı”, “irticacı”, “karşı devrimci” olarak nitelendirildi. Bu şekilde siyasal ortama müdahale edebilmenin koşulları olgunlaşıyordu. Kemalistler, Şeyh Said İsyanını acımasızca bastırırken, TPCF'yi de hedef gösteriyordu. TPCF'nin “irtica-i faaliyetlerde bulunduğu” yönlü yoğun bir propaganda yürütülür. TPCF programında yer alan “dine saygı” ibaresi de iddianın kanıtı olarak işlenir.

Şeyh Said İsyanı sonrası bölgedeki 14 ilde sıkıyönetim ilan edilir. Hıyanet-i Vataniye Kanunu'na dinin siyasal amaçlı kullanımını suç sayan bir madde eklenir. 4 Mart 1924 tarihli Takrir-i Sükun Kanunu yeni düzenlemeler eşliğinde çıkartılır. Devamında İstiklal Mahkemeleri kurulur. Dini siyasete alet etmek artık “vatana ihanet” demektir. Zaten dini esaslara göre örgütlenmek de yasaklanmış, İstiklal Mahkemelerinin “Vatan haini” olarak ipe çekeceği potansiyel genişletilmiştir.

Bu gelişmelerin içinde TPCF 3 Haziran 1925'te Kemalistlerin tasfiyeci oyunları sonucu, Şeyh Said İsyanı'na destek verdiği, dini gericiliğin odağı olduğu ve karışıklıklara sebep olduğu gerekçesiyle kapatılır. Kemalistlerin öne sürdüğü gerekçeler, gerçeklere çok uzaktı. Ama onlar için önemli değildi. Önemli olan siyasal hasımların tasfiye edilmesiydi ve istedikleri sonuçları da almışlardı.

TPCF süreci ve sonuçları önemli fikirler sunmaktadır. İttihat ve Terakki, 1909'daki olayları gericilik olarak değerlendirerek kendine meşruiyet alanı açmıştı. Kemalistler bu deneyimden edindikleriyle TPCF'nin sonunu da aynı şekilde getirdiler. İttihatçı köklerin geleneksel tutumu canlılığını koruyordu. Gericilik söylemine sığınarak egemenlik alanı yaratılıyordu. Kemalizm'in laiklik anlayışı da bu zeminde gelişecekti. Siyasal iktidarın korunması ve yaşatılması için üzerinde yükseleceği kırılğan hatlar olmalıydı. **Gericilik söyleminin, TC'nin bütün bir tarihinde resmi ideolojinin en önemli argü-**

manı olması boşuna değildi. Muhalefetin susturulması mutlak bir anlayıştı. Öteki her şey ise bu amaca hizmet edecek birer araçtı sadece.

TPCF'nin kapatılması sonucu, fırkayla ilişkisi olan vekillere meclis yolu da kapatılır. Tabii M. Kemal bununla yetinmez. Fırka kapatılsa da üyelerinin tehlike potansiyeli halen mevcuttu. Tamamen susturulmaları gerekiyordu. Onları, sindirme hareketi bile tatmin etmemişti. TPCF'nin kimi üyeleri, yöneticileri, İstiklal Mahkemelerinde yargılanarak çeşitli cezalara çarptırıldılar. Kesin suskunluk için ne gerekiyorsa uygulanıyordu.

A. Fuat Cebesoy ortaya çıkan durum için; "*demokratik bir idare olmayıp, ifade edilmeksizin İtalya'da tatbik edilen totaliter rejimin aynı olan bir idare*" (Siyasi Hatıralar, Cilt-2, sy: 180-181, A. F. Cebesoy) değerlendirmesini yaparak, mevcut Cumhuriyet'e dair görüşlerini yansıtır.

Fethi Okyar da benzer ifadelerde bulunur: "... *TPCF, Şeyh Said hadisesini (Fethi Bey 'İsyân' tabirini kullanmaz) takip eden günlerde çıkan Takrir-i Sükûn Kanunu hükümlerine göre kapatılınca, Tek Parti devri bütün hususiyetle işlemeye başlamış ve politik hayat seçimden seçime, müntehib-i sanilerin sandıklara attığı, önceden ellerine verilmiş isimlerin sayılmasından ibaret olmuştu.*" (Türkiye Cumhuriyeti'nde Tek-Parti Yönetimi'nin Kurulması, sf: 155, M. Tunçay)

Bu sürecin son hamlesi ise Kemalistlerin düzenlediği "İzmir Suikastı Girişimi" diye bilinen komplodur. M. Kemal'e İzmir'i ziyaret ederken suikast yapılacaktı diye bir ihbar yapılır ve düzenleyicilerinin de TPCF'liler olduğu söylenir. Dokunmazlık yasası olmasına rağmen yasa çiğnenir ve vekiller tutuklanarak yargılanır. İstiklal Mahkemeleri alelacele idam kararı verir. 13 kişi hemen idam edilir. İdam edilenlerin İttihatçı kadrolar olması dikkat çekicidir. Ayşe Hür, dönemin Şark Mahkemesi Başkanı Lütfi Müfid Bey'in "*bizim belli, milli bir amacımız vardı. Ona varmak için ara sıra kanun üstüne de çıkarız*" (Resmi Tarih Tartışmaları-3, sy: 261, Ayşe Hür) dediğini aktarır.

"İzmir Suikastı Girişimi" bahanesiyle yaratılan ortam ve yargılamalarla, amaçlanan suskunluk zemini sağlanmıştı. Takrir-i Sükûn'la dizginsizleşen ve İstiklal Mahkemeleri ile güçlendirilen zorbalık süreci Kemalist iktidarın ve yaratılmak istenen "Cumhuriyet" rejiminin niteliğine dair kesin çizgileri de belirginleştirdi.

Takrir-i Sükun Kanunu, Kemalist rejimin faşist niteliğini bütün çıplaklığıyla gözler önüne seren uygulamaların temelini oluşturur. Şeyh Said İsyanı gerekçe gösterilerek yürürlüğe kalsa da esas amaç topyekûn toplumsal muhalefetin susturulması, bastırılması ve devlet otoritesinin mutlak suretle tesis edilmesiydi. Şeyh Said İsyanı çok kısa bir sürede bastırıldı, ama Tak-

rir-i Sükûn'la toplumda onarılmaz yaralar açıldı.

3 Mart 1925'te yasa yürürlüğe konur. 4 Mart'ta da iki İstiklal Mahkemesi kurulur. Birisi suçluyu gösterir ötekisi infazını gerçekleştirir. Bu kanunun içeriğini İsmail Göldaş şöyle özetler: *"Takrir-i Sükûn Kanunu; a) Kürt silahlı muhalif (bu arada legal Kürt organizasyonları da dâhil). b) İttihatçı muhalefeti, c) Özellikle İstanbul basınından gelen basın muhalefetini, ç) Eski milli mücadele önderleri etrafında kümelenmiş TPCF muhalefetini, d) İslami unsurların (Halifelik yanlıları da dâhil) muhalefetini, ayrıca Kemalist otoriteye karşı hangi biçimde olursa olsun hak isteme konumunda bulunan birey/toplum/sınıf/cemaat muhalefetini -örgütsel ve düşünsel-şiddetle ortadan kaldırma yetkisini hükümete tanıyan bir yasal metindir. Bu metne M. Kemal, İ. İnönü-F. Çakmak'ın kontrol etmekte olduğu Ordu/bürokrasi/devlet kurumları başvurarak Kemalist reformların uygulanmasını sağlamıştır. Takrir-i Sükûn'un bir terör/devlet terörü girişim ve önlemi olduğu araştırmacılar tarafından kabul görmüştür. Döneminde de bu düzenleme hayli eleştirilmiştir. Meclis görüşmeleri bunun örnekleriyle doludur."* (Resmi İdeoloji Sözlüğü, sy: 610-611, Sait Çetinoğlu)

Takrir-i Sükûn Kanunu'yla bütün muhalif kesimler devlet nezdinde doğrudan suçludur. Vatana ihanet suçunun çerçevesi de genişletilmişti. Kurulan İstiklal Mahkemeleri ise anayasanın, kanunların tanıdığı sınırları doğrudan çiğneyebiliyordu. İstedığı gibi idam cezası verebiliyordu. Devlet şiddeti, kurumsal ve resmi bir niteliğe büründürülerek toplum üzerinde, ölümle, ölüm sessizliği yaratılıyordu. Kemalist iktidar, böylesine bir toplumla, gücüne güç katabilirdi. **Uygulamalar, Kemalist ideolojinin ruhuna uygun biçimde hayata geçirildi ve bir ideolojinin, bir iktidarın, bir devletin ve bir diktatörün toplumu sindirerek esaret altına almasıyla, sistematik olarak yerleştirilen tarihsel korkuların temelleri atılmış oldu. TC'nin devletsel kalıpları bu dönemlerin zorbalıklarından damıtılarak şekillendirildi. Susturulan sadece muhalefet ya da muhalif sesler olmadı. Toplumun tamamı faşizmin yumruğu altında ezildi.** Muhalif olduğu söylenen birçok gazete kapatıldı. İslamcı yayınlar, komünizm propagandası yapan dergiler, gazeteler kapatıldı, kimi gazeteciler İstiklal Mahkemelerinde yargılanarak tutuklandı ve cezalara çarptırıldı. Sadece Şeyh Said İsyanında 15.000 kişi katledildi, 206 köy yakıldı, binlerce ev yıkıldı. İsyanı önderlik edenler sorgusuz, yargısız biçimde idam edildi.

Bu icraatların mimarı ise İstiklal Mahkemeleridir. İlk, Eylül 1920'de askerden kaçışları, firarları önlemek bahanesiyle kurulur. Bölgeler tespit edilir ve 8 bölgede faaliyete başlarlar. Yalnız, yargılama sadece asker

kaçaklarıyla sınırlı tutulmaz. Meclis çalışmalarını engelleyenler, düşmana yardım edenler, huzursuzluğa ve kargaşalığa sebep olanlar, memleketin çıkarlarına aykırı davrananlar, casusluk yapanlar, suçlulara yardım edenler... vs. gibi genişçe bir yelpazede İstiklal Mahkemeleri yetkilendirilir. Yargılama usulleri, kararları mahkemenin tasarrufuna bırakır, kararların ise mutlak suretle uygulanması istenir. Bu mahkemeler aynı zamanda seyyardır. Eşine, benzerine az rastlanır bir uygulamadır. Yayımlanan beyannamelerle her yere korku salınır. Bir yandan **Takrir-i Sükûn** bir yandan **İstiklal Mahkemeleri**. Toplum, Kemalist rejimin diktatörlük otoritesinin tesisi için adeta kanarlık bir dönemle kuşatılır.

Sıkıyönetim Mahkemelerinin icraatları ise tam olarak bilinmez. Sansür Kanunu çıkartılarak sıkıyönetim ilan edilen bölgelerdeki icraatlar hakkında belge, bilgi akışı engellenir. Ordu komutanlarının bile firar eden askeri sorgusuz, sualsiz idam etme yetkisiyle donatıldığı bir dönemde sıkıyönetim mahkemelerinin neler yapabileceklerini tahmin etmek zor olmasa gerek.

İstiklal Mahkemelerine başkan atanan kişilerin hukukçu olmamasının Kemalistler açısından sakıncalı görülmemesi önemlidir. Üyeleri meclisten seçilir ve görevlendirilir. Sınırsız yetkilerle kontrolsüz bir güce dönüştürülür İstiklal Mahkemeleri. İlk İstiklal Mahkemeleri aynı zamanda doğrudan Başkomutan olduğu için M. Kemal'e bağlanır.

Meclis içindeki yoğun muhalefete rağmen mahkemeler çalışmalarını sürdürür. *"14 Ocak 1922 tarihli gizli oturumda Hüseyin Avni (Ulaş) Bey geniş yetkilerle donatılan bu mahkemelere karşı çıkarak, hukukun üstünlüğünü ön plana taşıyan bir konuşma yapar. Konuşmasında şunları söyler; 'olağanüstü önlem almak için İstiklal Mahkemeleri kuruldu. Fakat zaman oldu ki, hükümet bütün icraatı İstiklal Mahkemelerine verir bir şekilde, bize bir kanun kabul ettirdi. Artık İstiklal Mahkemelerinin el uzatmadığı, el koymadığı şey kalmadı ve bütün hükümetin icraatını eline aldı [olağanüstü yetkili savaş komisyonunun görevini Başkumandana bağlı İstiklal Mahkemeleri yürütür] ve meclis adına hükümler verdi."* (age, sy: 283)

İkinci dönem İstiklal Mahkemeleri, 1920-23 aralığının tecrübeleri ve Takrir-i Sükun Kanunu'nun sağladığı meşru zemin üzerinde, Şeyh Said İsyanı'ndan kısa bir süre sonra 4 Mart 1925'te kurulur. Mimarı ise hükümet kurucusu İsmet İnönü'dür. Sıkıyönetim ilan edilen bölge öncelikli alandır. İsyen Mıntıkası İstiklal Mahkemesi ile Ankara İstiklal Mahkemesi kurulur.

Bu mahkemeler, Kemalist diktatörlüğün yerleşmesinde dönemin en güçlü silahı olarak devreye sokulmuştur. Yasalarla kurulmuş olsalar da devlet zorbalığına meşruiyet kazandıran bir işlevselliğe sahiptiler. Hukuk ku-

ralları, normları ve hatta etik değerleri dahi bu seyyar infazcılar açısından dikkate alınmazdı. Sınırları, kendi sınırsızlıklarıydı. Öyle bir yetkilendirilmişlerdi ki, kararlarının geriye dönük sorgulaması dahi söz konusu değildi. Yargılama süreçlerine iktidar çevrelerince doğrudan müdahaleler yapılırdı. Mahkeme heyetinden Cumhurbaşkanına, Başbakanına, vekillere telgraflar çekilir ve dava seyri hakkında bilgiler alınır. Bunlar karşılıklı devam eder. Kararların, yönetenlerin istekleri doğrultusunda çıkması için el birliği içinde çalışılır. Her şey "Cumhuriyet", "vatan" ve "millet" içindir ne de olsa!

Sanıkların savunma hakkı, avukat isteme hakkı dahi yoktur. Duruşmalar hızla yapılır ve birkaç günde kararlar verilirdi. Zaten İstiklal Mahkemelerine düşenlerin büyük bir olasılıkla idama çarptırılması ise artık olağanlaşmıştı. Heyetin hukuki süreçlere, müeyyidelere bağlılıkları da söz konusu değildi.

"Vatana ihanet" suçunun kapsamı öylesine geniştir ki, İstiklal Mahkemelerinde hırsızlıktan, soygundan, çete üyesi olmaktan, cinayet işlemekten ve hatta kız kaçırmaktan dahi yargılananlar olur ve idama mahkûm edilirler. Toplumun üzerinde Kemalist rejimin karanlığı kol gezer artık. İstiklal Mahkemeleri ve Takrir-i Sükûn Kanunu, toplumu devlet karşısında yola getirmenin korku merkezi haline getirilir.

İstiklal Mahkemeleri karar verirken, yargılanan kişinin suçuna dönük delil ya da ispat gibi şeyleri gerekli görmez. Ne de olsa temyiz hakkı tanınmıyordu. Bugün bile "Devrim Mahkemeleri" olarak savunulan İstiklal Mahkemelerinin nitelikleri ve icraatları bunlarla sınırlı değildir.

"Şark İstiklal Mahkemesi, iki yıllık çalışması süresince 5.010 kişiyi yargılamış ve bunların 2.779'unu beraat ettirmiştir. Mahkûmiyet kararlarının 420'si idamdır (207 vicahi, 213 gıyabi). Ancak, asker kaçağı olmaları nedeniyle idama mahkûm edilenler bu sayının dışında ve katbekat üstündedir. (Yalnız son altı ayda 131 kişi -Aybars, Sf: 145) Ankara İstiklal Mahkemesi ise aynı sürede 2.436 kişiyi yargılamış ve bunların 1.343'ünü beraat ettirmiştir. Mahkûmiyet kararlarının 240'ı idamdır (Yaklaşık 150 vicahi, 90 gıyabi). Bu mahkemenin de asker kaçaklığı nedeniyle verdiği idam kararları yukarıdaki sayıların dışındadır."(Türkiye Cumhuriyeti'nde Tek-Parti Yönetimi'nin Kurulması 1923-1931, sy: 173, M. Tunçay)

Bu rakamlar bile sürecin ağırlığı hakkında ve Kemalist rejimin "Devrim Mahkemeleri"nin icraatlarına dair fikir edinmemiz için yeterlidir. M. Kemal'in 22 Ocak 1925'te Bursa'da yaptığı bir konuşmada, "Kan ile yapılan inkılâplar daha muhkem (sağlam) olur, kansız inkılâp ebedileştirilemez" sözü, Cumhuriyet rejimiyle, demokrasiyle, devrimcilikle, ilerlilikle, burjuva liberallerin deyimiyle modernleşmeyle neyin anlaşıldığını açıklamaktadır. Tak-

rir-i Sükûn Kanunu'na dayanılarak bir toplum, tepeden inme zorbalıklarla linç edilerek yola getiriliyordu. Kemalist rejim, kendince öngördüğü reformların birçoğunu Takrir-i Sükûn döneminde gerçekleştirmiştir. "Çağ-ışlaşma", "Batılılaşma", "Laikleşme" gibi söylemlerle toplumsal dönüşüm süreci zorun hükümü altında işletildi. Değişimler, dayatma şeklinde ele alınca toplum da tepkisiz kalmıyordu. Ama nafiyleydi, çünkü seyyar İstiklal Mahkemeleri devreye girerek oluşan tepkileri anında bastırıyordu. Takrir-i Sükûn ve İstiklal Mahkemeleri, M. Kemal'in Bursa'da dile getirdiği görüşleri için muazzam bir uygulama alanı açıyordu. Bunun en çarpıcı örneği "**Şapka Kanunu**"dur. Ya da Kemalist literatürde "şapka devrimi"!

Kasım 1925'te kanun çıkartılır. Şapka giymek zorunluluk haline getirilir. Muhalefet eden ise irticacılıkla suçlanarak İstiklal Mahkemelerine havale edilir. Fes ile şapka çatışması toplumda bir kırılma daha yaratır. Kemalist rejim, yine "gericilik" ve "cumhuriyete düşmanlık" argümanlarıyla toplumsal tepkileri anında damgalar. Aynı tarihlerde tekke ve zaviyeler kapatılır ve buralarda söz sahibi olan ve toplumca da benimsenen kişilerin unvanları yok sayılır. İstiklal Mahkemeleri bu kanunların uygulanmasında da dönemin caydırıcı unsurudur. Bütün tarikatların yasaklanması, fesin yasaklanarak şapkanın zorunlu hale getirilmesi toplumda ciddi tepkilere yol açar.

Erzurum'da daha ilk günlerde olaylar çıkar ve sıkıyönetim ilan edilir. Rize, Sivas, Giresun, Amasya, Tokat, Kırşehir, Samsun ve daha birçok yerde farklı düzeylerde tepkiler gelişir. İstiklal Mahkemeleri her duyum aldığı anda hızla o ile yönelir ve alelacele kararlarla işi bitirir.

"Erzurum'da dünden itibaren bir ay müddetle İdare-i Örfiye ilan edildi... Olayın üçüncü günü Erzurum Divan-ı Harb-ı Örfisinin 'ilk hükmünü verdiği'ni gazetelerden okuyoruz. 114 mevkufat [tutuklu] üç kişi idama, iki kişi onar seneye mahkûm edilmiştir... Mecliste tekke ve zaviyelerle ilgili kanununun kabul edildiği günün (30 Kasım) gazeteleri, bu mahkemenin Sivas'ta verdiği cezaları yazmaktadır: 'Sivas'taki Mürteci [İmamzade 'Çil' Mehmet Necati] idam edildi.' Ayrıca, Şakiroğlu İsmail, Gani, Evliya 15'er seneye mahkûm edilerek Edirne'ye... sürülmüşlerdir... Rize'de İstiklal Mahkemesi, hızlı yargılaması sonucunda 14 Aralık 1925 günü 143 sanıktan 8 kişiyi idama, 14 kişiyi 15'er, 22 kişiyi 10'ar, 19 kişiyi de 5'er sene hapse mahkum etmiştir... 16 Aralık'tan itibaren Giresun'da dört gün çalışan Ankara İstiklal Mahkemesi'nin Reisi Ali Bey... yargılama sonucu: Şeyh Muharrem ve Abdullah Hoca idam; Şeyh Hüseyin, Eşkiya Dadak Ali ve Tekir Ali 15'er... yıl ağır hapse mahkum edilmişlerdi...

Ankara İstiklal Mahkemesi, 1925 yılının son günü başkentte yeniden

çalışmalarını sürdürmeye koyulmuştur. Maraş olayı sanıkları 14-17 Ocak 1926'da Ankara'da yargılanmışlar, Molla İbrahim, Muhtar ve Bayraktar Hamdi gıyaben, Müezzin Hafız Mehmet, İnşallah-Maşallah lakaplı Ali, Pekmezci Hüseyin Vicahen idama... mahkûm olmuşlardır." (age, sf: 173) Daha onlarca insan şapkaya muhalefetten "irticacılıkla", "vatana ihanetle" suçlanarak İstiklal Mahkemelerince idam edilir. İşte Kemalist "devrim"lerin halkaları böyle şekilleniyordu.

Açlıktan, yoksulluktan kıvranan halka, ceberrut uygulamalarla şapka dayatılıyordu. M. Tunçay'ın *"Başlangıçta, bir ara şapkanın ekonomik yönü üstünde de durulmuş, fakat hükümet tarafından bunun önemli olmadığı, önlemler alındığı ileri sürülerek halk yatıştırılmıştır. Sonradan doğan tepkilerin şiddetle bastırılması üzerine ise, hiç kimsede şapka giymenin pahalı olabileceğini söyleyecek hal kalmamıştır; çünkü görülmüştür ki, artık sorun fes ya da şapka değil, onlardan birinin giyileceği kafayı yerinde tutabilmektir"* (age, sf: 158-159) değerlendirmesi her şeyi özetlemeye yeter herhalde.

Halk artık kelleyi koruma derdine düşmüştü. Çünkü seyyar infazcı taburları büyük bir hızla ve iştahla sürekli kırım yapıyorlardı. İstiklal Mahkemesi Başkanı Ali Çetinkaya kendi ifadesiyle 1 ayda 12 ilde mahkemelerin kurulduğunu ve gereğini yaptığını belirtir.

Şunu da eklemeyen geçmeyelim. İstiklal Mahkemelerine başkan ve üye olarak atananlara bakılırsa çoğu İttihat ve Terakki kökenli oldukları görülür. Teşkilat-ı Mahsusa üyesi oldukları, Ermeni soykırımında bizzat buldukları bilinmektedir.

Ankara İstiklal Mahkemesi Başkanı Ali Çetinkaya, Teşkilat-ı Mahsusa kadrosudur. Ermeni soykırımında önemli görevler üstlenmiştir. Ordu mensubu olarak tümen komutanlığı yapmıştır. Hatta kendisi gibi Teşkilat-ı Mahsusacı Deli Halit Paşa'yı meclis binasında öldürmüştür. Böylesine bir İttihatçı kimliğin "Devrim Mahkemeleri"nin gözdesi olması anlaşılırdır.

Benzer şekilde Dr. Reşit Galip, aynı mahkemenin üyesidir. İttihatçı örgütlenmelerden yetişmiş bir milletvekilidir. Türk Tarih Tetkik Cemiyetinin de kurucusudur. Bu dönem Milli Eğitim Bakanlığı da yapar.

Kılıç Ali de bir itttihatçıdır. M. Kemal'e sadıklığıyla bilinir. Koyu bir milliyetçidir. Bir dönem de İsmail Enver'in korumalığını yapmıştır. Ankara İstiklal Mahkemesinin üyesidir. Yine mahkeme üyesi olan İhsan Topçu da Ermeni Soykırımında önemli görevler icra etmiş ve milletvekilliği yapmıştır. Kısacası hepsinin kökleri hemen hemen aynıdır.

İşte 1927'ye gelinirken genel görünüm böyledir. **Kemalist rejim, İtti-**

hatçı kadrolarıyla ve İttihatçı geleneğin uygulamalarıyla kendine has “devrimler” yapıyordu. Kemalist iktidarlaşma süreci şiddetin, baskının, tasfiyelerin ve her türden kıyımların eşliğinde yol alıyordu. Bir ulus, bir devlet ve bir rejim inşa ediliyordu. Bu inşa sürecinde halk yoktu. İşçilere, köylülere, ezilen tüm kesimlere ve farklı etnik kimliğe sahip milliyetlere yer yoktu bu iktidarlaşma döneminde. “Halka rağmen halk için” birileri her türlü yola başvurarak kendi egemenliğini kuruyordu. Kurulan Cumhuriyet, yaratılan devlet ve pekiştirilen rejim halkları temsil etmiyordu. Onların iradesi yansımıyordu, yansıtılamazdı da.

Kemalist iktidarlaşma adeta bir “iç savaş” sürecinin üzerinde inşa edildi. Bu iktidar, tepeden inme dayatmalarla halka zorla benimsetildi. Hem de ağır bedeller ödetilerek. Bu iktidarlaşma süreci basit bir iktidar mücadelesi değildi. Aynı zamanda askeri faşist diktatörlüğün her yönüyle devletsel bir mekanizma yaratmak için kendini bir rejim olarak ideolojik-siyasi ve sosyal çerçevede kurumsallaştırdığı ciddi bir savaşım süreciydi. M. Kemal ve çevresindekiler sadece siyasi hasımlarını tasfiye etmediler, aynı zamanda, TC tarihinin siyasi atmosferinin hâkim renklerini, keskin çizgilerini ve iktidarın da muhalefetin de devlete, millete ve rejime tabiliğinin zorunlu sınırlarını belirlediler. Devlet, rejim, vatan, millet ve bütün bunların korunması, yaşatılması hatta bunlar uğruna yapılacakların genel çerçevesi herkese mutlak suretle gösterildi. Baskı, şiddet ve her türden zor bizzat devlet eliyle topluma dayatılarak rejim karşısında suskunluk, bir vatandaşlık erdemi olarak benimsetildi.

Kemalist iktidar ve rejim tüm unsurlarıyla şekillenirken, toplumu yabancılaştırdı, onu suskunluğa mahkûm etti ve kendi içinde parçaladı. Öyle bir atmosfer yarattı ki, bütün çirkeflğine rağmen toplumu kendine mecbur bıraktı. Toplum, zorun gölgesi altındayken yine zorun dallarına tutunmaya mahkûm edildi. TC tarihi boyunca toplum, devlet aygıtı tarafından resmî kabul gören bu mecburiyetle yüzleşmekten ve yine ona tabi olmanın kaçınılmaz gerçekliğinden kurtulamadı. **Faşist diktatörlük kurumsallaşırken keskin bir iç çatışma sürecinden geçmiştir. Bu sürecin tüm aşamalarında toplumla da çatışıldı.** Dolayısıyla bedeli topluma ödetilmişti. Bu bedelin tarihsel ölümcül yükü ise halen topluma taşınmaktadır.

Kemalist “devrimler”, üst yapı kurumlarının reformu konusunda da yol almıştı. Hukuk alanındaki yapısal değişimlerin tamamı batılı kapitalist devletlerin hukuk sistemlerinin doğrudan alınmasıyla oluşturulmuştur. Sadece basit çevirilerle yetinilerek uygulamaya konulmuştur. 1926 yılı buna benzer onlarca gelişmeyle doludur. Medeni Kanun ile Borçlar Kanunu İs-

viçre'den; Ceza Kanunu İtalya'dan ve Ticaret Kanunu ise Almanya'dan ithal edilir. Daha sonrasında ise İcra ve İflas, Deniz Ticaret, Hukuk ve Ceza Muhakemeleri Usulleri Kanunları benzer biçimde ithal edilir. Osmanlı'da 19. yy'ın başından itibaren başlayıp devam eden Batı'dan kanun sipariş etme geleneği Kemalilerin "Batılılaşma" arzusuyla ters düşmüyordu. İthal edilen ve çevrilmesi dışında herhangi bir düzenlemeye dahi ihtiyaç duyulmadan uygulamaya sokulan buna benzer birçok kanun hakkında belirleyici tek kişi M. Kemal'dir. Toplumsal dokunun tüm gözeneklerine köklü bir müdahaleyi esas almışlardı. Eskiye dair ne varsa yukarıdan müdahaleyle değiştirilecek, ortadan kaldıracak ve bir daha anılması dahi suç sayılarak, yok olması sağlanacak adımlar peş peşe atılıyordu. **Kemalist rejim, kurumsal yapılanmasını toplumsal iradeyi hiçe sayarak ve sadece egemen ideolojinin hakimiyetini pekiştirecek önceliklere dayanarak tamamladı. İdeoloji, tarih ve bunların bütünleştiği tek adamlılık yani diktatörlük bu yapılanmayla iç içe gelişti ve hâkim oldu.**

İşte bütün bu gelişmelerin resmîyet kazanarak, tarihsel bir gücün ve egemenliğin aracına dönüşmesi "Nutuk"la sağlandı. Toplumsal muhalefet susturulmuştu. Siyasi arenada hasım kalmamıştı. Kemalistlerin iktidarlaşma süreci tamamlanmıştı. Tek adam vardı. Tek parti yönetiyordu. Parti ile devlet, M. Kemal şahsında tekleşmiş ve otoriter bir güç olarak ortaya çıkmıştı. M. Kemal, o dönem hem Cumhurbaşkanı'ydı hem de CHF Genel Başkanı. 1927'de yapılması gereken milletvekili seçimlerinden önce CHF'nin ilgili yetkili kurulları ani bir tüzük değişikliği yaparak, "*Fırka namına mebus namzetlerinin tespiti ve ilanı Umumi Reis'e aittir*" şeklinde bir maddeyi uygulamaya sokar. Artık TBMM'ye seçilerek milletvekillerinin belirlenmesinde de tek söz sahibi M. Kemal'dir. Seçimler yapılır ve belirlenen adaylar vekil seçilir. M. Kemal, her açıdan belirleyen, karar veren bir konumdadır.

İşte bu süreçte toplanan CHF kongresinde M. Kemal, 15-20 Ekim 1927 tarihleri arasına yayılan Nutuk'u okur.

Nutuk, herhangi bir metin değildir. Resmî tarihin, Kemalist ideolojinin gereksinimlerine paralel dizildiği, yazıldığı ve resmîyet kazandırıldığı bir belge niteliğindedir. **Kemalizm'in tarihe hükmetmesinin adıdır.** Her ne kadar M. Kemal bu metni "bir hesap verme" olarak açıklasa da tam aksine, tarihi tekeline alarak, bütün muhalif kesimlerle daha doğrusu tasfiye ettikleriyle zafer kazanmış bir general edasıyla hesaplaşmadır. Onları bir kez de dizdiği tarihin sayfaları arasında linç ediyordu. Hem de en ağır ifadelerle.

Nutuk okuması bittikten sonra, CHF kongre bileşeni teklif edilen bir öneriyle Nutuk metnini olduğu gibi oybirliğiyle kabul eder. Nutuk artık

sadece M. Kemal'in sözleri, değerlendirmeleri ya da görüşleri olmaktan çıkar ve CHF'na da mal edilir. Bu şekilde resmi tarihin bir metni haline gelmesi de sağlanmış olur.

Nutuk, M. Kemal'in 19 Mayıs 1919-1927 aralığını kendini merkeze koyarak bütün olayların, gelişmelerin, koşulların ve süreçlerde yer alan ya da rol oynayan kişilerin etkilerini ters-yüz eden, çarpıtan bir metindir. M. Kemal, tarihi kendisiyle başlatır ve ilerletir. 19 Mayıs 1919'a kadar her şey ya durgundur ya da tarumar olmuş bir haldedir. Anadolu'da veya başka bölgelerde hiçbir şey yoktur. 19 Mayıs'la her şeyin seyri, akışı ve yönelimi bir anda değişmeye başlar. Oysa ki tarihi gerçekler başka şeyler anlatır. M. Kemal, arzuladığı gücü eline aldığı anda, o gücün sürekliliğine hizmet edecek tarihsel bir alt yapının varlığına olan ihtiyacı da fark etmişti. **Tarihsel temel egemen ideolojinin en güçlü ayağıdır.** Güç ve süreklilik, tarihe hükmeden egemen bir ideolojiyle ve ideolojinin akışına yataklık edecek bir tarihsel zeminle sağlanabilirdi. M. Kemal bu ideolojik bakış açısıyla Nutuk metnini yazdı ve TC'nin tarihsel temeliyle birlikte siyasal tarihinin de ruhunu şekillendirmiş oldu. Bir ideolojinin, bir tarihin ve bir rejimin anatomisi ancak bu kadar Kemalizm gerçekliğinde bütünleşebilirdi. **Kemalist rejim bütün kurumsal gerçekliğiyle artık dikta rejimiydi. Hem de askeri karakteri ağır basan bir diktatörlüktü.**

İbrahim Kaypakkaya, "Kemalist devrim"i değerlendirirken; *"politik alanda, hanedanlık çıkarları ile birleştirilmiş meşrutiyet yönetiminin yerini, yeni hâkim sınıfların çıkarlarına en iyi cevap veren yönetim burjuva cumhuriyeti almıştır. Bu idare sözde bağımsız, gerçekte siyasi bakımdan emperyalizme yarı-bağımlı bir idaredir. Kemalist diktatörlük, sözde demokratik, gerçekte askeri faşist bir diktatörlüktür"* (age, sy: 212) ifadeleriyle sadece görünene değil, görünenin tarihsel arka planına da vakıf olduğunu ortaya koyuyordu. O, Kemalist diktatörlüğü gerçek özülle açığa çıkararak doğru tespitler yapıyordu.

Daha somut olması açısından, Kemalist iktidarın kadroları arasında bazı isimlerin askeri-sivil konumlarını ortaya koyarak askeri faşist niteliğe açıklık getirmeye çalışalım. M. Tunçay'ın *"Cumhuriyetin İlk Yıllarında Siyasi Ve Mülki Görevli Askerler"* başlıklı yazısı bu meseleye yanıt olacak içeriktedir:

"... İkinci dönemde milletvekilliği yaptıkları, hatta daha sonraki tarihlere değil valilik veya sefirliklerde buldukları halde asker kalan belli başlı adları şöyle sıralayabiliriz...

Milletvekilleri

1) Mustafa Kemal Paşa. 30 Haziran 1927'de askerlikten emekliye ayrıl-

miştir. (Atatürk, 8 Temmuz 1919'a kadar Mirliva'ydı... 5 Ağustos 1921'e kadar askerlik dışında kaldı. Bu tarihten 1924 Anayasası'nın yürürlüğe girişine değin TBMM hükümeti ve TC Orduları Başkumandanlığını yaptı. Hiç feriklikte bulunmadan, 19 Eylül 1921 tarihinde bir yasayla müşirliğe yükseltildi.)

2) İsmet (İnönü) Paşa. Cumhuriyet Başkumandanıyken Korgeneraldi. Yine Başbakan 30 Ağustos 1926'da 1. Ferikliğe yükseltildi. O da Atatürk'le aynı tarihte askerlikten emekliye ayrıldı.

3) Kazım (Özalp) Paşa. 26 Ekim 1924'te TBMM Başkanlığına seçilmişken İsmet Paşa ile aynı tarihte 1. Ferikliğe yükseltildi. 6 Temmuz 1927'de askerlikten emekliye ayrıldı.

5) Mehmet Nuri (Conker). Eylül 1920-Mart 1921 arasında, albay rütbesiyle 41. Tümen komutanlığı ve aynı zamanda Adana Valiliği yaptı... İkinci dönemde Kütahya mebusu seçildi. (3. dönemde aynı ilden 4. ve 5. dönemlerde Gaziantep'ten milletvekili oldu) 1927'de askerlikten emekliye ayrıldı.

6) Fevzi (Çakmak) Paşa. Birinci dönemde Kozan milletvekili olarak TBMM'de yer alan Müşir [Mareşal], ikinci dönemde de İstanbul mebusu seçildi...

(Muhafifler)

7) Refet (Bele) Paşa. 9 Ekim 1922'den itibaren bir yıl Trakya Komutanlığı ve Ankara Hükümetinin İstanbul mümessilliği görevinde bulundu. 8 Aralık 1926'da askerlikten emekliye ayrıldı. (1. Dönemde İzmir, 2. dönemde İstanbul milletvekilliği yaptı.)

9) Ali Fuat (Cebesoy) Paşa. 1922'de Moskova Büyükelçiliğinden ayrılarak, TBMM ikinci reisi oldu. 21 Ekim 1923-31 Ekim 1924 tarihleri arasında 2. Ordu Müfettişliği yaptı. Sonra bu görevinden istifa edip mebusluğa devam etti. Bu sırada 1926'da 1. Ferikliğe yükseltildi. 1 Ekim 1927'de Ordu açığına alındı. 5 Aralık 1927'de askerlikten emekliye ayrıldı.

10) Cafer Tayyar (Eğilmez) Paşa. 2. dönemde Edirne mebusuyken 12 Ağustos 1923'te 7. Kolordu Komutanlığına getirildi. 24 Eylül'de Mirlivalığa yükseltildi... Ocak 1928'de askerlikten emekli edildi.

13) Rüştü Paşa. Erzurum mebusuyken İzmir Suikast Girişimi nedeniyle Ankara İstiklal Mahkemesi tarafından Temmuz 1926'da idama mahkum edildiği zaman askerlikle ilişkisi sürüyordu.

Sefirler

15) Kemalettin Sami (Gökçen) Paşa. 20 Ağustos 1924'te Berlin Büyükelçisi olunca mebusluktan istifa etti, ama askerlikle ilişkisi sürdü. Nitekim, Şeyh Said ayaklanmasını bastırma hareketini (gayri resmi olarak) yönet-

tiği söylendi. Yine elçiyken, 1926 yılının 30 Ağustos'unda Ferikliğe yükseltildi. 1928'de askerlikten emekliye ayrıldı.

16) Muhittin (Akyüz) Paşa. 7 Ekim 1922'ye değin Adana Havalisi Komutanıyken, bu tarihten sonra Tahran ve Kahire Sefirliklerinde bulundu, askerlikten 24 Eylül 1928'de emekliye ayrıldı.

Valiler

17) Naci (Tınaz) Paşa. Albay rütbesiyle 1 Aralık 1924'e 6. Kolordu Komutanlığı Vekilliğine atandı; aynı zamanda Sivas Valisiydi...

18) Kazım (Dirik) Paşa. Albay rütbesiyle 26 Eylül 1923'te 2. Tümen Komutanlığına atandı, ayrıca 2 Ağustos 1924'ten itibaren Bitlis Vali Vekili oldu... Aynı yılın 16 Ekim'inde asaleten Bitlis Valisi, 1926'da da İzmir Valisi oldu..."

M. Tunçay, bu bilgileri verirken sadece tümen komutanı düzeyinde olanların konumlarını aktardığını ve farklı düzeyde daha çok sayıda subayın mebus olduğuna ve çeşitli mülki görevlerde bulunduğuna da işaret eder.

Kemalist rejimin niteliği hakkında bir fikir edinmek için ortaya konulan bu tablonun bütünselliğini önemsemek gerekir. Kemalist rejimin oluşum süreci "devrimler" zinciriyle değil, **egemen sınıfların iktidarlaşma hırsının dizginsiz faşizmiyle** şekillendi ve tamamlandı. Başından beri İttihatçı ideolojinin, yapılanmanın izini süren ve aynı geleneğin kadrolarıyla kendine yol açarak ilerleyen çatışmalı bir süreç hâkimdi. Bu sürecin egemen güçleri arasında İttihat ve Terakki geleneğiyle şekillenmiş olan asker-sivil bürokrasinin payı büyüktür. Güçlü bir merkezi bürokrasiye sahip Osmanlı devletsel yapılanmasında askeri bürokrasi özellikle İttihat ve Terakki süreciyle daha fazla güç ve konum elde etmişti. İttihat ve Terakki iktidarı paşalar iktidarıydı. İTC ile ordunun bütünleşmesi iktidar gücünü oluşturmakla birlikte devletsel yapılanmanın da temeli haline gelmiştir.

İşte bu askeri-sivil bürokratik yönetim anlayışı tek parti yönetiminin hâkim olduğu bir dikta rejimini de oluşturmuştur. **Kemalist iktidarlaşma ve aynı zamanda devletsel oluşum da kendinden önceki deneyimine bağlı kalarak şekillendi. Askeri kadroların hâkimiyetinde kurulmuş, şekillenmiş, idari yapılanması düzenlenmiş ve yine aynı kadrolarca yönetilen bir rejim söz konusudur. Halk tabanı bulunmayan, halka dayanmayan ve üst tabakadan sınıfların çıkarlarını esas alarak yapılandırılan bir rejim yaratıldı.** Adının Cumhuriyet olması onun asıl niteliğini değiştirmez.

Cumhurbaşkanlığı konumunda bulunan M. Kemal, rejimin üzerindeki tek otoritedir. Cumhurbaşkanıdır. TBMM ve hükümet adına başkomutandır, milletvekilidir, CHF Genel Başkanındır, meclis üzerinde karar vericidir, milletvekil-

lerinin kimler olacağını belirlemede tek iradedir. Demokrasinin, özgürlüklerin, temel hakların bu tarz bir yönetim mekanizması içerisinde yeri olamazdı. Eğer bu kavramların sözü ediliyorsa bu demektir ki demokrasi, özgürlük, eşitlik gibi temel kavramlar zincire vurularak esaret altına alınmıştır.

Kemalist rejim bütün kurumlarıyla burjuva demokrasisinin genel normlarına dahi çok uzaktır. Öyle bir rejim yaratıldı ki devleti ve kurumları bütün toplumun üzerinde tanımlandı. **Devlet merkezli düşünen, davranan bir toplum projesi Kemalist ideolojinin esas amacıydı.** Diktatörlük rejimi de bu zeminde yaşam buldu. **Parlamento ya da parlamenter demokrasi ise bir aldatmacaydı.** Halkın temsiliyeti söz konusu değildi. Her şey tepeden tayin ediliyordu. Parti-devlet sistemi mevcut yapılanmanın en bariz göstergesi oldu. Kemalist iktidarlaşmayla oluşan yapısal görünüm genel hatlarıyla böyleydi.

Kemalist iktidarın yerleştiği tarihsel aralıkta farklı etnik kimliklere yönelik uygulamalar, oluşan rejimin bütün şiddet unsurlarından nasiplendi. Biraz da bu cephedeki gelişmelere bakarak, rejimin niteliğine değinmeye çalışalım.

b) Güçlenen Türk Şovenizmi ve Beslendiği Baskıcı Politikalar

İbrahim Kaypakkaya, *"Kemalist diktatörlük, azınlık milliyetleri ve özellikle Kürt milletini amansız baskı politikasıyla ezdi, kitle katliamlarına girişti, Türk şovenizmini bütün gücüyle körükledi... Kemalist diktatörlüğün milli meselede izlediği çizgi tam anlamıyla Türk şovenizmidir. Ve bilindiği gibi faşist diktatörlüklerin bir özelliği de, hâkim ulus şovenizmini körüklemek, milli düşmanlıklar yaratarak kışkırtarak, emekçi halk kitlelerini bölmek, birbirine düşürmektir"* (age, sy: 205-206) diyordu.

Bu tespit ve değerlendirmeler, Kemalistlerin ideolojik tutumlarını ve pratik uygulamalarını tartışmasız biçimde ve özlüce dile getirmektedir. Kaypakkaya'nın ilkesel ve taviz vermeyen duruşu, Kemalist hareketin ideolojik arka planını çok iyi biçimde deşifre etmektedir. Dönemin ayrıntılı bir analizi yapıldığı vakit bu tespitlerin ne kadar isabetli ve haklı olduğu görülecektir. Söylemlerle, gerçeğin ayırımına varabilmek açısından şüphesiz ki İ. Kaypakkaya güçlü bir referans noktasıdır. O, Milli Mesele konusundaki teorik, politik ve pratik tutumuyla Kemalist ideolojinin, resmi tarihin bütün söylemlerini boşa çıkartmıştır. Özellikle Kürt ulusal meselesi konusundaki düşünceleri, egemenlerin hiç de görmek ve duymak istemedikleri siyasal, sosyal ve tarihsel bir olguyu, sorunu gün yüzüne çıkarttı ve resmi tarihin kırılmaz denilen buzlarını parçalayarak önüne geçilemeyecek bir akışın yolunu açmıştır.

Kemalist diktatörlüğün asli unsurlarından bir tanesi hem de en önemlisi **milliyetçiliktir**. Milliyetçilik, devletleşme sürecinin motoru olmakla kalmadı aynı zamanda resmi bir karaktere büründürülerek devlet ideolojisine dönüştürüldü. Sistematik biçimde kendine alan açtı ve ırkçı, şovenist niteliğiyle farklı ulusal ve etnik kimliklerin düşmanı oldu. Kendini; diğerlerini yok ederek, yok edilenlerin bedenlerini çiğneyerek ve geride kalan bütün maddi varlıklarını yağma ve gasp yoluyla ele geçirerek var etti. Türk milliyetçiliği ırkçılığın, şovenizmin istisnai örneklerinden birini temsil eder.

Türk milliyetçiliği, İttihat ve Terakki'nin politikalarının bir parçası olarak 20. yüzyılın ilk ve en kanlı soykırımını gerçekleştirerek kendine alan açtı. Bu zemin tüyler ürperticidir. Bir etnik kimlik, kendini var etmek ve kendine alan açmak için ötekilerini yok etmeye koşullanarak hareket etti. İttihatçı ideolojinin Türkçülük söylemi doğrudan ırkçılık temelinde ortaya çıkmıştı. Bir ulus yaratma ve bu ulusa ait devlet yaratma düşüncesi henüz olgunlaşmamış olan milliyetçilik fikrinin bir anda ve şuursuzca bir ırkçılığa geçmesiyle bambaşka bir sürecin yaşanmasına sebep oldu. İttihat ve Terakki'nin ulus olma ve ulusal devlet yaratma düşüncesinin itici unsuru şüphesiz ki ekonomik olarak güçlü Türk-Müslüman burjuva sınıfların varlığıydı. Gayri-Müslimlerin tasfiye edilmesi ve ekonomik zenginliklerine el konulması olmadan bu amaca ulaşılması zordu. İşte Türk milliyetçiliği böylesine bir yağmanın, talanın, soygunun, katliamların gerekliliğine inanarak ve ona uygun davranarak kendine has kimikleşme sürecine girdi.

Türk milliyetçiliği, farklı kimlikleri dışalamayı merkezine koyarak kendi kimliğini yaratmaya çalıştı. Bu dışalama tutumu farklı yol ve yöntemleri denemekten çekinmedi; soykırım, tehcir, zorla göçertme, asimilasyon, tek tipleştirme, yok sayma gibi. Yani zincirlerinden boşalmışçasına kendinden olmayan bütün kimliklere yöneldi.

Türk etnik kimliğinin yaratılması için aynı şekilde Türk etnik temele dayalı bir sermaye sınıfı da yaratılmıyordu. Sermaye birikiminin nasıl olacağı ise İttihatçılar cephesinde netti. Gayri-Müslimler bu amacın hedefindeki topluluklardı. Bu politikaların İttihatçılar tarafından hayata geçirildiğini ve önemli oranda da başarı sağladıklarını biliyoruz. Ama henüz tamamlanamamıştı. Tamamlanmasının koşulları ise mevcuttu. Çünkü aynı kadrolar Kemalist hareketin ideolojik, politik ve pratik çizgisini ve yönelimini şekillenmişlerdi.

Kemalist kadrolar İttihatçı kökleri üzerinden politika geliştirdiler. Her ne kadar Sivas Kongresi'nde İttihatçılığını inkâr etmeye kalksa da, M. Kemal'in 22 Eylül 1909'da İTC'nin Selanik'te toplanan kongresine delege olarak katıldığı bilinmektedir. İnkâra rağmen İttihatçı geleneğin parçası olduğu aşikârdır.

Ayrıca İngiliz Muhipler Cemiyeti'nin önemli adamlarından Rahip Frew'e, M. Kemal'in şu yanıtı verdiğini Ayşe Hür aktarır: *"Ben İttihat ve Terakki'nin mümessili değilim!... Fakat müsaadenizle söyleyeyim ki İttihat ve Terakki Vatanperver bir cemiyet idi. Çok kusurlu olabilir. Ama, vatanperverliği münakaşaların üstündedir."* (Resmi Tarih Tartışmaları-3, sy: 246, Ayşe Hür) Bu düşünceler M. Kemal ve diğer İttihatçı kadroların "vatanperverlik"ten neyi anladıklarını göstermektedir.

M. Kemal, Anadolu'ya geldiğinde özellikle kongreler sürecinde Kürtlerin desteğini almak için uğraşır. Pragmatist ve içten hesaplı yaklaşımlarla Kürtleri "milli mücadele" saflarına çektiler. Bunu yaparken de İttihatçılığın hedef gösterdiği Ermeni ve Rum düşmanlığının benzer biçimde öne çıkarılmasını ihmal etmediler. Emperyalistlerin Ermeni ve Rum devleti kurducakları söylemine dayanarak, İttihatçılığın açmış olduğu düşmanlığı körüklediler. 1921 Anayasası ile Kürtlere sahte ümitler vererek bu zemini güçlendirdiler. Oysa aynı zaman dilimi içerisinde Koçgiri ayaklanmasını büyük bir vahşetle bastıran yine Kemalistlerdi. Öyle ki 1920'deki ilk meclis seçimlerine gayri-Müslimlerin aday olmamasını ve seçilmemesini bizzat M. Kemal kendisi dile getirir. Hatta bu çerçevede talimatlar verdiği bilinmektedir.

Bir mukayese yapılması ve 1908'den 1920'lere kadarki süreçte Türk milliyetçiliğinin hâkim hale gelerek egemenlik erki üzerinden diğer ulusal ve etnik kimlikleri ezmesinin hangi boyutlara vardığının görülmesi için şu veriye bakmak bile yeterlidir; 17 Aralık 1908'de açılan Meclis-i Mebusan binleşininin basit bir tablosu, *"Meclisteki 288 mebusun 147'si Türk, 60'ı Arap, 27'si Arnavut, 14'ü Ermeni, 10'u Slav, 5'i Museviydi."* (Bilim ve Gelecek Dergisi, Aralık 2008, sayı: 58, sy: 64)

Kemalist ideolojinin, İttihatçı iktidar dönemiyle ters-yüz edilen bu tabloyu Türk etnik kimliğinin mutlak egemenliğine göre yeniden şekillendirdiğini biliyoruz. Bu süreç, sadece Kürt ulusu açısından oldukça ağır bedellerin ödenmesiyle sonuçlanmadı. Diğer azınlık milliyetler de katliamlarla, zorunlu göçle, mübadele yoluyla, asimilasyon dayatmalarıyla paylarına düşenleri almak zorunda bırakıldılar. Ermeniler, Rumlar, Süryaniler, Keldaniler gibi gayri-Müslim topluluklar nüfus olarak eritildiler. Bu eritme süreci uzundu. Ama en acımasız uygulamalar, -tıpkı İttihat ve Terakki iktidarının 1. Emperyalist Paylaşım Savaşı yıllarını bir fırsat olarak kullanması gibi- Kemalistlerin de "Kurtuluş Savaşı" yıllarının ve öncesinin boşluk ortamını bir fırsat gibi kullanmasıyla hayata geçirildi.

"Cumhuriyet Devleti, arazi ve teşvikleri kendi güvendiği adamlarına da-

ğitan ve bu yolla kendini sorgulanamaz konumunu hukukun üstüne yerleştiren klasik patrimonyal Osmanlı devletinin adeta yeniden dirilen biçimiydi... Devletin, Cumhuriyetinden kurulmasından önceki savaşlar sırasında edindiği maddi kaynaklar daha sonra güçlenmesinde etkili oldu. Gayri-Müslim nüfus saf dışı bırakılınca, onlara ait mülkler ve konumlar, yeni devletin -artık halka dağıtılacak olan- kaynakları arasında yer aldı. Bu dağıtım, hem yerli bir burjuvazinin yaratılmasını hızlandırdı; hem de bu sınıfı devlete bağımlı kılmayı kolaylaştırdı... Dahası, ortaya çıkan iş fırsatlarını hızla kullanan Cumhuriyet iş adamları, devlete çok daha fazla bağımlıydı.” (Nüfus Mübadelesinin Türkiye Açısından Sonuçları/Egeyi Geçerken Dergisi, sy: 62-64, Çağlar Keyder)

Yukarıdaki aktarım, döneminin siyasal ve ideolojik zeminini yansıtmaktadır. Mevcut yönelimin hem düşünsel temelini sunmakta hem de amacı, dolaysız biçimde ortaya koymaktadır. Bu düşünceler, Kemalizm’in hiçbir zaman vazgeçmediği ve aksine her daim önemseydiği temel politik çerçeveyi tanımlamaktadır.

“Kurtuluş Savaşı”nın bitmesi ve Yunanlıların yenilmesi özellikle Ege’deki Rumlar açısından tam bir felaket oldu. Savaşın galipleri görülmedik bir yağma ve talan eşliğinde Rumlara yöneldiler. 1915’te Anadolu’da Ermenilere uygulananlar 1922-1923 yıllarında özellikle Ege ve Karadeniz’deki Rumlara yapıldı. 1,5 milyon Ermeni halkından sonra, 700 bin Rum’un ve 450 bin Asurî, Keldani, Nasturi ve Hıristiyan’ın katledilmesi Kemalist rejimin inşası sürecinde gerçekleştirildi. Nüfus arındırılıyordu. Homojen bir toplum yaratılıyordu. Ekonomik olarak güç ve konum sahibi Türk-Müslüman burjuvaziler çoğalıyordu. Gerisi mühim değildi.

Kemalistlerin azınlıklara yönelik politikası “Türkleştirme” amacına ulaşabilme çerçevesinde somutlandı. **“Türkleştirme” etnik bir kimliğin asimilasyonla yola getirilmesi şeklinde dar bir politika değildi. Birçok uygulamayı kapsıyordu. “Türkleştirme”; katliamları, zorla göç ettirmeyi, nüfus mübadelesini, nüfusu dağıtmayı, iskân düzenlemesini, asimilasyonu, yok saymayı, inkarı ve ezen ulus şovenizminin, ırkçılığın daha birçok baskıcı uygulamasını kapsamaktadır.** Şiddet, ana öğedir. Ancak o vakit homojen bir toplum amacının gerçeğe dönüşebileceğine inanılmaktaydı. Nitekim buna uygun davrandılar.

Baskıcı, otoriter ve militarist bir rejim olmadan da bu amacın gerçekleşmesi zordu. Kemalist iktidarlaşma süreci başından beri hem bu amacı hem de arzulanan rejimi iç içe ve bir arada ele alarak şekillendirdi. Gayri-Müslimlerin mülklerine, varlıklarına el konulması, el koyanları hem milliyetçi eği-

limlere yöneltti hem de bu milliyetçilikle diğer kesimlere karşı düşmanlığın körüklenmesinin itici öğeleri oluşturuldu. Egemen ezen ulus milliyetçiliği ve aşırılıkları, oluşan zenginliğini koruma güdüsüyle "vatan" ve "devlet" unsurlarına sığınarak geniş kesimleri de kendi çevresine toplamayı başardı. Milliyetçiliğin toplumsal tabanı ve dinamikleri bu şekilde belirginleştirildi.

Ayşe Günaysu'nun; *"Milli mücadele gerçekte ağırlıklı olarak Anadolu'nun gayri-Müslimlerine karşı verilmiş bir savaştır ve soykırımdan sağ kalanların öldürülerek ya da sürülerek, kaçırılarak yok edilmesi, servetlerinin Müslüman nüfusa devredilmesi sürecini tamamlamıştır"* (Resmi Tarih Tartışmaları-3, sy: 213, Ayşe Günaysu) tespiti, önemli bir tarihsel gerçeğin görülmesi açısından oldukça değerlidir.

Dönemin ruhunun anlaşılması için hem M. Kemal'den hem de kurucu kadrolardan bazılarının ifadelerini ardarda aktarmak olumlu olacaktır.

M. Kemal 1923 yılında Adana esnafına hitaben yaptığı konuşmada; *"Ermenilerin bu feyizli ülkede hiçbir hakkı yoktur. Memleketiniz sizindir, Türklerindir. Bu memleket tarihte Türktü, o halde Türktür ve ebediyen Türk olarak yaşayacaktır. Memleket en nihayet yine sahibi aslilerin eline teka-bül etti."* (Cumhuriyet Döneminde Türk Yahudileri/Bir Türkleştirme Serüveni, sy: 62, Rifat N. Baki)

İsmet İnönü 1924 yılında yaptığı bir konuşmada; *"Vazifemiz Türk vatani içinde bulunanları behemahal Türk yapmaktır. Türklere ve Türklüğe muhalefet edecek anasırı kesip atacağız."* (age, sy: 234)

Adalet Bakanı M. Esat Bozkurt ise *"Benim fikrim, kanaatim şudur ki, dost da düşman da dinlesin ki bu memleketin efendisi Türk'tür. Öz Türk olmayanların Türk vatanında bir hakkı vardır, o da hizmetçi olmaktır, köle olmaktır"* (age, sy: 238) demeyi olağan bir hak görür ve kaygısızca dillendirir.

Bu içerikte yığınlarca alıntı yapmak mümkündür. Genel eğilimin bilinmesi için birkaç örnek bile yeterlidir. Çünkü devasa boyutlarda acının, kanın ve yok edilmişin karanlığıyla yazılı inkar edilemeyecek ve üzeri örtülemeyecek bir tarih mevcuttur. Eğer sayfaları doğru biçimde incelenirse, başka bir söze lüzum olmayacaktır.

Yunanlıların İzmir'i işgali ile Rum düşmanlığı iyice körüklenmişti. Sadece Ege'de değil Trakya ve Karadeniz'de yaşayan Rumlara da yoğun baskılar yapıldı, katliamlar gerçekleştirildi, Rum yerleşim yerleri yakıldı, yıkıldı, mülklerine el konuldu, talan edildi ve zoraki göçle başka yerlere sürüldüler. Bunun bilançosu bile insanı dehşete düşürmeye yeterlidir.

"1914 yılında Anadolu'da 2 milyon Rum yaşamakta, 1922 yılında Yunanistan'a Anadolu'dan göç eden Rum sayısı 1 milyon kişi, 1914'ten 1922 yı-

İna dek Rum nüfusunda hiçbir artış olmadığını kabul edersek, 1922 yılında yaşanan göç olayından sonra geride 1 milyon kişilik bir nüfusun kaldığı anlaşılır. Bunların 192.356'sı mübadele antlaşmasıyla 1925 yılının sonuna dek Türkiye'yi terk etmişler; 120 bini ise, mübadele dışı tutulup İstanbul, İmroz ve Bozcaada'da kalmışlardır. Bu rakamlara göre, gidenler ve kalanların sayısı göz önünde bulundurulduğunda, 1914-1923 yılları arasındaki 9 yıllık zaman dilimi içerisinde 687.644 kişilik bir Rum nüfusun kayıp olduğu söylenebilir. Bu, İttihat ve Terakki Partisi'nin Cumhuriyet öncesi ve sonrasında hayata geçirilmiş Türkiyefikasyon politikalarının ve savaşın kurbanı olmuş bir kitledir.” (Anadolu'ya Ağlıyordu Niobe, sy: 49, Pervin Erbil)

Lozan görüşmelerine kadar elini çabuk tutan Kemalistler, 1 milyon Rum'un zorla göç etmesini sağlamışlardı. Görüşmeler sırasında mübadele konusu gündem olduğunda bile halen ısrarlı bir şekilde “zorunlu mübadele”yi dayatan ve Türkiye'deki Rumları da kapsamasını isteyen tutumun tek bir izahı vardır; homojen ulus yaratmak ve “diğerlerinden” arınmak. Yunanistan “gönüllü mübadele”den yanayken Türkler aksinden geri adım atmadılar.

Neticede Lozan antlaşmasıyla TC'nin o güne kadar yapmış olduklarının üzeri örtüldü, görmezden gelindi. Rumlara, Ermenilere, Nasturilere, Süryanilere ve Kürtlere yapılanlar yok sayıldı. Kemalistlerin ırkçı uygulamaları, Lozan'ın güvencesiyle içeride yeni manevralar eşliğinde acımasız biçimde devam edecekti. Yapılan anlaşmalar bunun önünü açmıştı.

Mustafa Kemal'in özellikle Karadeniz'deki Rumların icabına bakması için eli kanlı çeteci, Teşkilat-ı Mahsusa elemanı ve M. Kemal'in Muhafız Alay Komutanı Topal Osman'ı görevlendirdiği bilinmektedir. Aynı dönem Giresun Belediye Başkanı da olan Topal Osman, Karadeniz Rumlarının celdiydi. Samsun, Tokat, Amasya, Giresun, Trabzon, Sinop ve daha birçok il ve ilçede Rum katliamı gerçekleştirir.

“Topal Osman'a Mustafa Kemal tarafından imzalanan 10 Ocak 1922 tarihli kararname ile (no: 8612) çeteleriyle birlikte Trabzon'a doğru ilerlemesi emredilmiştir. Orada bulunan Rum köylerini yakma ve Rumların izlerinin silinmesi istenmiştir... 1919 Mayıs/Haziran aylarında Havza'da bulunan M. Kemal'in, Topal Osman'a sözleri şöyle aktarılmaktadır: 'Osman Ağa, demişti, Osmanlı hükümetinden aksine emir gelmiş olsa bile, sen gene Pontus'çularla sonuna kadar mücadeleye devam edecek ve bunların tenkilinde bulunacaksın, işine sakın nihayet verme, bilakis hız ver!’

Rıza Nur, Hatıratım'da, Topal Osman'la bir konuşmasını şöyle aktarır; 'Ağa, Pontus'u iyi temizle' dedim. 'Temizliyorum' dedi. 'Rum köylerinde taş

üstünde taş bırakma' dedim. 'Öyle yapıyorum ama, kiliseleri ve iyi binaları lazım olur diye saklıyorum' dedi. 'Onları da yık, hatta taşlarını uzaklara yolla, dağıt. Ne olur ne olmaz, bir daha burada kilise vardı diyemesinler' dedim." (Resmî Tarih Tartışmaları-8, sy: 271, Raco Donef)

Rıza Nur'un o dönem Kemalist hükümetin bir Bakanı olduğu da unutulmamalıdır. İşte bugünlerde bile Türk ırkçılığını, şovenizmini şirin göstermek adına tekrardan ısıtılan ve tüketime sunulan "Atatürk Milliyetçiliği"nin tarihsel arka planı böylesine kan ve acı yüklüdür. Oradan beslenmiş, büyümüş bir ırkçılıktır, şovenizmdir bahsedilen "Atatürk Milliyetçiliği". 1916-1923 yılları arasında Karadeniz'de yaşayan 700 bin Rum'dan 350 bininin katledilerek ortadan kaldırılmasını sağlayan da bu milliyetçiliktir.

Aynı tarihsel dönemde binlerce yıldır aynı topraklar üzerinde yaşamış olan ve tarihiyle, kültürüyle, inançlarıyla o topraklarda derin kökleri bulunan Asur halkı da benzer kaderi yaşamaya mecbur bırakılıyordu. Mezopotamya'da, Fırat ve Dicle nehirleri arasında yaşayan bu halklar öteden beri Hıristiyan inanca mensup farklı bir etnik kimliğe sahiplerdi. Asur halkına yönelik katliamlar Abdülhamid zamanında başlar. Hamidiye Alaylarının öncelikli hedefleri arasında bu Hıristiyan topluluklar da bulunuyordu. 1900'lere gelindiğinde 100 bin dolayında Asur'un öldürüldüğü söylenmektedir. Bu uygulamalar İttihatçılarla devam ettirilir. Katledilen Süryani sayısı bilinmez. Ermeni Soykırımı yapılırken on binlerce Süryani de aynı muameleye tabi tutulur.

Teşkilat-ı Mahsusa çeteleri zorla sürülenlerin boşalttıkları yerleri yakıp yiyor ve Süryanilerin mal ve mülklerine el koyuyorlardı. Kemalistler de süreci kesintiye uğratmayacak şekilde girişimlerini sürdürürler. Gayri-Müslimlerin yoğun olarak yaşadığı illere ve çeşitli idari birimlere valiler, kaymakamlar ve askeri yetkililer atanır. Bunların çevrelerinde ise Teşkilat-ı Mahsusa'nın çeteleri bulunurdu. Yola getirilecek bir topluluk vardı. Dolayısıyla zoru, zorbalığı yapabilecek çetelerin varlığı önemliydi. M. Kemal, Nasturilerin icabına bakması için Ermeni Soykırımında yer almış ve tecrübelerine güven duyduğu İttihatçı Cafer Tayyar Paşa'yı görevlendirir. Aynı dönemde Edirne Milletvekili olan Tayyar Paşa'ya gerekli talimatları vererek 7. Kolordu Komutanı olarak Diyarbakır'a atar. Emrine de yöredeki çetelerden, milislerden oluşan özel birimler verilir. Katliam ve yağma seri bir şekilde sürdürülür. Nasturiler karşı koyduklarında ise "Nasturiler isyan etti" diyerek askeri güçleriyle yüklenip en acımasız katliamları gerçekleştirirler.

Kemalistlerin sınır tanımayan zorbaca egemenlik arzuları azınlık milliyetlere karşı sonsuz bir düşmanlığı doğurmuştu. 1924'te İngilizlerin Musul

sorunu vesilesiyle "arka çıkarak" Nasturileri kışkırtması sonucu başlayan isyan Kemalistlere de fırsat sağlamıştı. Kapsamlı bir bastırma harekâtıyla binlerce Nasturi öldürülür ve nüfusun neredeyse tamamına yakını Irak ve Suriye'ye sürülür. Geride kalanlar ise artık kontrol edilebilir nüfus olarak görülür. Nasturilerin mal ve mülkleri de Ermeni ve Rum malları ve mülkleri gibi Türk-Kürt-Müslüman eşrafa, toprak ağalarına, İttihatçı çetelere dağıtılır.

Ülkenin dört bir yanında uygulanan bu talanın yarattığı ekonomik-sosyal alt-üst oluş aslında çok büyük bir olaydır. Türk şovenizminin, ırkçılığının böylesine bir yağmanın semeresini yiyerek güçlenmesiyle Türk milliyetçiliğinin devletçi, ulusalcı argümanları ve sembolleri de şekilleniyordu. Devlet eliyle yürütülen ve topyekün bir ele alışla tüm gayri-Müslimleri hedef alan bu uygulamalara rağmen, kalkıp bugün halen "ulusal kurtuluş mücadelesi"nden, "bağımsızlık savaşı"ndan ya da "devrimler"den söz ederek Kemalist iktidarlaşma sürecine yönelik olumlu değerlendirmelerde bulunmak en iyimser haliyle ideolojik-politik ve en nihayetinde tarihsel açıdan iflah olunmaz bir körlüktür.

Kemalist rejim Süryanilerin yaşadığı bölgelerde egemenliğini kurmuş olsa da baskılarını aralıksız sürdürür. İstiklal Mahkemelerince aslı-astarı olmayan yalandan iddialarla idam edilenlerin, Fransızlara destek verdikleri ileri sürülerek kurşuna dizilenlerin, casusluk suçlamasıyla sorgusuz-yargısız infaz edilenlerin, zorunlu göçe tabi tutulan ve çıkartılan bir yasayla mal ve mülklerinin satışı yasaklandığından perişan halde yollara sürülerek açlıktan ölenlerin sayısı bilinmez. Kemalistler, Nasturileri Irak'a sürdükten sonra da boş durmazlar. Irak topraklarına girerek Nasturilere yönelik zorbalıklarına devam ederler. Türklerden kaçan ve Irak'a sığınanlar bu kez de orada bir felakete maruz kalırlar.

İsveç Devlet Arşivleri'nden bir rapor çerçevesinde 26 Eylül 1925 tarihli bir mektuptan çıkarılanlar dönemi açıklamaktadır: "... Aradan birkaç gün geçti. Kemalist rejime bağlı askerler bölgede yeniden yayılmaya başladı. Hıristiyan köylerini çembere aldılar. İnsanlarını topladılar. Çok iğrenç olan bir velvele yaratıldı. Kadın ve çocukların çığlıkları göğe ulaşıyordu. Herkesin üzerinde uyku elbiseleri vardı. Yere atılan birçok çocuk, yerinde yaşamını yitirdi. Çoğunun kolu kanadı çığlıklardan bitmişti. İteklemeden, tekme yemekten diğer insanlar da güçsüz düşürülmüştü. Korku her yanımızı sarmıştı. Yürekerimizi en çok parçalayan, anne ve babalarını karanlıkta, çığlıklar atarak arayan küçük çocukların durumuydu. Asker, köyleri yeniden arama ve taramaya koyuldu. İnsanlarından tamamen arındırılmıştı.

İnsanlarımızın anlattığına göre, Türkler birlikte, talan ettikleri eşya, gıda

ve büyükbaş hayvanları da götürmüşler. Yerleşim birimleri son eşyasına kadar yağmalanıp böyle terk edilmişler. 8 bin Hıristiyanı da birlikte götürmüşler.”(Resmi Tarih Tartışmaları-8, sy: 207 Jan Beth Şawoço, Abdulme-sih Bar Abraham)

Kemalistler, Irak'ın 1932'de İngiliz mandasından çıkması üzerine, Kral Faysal'ın etnik temizliğe girişmesine destek vermekten de geri durmazlar. İngiliz savaş uçaklarının da katılımıyla Asurilere yönelik Duhok'ta Simili Soy-kırımı sırasında Kemalistler de içerideki Süryanilere ve Nasturilere yönelirler. İngiliz emperyalizminin çıkarları ve yeni kurulan TC, Irak gibi devletlerin etnik temizlik arzuları eşliğinde, tarihin en eski halklarından Asuriler elbirliğiyle yok edildiler. Simili Soykırımı yapılmadan önce Kral Faysal Türkiye'yi ziya-ret eder ve planlaması gizlice bu görüşmelerde hazırlanır. Kemalistler sınıra büyük bir yığınak yaparak kıyım esnasında kaçışlara karşı bir ölüm duvarı oluştururlar. On binlerce Asuri'nin katledilişine ortaklık ederler.

Geride kalan az sayıda Süryani üzerinde de amansız bir asimilasyona başvurulur. Manastırlar, eğitim kurumları kapatılır. Süryanice kitap, yayın, gazete çıkartılması yasaklanır, yerleşim yerlerinin isimleri değiştirilir, Sür-yanice öğretilmesi yasaklanır, hatta Süryani kelimesinin kullanımı bile ya-saklar arasına alınır, 1934 Soyadı Kanunu ile Türkçe soyadı dayatılır.

Nasturiler, Süryaniler ve Keldaniler de Ermeni ve Rumlar gibi Kemalist rejimin zorbalıklarından yakasını kurtaramadı ve ağır bir bedel ödemeye mecbur bırakıldılar.

İşte böyle kuruldu bir devlet, cumhuriyet ve rejim. Böyle yazıldı resmi tarih ve böyle egemen kılındı resmi ideoloji. Kemalizm'in dünyasında ne ezilen halkların özgürlük, eşitlik ve insanca yaşama taleplerine ne de ezilen ulusların ve azınlık milliyetlerin kendi kaderlerine dair en ufak bir hak tale-bine yer vardır. Ezme, sindirme, asimilasyon gibi ırkçı politikaların eşsiz versiyonları vardır. Nitekim, TC sınırları içerisinde tarihsel kökleri bulunan her halk, bunlardan yoksun bırakılmamıştır. **Kemalizm'in tartışmasız de-nilebilecek önemli yanlarından bir tanesi, ırkçılığıdır.**

Kemalist diktatörlük, fiziki uygulamaların yanı sıra iktisadi yaşamda gayri-Müslimleri tasfiyede geri durmamıştı. Her yerin, her şeyin Türk-leştirildiği bir çılgınlık dönemi yaşatılır. 1923 yılında gerçekleştirilen İzmir İktisat Kongresine gayri-Müslim çevrelerden kimse çağrılmaz. O dönem halen önemli sayılabilecek bir ekonomik güce sahip olan gayri-Müslim tüccar, işadamı, işletmeci vs. bulunmaktaydı. Bu tutum sonraki adımla-rın da işaretiydi. Nasıl ki İttihat ve Terakki, kendi iktidarı döneminde "Milli İktisat" adı altında gayri-Müslimlerin ekonomik damarlarını kestiyse, Ke-

malistler de aynı yolu hem de çok daha sistematik biçimde izleyerek geride kalan kökleri hepten sildiler.

Baskın Oran, süreci şöyle özetlemektedir; *"Bu sırada ekonomide ulusal burjuvazi yaratma çabası, İstanbul'da ticareti elinde tutan gayri-Müslimler, özellikle de Rumlar üzerindeki baskıyı artırdı. 18 Mart 1926 tarihli ve 788 sayılı Memurin Kanununda, memuriyete giriş koşulları arasında vatandaşlıktan bahsedilmeksizin 'Türk olmak' koşulu getirilerek (bu koşul ancak 14 Temmuz 1965 tarihinde kabul edilen ve günümüzde de geçerli olan 657 sayılı Memurin Kanununun 48. maddesiyle 'Türk vatandaşı olmak' biçiminde değiştirildi) gayri-Müslimlere devlet görevliliği kapısı kapatılırken bu kanuna paralel biçimde avukatlık, doktorluk vs. mesleklere sahip olan Rumların çalışma koşulları [bütün gayri-Müslimlerin] ağırlaştırıldı, meslek odalarında yer almaları zorlaştırıldı. Ayrıca, ticaret hayatında da verilen kredilerle Türk şirketleri ayrıcalıklı olarak teşvik edilirken, Rumlara ait şirketler bürokratik engellerle ticaretten uzaklaştırılmaya çalışıldı. Ortaklarının çoğu Rum olan yabancı şirketlere Müslüman eleman çalıştırma zorunluluğu getirildiği gibi, 22 Nisan 1926 tarihli ve 805 sayılı iktisadi müesseselerde mecburi Türkçe kullanılması hakkındaki kanunla, bütün şirketler, 'Türkiye dahilindeki her nevi muamele, mukavele, muharebe, hesap ve defterlerini Türkçe tutmağa' mecbur edildiler. Türkleştirme süreci 11 Haziran 1932 tarihli ve 2007 sayılı 'Türkiye'de Türk vatandaşlarına tahsis edilen sanat ve hizmetler hakkında Kanun'un çıkarılmasıyla doruğa ulaştı. Söz konusu kanun ayakkabı satıcılığından, baytarlık ve veterinerliğe kadar birçok mesleğin yabancılar tarafından yapılmasını yasaklıyordu."* (Türk Dış Politikası, Cilt-1, sy: 336-337, B. Oran) Irkçılığın, şovenizmin şuursuzluğu bunlarla sınırlı değildi. Daha sonraki yıllarda da ırkçılık, Kemalist diktatörlüğün kurumsal alt yapısının vazgeçilmezi olmaya devam ederek siyasal, sosyal, ekonomik, kültürel, psikolojik bütün öğelerin belirleyeni oldu. Sadece gayri-Müslimler değil Müslüman olan diğer etnik kimlikler de ırkçılığın kurbanları arasındaydı.

Mesela Nusayriler (Arap Aleviler), yüzlerce yıldır Osmanlı'nın egemenliği altında dinsel baskıya maruz kalmışlardı. Cumhuriyet'in ilan edilmesiyle Kemalist dikta rejiminin "laiklik" söylemlerine inanarak sempati duyar ve desteklerler. Kemalistler ise Nusayrileri, ırkçı tarih yalanlarıyla "Türk soyu"ndan olduklarını, aslında Alevi değil Müslüman olduklarını, köken olarak "Eti Türkleri"nden geldiklerini söyleyerek "ödü"lendirmeye girişirler. Nusayrileri de Türkleştirmek için ellerinden geleni yapmaktan geri durmazlar.

Kemalistler, 1930'lara gelindiğinde artık daha homojen bir nüfus yarat-

mışlardı. Her şeyden önce gayri-Müslim nüfus eritilmişti. Bir zamanlar nüfus içinde %20 gibi önemli bir paya sahip gayri-Müslimler % 2'lere çekilmişti. Sonraki yıllarda bu oran %1'lerin altına düşecekti. İttihatçıların amaçladıkları birçok şey Kemalistlerce ete-kemiğe büründürülmüştü. Toprakların, gayri-Müslim nüfustan arındırılması gerçekleştirilmiş, ekonomi "millileştirilmiş", Türklüğe dayalı bir millet ve yeni bir devlet kurulmuş, Türk dili egemen kılınmış ve Türklüğe dayalı bir toplum modeli inşa edilmişti, devamı da getiriliyordu. Kürtler ise hedefteki önemli bir potansiyeldi. Ezilen ulus olarak onların da bir şekilde Türklüğe asimilasyonu sağlanmalıydı. Nüfus yoğunlukları önemli bir sorundu. Ama problem değildi, çünkü kurulan rejimin cephaneliği büyüktü ve donanımlıydı. Önleri ise alabildiğine "açık"tı.

Kemalistlerin, Kürtlere ilişkin yaklaşımları Cumhuriyet'in ilanı sonrasında gerçek özüne uygun biçimde tüm yönleriyle belirginleşme sürecine girdi. "Kutsal İttifak"a ihtiyaç kalmamıştı. Artık egemen bir ulus, bu ulusun devletsel varlığının sahibi ve egemeni konumunda olan burjuva-feodal sınıflar ve ideolojisiyle, kurumsal yapılanmasıyla farklılıkları yok etmeye odaklanmış faşist bir rejim vardı. İlan edilen Cumhuriyet rejiminde geniş yığınların demokratik çerçevede katılımcılığına, temsiliyetine yer yoktu. Kemalist hareketin sınıfsal dayanağı pozisyonundaki kesimlerin iradesinin ve egemenliğinin hüküm sürdüğü bir oluşumdur. Bu sınıfların etnik ve dini kimlikleri ise belliydi. Hem sınıfsal dayanaklarıyla hem de kadrosal nitelikleriyle Kemalist hareket, İttihatçı geleneğin mevcut koşullara göre şekillenmiş yeni bir versiyonuydu. Bu geleneğin bırakalım devrimci dinamiklerini, demokratik muhtevası bile problemliydi. Dolayısıyla, ilan edilen Cumhuriyet'in niteliği konusunda farklı bir beklenti içerisinde olmak pek de uygun olmasa gerek.

Cumhuriyet, bilinen anlamıyla burjuva demokratik özellikleri de içerisinde barındıran ve bütün toplumu kucaklayabilen bir rejim olarak öngörülmedi. En azından oluşum sürecinin böyle olmadığını biliyoruz. Daha çok, etnik kimliğe dayalı bir devletsel oluşum Kemalistlerin öncelikli hedefiydi. Bu hedefin sürecine dair uygulamaları yukarıda anlatmaya çalışmıştık. TC'nin kuruluş ideolojisinin mayası Türk ırkçılığına dayanıyordu. Her şey de buna göre şekillenecekti.

Cumhuriyet'le birlikte, Kemalistlerin ve bir bütün Cumhuriyet tarihinin, Kürt ulusuna ilişkin devletin, resmîyet kazanacak politikalarının da temel atılmış oldu. Türk ulusal kimliğinin mutlak egemenliği Kemalistlerin vazgeçilmeziydi. Bunun için Türk olmayanların Türkleştirilmesi gerekiyordu. Nitekim 1924 Anayasası ile Türklük dışındaki diğer etnik kimliklerin başına

nelerin geleceği tescil edilmişti. Türkler dışında her kimlik resmi olarak yok sayıldı. Hepsinin "Türklüğü" ilan edildi. Artık karar verilmişti, kararın tanımladığı şekilde gerekli dönüşümler sağlanmalıydı. Yani pürüzler ortadan kaldırılmıyordu. Türkleştirmek için ne gerekiyorsa yapılmalıydı. Asimilasyon, kimliksizleştirme, sindirme, tedip (yola getirme, uslandırma), tenkil (uzaklaştırma, ibret olsun diye cezalandırma; öldürme, ortadan kaldırma) gibi politikalar, Kürtlerin sık sık karşılaşacakları uygulamaların adı olacaktı. Ne de olsa 1924 Anayasası başta Kürtler olmak üzere bütün farklı etnik kimliklerin siyasi, hukuki haklarını açıktan yok saymıştı. Kürtlerin kendi kaderlerini tayin hakkı hepten ellerinden alınmıştı. Emperyalistlerle elbirliği içinde ilhak gerçekleştirilmişti. Kemalist rejimle de ilhak durumu iyice derinleştirilecekti.

TC'nin kuruluş ideolojisini göz ardı ederek dönemi tahlil etmeye kalkmak yanlış olur. Resmi ideolojinin inşasında ve toplumun tek bir etnik kimlik etrafında homojenleştirilmesinde milliyetçilik esas rolü oynadı. Devletin bütün kurumlarıyla biçimlendirilmesinde ve toplum yaşamının devletleştirilmesinde yani toplumun devlete tabiliğiyle varlığının garanti altına alınmasında Türk etnik kimliği esas alındı. Devlet-ordu ve millet bütünselliği de bu temelde kurgulandı. Milliyetçilik, devletsel var oluşun ve cumhuriyet rejiminin sürekliliğinin kutsalı olarak zihinlere işlendi. Yaşamın bütün unsurları milliyetçilikle beslendi, büyütüldü. Vatanın, devletin bekası, milliyetçi hassasiyetlerin dinamikleriyle özdeşleştirilerek hem çok kırılğan hem de tersi noktada aşırı uçlarıyla saldırganlığı güçlü bir karaktere büründürüldü. Sürekli olarak içeriden ve dışarıdan bir tehdit algısıyla kuşatılmışlığın ruh hali içinde ve düşman algısıyla daima diri tutulan bir Türk milliyetçiliği mayalanmıştır. Bu maya tutmuştu. Artık kendini kurucu bir kimlik olarak görüyordu. Buna uygun olarak da siyasal-ideolojik argümanların yaratılması ve pratikte de gereklerinin yapılması icap ediyordu. Şeyh Said İsyanı tam da böylesine bir anda patlak vermişti.

13 Şubat 1925'te Genç ilinin, Ergani ilçesinin, Eğil bucağına bağlı Piran köyünde yaşananlar neticesinde isyanın fitili ateşlenir. Bu, planlı ve genel bir hazırlığı olan isyan değildir. Ama "Azadi" diye bilinen "Civata Azadiye Kurd" (Kürt Özgürlük Cemiyeti) adlı örgütün önemli düzeyde çalışmaları da vardır. Kurucuları arasında önemli sayıda Kürt aydını yer alır. Bağımsız bir Kürdistan devletinin kurulmasını esas alırlar. Bölgede bu temelde çalışmalar yaparlar. "Azadi", ağırlıklı olarak Kürt aşiret liderleriyle, ileri gelen ve kitleler nezdinde otorite sahibi olan şahsiyetlerle, şeyhlerle, pirlere ilişki kurar. Şeyh Said de bunlardan birisidir. Doğrudan Azadi'nin üyesi olmasa da düşünceleriyle, pratik tutumlarıyla Azadi'nin içindeydi denilebilir.

İsyan sürecinin önderliğini esasta Azadi yapmaz. Bunun koşulları oluşmadan, süreç çok hızlı gelişir. Pratik inisiyatif, isyan ateşinin değıdiği her yerde kendiliğinden gelişerek süreci şekillendirir. İsyan çok hızlı yayılmasına rağmen bünyesindeki zafiyetlerini de beraberinde taşır. Birkaç ay sonunda TC'nin vargücuyle yüklenmesi sonucu isyan, askeri olarak bastırılır. Şeyh Said'in aralarında bulunduğu onlarca kişi İstiklal Mahkemelerinin idam kararıyla ölüme mahkûm edilir. 15-20 bin arasında Kürt öldürölür, 206 köy, 8758 ev yakılır, yıkılır. Burada öldürölünen Kürtlerin sayısı, "Kurtuluş Savaşı"nda ölen askerlerin toplam sayısından daha fazladır. Sonraki yıllarda devam edecek Kürt isyanlarıyla bilançonun boyutu çok daha büyük bir rakama ulaşacaktı.

Öncelikle şunu belirtmek gerekir ki, Şeyh Said İsyanı Kürt ulusal hareketinin bir parçasıdır. Resmi tarihin ve ideolojinin bütün çarpıtmalarına, manipölasyonlarına rağmen Şeyh Said İsyanının ulusal karakterli bir isyan olduğu gerçeğı asla göz ardı edilemez. Kemalist diktatörlüğün, "gericilik", "Hilafet-Saltanat yanlısı", "Cumhuriyet düşmanı", "karşı-devrim" gibi etiketler vurarak iç ve dış kamuoyuna yansıtma çabası tamamen bilinçli, sistemli biri kara propagandadır. Yine "İngiliz kışkırtması" gibi İngiliz düşmanlığı üzerinden Kürtlere karşı Türk ırkçılığını körükleme manevraları da benzer şekilde bir çarpıtmadır.

Kemalistler, Şeyh Said İsyanını adeta bir kaldıraç gibi kullanma hesabı yaptılar. İç ve dış koşulları dikkate alarak ulusal haklar temelinde bir isyan algısından çok, rejim düşmanı, gerici bir kalkışma olarak görülmesine odaklandılar. Bu algının oluşması durumunda uluslararası kamuoyu da bunun bir iç mesele olduğuna kanaat getirecekti. Böylece Kemalist diktatörlük de içeride istediğı gibi müdahale imkânı elde ederek, Kürtleri ezmenin fırsatından üst düzeyde yararlanacaktı. Bu konuda, başarılı oldukları söylenebilir. Çünkü uluslararası kamuoyu Kemalist kara propaganda çerçevesinde yansıtılan yanlış bilgilere göre tutum belirlledi. İçerideki faşizan uygulamalar ve gerçeklerin dışarı yansıma olanağı da zayıftı. İlan edilen Takrir-i Sükun Kanunu, sıkıyönetim durumu, kurulan İstiklal Mahkemeleriyle inisiyatif Kemalistlerin elindeydi. Neticede birkaç ay içerisinde isyan bastırıldı. Kürtlere ağır bir bedel ödetildi. Kemalist rejim, bu kez de pratik olarak Kürtlere neler yapabileceğini göstermişti. Bir yandan da rejim olarak, ezilen bir ulusun bağrında için için kaynayan en temel hakların ve bu haklar için yeri geldiğinde neler yapabileceklerini gördüler. Bir sonraki baskıcı uygulamalar için deneyim edindiler.

Bu noktada bir iki detaya değinmekte yarar var. Resmi tarihin Şeyh Said

İsyanı ile ilgili söylemlerinin tamamı temelsizdir. Şeyh Said İsyanı, Kürtlerin o günkü koşullarda sahip oldukları ulusal dinamiklerin bir göstergesidir. Kürt ulusal bilinci henüz olgunlaşmamıştı, modern milliyetçi fikirlerin rüzgârına kendi olağan dinamikleriyle henüz yeni yeni kapılıyorlardı, feodal niteliklerin ağır bastığı bir toplumsal doku söz konusuydu ve dini unsurların Kürt toplumsal yaşamı içerisinde güçlü olduğu bir atmosfer bulunuyordu. Şeyhlerin, pirlerin, dini otoritelerin isyan sürecinde yer alması ya da isyana önderlik etmeleri o isyanın ulusal özünü ortadan kaldırmaz. Böylesi bir durumda, isyanın karakterine yön veren o özelliklerin ya da niteliğe rengini veren yönleri de içeren değerlendirmelerin önemi artmış olur. Kürt ulusunun içinde bulunduğu ekonomik, sosyal, siyasal, kültürel ve sosyolojik duruma paralel kendine has ulusal bir bilinç oluşturması, bu bilince göre hareket etmesi ve haklı talepleri için mücadele etmesi kadar meşru ne olabilir ki. **Her ulusal hareket kendi dinamiklerinin ürünü olarak ortaya çıkar ve özel, özgün tüm yönleriyle varlığını sürdürmeye çalışır.** Varsayalım ki Şeyh Said İsyanı ulusal talepleri dile getirirken dini karakteri ağır bassın. Zaten bir ulusal hareketten söz ediyoruz. Harekete önderlik eden ulusal katmanların burjuva-feodal talepleri olabilir. Ezilen ulus böylesine taleplerle mücadele ettiğinde onun ulusal niteliği gereği ilerici, devrimci yanı göz ardı edilemez. Lenin'in, Afganistan Emirine yolladığı destek mesajı bu yüzden çok değerlidir. Afganistan Emiri'nin monarşist özelliğine değil İngiliz emperyalizmine yönelerek zafer elde eden ulusal devrimci özelliğine destek veriyordu.

Kemalistlerin, Şeyh Said İsyanı için "gerici"lik demeleri gerçeği yansıtmıyordu. Eğer öyle olsaydı, Hilafetin yeni kaldırıldığı ve tepkilerin ise halen sıcak olduğu o günkü ortamda çok daha geniş bir kitle desteğine sahip bir isyana dönüşebilirdi. Hilafetin kaldırılmasına tepki gösteren ve huzursuzluk yaşayan Türklerin sayısı da çoktu. Bölgedeki Türkler de dahil olabilirdi. Oysa kimse katılmaz. Çünkü isyan eden Kürtlerdir ve ulusal baskıya karşı isyan ediyorlardı, haklı talepleri için mücadele ediyorlardı.

Kemalistler, dışarıya yönelik genel propagandada "gericilik" ve "karşı devrimcilik" söylemlerini ısrarla işlerken, isyancıları yargılayan İstiklal Mahkemesinin başkanı ise idam kararını verirken isyancıların emellerinin "Bağımsız Kürdistan devletini kurmak" olduğunu basa basa vurguluyordu. Bu konuda dönemin İstiklal Mahkemesi Başkanı Mazhar Müfit Kansu'nun biz-zat kendi ifadeleri bulunmaktadır.

Şeyh Said İsyanı'nı "irticai" bir kalkışma olarak görenlerin başında, dönemin revizyonist TKP'si gelmektedir. M. Tunçay, TKP yayını Orak-Çekiç'ten şunları aktarır: "*İngilizlerin oynattığı irtica kuklası*", "*Kahrolsun irtica... An-*

kara Büyük Meclisi'nde müfrit sol burjuvazinin tırnakları, kafasına kurun-ı vustayı [ortaçağı] dolamış yobazların gırtlığına yapıştı." (Türkiye Cumhuriyeti'nde Tek-Parti Yönetimi'nin Kurulması, sf: 139, M. Tunçay)

M. Tunçay, Şeyh Said İsyanına ilişkin Sovyetlerin ve Komintern'in tutumunu ise *"Komünist Enternasyonal Belgelerinde Türkiye Dizisi"* nin kitaplarından *"Kürt Milli Meselesi"* adlı derlemeye dayanarak şu aktarımı yapar: *"Mustafa Kemal'e ve Ankara hükümetine karşı Kürdistan'daki Şeyh Said Ayaklanması, Moskova tarafından, Türk gericiliğinin İngiliz emperyalizmi ile ittifak halinde bir geri dönüş girişimi olarak değerlendirmektedir. Kemal, genel olarak milli kurtuluş hareketini temsil etmekte ve Türkiye'nin demokratlaştırılması ve feodal kalıntılar ile Müslüman din adamlarının etkisinden kurtarılması için çalışmaktadır. Kemal'e karşı ilk olarak emperyalizm, ikinci olarak feodal ağalar, üçüncü olarak din adamları ve dördüncü olarak liman şehirlerinin yabancı sermayeye bağlı ticaret burjuvazisi mücadele etmektedir..."* (age, sf: 140)

Sovyetler'in ve Komintern'in Kemalist hareketle ilişkileri ve harekete verdikleri desteği biliyoruz. Şeyh Said İsyanı konusunda bu minvalde bir değerlendirme yapmalarının zemini mevcuttur.

Böylesine değerlendirmeler, yeni kurulan Türk devletinin niteliğine dair subjektif düşünceleri yansıtmaktadır. Türk egemen sınıfları yani komprador burjuvalar, toprak ağaları ve askeri-sivil bürokratik kesimler hakimiyetlerini devletsel mekanizma üzerinde oluşturduktan sonra, rejimi tehdit edebilecek her türden sınıfsal, sosyal, ulusal, etnik, dini potansiyeli eritmeye giriştiler. Milli zulme uğrayan Kürtler ise bu eritme politikasına karşı harekete geçtiler. Bunun en somut örneği Şeyh Said İsyanıdır.

Bu konu üzerine İbrahim Kaypakkaya'nın tartışmaya mahal vermeyen ve oldukça açık ve net olan değerlendirmesini, uzun da olsa aktarmak önemlidir. Şunu da belirtelim, Kaypakkaya Kürt İsyanlarının nitel olarak hem "milli" bir karaktere sahip olduklarını hem de feodal karakterleri bulunduğunu belirtir. Değerlendirmelerini yaparken bu olguları göz ardı etmez.

"Kürt isyanlarının yeni Türk devleti tarafından vahşice bastırılmasını ve peşinden yapılan kitle katliamlarını feodalizme karşı yönelmiş 'ilerici', 'devrimci' bir hareket diye alkışlayanlar, sadece ve sadece iflah olmaz hâkim ulus milliyetçileridir. Böyleleri, yeni Türk devletinin sadece feodal Kürt beylerine saldırmadığını, çoluk-çocuk, kadın-erkek bütün Kürt halkına da vahşice saldırdığını, on binlerce köylüyü katlettiğini görmezlikten geliyorlar. Böyleleri, yeni Türk devletinin bu katliamları yaparken, kendisine karşı çıkmayan feodal beylere candan dostluk gösterdiğini, bunlara destek oldu-

ğunu ve bunları güçlendirdiğini unutuyorlar. Böyleleri, Kürt köylülerini ayaklanmaya iten sebeplerle Kürt feodal beylerini ayaklanmaya iten sebep arasındaki son derece önemli farklılığı görmezlikten geliyorlar. Bir de, Şeyh Said ayaklanmasının arkasında İngiliz emperyalizminin parmağı olduğu iddiasıyla, Türk hakim sınıflarının milli baskı politikasını savunmaya yeltenen sözümü onu 'komünistler' var. Biz burada İngiliz emperyalizminin parmağı olup olmadığını tartışmayacağız. Şeyh Said İsyanının arkasında İngiliz emperyalizminin parmağının olduğunu varsayalım. Bu şartlarda bir komünist hareketin tutumunun nasıl olması gerekir? Birinci olarak, Türk hakim sınıflarının Kürt milli hareketini zorla bastırma ve ezme politikasına kesinlikle karşı çıkmak, buna karşı aktif şekilde mücadele etmek Kürt milletinin kendi kaderini kendisinin tayin etmesini istemek, yani ayrı bir devlet kurup kurmamaya bizzat Kürt milletinin karar vermesini istemek... Kürt hareketini bastırmak için yollanan bütün askerlerin geri çekilmesi, her türlü müdahalenin kesinlikle önlenmesi, Kürt milletinin kendi geleceği hakkında kendisinin karar vermesi, komünist hareket birinci olarak bunun için mücadele eder ve Türk hâkim sınıflarının bastırma, ezme, müdahale politikasını kitlelere teşhir eder, ona karşı aktif olarak savaşırdı. İkincisi, İngiliz emperyalizminin milliyetleri birbirine düşürme politikasını, bunu her milliyetten emekçi halka, bunların birliğine verdiği zararı kitlelere teşhir eder, İngiliz emperyalizminin müdahale-içişlerine burnunu sokma politikasıyla aktif olarak savaşırdı... İngiliz emperyalizminin, Şeyh Said hareketinde parmağı olduğunu iddia ederek Türk hükümetinin, Kürt ulusunun kendi kaderini tayin hakkını çiğnemesini, kitle katliamlarına girişmesini vs. haklı ve ilerici göstermeye çalışanlar, bir kere daha tekrarlayalım, iflah olmaz Türk şovenistleridir." (Seçme Yazılar, sy: 283-284-285, İ. Kaypakkaya)

Kaypakkaya, başka bir söze gerek bırakmayacak doygunlukta hem isyana hem de isyan karşısında takınılacak komünist tutuma ilişkin isabetli bir çerçeve çizmiştir. Bu, ulusal meseleye bakışındaki kararlılığın da göstergesidir.

Kemalist rejim, Şeyh Said isyanını bahane ederek tüm topluma karşı ceberrut bir yönelime girdi. Diktatörlüğü yerli yerine oturtmak için doludizgin bir alan yarattı kendine. Takrir-i Sükûn Kanunu'yla toplumun tamamı zapturapt altına alınmıştı ve alınmaya devam ediyordu. Böylesine olağanüstü baskı koşullarını fırsata dönüştüren Kemalistler, her türlü hukuk ve insanlık dışı uygulamanın yasal zeminini oluşturmaktan da geri durmadılar. Faşizmin iktidar sevdası tüm çılgınlığıyla bütün halkların üzerinde bir karabulut gibi geziniyordu. Kürtler de isyan ederek üzerlerinden bir daha hiç

kalkmayacak bu karabulutun hışımına davetiye çıkarmışlardı. Kemalistler, davete icabetten çekinmediler. Artık buram buram Türk ve Türkçülük vurgusu dört bir yanda tek sese dönüştürülüyordu. Kürtlerin ayaklanma potansiyeli mutlak suretle kırılmalıydı. Bunun için sistematik bir devlet politikasına ihtiyaç vardı ve yasalarla da resmîyet kazandırılmalıydı. İşte bu arayışa yanıtın “mucidi” ırkçı, şovenist ve CHP’nin demirbaş kadrolarından Çankırı mebusu M. Abdülhak Renda oldu.

Renda, Şeyh Said isyanı sonrası bölgedeki gözlemleri üzerine bir rapor hazırlar ve hükümete sunar. Bu rapor aynı zamanda öneriler de içerir. Bu rapor öyle bir rağbet görür ki, TC’nin resmi devlet politikasının ana omurgası haline getirilir. “Şark Islahat Planı ve Umumi Müfettişlik” adı altında hazırlanan ve Eylül 1925 yılında hükümete sunulan raporun içeriğinde yer alan bilgiler Türk ırkçılığının fanatizmini ele vermektedir.

Böylece, imha ve inkâr politikaları temelinde Türk egemen sınıfları, süreklileşecek olan Kürtleri eritme uygulamalarını teferruatlı biçimde resmîleştirilmiş oldular. İlan edilen Cumhuriyet ya da gerçekleştirilen “devrim”, Kürtlere özgürlük getirmedi, haklar sağlanmadı aksine Kürtleri daha önceki koşullarının da gerisine götürdüler. Türk şovenizminin saldırıları boyutlandıkça öz benliklerine dair en insani değerlerin yaşamasına dahi tahammül edilmedi. Her gün zorun ve zorbalığın yeni yeni kulluk halkaları Kürtlerin boyunlarına geçirilmeye çalışıldı. Kürtler ise Türk hakim sınıflarının uyguladığı milli zulme, asimilasyon saldırılarına, zorunlu iskan dayatmalarına, birbir yasağa rağmen karşı koymaya, direnmeye ve ayaklanmaya devam etti. 1925 sonrasında Sason’da, Ağrı’da, Koçuşağı’nda, Mutki’de ve tekrar yine Ağrı’da, Tendürek’te, Zilan’da, Oramar’da irili ufaklı birçok ayaklanma yaşandı. Bunların çoğu parçalı, yerel düzeyde sınırlı olsa da dönemin ruhunu yansıtıyordu. Bazı isyanlar ise devletin “tedip ve tenkil harekâtı” adı altında Kürtlere doğrudan saldırıya geçmesiyle vuku bulur. Özellikle 1925-1930 yılları, devletin sistematik biçimde Kürtlere yönelik zulümleriyle doludur.

Bu isyanlar arasında Ağrı isyanı farklı bir niteliğe sahiptir. Şeyh Said isyanından kurtulanlar yeniden toparlanmaya başlarlar. Kemalist rejimin Kürtler üzerindeki baskılarının alabildiğine artması tepkilerin de yaygınlaşmasına neden olur. Kürtler halen ulusal bir bütünlük sağlayamamış olsalar da kimi bölgelerde daha örgütlü hareket edenler de bulunuyordu. Ağrı dağı civarına sığınan ve orada örgütlenen gruplar “Haybun” (Bağımsızlık) adlı örgütün çatısı altında toplanarak, bağımsızlık mücadelesine yöneldiler. Haybun, dönemi içinde en etkin Kürt örgütüdür. Örgütlenme modeliyle, siyasal talepleriyle ve planlı hareket etme tarzıyla kendisinden önceki

oluşumlardan daha ileri bir noktadadır. İlk defa gerilla tarzı mücadele biçimine Haybun'la girişiliyordu.

Haybun sınırlı da olsa, Lozan'la parçalanmış Kürt coğrafyasının öteki parçalarından da destek almanın önemini kavrayarak İran, Irak ve Suriye'de de örgütlenmeye çalışıyordu. Kürt ulusal bilincini aşılamadaki netlikleri, kararlılıkları ve mücadele azimleri Kemalist rejimi tedirgin ediyordu. 1926'da başlayan ve 1930 sonlarına kadar süren Ağrı İsyanı süreci, Kürtlere ödetilen ağır bedellerle sonuçlandı. Ağrı dağının stratejik konumu Kürt ulusal hareketine önemli avantajlar sağlasa da TC'nin bölgeyi yalıtma politikası ve savaşı Ağrı'nın eteklerinde süren bir çarpışmaya dönüştürerek zayıflatma taktiği Kürtleri zora sokmuştu. TC'nin diplomatik baskılarla İran'ı ve Sovyetleri sıkıştırmaya ve yanına çekmesi de Haybun için manevra alanının daraltılması demekti. Kemalistlerin sahte vaatlerle, isyana desteği parçalaması da ayrı bir zafiyeti doğurmuştu. Kürtler bir kez daha savaş uçaklarının bombardımanları eşliğinde çoluk çocuk demeden binlerce ölümle kıyımdan geçirildiler.

Ayşe Hür'ün, dönemin Cumhuriyet gazetesinden aktarmış olduğu haber hem Kürt düşmanlığının boyutunu hem de Türk ırkçılığının pervasızlığının Ağrı'daki yansımaları göstermektedir: *"Ağrı Dağı eteklerinde kovuklara irtica eden 1500 kadar şaki kalmıştır. Teyyarelerimiz şakiler üzerine çok şiddetli bombardıman ediyorlar. Ağrı Dağı daimi olarak infilak ve ateş içinde inlemektedir. Türk'ün demir kartalları asilerin hesabını temizlemektedir. Eşkiyaya iltica eden köyler tamamen yakılmaktadır. Zilan Harekâtında imha edilenlerin sayısı 15.000 kadardır. Zilan deresi ağzına kadar ceset dolmuştur."* (Resmi Tarih Tartışmaları-3, sy: 272, Ayşe Hür)

İsyan sonrasında bölgedeki Kürt aşiretleri başka yerlere sürülerek dağıtıldılar. Özellikle sınır boylarında yaşayan ve TC'ye boyun eğmeyenlere öncelik verilir. Yasaklar zinciri peş peşe devreye sokulur. Kürtlerin en küçük bir zanaatkâr cemiyeti kurmalarına dahi izin verilmez, Kürtçe; yeni köylerin, mahallelerin kurulması; şeyhlik, beylik gibi yerel otoritelerin tanınması yasaklanır; ciddi bir nüfus batıya sürülür. Kemalistler bunlarla da yetinmezler. Aynı bölgede bir kez daha isyan çıktığında Haybun'un yararlandığı coğrafi avantajı da ortadan kaldırmaya girişirler. İsyan döneminde Ağrı Dağları'nın İran'la sınırı oluşturması Kürtlere İran tarafına geçme imkânı sağlıyordu. Kemalistler uzun müzakereler sonunda 1932 yılında İran'la anlaşmaya varırlar. Anlaşmaya göre, Van'ın Kafur bölgesinde 6 Kürt köyünü kapsayan bir arazi İran'a verilerek karşılığında da Küçük Ağrı da dâhil Ağrı dağlarının tamamının TC sınırlarının içinde kal-

ması sağlanır. Bu sınır düzenlemesi Kemalîstlerin uzun vadede ne gibi hesaplar peşinde olduklarının da işaretlerinden bir tanesi olmuştur. Nitekim sonraki yıllardaki gelişmeler her şeyi izah etmeye yetecekti.

Ağrı İsyânları sürecinde 1930 tarihinde çıkartılan 1850 Sayılı kanunla, olaylara müdahale etmekle görevlendirilen güvenlik güçlerine ilginç muafiyetler tanınır. Günümüzle paralelliği açısından bu yasanın birinci maddesinin içeriği oldukça manidardır: *"20 Haziran 1930'dan 10 Aralık 1930'a kadar, devlet ya da vilayet temsilcileri, askeri ya da sivil yetkililer, jandarma ya da koruculuk ya da üst makamlara yardım eden veya tek başlarına hareket eden siviller tarafından, Erzincan Vilayetindeki Pülümür ve Birinci Müfettişlik bölgesi dahil olmak üzere, Erciş, Zilan, Ağrı Dağı ve çevreleyen bölgelerde meydana gelen isyanların takibi ve bastırılması sırasında tek başına ya da topluca işlenen cinayetler ve diğer eylemler suç olarak görülmecektir."* (age, sy: 272)

Bütün bu gelişmeler İttihat ve Terakki ile başlayan sürecin kesintisiz biçimde sürdürüldüğünü göstermektedir. İttihat ve Terakkiciler, en büyük nüfusa sahip Ermenileri kırmakla, etnik olarak temizlemekle başladılar işe. Rumları zorunlu göçe tabi tutarak devam ettiler. Dönemin ekonomik gücü olan Ermeni ve Rum nüfusu böylece bertaraf edilmişti. Kemalîstler de yarım kalan ve tamamlanamayan etnik temizliği sistematik biçimde ele alarak bitirmeye giriştiler. Rumlar ve Asur kökenli gayri-Müslimler kırımlarla, kırımlar eşliğinde sürülmelerle ve zorunlu göçe dayalı mübadele yoluyla binlerce yıldır yaşadıkları topraklardan sökülüp atıldılar. Kürtler ise katliamlar eşliğinde yola getirilmeye, kimliklerinden arındırılarak Türkleştirilmeye maruz bırakıldılar. Bugün halen bütün sıcaklığıyla bu uygulamalar devam etmektedir.

Kemalizm, Türk şovenizmini körükleyerek iktidarlaştı. İktidarlaşma aynı zamanda devletleşmeydi. Kurulan Türk devletinin temel gıdası da ırkçılık ve şovenizm oldu. Nüfus arındırıldı, dil tekleştirildi, farklı kimlikler yasaklandı, yok sayıldı ve TC'nin geleceği Türkleştirme yöneliminin doludizgin devamına bağlandı. Türkçülük, tüm ırkçılığıyla toplumun tamamının alını yazısı haline getirildi. Toplumsal hayatın her gözeneğine ırkçılık nüfuz etti. Eğitim alanı, kültürel şekillenme, tarih örgüsü ve bilincinin oluşturulması kısacası yaşamın her noktası Türkçülük esasına göre yapılandırılıyordu. Sistematik biçimde bir inkârcılık üretiliyordu. 1930 sonrasında ise çok daha kurumsal düzeyde ve sistemli olarak inkârcılık üretilmeye devam etti.

Bu sürecin önemli ayaklarından bir tanesi de Kemalîstlerin izlemiş olduğu ekonomik politikalarıdır. Bunun hem içe dönük hem de dışa dönük

ayakları mevcuttur. Bugün ısrarla Kemalist iktidarlaşma sürecini “bağımsızlık” dönemi diye tanımlamaya devam edenler bulunmaktadır. Eğer biraz tarihsel incelemeye yönelme gereği duymuş olsalardı, en azından sürecin farklı özelliklere sahip olduğunu keşfedebilirdiler. Kemalizm’i “anti-emperyalist”likle yüceltenlere en açık cevabı şüphesiz ki tarihsel olaylar verecektir. Bu çerçevede Kemalist iktidarlaşma dönemine göz atmak iyi olacaktır.

c) Kemalistler, Emperyalistlere Güvenceler Verip İşbirliği Geliştirerek, Yarı Sömürge Yapıyı Güçlendirdiler

Kemalistlerin başından itibaren emperyalist-kapitalist sistemin bir parçası olarak mevcut devletler ortamında konumlanmak istediklerini biliyoruz. Zaten kurulmak istenen Cumhuriyetin şekillendirilmesi süreci incelendiğinde “Batı” öykünmeciliğinin ağır bastığı görülmektedir. Bu öykünmecilik, “bağımsız” bir devletleşme sürecinin kendisine model arama seçeneği sonucu doğmuyordu. Kaçınılmaz bir temel vardı. Her şeyden önce ekonomik bağımlılık ilişkisi, kurulacak Türk devletinin izlemesi gereken yolu ta başından tayin ediyordu. “Kurtuluş Savaşı” yıllarında yarı-sömürge konum korunmakla birlikte 1929 ekonomik bunalımına kadar geçen zaman içinde bu çerçevedeki ilişkilerin daha da derinleştiğini biliyoruz. Kemalistler, “bağımsız” bir tercihle karşı karşıya değillerdi. Ekonomik temeldeki bağımlılığın işaret ettiği zorunlu ilişkilerle var olabileceklerinin farkındaydılar. Bu nedenledir ki 1919’la oluşan ortamda İngiltere, Fransa, İtalya gibi ülkeler doğrudan düşman ilan edilmiyordu. Aksine, hepsiyle yeni bir işbirliği arayışına girilmişti. Süreci şekillendiren de bu işbirliği oldu.

“Kemalistler, daha ‘Kurtuluş Savaşı’ yıllarındayken emperyalistlerle işbirliğine giriyorlar: Emperyalistler ufak tefek tavizler vermeye başlayınca, Kemalistler gene, hemen Fransa, İngiltere ve diğer memleketler burjuvaziyle anlaşmalar imza etmekte gecikmediler.” (Seçme Yazılar, sy: 191, İbrahim Kaypakkaya)

İbrahim Kaypakkaya’nın bu tespitini doğrulayacak onlarca somut veriyi arka arkaya sıralamak mümkündür. Unutulmamalıdır ki, sonraki bütün gelişmeler bu çerçevede şekillendi.

Bu sürecin ve işbirliği zemininin anlaşılması açısından Lozan Antlaşmasıyla oluşan ortamın ve Kemalistlerin vaat ettiği rejim çerçevesinde emperyalistlere güvence niteliğindeki İzmir İktisat Kongresi’nin içeriğinin iyi kavranması gerekmektedir. Saltanatın kaldırıldığı ve henüz Cumhuriyet’in ilan edilmediği tarihte 21 Kasım 1922’de Lozan Konferansı toplanmıştı. Emperyalist devletler, Ankara hükümetini tanımışlardı. Onlar açısından bunun pek bir önemi yoktu. Emperyalistler, kurulacak Türk devletinin, kendi çıkar-

larına zarar vermeyecek, aksine kapitalizmin pazar arayışına cevap verebilecek niteliklerde olmasını önemsiyorlardı. Lozan, bir nevi bu ilişkilerin maddi temeller üzerine oturtularak belirli bir resmiyete kavuşturulması demekti. Emperyalistler, Kemalistlerin kendilerine sırt çevirmeyeceklerinden eminlerdi. Yine de kimi güvencelere ihtiyaç duyuyorlardı. Ne de olsa Sovyetler'in varlığı uzun vadeli bir tehditti. Eğer Kemalistler, hem Sovyetleri kesin bir şekilde reddeder hem de emperyalist-kapitalist pazarın bir parçası olacaklarına dair teminat verirlerse, işbirliği için herhangi bir pürüz kalmayacaktı. Nitekim Lozan, Kemalistlerin emperyalizm ile işbirliğinin karşılıklı tavizler ve teminatlar eşliğinde bir anlaşmayla sonuçlanmasını sağladı. Emperyalistler, 1. Paylaşım Savaşı sonucunda oluşan tabloya son şeklini Lozan'la vermiş oldular. Ortadoğu coğrafyasını, emperyalizme bağımlı ulus devletler ve ilhak edilerek parçalanmış uluslar karmaşıklığı içinde şekillendirdiler. Soykırımlar, katliamlar, tehcirler, zorunlu göçertmeler, yağma edilen mallar, mülkler gibi onlarca insanlık dışı uygulama Lozan'la birlikte yok sayıldı, üzeri örtüldü ve bu tür uygulamaları yapanlar uluslararası çıkarlar pazarında aklandılar. Kaybedenlere ise kaybettiklerini unutmalarından başka bir yolun olmadığını elbirliğiyle göstermiş oldular. Kemalistlerin Lozan'ı bir "zafer" edasıyla karşılamaları boşuna değildir. Çünkü **Lozan, devletleşen Kemalist ideolojinin en büyük siyasal dayanağı olarak yaptıklarının ve yapacaklarının hem meşruiyet alanını belirledi hem de olası her türden zorun, zorbalığın önünü alabildiğine açtı. Kısacası Lozan'la, Kemalizm'e, ihtiyacı olan yaşam alanına dair bir destek sunulmuş oldu.**

Lozan görüşmelerine 4 Şubat 1923'te ara verildi. Kemalistler de ilk tur görüşmelerde genel havayı solumuşlardı. Hemen kolları sıvayarak 17 Şubat-4 Mart 1923 tarihleri arasında İzmir İktisat Kongresi'ni yaptılar. Kongre sonrasında yani 23 Nisan 1923'te de Lozan'ın ikinci tur görüşmeleri başladı ve 24 Temmuz 1923'te anlaşmanın imzalanmasıyla son buldu.

İzmir İktisat Kongresi, hem toplanma zamanlamasıyla hem de gerek bileşeniyle gerekse de aldığı kararlarıyla dikkat çekicidir. Emperyalistlerle birçok konuda pazarlıkların yürütüldüğü bir dönemde güven verici kararların alınması önemliydi. **Bu kongrede, emperyalist-kapitalist sisteme iki önemli mesaj verildi. İlki, izlenecek iktisadi politikaların emperyalist-kapitalist sistemin dışında olmayacağı, ikincisi de Kemalistlerin, Sovyetler'e sırtını kesin olarak çevirdiği gerçeğiydi.**

M. Kemal, kongreyi açılış konuşmasında söyledikleriyle güven verici olduğunu da göstermişti zaten; *"Efendiler, iktisat sahasında düşünürken ve konuşurken zannolunmasın ki, biz ecnebi sermayesine hasım bulunuyo-*

ruz. Hayır, bizim memleketimiz çok vapidir [geniştir]. Çok say [iş, çalışma] ve sermayeye ihtiyacımız vardır. Binaenaleyh kanunlarımıza riayetkar olmak şartıyla ecnebi sermayelerine lazım gelen teminatı vermeye her zaman hazırız ve şayan-ı arzudur ki, ecnebi sermayesi bizim sermayemize ve servet-i sabitemize inzimam etsin [katılsın] bizim için ve onlar için faideli neticeler versin; fakat eskisi gibi değil.” (Atatürk’ün Söylev ve Demecleri, Cilt-2, sy: 109)

Bu minvalde, dönemin üst düzey bürokratlarından, bakanlarından, milletvekillerinden yani Kemalist hareketin kadrolarının demirbaş isimlerinden peş peşe açıklamalar yapıyordu. Egemen sınıflar, o yıllarda ülkedeki iktisadi yapılanmada yabancıların paylarının ve rollerinin ne kadar kilit bir önemde olduğunu biliyorlardı. Sıfırdan bir ilişki için yabancı sermayeye çağrılar yapılmıyordu, güvenceler verilmiyordu. Sürmekte olan ekonomik bir ilişki zaten bulunuyordu. Komprador burjuvazi ya da büyük ticaret burjuvazisi mevcut zemin bozulsun istemiyordu. Aksine, kendi çıkarlarını da gözeterek emperyalist kapitalizmle daha fazla içli-dışlı olmak ve kârına kâr katmak istiyordu.

Emperyalistler de, yeni kurulan ve yıllardır savaşın yıkımına maruz kalmış bir devletsel oluşumu, hem aradaki mevcut yatırımlarını güvence altına almak açısından hem de doğacak yeni pazar olanağını yitirmemek için desteklemeyi uygun görüyordu. Ekonomik ilişkilerin korunması ve devamlılığının sağlanmasını hepsi de önemsiyordu. Bu tutum, içerideki işbirlikçi burjuva-feodal güçlerin talepleriyle de örtüşüyordu. İşbirliğinin gerekliliği, sürekliliği ve ortamının sağlanması, çıkar gruplarının ortak istemiydi. İzmir İktisat Kongresi, bu ortamın oluşturulmasını sağlayarak, arzu edilen ilişkilerin gelişip güçlenmesinin önünü açtı.

İzmir İktisat Kongresinin içeriye dönük kararlarına ve tasarılarına daha sonra değineceğiz. Öncelikli olarak Lozan ve sonrasında, Kemalistlerin öteden beri süregelen emperyalistlerle içli dışlı ilişkilerinin nasıl derinleşerek devam ettiğine bir göz atmalıyız.

Lozan Antlaşması, TC’nin uluslararası alanda siyasi ve hukuki temelde tanınmasının resmiyete dökülmesini sağlamıştı. Emperyalist devletler, Kemalist rejimin kendilerine güvenceler vermesine karşılık olarak ekonomik bağımlılığın iplerini ellerinden bırakmadılar. Osmanlı’dan kalan Düyun-u Umumiye borçlarının ödenmesini kabul ettirdiler. Yine, 1 Eylül 1916’da İttihat ve Terakki hükümetiyle imzalanan bir anlaşma gereğince yürürlüğe konulan düşük gümrük tarifesinin 5 yıl daha uygulamada kalmasını sağladılar. Böylece öteden beri süregelen sömürü çarkının dönmesini Kemalist-

lere kabul ettirmiş oldular. Ayrıca, emperyalistlerin sahip oldukları her türden ticari, sınai işletmelerin ve banka, sigorta gibi yatırımların korunması ve bunlar üzerindeki hakların yenilenmesi konusunda teminatlar verildi ve gerekli düzenlemelerin yapılacağına dair anlaşmalar sağlandı.

Emperyalistler, birkaç yüzyıldan beridir Osmanlı ile ticari kapitalizm ağırlıklı ilişki içindeydiler. Ticari kapitalist ilişkilerin derinleşmesi, Osmanlı'nın ekonomik-sosyal yapısal gerçekliğinin de etkisiyle birleşince, bağımlılık ilişkileri hâkim hale gelmişti. Bağımlılık ilişkileri, Osmanlı'nın ekonomik dinamiklerinin şekillenmesinde; değişimin niteliğinin ve yönünün belirlenmesinde yani ekonomik yapılanmasının neredeyse bütün süreçlerinin biçimlendirilmesinde tayin edici oldu. Osmanlı ticaretinin, sanayisinin, bankalarının, çeşitli yatırım şirketlerinin ağırlıklı olarak yabancı kapitalizm merkezli oluşturulduğunu biliyoruz. İngiltere, Fransa, İtalya, Almanya gibi emperyalist-kapitalist ülkelerin etkinliğinin ve paylarının ciddi boyutlarda olduğu ise herkesin malumudur. Bu durum bazı dalgalanmalarla birlikte Cumhuriyet'le birlikte devam etti.

Ama farklı değerlendirenler de vardı. Ekonomik, siyasi, ideolojik ve bir bütün olarak tarihi açıdan Kemalizm'in niteliğini inceleme gereği dahi duymayan bazı oportünist çevrelerin halen ısrarla Kemalizm'e "anti-emperyalist"lik gömleği giydirmeleri, "Bağımsız Türkiye"yi kurduğu yönlü nitelermelerde bulunmaları, Kemalizm'i "ulusal kurtuluşçu" ilan etmeleri ise anlaşılır gibi değildir. Oysa, döneme dair birçok veri, böylesine çevrelere tutunacak bir dal bile bırakmamaktadır.

"Yabancı şirketler, Osmanlı döneminde ülkenin maden kaynaklarında çeşitli imtiyazlara sahipti. Cumhuriyetin ilk yıllarında Zonguldak Ereğli havzasının millileştirilmesi dışında, bu durum açısından önemli bir değişiklik olmadı." (sy: 201-20)

"Cumhuriyetin ilk on yılında, yabancıların ekonomik, toplumsal ve kültürel yaşamımızdaki yeri, Osmanlı düzenine oranla pek değişmemiştir. Daha sonra da, bu durum ancak bizim dışımızdaki [1929 Dünya Ekonomik Bunalımı ve on yıl sonraki 2. Dünya Savaşı'nın yarattığı] etkilerle değişmiştir... 1929'a geldiğimizde dış ticaretin esas yapısı değişmemiş, Türk ekonomisi aynı bağımlılık örtüsünde kalmıştır." (age, sy: 201-20) Ticaret, Bankacılık ve Sigortacılıkta; *"1927-28 yıllarına ait Devlet Salnamesi'nde, 60'ı sigortacılık, 121'i başka iş dallarında olmak üzere (ayrıca değineceğimiz) 181 yabancı şirkete karşılık, 11'i sigortacılık, 233'ü başka iş dallarında olmak üzere 244 yerli şirket sıralanmaktadır."* (age, sy: 199)

"1923'te 13 yabancı bankaya karşılık, özel yasayla kurulmuş iki (1869 İs-

tanbul Emniyet Sandığı ile 1888 Ziraat Bankası) eski bankayla iki ticaret bankası (1914 Adapazarı İslam Ticaret Bankası ile 1917 İtibarı Milli Bankası), 13 tane de yerel banka vardı. 1931'e kadar üçü özel yasayla olmak üzere dört önemli banka kuruldu; 1924 İş Bankası, 1925 Sanayi ve Maadin Bankası, 1927 Emlak ve Eytam Bankası, 1930 TC Merkez Bankası... [13 yabancı bankadan] Bunların üçü geçen yüzyılın ikinci yarısında, üçü 2. Meşrutiyetin hemen öncesi ve sonrasında, yedisiyse Kurtuluş Savaşı yıllarında kurulmuşlardı... Cumhuriyetin ilk iki yılında ise beş yabancı banka daha açılmıştır." (age, sy: 200-202-203)

Buna benzer birçok veri üzerinden Kemalistlerin izlemiş oldukları iktisadi politikaların niteliğini tanımlamak pek de zor olmasa gerek. "Kurtuluş Savaşı"nın, "anti-emperyalist"liğinin nasıl olduğunu ortaya koymaya çalışmıştık. Savaşın sona ermesiyle Kemalist ideolojinin, politikaların köklü bir alt üst oluşa maruz kalmadığını da biliyoruz. Savaş yıllarında emperyalistlerle ne gibi ilişkiler peşine düşüldüğü hatırlanırsa, Cumhuriyetle birlikte şekillenen ekonomik bağımlılık ilişkilerinin de pek farklı olmayacağını tahmin etmek zor olmasa gerek.

Sadece bankacılık, sigortacılık ve ticaret alanında değil, birçok alanda yabancı yatırımlar, ortaklıklar ve iktisadi işletmeler Kemalist iktidar sürecinde etkinliğini korudu ve paylarını yükseltti. Burada dikkat çekici noktalardan biri de bahsi geçen yıllarda gayri-Müslimlerin ekonomik alandaki tasfiyesinin önemli oranda halledilmiş olmasıdır. Yerlerine geçen Türk-Müslüman kesimler ise geleneksel ilişkileri sürdürdüler. Yansıtılmak istendiği biçimiyle "Milli İktisat", aslında içe dönük bir söylemdi. Buradaki millilik yabancı kapitalizme ya da sermayeye veya ekonomik işbirliğine karşıtlık olarak tanımlanıyordu. En azından doğrudan böylesine bir karşıtlığın olmadığını dönemin kadroları kendileri dillendirmişlerdi. Oysa yabancı sermayenin gerekliliği konusunda tartışmasız bir hemfikirlik söz konusudur. Hem de doğrudan imtiyazlar eşliğinde.

"... bu dönemde, çok sayıda yabancı şirkete tekel niteliğinde imtiyazlar verildi ve ülkeye o zaman için önemli miktarda yabancı sermaye girdi. Gündüz Ökçün'ün saptamasına göre, 1920-30 arasında kurulan 230 anonim şirketin üçte biri yabancı sermayeliydi. Hatta bu sermaye; hükümetin ve belediyelerin verdiği imtiyazlarda şirketlerin %51'ine sahipti ve çoğunlukla bankacılık, Türkiye'de ham madde satın alma, Türkiye'ye işlenmiş mal satma üzerine yoğunlaşmıştı; teknoloji getirmekle ilgisi yoktu. Dahası, yerli sermaye tarafından desteklenen bu yabancı sermaye, kimi etkili bürokratları hiç para koydurmadan birden fazla anonim şirkete kurucu, hisse

sahibi, yönetim kurulu üyesi göstererek devletle ilişkilerini kendisine uygun gelecek biçimde düzenlemeyi başarmaktaydı. Ökçün'ün verilerinden Keyder'in yaptığı hesaplara göre 1920-30 döneminde sanayi şirketlerine yapılan yatırımlarda yabancıların payı, Türklerinkinin 2 katıydı." (Türk Dış Politikası, Cilt-1, sy: 244, B. Oran)

Tarihsel gerçeklere bakılırsa, Kemalist tarihin yansıtmak istediklerini doğrulayacak sağlam dayanaklar bulunmamaktadır. TC'nin inşa sürecinde yabancı kapitalizmin ağırlığı gün gibi ortadadır. Bağımlı da olsa şekillenmekte olan kapitalist yapılanmanın mimarı yabancı sermayedir. Demiryollarının yapımı, liman yapımları, tarım ürünlerini işleyen fabrikaların kurulması, endüstriyel yatırımlar, madenlerin işletilmesi gibi birçok alanda esas pay yabancı kapitalistlere aittir. Oluşturulan ortaklıklarda ise çoğunluk pay yine yabancı sermayenindir.

Kaypakkaya, durumu açık biçimde yansıttığı için Şrunov'dan şu kısa alıntıyı aktarmaktadır. *"Eninde sonunda birçok Kemalist, türlü yabancı firmaların ortağı oluyor. Bu yabancı firmalar da hükümet organlarıyla ilişkisi olan isim sahibi memurlardan ve ortaklardan faydalanıyor."* (Seçme Yazılar, sy: 197, İbrahim Kaypakkaya) Ama nafile, bunca somut veriye rağmen halen Kemalizm'e yedeklenmekten kurtulamayan çevrelerin sayısı epeyce kabarıktır. Kemalizm'e yedeklenmek için ellerinden geleni yapmaya da devam ediyorlar. Bu çerçevelerdeki ulusalcı eğilim ise farklı bir zafiyeti işaret etmektedir. Oysa Kemalizm'in ulusalcılığının nasıl bir karanlık sürecin ürünü olduğunu bugün bilmeyen kalmadı.

Emperyalizmle ilişkiler konusuna dönecek olursak, yine bu "ulusalcı", "vatansever"ci söylemleri kendilerine referans yapan çevrelerin, ABD emperyalizmi merkezli sorunlu yaklaşımlarına da kısaca değinmekte fayda vardır. Bu çevreler Kemalist iktidarlaşma ve devletleşme sürecini "ilerici", "ulusal kurtuluş"çu ve "bağımsız"laşma olarak görmektedirler. ABD emperyalizminin TC ile ilişkilerini ise 1945-50 sonrasıyla başlatırlar. Bu doğru değildir. ABD emperyalizminin 2. Emperyalist Paylaşım Savaşı sonrasında dünya ölçeğinde hâkim hale gelmesi bir anda olmadı. Geçmiş olan ilişkiler ağının derinleşerek güçlenmesiyle şekillenen bir süreç söz konusudur. TC özgülünde birkaç veriye bakarak bunları görmek mümkündür.

"İşgal sırasında dış ticaretin genişlemesi, Türk-Amerikan ticaret istatistiklerinde açıkça görülmektedir. Birinci Dünya Savaşı'ndan önceki yıllarda Türkiye'nin ABD'den dışalımını 3,5 milyon dolar, ABD'ye dış satımı ise 20 milyon dolar dolaylarında iken, bu sayılar savaş sırasında iyice küçülmüştür. 1919-1922 arasındaki dört yılda ise büyük bir fırlayış vardır:

Yıllar	Dışalım	Dışsatım	Toplam Ticaret	1926 fiyatlarıyla	Milyar Dolar
1919	25,2	37	62,2	44,9	
1920	42,2	39,7	82	53,1	
1921	23,9	13,2	37,2	38,1	
1922	15,9	21,6	37,6	38,9	

(Türkiye Cumhuriyeti'nde Tek-Parti Yönetimi'nin Kurulması, sf: 206)

Bu verilerle birlikte daha öncesinden aktarmış olduğumuz ve oldukça kapsamlı imtiyazlar içeren "Chester Projesi"ni de düşünmekte fayda vardır. Ayrıca Türkiye'nin 1923-30 yılları arasında ticari ilişkilerde bulunduğu İngiltere, Fransa, Almanya, İtalya gibi ülkelerle kıyaslandığında birçok istatistiklere göre ABD'nin ithalat ve ihracattaki payı %10'ların üzerindedir. Kaldı ki ticari ilişkilerin dışında birçok emperyalist devlete verilen imtiyazlardan da bahsedilmektedir.

"1924 yılında Türkiye'deki yabancı sermaye toplamının yarıya yakını Alman, dörtte birinden çoğu Fransız, altıda biri İngiliz'di; ABD'nin payı ise %2'den azdı. 63,5 milyon sterlin sermaye toplamı olan 94 yabancı şirketten 7 tanesi demiryollarında, 6'sı madencilikte, 23'ü bankacılıkta, 12'si endüstride işliyordu, 35'i ticari nitelikliydi. 11'i belediye imtiyazları kullanıyordu. Bunlara ek olarak Cumhuriyetin ilanını izleyen yıllarda, ülkenin doğal kaynaklarının işletilmesi için verilen 400 kadar imtiyazın yalnız 10 tanesi gerçekleşmiş, ötekileriye çeşitli borsa spekülasyonlarına konu edilerek elden ele geçirilmiştir." (age, sf: 206)

Kemalistlerin, "Kurtuluş Savaşı" yıllarında aynı zaman dilimi içerisinde birçok emperyalist ülkeyle işbirliği arayışı içerisinde olduklarını ve hatta çeşitli imtiyazlarla oldukça uzun sayılabilecek, mesela 99 yıllığına gibi, önerilerle işletme hakkı tanıdıklarını biliyoruz. 400 civarında imtiyazın verilmesi hem de en önemli ekonomik kaynaklar diyebileceğimiz doğal kaynakların işletilmesi konusunda bunun yapıyor olması, Kemalistlerin asıl düşüncelerini ele vermektedir.

Konu bağlamında son olarak M. Tunçay'ın 1927-28 yıllarına ait "Devlet Salnamesi"nde verilen bir listeyi aktararak, hangi emperyalist-kapitalist ülkelerle ne oranda ve ne gibi iş kollarında işbirliği yapıldığına bakalım:

"Salname'de sıralanan Müsacel (Kütüğe geçmiş, kayıtlı, sicilli) ve Faal Ecnebi Sigorta Şirketleri'nden biri 1927'de terk-i faaliyet etmiştir. 18'i 1915-18 yıllarında kurulmuştur, yalnız biri 1885'ten kalmaz. 41'i yenidir. Biri İzmir'de geri kalanların hepsi İstanbul'dadır. Uluslarına göre dağılımı şöyledir: 14 Fransız, 13 Alman, 11 İngiliz, 7 İsviçre, 6 İtalyan, 3'er Bulgar ve

Avusturya, 1'er İspanyol, Danimarka ve Amerikan. Aynı kaynaktaki (bankalar dahil) 'Müseccel ve Faal Ecnebi Şirketleri'nden biri mefsuhtur (feshedilmiş). 9'u savaş yıllarında ve 2'si 1911-12'de kurulmuştur; yalnız biri 1876'dan kalmaz. 109 tanesi 1923 ve daha sonraki yıllarda oluşmuştur. Bu yabancı ortaklıklardan 11'i İzmir'de, 2'si Mersin'de, 1'i Ankara'da geri kalan 107 tanesi İstanbul'da çalışmaktadır. Bunların ulusal dağılımı şöyledir; 33 İngiliz, 23 Fransız, 14'er İtalyan ve Amerikan, 8 Alman, 7 Belçika, 4'er Romen, SSCB, Flemenk, 3 İsviçre, 2 İsveç, 1'er Macaristan, Avusturya, Bulgaristan, Mısır, Yunanistan, Çek ve Rus." (age, sf: 204)

Ayrıca unutulmamalıdır ki 1924 yılında Türkiye'de faaliyette bulunan 94 işletmeyi doğrudan yabancı sermaye denetlerken 1933'e gelindiğinde bunlardan 74 tanesi halen mevcut konumunu korumaktaydı. Bu da Kemalistlerin emperyalist sermayeye karşı ne kadar da iltimaslı olduklarını göstermektedir.

Kemalistlerin işbirlikçi karakteri tartışma götürmeyecek kadar açıktır. Emperyalist-kapitalist sisteme entegre olmaksızın devletsel varlığın mümkün olamayacağını düşünerek hareket eden bir ideolojiye sahiplerdi. Dolayısıyla, Kemalistlerin emperyalistlere güvenceler vermesi, alabildiğine geniş imtiyazlar tanınması ve onlara biat etmesi kadar olağan ya da doğal bir şey olamaz. İ. İktisat Kongresinde M. Kemal'in söyledikleri hatırlanırsa, pratik sürecin buna uygun şekillenmesinin gayet olağan olduğu görülür.

Emperyalist-kapitalist ülkelerle kurulan iktisadi ilişkilerin 1923-30 aralığındaki "liberal" dönem denilen süreçte güçlenmiş olması da tesadüf değildir.

Mesela, 1924-30 arasında İtalya'nın Türkiye ile ithalat ve ihracat ilişkileri en tepe noktasına ulaşır. Türkiye, ithalatının %16'sını, ihracatının da %28'ini bu ülkeyle yapmıştır. Tehcirle İtalya'ya sığınan Rum tacirlerini eski ticari ilişkilerini devreye sokmalarının da etkisiyle Çukurova'daki pamuğun büyük bir bölümünü İtalyanlar alır.

Keza Almanlarla ilişkiler de, belirli bir dönem durgunlaşsa da bir süre sonra hız kazanır. 1923 yılında Türkiye'nin toplam ithalatında Almanya'nın payı % 6.3 iken 1932'de bu oran % 23.2'ye yükselir. Aynı dönemlerde ihracat ise % 9'dan % 14'e yükselir. Yine, 1925 yılında Alman Junkers firmasıyla Kayseri'de uçak fabrikası kurulması yönünde anlaşmalar imzalanır ve ortaklık kurulur. Karşılıklı gümrük indirimleriyle ticaretin artması için ticaret anlaşmaları yapılır. Türkiye 1930 sonrasında da Almanya'nın önemli hammadde kaynağı olmaya devam etmişti. Nitekim, Alman savaş sanayisinin en önemli ihtiyacı olan kromun büyük bir bölümü Tür-

kiye'den sağlanıyordu. Zaten 1930'dan sonra ekonomide Alman ağırlığı yeniden önem kazanıyordu. 1930'larda Türkiye'deki demiryolu, hava ve deniz taşımacılığı gibi alanlarda neredeyse tek söz sahibi Almanya'nın olması boşuna değildi. Almanya'nın çelik, kimya ve elektrik şirketlerinin tamamına yakınının Türkiye pazarında kendilerine önemli bir alan açması, derinleşen ilişkileri göstermektedir.

Bu ilişkiler ağının bir de içeri ayağı vardı. İzmir İktisat Kongresi, birbirini tamamlayan bu ayaklar için yürünecek bir yol tayin etmişti. Dışarısına verildiği kadar içerisine de imtiyazlar, olanaklar verilmeli ve devlet destekli her türden kolaylık sağlanmalıydı. İzmir İktisat Kongresi'nde amaçlanan esas itibariyle buydu.

Kemalist iktidarlaşma süreci aynı zamanda, farklı burjuva-feodal egemen sınıflar arasındaki bir mücadeleydi. Mücadelede kazançlı çıkanlar başından itibaren Kemalist harekete destek veren kesimlerdi. "Kurtuluş Savaşı" yıllarında emperyalizmle işbirliğini sürdüren ve savaş ortamını bir fırsat olarak değerlendirerek güçlenen bu çevreler, Cumhuriyetle birlikte sağlaşan yerleriyle siyasi güçlerini de artırdılar. Emperyalizmle işbirliği içinde gelişme imkanı bulan Türk burjuvazisi, toprak ağalarının ve büyük toprak sahiplerinin belirli bir kesimi, milliyetçi yanı ağır basan yerel eşrafın, memurların önemli bir bölümü, kurulmakta olan Türk devletinin şekillendirilmesi sürecinde siyasi ve ekonomik güç elde eden asker-sivil bürokrasinin neredeyse tamamını ve tüccarları bu çerçevede saymak lazımdır. İşte İzmir İktisat Kongresi bu kesimlerin çıkarlarını koruyacak, kollayacak ve devamını sağlayacak yönelimi belirliyordu.

Kongrenin katılımcıları yani bileşeni dikkat çekicidir. Her ne kadar ülkenin her bir yanından ve birçok kesimden temsilciler çağrılrsa da toplanan bileşen aslında, kongrenin ağırlıklı olarak hedeflediği gruplardır. Büyük toprak sahipleri, toprak ağaları, eşraf, tüccarlar, bankerler, fabrikatörler, önemli mevkilerde konumlanmış bürokratlar, ticaret erbapları bulunuyordu.

Durumu S. Yerasimos şöyle özetlemektedir: "*Sosyal sınıflar sözünü ağza almamak gibi bir ilkeden yola çıkılarak, kongreye 'mesleki zümreler' çağrılmıştı. Aslında bu kongrede temsil edilenler sadece egemen sınıflardı. Milli Türk Ticaret Birliği, o dönemde başkentte mevcut olan sosyalist hareket ve oluşumları köreltmek amacıyla bir Umum Amele Birliği kurmuştu. Bu birliğin temsilcileri, hamileriyle aynı ilkeleri benimsemişlerdi. Ve İzmir'de bu ilkeleri sahiplenmeye gelmekteydiler. Öte yandan tarım meslek bünyesini, aynı çiftçiler grubunu belli ki büyük arazi sahipleri temsil ediyordu. Böylece İzmir'de toplanan Türkiye İktisat Kongresi'nde sadece*

birbirine hasım belli başlı üç sosyal kategori, yani büyük ticaret burjuvazisi, büyük arazi sahipleri ve bürokratlar tartışmak üzere karşı karşıya geliyorlardı.” (Azgelişmişlik Sürecinde Türkiye, Cilt-3, sy: 79, S. Yerasimos)

Bu kongreyle egemen konumdaki burjuva-feodal sınıflar arasında yeni bir ittifak alanı açılmıştı. Kemalistler de, bu ittifakin çıkarlarını korumayı devletsel yapılanma süreciyle eşgüdümlü biçimde ele almaya odaklanmışlardı. Ezilen halkın temsil edilip edilmemesinin bunlar açısından önemi yoktu. Zaten böylesine beklentinin olması da yanlıştır. Nitekim ilgili egemen çevreler herkes adına konuşma ve karar alma hakkına sahiplerdi. İşçilerin ve köylülerin emeklerini gasp ederek, onları sömürerek, ezerek daha ne kadar kâr ve zenginlik elde edileceğinin hesabını elbirliğiyle yapmışlardı. Memleketin kalkınması lazımdı. Zenginlere ihtiyaç vardı! Onların dal budak salması öncelikliydi!

7 Şubat 1923’ke M. Kemal’in Balıkesir’de dile getirdikleri, İzmir İktisat Kongresinin ruhuna uygun ifadelerdir: *“Biliyorsunuz ki, memleketimiz çiftçi memleketidir, o halde milletimizin azim ve ekseriyeti de çiftçidir. Bu böyle olunca buna karşı büyük arazi sahipleri hatıra gelir. Bizde büyük araziye kaç kişi maliktir? Bu arazinin miktarı nedir? Tahkik edilirse görülür ki, memleketimizin vüsatine (genişliğine) nazaran hiç kimse büyük araziye sahip değildir. Binaenaleyh bu arazi sahipleri de himaye edilecek insanlardır.”* (Teoride Doğrultu, sayı: 36, sy: 19)

Hâkim sınıfların desteğiyle iktidarlaşan M. Kemal, elbette ki toprak ağalarının ve çiftlik sahiplerinin çıkarlarına öncelik verecekti. Köylüler ise “memleketin sahipleri” olarak gönüllerde yaşatılacaktı! Nasıl olsa M. Kemal onları “milletin efendisi” ilan ederek yüceltmmişti. Bu yüceltmenin karşılığı olmalıydı. Toprak ağaları, büyük toprak sahipleri devlet desteğiyle ve onlar lehine yapılacak yasal düzenlemelerle korunmalıydı. Köylüler de kaderlerine razı olmalıydılar. Kongre, bu duruma geçerlilik kazandırdı.

M. Kemal, Sovyet büyükelçisi Aralov’la bir görüşmesinde de şunları söylüyordu: *“Türkiye’de işçi sınıfı yok. Çünkü gelişmiş bir sanayi yok. Bizim burjuvazimizi ise henüz burjuva sınıfı haline getirmemiz gerekiyor. Ticaretimiz çok cılız, çünkü sermayemiz yok. Yabancılar bizi eziyor. Benim amacım, milli ticareti kalkındırmak, fabrikalar açmak, yeraltı zenginliklerini meydana çıkarmak, Anadolu tacirine yardım etmek, zenginleşmesini sağlamaktır. Bunlar devletin önünde duran işler. Biz bunları kanunlaştıracacağız.”* (Azgelişmişlik Sürecinde Türkiye, Cilt-3, sy: 83, S. Yerasimos)

Buradaki ifadeleriyle de burjuva sınıflar için devletin seferber edileceğini belirtiyordu. Fabrikatörler, bankerler, tüccarlar ve bilumum sömürücü asa-

lak kesimler olmadan memleket “kalkınmazdı”. M. Kemal ve çevresindeki kadrolar bunun farkındaydı. Tez elden ülkede, kapitalist sermaye sınıfları palazlandırılmıyordu. Devlet de bu sınıflar için vardı. O halde her türden güvence verilmeli, devlet imkânları bunların hizmetine sunulmalı ve çıkartılacak yasalarla da önleri düzleştirilmeliydi. İzmir İktisat Kongresi bu sürecin fitilini ateşleyerek Kemalist iktidarlaşmanın iktisadi ve siyasi dinamiklerinin güçlenmesine yol verdi. Bu çevreler bir süredir palazlanıyorlardı. Kemalist iktidarlaşma süreci kendine has yeni bir bürokrasi de oluşturmuştu. Bu bürokrasi devlet imkanlarını ellerinde tutuyordu. Siyasi güçlerini kendine yakın iktisadi çevrelerle paylaşarak mevcut zenginlikten daha doğrusu sömürden, talandan pay alıyordu. Şekillenen komprador kapitalist ilişkilerde bürokrasinin hem siyasi hem de iktisadi olarak güçlenmesini bu ilişkiler ağı tetikliyordu. Zaten dönemin bazı iktisadi kuruluşlarının yapısı incelendiğinde bunu görmek mümkündür. 1923’te kurulan, “Türkiye Milli İthalat ve İhracat Anonim Şirketi” bu gerçekliğin en bariz örneğidir.

Bu örneğe değinmeden önce yine aynı dönemde kurulan “Milli Türk Ticaret Birliği”ne bir göz atmak gerekir. Kuruluşun hedefleri şöyle sıralanıyor: *“Milli Türk Ticaret Birliği, gerek ithalat ve ihracat ticaretinde ve gerekse toptancı ve yarı toptancı ticaretle Türk tüccarının hâkim olmasını amaç edinmişti. Bu iş için mutlaka devletin yardımı ve enerjik müdahalesi lazımdı. Biz nizamnamemize açıkça koyduğumuz gibi, devletin Türk tüccarları arasında şirketler, tröstler, konsorsiyumlar kurmalarını sağlayarak onlara İthalat ve İhracat işlerinde bazı imtiyazlar tanımalarını istiyorduk. Liberal bir görüş ve serbest ticaret şartları içinde ticaretin millileştirilmesine, iktisadi hâkimiyetin Türk milletinin eline geçmesine imkân olmadığı için, başlangıç döneminde devlet gücüne dayanan bir müdahalenin zorunlu olduğuna inanmaktaydık.”* (age, sf: 76)

İfade edilenlerle, İzmir İktisat Kongresi’nin kararları ve sonrasındaki iktisadi yönelim arasında oluşan paralelliği incelemek gerekir. Çünkü pratik süreç tam da bu öneri ve istemler doğrultusunda işlerlik kazanmıştı. Bürokrasi merkezli yön verilen bu iktisadi yapılanma şüphesiz ki bürokratik kapitalizm denilen özgün şekillenmeyi doğurmuştu. Bunun en somut göstergesi “Türkiye Milli İthalat ve İhracat Anonim Şirketi”dir.

Bu şirket, amacını açıklarken, ırkçı-şovenist emellerini gizlemekten dahi çekinmez. Kısımlar eşliğinde tehcirle topraklarından sürülen Ermenilerin ve Rumların emperyalistlerin desteğiyle geri dönebilecekleri, dolayısıyla bunların tekrar ekonomiye hâkim olacakları propagandaları eşliğinde şirkete üye olmaları için halka çağrılar yapılır: *“Rum ve Ermenilerin uyrukluk*

değiştirip dört ay sonra dehşetli hırs ve öç duygusuyla memleketimize gelmesini istemeyenler; gidenlerin kalan işyerlerini kendi esnaflarımızın kendi ellerine teslim edebilmek amacıyla kurulan TMİ ve İ.A.Ş.'den acele hisse almak için İstasyon Caddesindeki büromuza başvurunuz.." (Milli Kurtuluş Tarihi, Cilt-4, sy: 1370, Doğan Avcıoğlu)

Şirketin kurucu kadrosu ise oldukça renklidir. Milletvekilleri, büyük tüccarlar, ordu mensuplarının yanı sıra, eski bakanlardan, gazetecisine kadar geniş bir yelpaze söz konusudur. Gazeteci ve milletvekili Yunus Nadi, İttihatçı ve Teşkilat-ı Mahsusacı Milletvekili Şükrü Kaya, Karakol örgütünün kurucusu ve milletvekili Kara Vasıf, yine aynı konumda bulunan Albay Galatalı Şevket, İttihatçı hükümetler döneminin Tarım ve Ticaret Bakanı Mustafa Şeref, İstiklal Mahkemesi Başkanı, üyesi ve milletvekili Ali Çetinkaya, İhsan Topçu... Daha onlarca tanıdık isim yer almaktadır. Hatta şirketin bünyesinde yer alan milletvekili sayısı konusunda yaşanan bir tartışmaya şirket yöneticilerinin şu cevabı verdiğini Selim İlkin, ÖDTÜ, Gelişme Dergisi-2'de Türkiye Milli İthalat ve İhracat Anonim Şirketi adlı makalesinde aktarır: *"Şirketimizin kurucuları içinde 115 değil, daha çok milletvekili vardır. Fakat hepsi de şirketlerden ürkmüş halkımıza yol gösterici olabilmek amacıyla katılmayı kabul etmişlerdir... Ortaklarımızın büyük bir kısmı yiğit ordumuzun binbaşı ve daha yüksek rütbeli subaylarından ibarettir."*

Bu şirket, dönemi, en iyi yansıtan bir ayna gibidir. Asker ve sivil bürokrasinin dinamik rolü hakkında bir fikir edinmek açısından incelemeye değer bir örnektir. Bu kesimler devlete yaslanarak ve konumlarının avantajlarını kullanarak kısa sürece ciddi vurgunlar yaptılar. Hiç şüphe yok ki zenginler kervanına katıldılar.

D. Avcıoğlu bu şirketin sonraki durumunu aktarırken, Türk-İngiliz ortaklığıyla kurulan "Türkiye Ekonomik Kalkınma Şirketi"yle ortaklığa girdiğini ve Zonguldak Kömür İşletmesini aldıklarını söyler. Bu şirket her dönem devlet tarafından desteklenir. Birçok iş kolunda imtiyazlı olarak devlete hizmet adına soygun ve talanlara imza atmaya da ihmal etmezler. İmtiyazlarla Kömür Ocakları işletirler, çimento çıkarırlar, uçak hangarı inşa ederler, tütün idaresine sigara kağıdı sağlarlar vs. Hatta belirli bir tarihten sonra şirketin başına Ali Çetinkaya ve yardımcılığına ise Kılıç Ali gibi iki nam-ı diğer İstiklal Mahkemesi Başkanı ve üyesi getirilir. Ali Çetinkaya, şirket bünyesinde ciddi bir yolsuzluğa katılır ama üzeri örtülür. Yine şirket üyelerinden İhsan Topçu bir yolsuzluk ve rüşvet davasından yargılanarak iki yıl hapse mahkûm edilir.

Bürokrasi, devletin iktisadi ve siyasi yapılanmasında her geçen gün

daha fazla güç kazanır. Devlet yapılanması bürokrasinin etkisinin artmasını sürekli besliyordu. İktisadi alana müdahale eden bir bürokrasi değil bizzat iktisadi sürece dahil olan ya da ortağına dönüşerek güçlenen bir bürokrasi geliyordu. Kemalizm'in asker-sivil bürokrasiye dayalı iktidarlaşma ve yine bu kesimlerle oluşturulacak merkezi yapılanmayı tercih etmesi boşuna değildi. Diktatörlüğe doğru giden yol, ancak böylesine mekanizmalarla açılabilirdi. İşte bu yüzden bu bürokratik merkezîyetçiliğin önü bilinçli olarak açılıyordu. Kurulan TC'nin tepe noktasında ağırlıklı olarak bürokrasi konuşlanmıştı. Bunlar da, diğer egemen sınıf katmanlardan kesimlerle ekonomik ve siyasi ilişkiler içerisindeydiler. Bu ilişkilerin sıklığı aynı zamanda, tasarlanan devlet yapılanmasının sürekliliğini sağlıyordu. Faşist dikta rejimi için hem siyasi hem de ekonomik kontrol, doğrudan bu ellerde toplanıyordu. CHP bu yönelimin tepe noktası olacaktı.

Milletvekillerinin durumuna bakıldığında bu ilişkiler ağının derinliğini ve belirleyici özelliklerini daha net görebilmek mümkündür. 1924 yılında kurulan İş Bankası bu açıdan incelemeye değerdir. Kuruluşunda 13 milletvekili yer alır. *"1924 yılında bizzat M. Kemal tarafından verilen 250 bin TL'lik bir sermayeyle kurulan İş Bankası, İdare Meclisi'nde, Türk büyük burjuvazisinin, eşrafın ve bürokrasinin en üst doruktaki kişilerini bir araya getiriyordu... İş Bankası'ndan sonraki bir girişim olan Sanayi ve Maadin Bankası, ilke olarak Osmanlı İmparatorluğu'ndan miras alınan sınaî devlet işletmelerini yönetmek amacıyla kurulmuştu. Gerçekte ise bu bankanın işlevi özel sektörün sınaî yatırımlarını teşvik etmek ve bütün rizikoları kendi yüklenirken kârı özel ellere devretmekti."* (Azgelişmişlik Sürecinde Türkiye, Cilt-3, sy: 95, S. Yerasimos)

Bürokrasinin güçlenmesinin koşulları, yukarıdaki örneklerde olduğu gibi yaratılmak istenen yapılanmanın doğal süreçleriyle oluşuyordu. Bürokrasi, siyasi gücünü kullanarak büyük burjuvaziye, ticaretle uğraşan orta düzeydeki burjuva kesimlere sermaye birikiminin yolunu açıyordu. Toprak ağalarına, büyük toprak sahiplerine toprakları üzerinde daha fazla sömürü ve kâr imkânı sağlıyordu. Bu kesimler de ekonomik kazançları karşılığında mevcut iktidara yönelik her türlü desteğini doğrudan sunuyordu. Birbirini besleyen ve iç içe geçen bu asalak kesimler, Kemalist iktidarın ve TC'nin hâkim güçleri olarak varlıklarını sürdürdüler.

Bürokrasi, asker ve sivil kesimlerden oluşuyordu. Bunların çoğunluğu da genelde milletvekilidir. Bir istatistiki araştırma sonuçlarına göre; *"1929 Türkiye'sinde 25 Milli kapitalist sanayi ve madenler şirketi vardı. Bunların idaresinde 20 milletvekili saydık. 38 milli bankada 31 milletvekili saydık.*

Demek, hemen her büyük yerli milli şirketten Millet Meclisi'nden 1 milletvekili var. Her şirkette ayrıca bunların birçok eski Yargıtay üyeleri, büyük askeriye ve mülki erkan da hesaba katılmalıdır. Nihayet 1931-40 yılları arasında kurulan işletmelerin başındakilerinin % 74.2'si devlet bürokratlarıydı."(Teoride Doğrultu, sayı: 36, sy: 26) Bir başka verideyse destekleyici şu bilgiler bulunmaktadır; *"1920-50 aralığında milletvekillerinin %25'i serbest meslek sahibiydi. Bunların da üçte biri ticaretle uğraşan ya da büyük arazi sahiplerinin çocuğuydu. Milletvekillerinin %10'u tüccar ve % 7'si büyük arazi sahibiydi. Geriye kalan % 47 de yüksek bürokrasiden gelme idi."* (age, sy: 23)

Bütün bunlar, hâkim hale gelen iktisadi ve siyasi ilişkiler ağının niteliğine dair somut verilerdir. Bürokrasinin Kemalist iktidarın şekillenmesindeki rolü büyüktür. Sermaye çevrelerinin bürokrasi üzerinden ya da bu ilişkiler çerçevesinde siyasi iktidarın ortağı olması veya siyasi iktidarla bütünleşmesi de böyle sağlandı. Bu durum sonraki dönemlerde katlanarak devam etti.

O dönemlerin keskin Kemalisti, hatta fikirsel kadrolarından Y. Kadri Karaosmanoğlu, sonraki yıllarda sitemkâr bir tarzda geriye dönük olarak yani 1923 sonrasının icraatları için şu değerlendirmeyi yapmaktadır: *"Nitekim o sıralarda bence bu hadiselerin en önemlisini teşkil eden, dünkü milli mücadeledeciler ve o günkü devrimciler kadrosunun bir kazanç ve menfaat şirketi karakterini taşımaya başlamasıydı. Bunlardan kimi arsa spekülasyonları, kimi idari meclis azalıkları, kimi taahhüt işleri, kimi de türlü şekillerde komisyonculuklar peşine düşmüş bulunuyorlardı."*(Türkiye Cumhuriyeti'nde Tek-Parti Yönetimi'nin Kurulması, sf: 208, Mete Tunçay)

Bunlar, tabloya yansıyan parçalardan bazılarıydı. Kemalist iktidarlaşma sürecinde özellikle toprak sahipleri cephesinden de farklı gelişmeler yaşanmıştı. Kemalistler vaat ettikleri gibi büyük toprak sahiplerine, ağalara çok büyük imkânlar sundular. İttihatçıların ırkçı politikaları sonucu gasp edilen Ermeni, Rum toprakları, mülkleri yörelerdeki büyük toprak sahiplerinin, ağalarının, eşrafının ellerine geçmişti. Kemalistler tarafından devam ettirilen uygulamalarla mülkiyetlerin yağması ve gaspı hedeflenen ölçülerde tamamlanmıştı. Bu talan pazarının en kârlı kesimleri şüphesiz ki büyük toprak sahipleriydi. Kemalistler bunların desteğini başından beri almışlardı. Köylü nüfusunun yoğun olmasından dolayı yarı-feodal yapıların hâkim sınıf ve katmanlarının ağırlığı bulunuyordu. Büyük toprak sahiplerinin, toprak ağalarının, yerel eşrafın hem ekonomik hem de siyasi gücü önemseniyordu. Kemalistler bu kesimlerin korunup kollanması

karşılığında desteklerine her zaman öncelik verdiler. Dolayısıyla onların yararına birçok düzenleme yaptılar.

Bu konuda Ergun Özbudun'un analizi dikkate değerdir: *"Türkiye'de 1950'den önceki tek partili dönemde, ulusal rejimle taşranın yerel ileri gelenleri arasında örtük bir ödeşme gelişmişti. Yerel ileri gelenlerin rejimin çağdaştırma programlarını desteklemesine karşılık, rejimde onların toprak, konum ve yerel etkisini sürdürmesini sağlıyordu.*

Yöresel eşrafın desteği, taşrada düzenin sürdürülmesi ve merkez liderliğin çabalarını Batılılaşma programı üzerinde yoğunlaştırabilmesinin sağlanması bakımından yararlı görülmüştür. Buna karşılık, eşraf da, kendi temel çıkarlarına ve yöresel iktidarına dokunmayan böyle bir programa karşı çıkma gereği duymamışlardır. Hatta merkezin güçlenmesi, bir bakıma, merkezle işbirliği halinde bulunan eşrafın iktidarını azaltmamış, artırmıştır. Böylece iki sosyal grup arasında zımnî bir ittifak ortaya çıkmıştır. Taşra eşrafı ulusal elitin modernleşme eğilimine muhalefet etmemiş, buna karşılık ulusal elit de, taşra eşrafının toprak mülkiyetine, sosyal statüsüne ve yöresel nüfuzuna dokunmamıştır." (Türkiye'de Sosyal Değişme ve Siyasal Katılma, Ankara Huk. Fak. 1975, sy: 37, Ergun Özbudun)

Buradaki karşılıklı ilişkinin siyasal boyutu önemlidir. Kemalistlerin hangi sınıflara dayandıkları ve hangi sınıfların ihtiyaçlarına yanıt verecek devletsel yapılanmayı öngördüklerini biliyoruz. Kemalist ideolojiyi ya da bir bütün politikaları "devrimcilik" olarak niteleyen düşünce çevrelerinin en azından Kemalist iktidarlaşıma ve devletleşmeyle var olan ekonomik-sosyal yapısal gerçekliğin esas itibarıyla değişmediğini ve değişmesini gerektirecek dinamiklerin olmadığını görmeleri gerekir. Üst yapı kurumlarını tepeden inmece tarzda yapılandıran Kemalizm'in gerçek anlamda bütün bir toplumu kapsayan devrimci bir dönüşümü yaratabilme düşüncesi, eylemi ve istemi zaten bulunmuyordu. Bu yüzden, mevcut olan egemen sınıfların yararına bir yapılanmayı gerçekleştirdiler.

Mesela 1924 yılında İsviçre Medeni Kanunu'ndan kopya edilerek oluşturulan Türk Medeni Kanunu en çok büyük toprak sahiplerinin işine yaramıştır. Topraklar üzerindeki mülkiyet hakları herhangi bir kadastro düzenlemesine dahi ihtiyaç duyulmadan toprak sahibi yararına hukuki güvence altına alınır. Böylece, toprak ağaları, çiftlik sahipleri gasp ederek sahip oldukları her türlü mülk üzerinden yasalarla korunurlar. Bununla da yetinmez, nüfuzlarını kullanarak ellerinde tapusu olmayan küçük arazi sahiplerinin topraklarını gasp ederler. Böylece, Kemalist iktidar döneminde toprakların belirli ellerde toplanması büyük bir hızla devam eder. 1930'lu yıl-

larda Türkiye’de işlenen arazilerin % 50’ye yakınının büyük toprak sahiplerinin elinde olması, durumu açıklamaktadır.

Kemalistler, yarı-feodal iktisadi yapının hâkim sınıflarını güçlendirmek için ellerinden geleni yapıyorlardı. M. Kemal, İzmir İktisat Kongresi öncesinde söylediği gibi büyük toprak sahipleri için de canla-başla çalışmaktan geri durmamıştır.

İktidar sahibi sınıflar, devletin her türden desteğini arkalarına almışlardı. İmtiyazlarla, teşviklerle ve bizzat sunulan olanaklarla muazzam boyutlarda vurgunlar yapmışlardı. Gerçekten de arzu edilen zenginler yaratılıyordu ve yaratılmaya devam ediyordu. Kurulan TC’nin gerçek sahipleri hak ettikleri ödüller eşliğinde konumlarını sağlamlaştırıyorlardı.

28 Mayıs 1927’de çıkartılan Teşvik-i Sanayi Kanunu da mevcut yönelimin karakterini yansıtmaya açısından önemlidir. 1913 yılında İttihat ve Terakki’nin aynı isimle çıkarmış olduğu kanunun içeriği olduğu gibi korunmaktadır. Kanunla amaçlananlar da İTC’yle doğrudan benzerlikler göstermektedir. Yasada öngörülenler şöyledir: *“Sanayiye tahsis edilen arazinin devlet tarafından parasız olarak verilmesi; mali bağımsızlıklar; bir sanayinin kurulması için gerekli malzemenin ve makinelerin ithalatında gümrük bağımsızlığı; bu işlerde kamu ulaşım araçlarından yararlanıldığında ücret indirimi ve hepsinden önemlisi de devlet daireleri ve belediyeler için, ithal edilen mallardan %10’a kadar daha pahalı olsa bile, yerli mamul maddelerin kullanılması mecburiyetinin konulması. Teşvik-i Sanayi Kanunu ile aynı zamanda, bölgesel veya ulusal çapta, bütün fiili ve hukuki tekeller yatırım yapmak arzusunda olan sermaye çevrelerine açılmaktadır.”* (Azgelişmişlik Sürecinde Türkiye, Cilt-3, sy: 115, S. Yerasimos)

Zengin yaratmak için özel çaba sarf eden Kemalist rejim, bu yasayla, vurgunculuğun önünü iyice açar. 1923-30 aralığında ciddi boyutlara varan spekülasyonların nedeni de bu yasadır. Bedava arazi sahibi olanlar arsa spekülatörlüğüne soyunurlar. Birçok vergiden muaf tutulan işletmeciler kârlarına kâr katarlar. Olan her zamanki gibi ezilen yoksul emekçilere, işçilere ve köylülere olur. Kemalist rejimin kimler için yanıp tutuştuğu açıktır.

Eğer hatırlanırsa 14 Aralık 1913’te İTC’nin çıkarmış olduğu Teşvik-i Sanayi Kanunu da aynı içeriğe sahipti. İktisadi politikalar konusunda Kemalizm’in, İttihat ve Terakki’nin devamcısı ve yarım kalan, uygulanamayan projelerinin tamamlayıcısı olduğu açıktır. İttihatçıların hedeflemiş oldukları “Milli İktisat”ı yaratma düşüncesinde Kemalistlerce bu şekilde tamamlanıyordu. Kemalizm’in, ittihatçılıktan bir kopuş olduğunu iddia edenler, yazık ki tarihsel olguları ve bu olguları şekillendiren süreçlerin gerçek niteliğini görmek is-

temeyenlerdir. **En yalın haliyle, Türkiye sınırları içerisindeki gayri-Müslimlere yönelik izlenen politikalar ve uygulamalar konusundaki sapmaz devamlılığın nasıl olduğunu bilmekteyiz. Kemalist yapılanma süreci, ideolojik gıdasını İttihatçı köklerinden alıyordu. Kemalist politikaların ve uygulamaların kendini var eden bu köklerden bağımsız olarak dal-budak salması mümkün değildir. Her ağacın bir kökü vardır. Kemalizm'in kökleri ise tartışmasız olarak İttihatçılıktır.** 23 Temmuz 1908'in "Hürriyet Bayramı" olarak her sene kutlanması ve bu durumun 1935'e kadar devam etmesi mevcut ilişkinin ya da sürekliliğini ne kadar da güçlü olduğuna dair bir işarettir. Kemalizm kendi köklerinden var olmuştu. İttihatçılık "karşıtı" söylemlerin veya pratik tutumların geliştirilmesi ise sürecin pragmatist politikaları gereğidir. M. Kemal kendine biat eden en seçkin İttihatçı kadrolarla yoluna devam etmiştir. Tek adam olma, yani diktatörlük emeline ulaşma yolunda önüne çıkarak kendisine engel olan, olma potansiyeli taşıyan bir grup İttihatçıyı tasfiye etmesi ise Kemalistlerin ittihatçılıktan kopuşunu göstermez. Aksine ittihatçılığa Kemalizm gömleği giydirilerek, ittihatçılığın iktidarlaşması yeni söylemler eşliğinde gerçekleştirilmiş oldu.

İttihat ve Terakki, iktidar yolunu temizlediği andan itibaren bütün halklara düşman kesilmişti. İrkçı-şovenist ideolojinin en uç politik söylemlerine sarılarak, toplumsal dokuyu paramparça etmişlerdi. Bu öyle bir parçalanmaydı ki birçok şey bir daha kendi köklerine tutunamadı. Kemalistler de aynı yolu izleyerek parçalanmayı derinleştirdiler.

İzmir İktisat Kongresi sonrasında kurulan faşist diktatörlüğün, Cumhuriyet adıyla "devrim" olarak sunulması mevcut gerçeği değiştirmemektedir. Kemalistler, ezilen halk yararına "devrim" denebilecek bir şey yapmak bir yana işçileri, ezilen yoksul köylüleri, tüm emekçi kitleleri yok saydı. "Sınıfsız kaynaşmış kitle" diyerek bütün kesimleri halkçılık söylemi adı altında milliyetçi potada toplamaya giriştiler. İzmir İktisat Kongresinde göstermelik kimi kararlar alınsa da, pratikte, işçiden, emekçiden yana demokratik bir sürecin yaşanması mümkün olmadı. 8 saatlik iş günü ya da örgütlenme hakkı gibi birçok temel hak, açıktan gasp ediliyordu. Kurulan sendikalar ya kapatılıyor ya da çalışamaz duruma getiriliyordu. Zaten 1925'teki Takrir-i Sükun'la hepten rafa kaldırılmışlardı. 1923-30 aralığında gerçekleştirilen grevlerin çoğu ise kanla bastırılmıştı. Onlarca işçi ve emekçi böylesine saldırılarla yaşamını kaybetmişti. Bunların örnekleri çokçadır. Grevlerin çoğu ücretlerin ödenmemesi, aşırı derecedeki düşük ücretler ve ağır çalışma koşullarından dolayı yapılıyordu. Yine de "devrim"lerin ocağı Kemalizm'in hışmından kurtulamayarak kendilerine reva görülenlerden mahrum

bırakılmıyorlardı. Ne de olsa Kemalizm ve oluşan rejim, ezilen halkların üzerinden hışımla geçen bir sele benziyordu. Kırıp parçalamak, dağıtmak ve dört bir yana savurmak onun yapısında vardı. Sel, sadece kendi gücüne biat eder. Yolunun üzerindeki hiçbir şeyi tanımaz. Kırıp dağıtmadan akmazsa, gücünü yitirir. Kurulan rejim de böyleydi.

Kemalist ideolojide işçiler, yoksul köylüler, bütün emekçiler; palazlanması, serpilip boy vermesi zaruri görülen egemen sınıflara, sessiz-sedasız boyun eğmekle yükümlü görülmektedir. Bir devlet, bir Cumhuriyet, bir parti, bir adam vardı; bunlar her şeyin üstündeydi. Herkesin, bundan sonraki varlığı bunların korunması, yaşatılması ve güçlendirilmesine bağlıydı. Gerisi önemli değildi. Emekçi sınıflar da bu kervana katılmak zorundaydılar. Hem de sessizce...

19 Ocak 1925 yılında çıkartılan 542 sayılı "Yol Mükellefiyeti Kanunu" arzu edilen seyre dair çarpıcı bir örnektir. Yasa uyarınca; "... *malul fakirler, talebeler, askerler ve sağ altı çocuğu olanlar dışında, 18-60 yaşları arasındaki bütün erkeklere, yılda 6-12 gün özel yollarda çalışma yükümlülüğü konmuştur. Bu yükümlülük bedenen yerine getirilebileceği gibi, askerlikte yürürlükte olan bedel usulü gibi paraya da çevrilebiliyordu. Başlangıçta 10 TL olan bu para, 1929'da 6 liraya dönüştürülmüş, daha sonra 18 liraya çıkarılmış, nihayet 1950'de büsbütün kaldırılmıştır.*" (Türkiye Cumhuriyeti'nde Tek-Parti Yönetimi'nin Kurulması, sf: 199, Mete Tunçay) 1925'lerde en yüksek işçi ücretinin günlük olarak, ortalama 250 kuruş olduğu düşünülürse, devlet zorbalığının, soygununun boyutu daha iyi anlaşılabilir.

Yine, Kadir Tuncer'in madenlerde zorla ve kölece muameleler eşliğinde çalıştırılanların durumunu yansıttığı, "*Tarihten Günümüze Zonguldak'ta İşçi Sınıfının Durumu (Kumpanyalar Dönemine Geri Dönüş)*" adlı kitabındaki şu aktarım çok önemlidir: "*Türkiye kapitalizminin... dönün köylülerinin özgür emekçiler olarak madenlerde iş bulmak için sıraya girmesini bekleyecek hali yoktur. Köylüler, gene mükellefiyete tabi tutulur; köylerde muhtar kütüklerinde tespit edilen erkek nüfus jandarma zoruyla ocaklara indirilir. Mahkûmlar ve kimi zaman askerler, madenlerde çalıştırılır... İş kazaları, meslek hastalıkları, grizu can alırken; kötü çalışma ve yaşama koşulları da başka bir dizi hastalığı yaygınlaştırmaktadır. Havzadaki düzen tamamen baskı üzerine kurulmuştur. İşçiye ocakta dayak dahil olmak üzere her türlü baskı ve zorlama uygulanmaktadır. Bu şartlarda bunalıp kaçan işçilerin evleri talan edilir, eşleri rehin alınır. Acımasız bir şiddet uygulanır. Mala, cana, ırza el uzatılır. Ocağa gitmemek için kendini sakatlayanlar da az değildir. Ayak veya kollarını, parmaklarını keskin yüzlü taş veya balta ile yontup,*

bazı parçalarını keserek hastaneye yatan ve böylece mükellefiyetten kurtulmak isteyenlerden bu yaraları işlete işlete sonradan kangren olarak el, ayak yoksunu kalanlar çok görüldü... Havza halkına bu yıllarda yaşatılan yoksulluğun, şiddetin, aşağılamanın; ülkenin fakirliğiyle veya sanayi kurmakla veya savaşın kapıda olmasıyla izah edilmesi mümkün değildir. Halka bu derecedeki düşmanlık kumpanyalar devrinde bile görülmemiştir.”(Türk Dış Politikasının Ekonomi Politikası, sy: 13 Haluk Gerger)

Osmanlı döneminde böylesine zorunlu çalıştırılmalar çok yaygındı. Madenlerin bulunduğu civar köylerdeki insanlara adeta köle muamelesi yapılıyordu. 7-8 yaşlarındaki çocuklar bile çalışmaya mecbur tutuluyordu. Yabancı şirketler, madenler üzerinde geniş imtiyazlara sahiptiler. Bölgedeki eşrafla elbirliğiyle yöredeki köylülere görülmedik bir zulüm uyguladılar. Cumhuriyet’le bu durum değişmedi. Köylüler, “mükellefiyet”lik adı altında devlet zorbalığının kurbanı olmaya devam ettirildiler.

Kaypakkaya’nın; *“Kemalizm demek, işçi ve köylü yığılarının, şehir küçük burjuvazisinin ve küçük memurların sınıf mücadelesinin kanla ve zorbalıkla bastırılması demektir. Kemalizm, işçiler için süngü ve ateş, cop ve dipçik, mahkeme ve zindan, grev ve sendika yasağı demektir; köylüler için ağa zulmü jandarma dayağı, yine mahkeme ve zindan ve yine her türlü örgütlenme yasağı demektir”* (Seçme Yazılar, sy: 244-245, İbrahim Kaypakkaya) şeklindeki özet vurgusu boşuna değildir.

Kemalist iktidarlaşma döneminin ve ilan edilen Cumhuriyet’le kurulan rejimin niteliğini ve karakterini belirleyen esas düşünceler, pratik uygulamalar ve dinamikler konusunda çok daha fazla şey söylenebilir, yazılabilir. TC’nin kuruluş aşamasında ve sonrasındaki on-on beş yıllık dönemde hâkim olan ve sürekli olarak derinleştirilen, keskinleştirilen ve sistemin ana omurgasını oluşturan ideolojik, politik, iktisadi, sosyolojik, psikolojik, kültürel bütün unsurlar, TC tarihinin vazgeçilmezi haline getirildi. Yetmedi, resmîyet kazandırılarak dokunulmaz kılındı. Her ideolojinin kendi dinamiklerine uygun yol açması gibi Kemalizm de kendi ruhuna uygun bir yol çizdi. Çizilen yol ya da vaat edilen ve ölümüne korunması istenen sistem, halk yararına bir yaşam alanı değildi. Kendine mecburiyete zorlanmış bir toplum amaçlandığı için ta başından yaşam alanlarının çürütülmesi gerekiyordu. Tıpkı bataklık gibi. Bataklık da kendi çürümüşlüğünde kendi yaşamına süreklilik kazandırarak var olurlar. Oluşturulan rejim de böyleydi. Yaşayan, yaşamak isteyen her şeyi kendi çürümüşlüğüyle boğdu, öldürdü. Böylece, kendisinden başka hiçbir şeye yaşama olanağı tanımadı. Sadece kendi çürümüşlüğüne besleyecek, büyütecek olanların yaşama şansı bulunuyordu.

Nitekim, dünden bugüne kesintisiz biçimde devam eden de esas itibariyle bataklık hali, çürümüşlüktür.

Bugün halen bu gerçeği göremeyen ve kendi subjektifliğine hapsolarak görmeme halinde ısrar edenler çokçadır. Kemalizm karşısında net bir tavır takınamayan bu çevreler, hâkim olan ideolojik bulanıklıklarıyla, can çekişen tabuya bir şekilde hayat vermektedirler. Kemalizm'i var eden koşullara ve o koşullarda hayat bulan tarihsel olgulara umulmadık payeler biçerek, tam da Kemalizm'in amaçlamış olduğu zorun, zorbalığın, baskının, şiddetin ve her türden gericiliğin resmiyet temelinde meşruiyet kazandırılan deşirmene şu taşınmaktadır.

5) KEMALİZM'İN TEK PARTİ DİKTATÖRLÜĞÜ ÜZERİNDEN KURUMSALLAŞMASI VE TOPLUMUN KEMALİZM İDEOLOJİSİYLE ESARET ALTINA ALINMASI

Engels, devletin oluşumuna ve niteliğine dair; *"Devlet, kendini insan üzerindeki ilk ideolojik güç olarak sunar bize. Toplum, dış ve iç saldırılara karşı ortak çıkarlarını savunmak üzere kendisi için bir organizma yaratır. Bu organizma devlet iktidarındır. Devlet daha doğar doğmaz, kendini toplumdan bağımsız kılar ve belli bir sınıfın organizması haline geldiği ölçüde ve bu sınıfın egemenliğini doğrudan doğruya üstün kıldığı ölçüde, bu bağımsızlığı daha da büyük olur... Şu var ki, devlet bir kez toplum karşısında bağımsız bir güç haline geldi mi, kendisi de, artık yeni bir ideoloji yaratır"* (Felsefe Metinleri, sy: 220, K. Marks, F. Engels) demektedir.

Devletin, "toplum karşısında bağımsız bir güç haline gelmesi" ve bütün kurumlarıyla (Anayasa, ordu, mahkemeler, hükümet, meclis... vb.) gücüne süreklilik sağlayarak toplum üzerindeki egemenliğini pekiştirmesi her devletsel oluşumun öncelikli eylemidir. **Hâkim sınıfların iktidar aracı olan devlet, aynı şekilde bu sınıfların toplum üzerindeki ideolojik baskı aracıdır. Devlet mekanizmasını elinde bulunduran sınıfların ideolojik gerçekliği, aynı zamanda devletsel bütünselliğin her şeyini doğrudan şekillendirir.** Devletle özdeşleşen rejim biçimi de bu şekillenmenin çatısını oluşturur.

Kemalist diktatörlüğün, askeri faşist karakteri de TC'nin asıl özünü yansıtmaktadır. Faşist dikta rejiminin, devletsel tüm kurumlarıyla toplum üzerindeki mutlak egemenlik kurma arayışı, onun genel özellikleriyle uyumludur. Topluma olan mesafesine paralel olarak, bütün devletsel kurumlar, oluşan mesafeyi baskıcı uygulamalarıyla kapatmanın birer ideolojik aygıtına dönüşürler. Görünürdeki Cumhuriyet, hükümet, parlamento,

seçimler ya da partiler faşist yönetimlerde, egemen ideolojinin birer parçası haline gelirler. Perdenin kendisi bunlardır ama arkasında ise sınır tanımaz bir gericilik yaşatılmaktadır.

Kemalizm'in, kurumsal düzeyde hakim bir ideolojik aygıtta dönüşmesi de burjuva-feodal devletsel yapılanmalarda görülen süreçlerden çok farklı değildir. **Neticede her sınıflı toplum, kendine hayat veren maddi koşulların yani hâkim olan üretim biçiminin ve bu üretim biçimine denk düşen üretim ilişkilerinin içinde doğar, gelişir ve yaşamaya çalışır. Bu maddi temel, aynı zamanda üst yapı kurumlarının biçimini ve niteliğini de belirler.** Kemalizm'de hâkim olan düşüncenin kitleler nezdinde deşifre edilmesinin ve Kemalizm ideolojisinin gerçek mahiyetinin asgari düzeyde de olsa doğru bir şekilde algılanmasının yegâne yolu, güncel, somut politikaların ve bu politikalara paralel yapılan uygulamaların iyi tahlil edilmesinden geçer. Dönemin ekonomik ve siyasi ruhu doğru incelenmediği sürece Kemalizm'in yanlışsalı gerçekliğinin alaşağı edilmesi güçtür.

Faşist diktatörlüğün hüküm sürdüğü rejimlerde, hakim ideoloji kendi aşırılıklarını kamufle etmek için kimi yönetsel araçlara "demokrasi" görünümü adı altında işlevsellik kazandırmaya çalışır. Burjuva partileri, seçimler, parlamento, hükümet gibi kurumsal mekanizmalar en fazla rağbet gören kamufle araçlarıdır. Kemalizm'in, yanlışlı biçimde "devrimci" gösterilmesinin en temel nedenlerinden bir tanesi de bu kurumların fiiliyattaki niteliğinin doğru biçimde kavranamamasıdır.

Kemalizm'in diktatörlük niteliğini, tam da kendisini kamufle etmek istediği kurumsal araçlar üzerinde elde ettiğini biliyoruz. 2. Abdülhamit'in monarşist baskıcı yöntemiyle ya da İttihat ve Terakki'nin tek parti diktatörlüğüne dayalı ceberrut yöntemiyle, Kemalist ideolojinin kurmuş olduğu cumhuriyet rejiminin niteliği arasında benzerlikler, paralellikler ve birbirini tamamlayan devamlılıklar zinciri söz konusudur. Kemalizm ve tek partisinin diktatörlük özelliklerini kavramak ve aynı zamanda Kemalizm'in diktatörlük algısı karşısındaki huzursuzluğunu biraz olsun gidermek için bir "demokrasibilik" oyununa yönelmesinin göstergesi olan Serbest Cumhuriyet Fırkası (SCF) deneyimi önemlidir.

a) Diktatörlüğün Kendinden Olana Dahi Tahammülsüzlüğüne Bir Örnek: SCF Denemesi

1929 ekonomik bunalımı, kurumsallaşmasını oturtma ve sağlama aşamasındaki Kemalist rejimi de etkilemiştir. Emperyalizmin yarı-sömürgesi konumunda bulunan ve iktisadi yapılanmasını da bu bağımlılık ilişki-

lerine göre şekillendirmiş olan TC'nin, dünyayı kasıp kavuran buhrandan etkilenmemesi mümkün değildi. 1930'lara gelindiğinde devlet olanaklarıyla büyük vurgunlar yaparak palazlanmış ve emperyalistlerle de işbirliği temelinde konumlarını güçlendirmiş önemli bir soyguncu, talancı kesim doğmuştu. Çifte sömürüyle yoğun bir ekonomik talan ve bu talandan doğan ciddi bir toplumsal huzursuzluk söz konusuydu. Zaten 1925'ten itibaren devreye sokulan "Takrir-i Sükûn" yasasıyla toplum üzerinde devletin zorbalığı eksik edilmemişti. Toplum, suskunluğa mahkûm edilmişti. Ekonomik krizin kendilerini alt-üst eden etkileri karşısında bile sessizliğe bürünüyorlardı. İşte bu sessizlik haline 1929 buhranının etkileri de dahil olunca kaygı verici bir çözümsüzlük durumu oluşmuştu. Halk üzerindeki vergilerin ağırlığı bütün şiddetiyle devam ediyordu, yoksulluk derinleşmişti, ekonomik durgunluk her geçen gün artıyordu ve halkın tepkisi de içten içe, bütün sessizliğine rağmen Kemalist yapıyı tedirgin ediyordu. Cumhuriyet rejimi, "devrimci ateşiyile" her nedense toplumun arzuladığı bir yaşamı oluşturamamıştı. En basitinden 1929 bunalımından dolayı tarımsal ürünlerin değerindeki aşırı düşüşle köylük bölgelerdeki hoşnutsuzluğun büyük bir hızla arttığı açıkça görülmekteydi. Bu durumun bir şekilde yatıştırılması gerekiyordu. Yani, biriken huzursuzluğu, hoşnutsuzluğu ve tepkiyi bir mekanizma üzerinden boşaltmak fikri çözüm gibi algılanıyordu. Serbest Cumhuriyet Fırkası (SCF) bu düşüncenin ürünüydü.

SCF'yi doğuran koşullar ve nedenler çokçadır. Ama başından söylemek gerekir ki SCF, 1924'te kurulan Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası (TPCF) kadar bile farklı bir "parti" olma özelliklerini taşımıyordu. M. Kemal tarafından her şeyiyle yapılandırılmış ve sipariş edilmişti. Tarihçi Mete Tunçay da bu durumu yorumlarken görünen gerçekleri şöyle aktarıyor: *"İnönü satranç meraklısı olmasına karşılık, Atatürk'ün bu oyunla ilgisini bilmiyorum. Fakat SCF deneyinde, onun kendi kendisiyle satranç oynar gibi bir durumda olduğu duygusuna kapıldım: Karşı takımın adını koyuyor, taşlarını bir bir seçiyor, kimin nerede oynayacağını belirliyor, programını denetliyor, ilgili yazışmaları dikte ediyor, parasını veriyor vb. Fakat bütün bunları rastgele yakıştırmalarla yaptığını düşünmek doğru olmaz. Hükümete karşı kimlerin neler düşündüğünü bilmektedir. Yaptığı, onları, kendisinin istediği biçimde örgütlemekten, böylece bütün ülke çapında ortaya çıkan ya da gizli duran karşıt eğilimleri bu odakta toplayarak denetleyebilmekten ibarettir."* (Türkiye Cumhuriyeti'nde Tek-Parti Yönetiminin Kurulması, sf: 250, 251, M. Tunçay)

M. Kemal'in satrancı SCF idi. Kendisi gibi devletçi, Cumhuriyetçi ve seçkin kesimden gelen Fethi Okyar'ı oyunun karşı tarafının başına getirir. Ya-

pılan görüşmeler neticesinde 12 Ağustos 1930'da SCF'nin kuruluşu resmi olarak ilan edilir. Görünürdeki oyunda iki taraf var gibidir lakin gerçekler farklıdır. Çünkü M. Kemal dışında herkes ve her şey birer figürandır. Tek oynayan ise M. Kemal'dir. Oyun tahtası olan SCF'nin kuruluş hikâyesi de başlı başına komedidir.

SCF'nin isim babası M. Kemal'dir. Fırkaya katılacak milletvekillerini kendisi belirler. CHP'den transfer edilen milletvekili sayısı konusunda da epeyce bir pazarlık yapılır. Tarihçi M. Tunçay'ın aktarımına göre F. Okyar 120 vekil ister, İnönü 50 vereceğini söyler, M. Kemal 70 vekille işi bağlar. Böylece seçimlerde SCF'nin 70 milletvekili için CHP aday göstermeyeceğini söyleyerek uzlaşa sağlanır. SCF'nin finansmanının da İş Bankası üzerinden M. Kemal tarafından karşılanacağı konuşulan ve kararlaştırılan bir konudur.

Fethi Okyar'ın tercih edilmesi de boşuna değildir. Kendisi köklü bir İttihatçı birikime sahiptir. İttihat ve Terakki'nin en genç üyelerindendir ve 2. Meşrutiyet'in ilanı ile ilgili açıklama metnini bizzat kaleme alan kişidir. 1911'de Manastır mebusu olarak Meclis-i Mebusan'a girer. Aynı yıllarda İttihat ve Terakki'nin genel sekreterliğine getirilir. Teşkilat-ı Mahsusa'nın tüyler ürpertici uygulamalarını övgüyle anlatacak kadar da pervasızdır. Geçmişiyile tıpkı o dönemin diğer kadroları gibi kader birlikleri vardır. Aynı geleneğin bataklığında büyümüşlerdir. M. Kemal'e güven veren de bunlardır.

"Paris elçiliğinden çağrılan; M. Kemal'in askeri liseden arkadaşı olan, hatta birbirlerine ön isimleriyle seslenecek kadar samimi olan, İttihat ve Terakkiye beraber üye oldukları, Kuran'a ve silaha el basıp din ve vicdan üzerine birlikte yemin ettikleri, Hareket ordusunda birlikte çalıştıkları, Terakkiperver parti olayı ve Şeyh Said İsyanı sırasında Başvekil olan ancak İsmet Paşa'ya pek güvenmeyen Fethi Bey, partinin kurucusu yapıldı. Kuruluş sürecinde M. Kemal ile Fethi Bey'in sıkça mektuplaştıkları ve partinin genel yapısı hakkında görüştükleri biliniyor. Aralarında Mustafa Kemal'in kız kardeşi Makbule Hanım'ın da bulunduğu kurucu mebuslar arasında M. Kemal tarafından seçilen Ahmet Ağaoğlu, Mehmet Emin Yurdakul, Nuri Conker gibi birçok kişi doğrudan M. Kemal tarafından kurucu kaydedildi. M. Kemal kurduğu partiye Serbest Parti adını verirken programını yazmayı da ihmal etmedi. Hatta bu muvazaa işi o kadar ileri gitti ki üyelerin partiye kayıt mektupları bile M. Kemal tarafından yazıldı, yazdırıldı." (Resmi İdeoloji Sözlüğü, sy: 595, Tolga Ersoy) Özetle böyle kuruluyordu SCF. Bu açık açık bir "demokrasi" aldatmacası ve halkla dalga geçercesine planlanmış bir oyundur. Oyunun amacı, SCF üzerinden tek parti diktatörlüğünü pekiştirmektir.

Neticede 17 Kasım 1930'a kadar, yani üç ay süreyle oyunun sahnelen-

mesine izin verilir. 17 Kasım'da SCF feshini ilan etmek zorunda bırakılır. Zira SCF kısa sürede geniş bir destek bulur. Yapılan seçimlerde, herkesi şaşır-tacak düzeyde başarı kazanır. Hem de CHP'nin birçok seçim hilesine baş-vurmasına rağmen. Susturulmuş, bastırılmış halkın SCF'yi tercih etmesi SCF'nin CHP'den daha demokratik, özgürlükçü, eşitlikçi oluşundan değildi. Dayatılan tek parti açmazından bir kaçışın alternatifi olarak görülüyordu. Faşist diktatörlüğün tepeden inmece uygulamaları karşısında halk yılgin-laşmıştı. Rejime muhalif olan ama kendi sessizliğine gömülen birçok insan fırtınayla gelen doludan medet umar olmuştu. SCF'ye verilen oylar bir ara-yışın, bir alternatifsizliğin tercihiydi sadece. Yine de Kemalist rejimin tedir-ginleşmesine yetmişti bütün bunlar. Özellikle Ege Bölgesi'nde, SCF'nin büyük bir destek bulması ve bir mitinge 50 bin kişinin katılması CHP'yi te-laşa sokar. Buradaki desteğin en büyük nedeni bölgenin önemli tarımsal üretim alanı olması ve buhrandan daha fazla etkilenmesidir. 1930 yılında sa-dece Aydın ilindeki 17 bin gayri menkulün 14 bininin ipotekli olması bile du-rumu açıklamaya yetmektedir. Yoksullaşmanın hızla büyümesi ve halkın mevcut yönetime karşı tepkisinin de artması gayet olağandı. Kemalist rejim, gerçek tablonun farkına varmıştı.

Tarihçi Ayşe Hür, *"SCF'nin oldukça başarılı olması merkezde alarm zil-lerinin çalmasına neden oldu. Merkezin has adamlarından Yakup Kadri K. 'inkılâp devrinde hürriyet yalnız inkılâplar içindir' derken, Ali Naci, 'Evet, biz Hürriyet değil faşizm gibi bir idare istiyoruz' diye baklayı ağzından çıkarı-yordu... Şevket Süreyya Aydemir de kapatılışı şöyle yorumluyor: 'Atatürk bir diktatör değildi. Ama otoritesi mutlak. O'nun kayıtsız şartsız otoritesi altında çok partili bir rejim acaba yürütülebilir miydi? Elbette ki hayır, çünkü mutlak otorite bölünmez bir bütündür' "* (Resmi Tarih Tartışmaları-3, sy: 269, Ayşe Hür) şeklinde tepkileri aktarır.

Tepkiler bunlarla sınırlı kalmaz. İsmet İnönü, SCF'nin karalama kam-panyaları eşliğinde yıpratılması için daha SCF kapatılmadan evvel Ali Na-ci'ye bir gazete çıkarttırır. SCF karşıtı Ali Naci, İsmet İnönü'nün siparişleri üzerine; *"Faşizm, nasıl bir milli irade ve inkılabın silahla emniyet altına alınması ve muhafazası demekse, bize de tıpkı onun gibi bir idare lazım değil, elzemdir"* şeklinde yazılarla faşist rejimin propagandasını yapar. De-ğerlendirmeler, yorumlar çoktur; *"Yeni partinin beklenmedik büyümesi, halkın hoşnutsuzluğunun kanıtıydı. SCF kapandıktan sonra cumhuriyetin önderleri, kurdukları rejimi araştırmaya giriştiler. M. Kemal Anadolu ve Trakya'da halkın yakınmalarını anlamaya çalışan birçok uzmanlarla birlikte geziler yaptı. Sivil-asker yetki sahiplerinden ve yerel CHP önderlerinden*

başka hiç kimsenin rejimden memnun olmadığını gördüler. Cumhuriyet; köylünün, işçinin, küçük tüccar ve esnafın yaşamına dişe dokunur bir düzme getirmemişti." (Türkiye Cumhuriyeti'nde Tek-Parti Yönetiminin Kurulması, sf: 294, M. Tunçay)

Böylesine deneyimler eşliğinde Kemalist rejim ve CHP, diktatörlüklerinin devamı için bir nevi soluklandırılıyordu. SCF deneyimi, diktatörlük rejimine yeni balans ayarlarının yapılmasına işaret etmişti. Pek önemli olmasa da, halkın rejimden hoşnut olmaması görünümünden rahatsızlardı. Yine de bu algının bertaraf edilmesi gerekiyordu. Bunun yolu, normalde daha fazla demokrasi, eşitlik ve özgürlükten geçer. Fakat CHP'nin ya da bir bütün Kemalist rejimin tercihi farklıydı. Daha fazla baskı, zorbalık ve yokluk, yoksullukla halkları kendilerine muhtaç bırakmaktı. Tam da böylesine düşüncelerin sıcaklığını koruduğu bir anda, 24 Aralık 1930'da Menemen'deki olaylar patlak verir.

Menemen'deki olaylar, Kemalistler açısından bulunmaz bir fırsat olur. Kemalistlere göre rejimi tehdit eden "irticai" bir kalkışmadır. Onlara göre sarıklı yobazlar Cumhuriyet'in koruyucusu Asteğmen Kubilay'ı ve iki mahalle bekçisini hem de vahşi bir şekilde öldürmüşlerdir. Resmi tarihin anlatımına göre olaya sebep olanlar "şeriat ilan etmeye kalkarlar" ve bu esnada Kubilay'ın başını keserler. Ne kadar sade bir anlatımdır. Tıpkı resmi tarih kitaplarının 1. Emperyalist Paylaşım Savaşı'nın nedeni olarak Sırp Velihtinin öldürülmesini yazması gibi.

Oysa Menemen'de bambaşka gerçekler söz konusudur. Kısa sürece çok ciddi boyutlarda ekonomik bir çöküntü yaşanır Menemen'de. Rejimden hoşnutsuzluk birçok yere göre daha açık ve yoğundur. Yerel seçimlerde Menemen Belediye Başkanlığı'nı SCF adayı kazanmıştır. Kemalist rejimle güç kazanan bürokrasinin yolsuzlukları bölge insanını bıktırmıştır. Vergilerin ağır olması ve tahsildarların açık açık hırsızlık yapması, ekonomik krizle gelen sıkıntıların daha fazla yaşanması, borçlarını ödeyemeyen köylülerin neredeyse tamamının malının, mülkünün ipotek edilmesi, tefecilerin sınır tanımaz bezirgânlıkları gibi birçok nedenle olgunlaşan bir ortam bulunmaktadır. Tepkinin kaynağı da, hedefi de Kemalist rejim ve uygulamalarıdır. Menemen olayının "gerici" bir ayaklanma olarak lanse edilmesi ve müdahalenin de bu temelde yapılması boşuna değildir. Bu olayla, SCF'yla oluşan görünüm ters-yüz edilecekti. Topyekûn bir yönelimle Cumhuriyetin ve devletin tehlikede olduğu algısı geniş kitlelere propaganda edilerek, tek parti diktatörlüğü yüceltilir.

Menemen'e müdahale sert olur. Hemen sıkıyönetim ilan edilir. Tutukla-

malara girişilir. M. Kemal'in "... Mürtecilerin gösterdiği vahşet karşısında Menemen'deki ahalden bazılarının alkışla tasviipkar bulunmaları bütün cumhuriyetçi ve vatanperverler için utanılacak bir hadisedir" şeklindeki ilk tepkisi sonrası, kurmaylarıyla Çankaya'da yaptığı bir toplantıda, daha sert tutum alınmasını ısrarla ister. Sıkıyönetim Komutanı Fahrettin Paşa anılarında, "... Gazi Paşa'nın olayın siyasal kaynaklarının aranmasını (Karabekir gibi eski TPCF üyelerinin parmağının araştırılmasını), cezalarda sert davranılmasını, Menemen halkının başka yerlere göçürülmesini, muhalif basına da gözdağı verilmesini istediğini" (age, sy: 303-304) belirtiyor. Zaten bölgeye atanan nam-ı diğer halk düşmanı Muğlalı Mustafa Paşa ismi bile yapılmak istenenlerin neler olabileceğine dair bir fikir vermektedir. Muğlalı Paşa, Divan-ı Harp Başkanlığına getirilerek bölgeye gönderilir. 33 rakamı ile arası iyi olan Mustafa Muğlalı ilk elden 37 kişi hakkında idam raporu hazırlar ve meclise sunar. Meclis, 34'ünün idamını onaylar ve biri kaçıp bir süreliğine kurtulsa da 33 kişi aynı gün idam edilir. Kaçan da sonradan yakalanır ve idamı gerçekleştirilir. Onlarca kişi de değişik hapis cezalarına çarptırılır. Menemen'deki sıkıyönetim hali kesin sükûnet sağlanıncaya kadar sürdürülür.

Asılanların arasında Yahudi Josef de vardır. SCF'yi destekleyen bir bak-kaldır. İdamına sebep olarak "şeriatçılara" ip satması gösterilir. İrticai kalkışma denilecek olaylarla alakası olmayan birçok kişi bu şekilde sorgusuz sualsiz idama gönderilir. Topluma korku salmak ve ceberrut sisteme biatını sağlamak adına faşist diktatörlüğün yapmayacağı şey yoktur. Zaten M. Kemal de bunu istemişti. Emirlerine uygun olarak bölgedeki muhalefet kati suretle susturuluyordu. Nitekim atamış olduğu Muğlalı Mustafa Paşa, zafer kazanmış general rahatlığı içinde üstlerine şu mesajı iletir; "*İki ayı geçkin bir zaman, geceli gündüzlü devam eden çalışma sırasında sizlerin kıymetli uyarma ve yardımlarından ilham alan Harp Divan Heyeti, bu hissini ve vatani görevlerini başarmaktan doğan manevi gururunun etkisi ile mütehas-sis olarak buradan ayrılıyorlar.*" (age, sy: 305) Üç aylık bir süre içinde her şey hallediliyordu. Resmi tarihe göre Cumhuriyet'e kastedenlerin icaplarına bakılmış, "şeriat" isteyenler susturulmuştu. Öldürülenler, içerilere tıklanlar rejimin düşmanlarıydı. Açlık, yoksulluk, ekonomik buhranlar, rejimin politikalarından memnuniyetsizlik vs.ler neden değildi. Öyle de bir sorun yoktu.

Böylece SCF ile olgunlaşan tepki ve arayışlar, devlet zorbalığının kıska-cında bir kez daha ezilmişti. Hâlbuki Menemen olayına karışanların bir grup esrarkeş olduğu, dönemin ilgili mahkeme heyetince de rapor edilir. Tama-men adli bir vaka iken, her dönem olduğu gibi "şeriat istiyorlar" denilerek olay, gericilik yaftasıyla kamuoyuna yansıtılır ve Cumhuriyeti korumak adına

her türlü zorbalıklarına meşru bir ortam yaratılır. Meselenin özü esasta buradadır. Ama Kemalistler için ihtiyaç farklıydı. Çizginin istikrarı önemliydi. Kemalizm'in hâkim çizgisi mutlak egemenliği için ne gerekiyorsa yapıyordu. İdeolojik-siyasi çizgi, kadrosal niteliğin korunmasıyla birlikte hükmünü sürdürüyordu. Aynı Mustafa Muğlalı, Korgenerallik rütbesine yükseltilerek rejimin istikrarı için 33 rakamıyla yakın ilişkisini sürdürür. Nitekim 1943 yılında Van'ın Özalp ilçesinde 33 Kürt köylüsünü sorgusuz-sualsiz kurşuna dizerek devlete bağlılığını gösterir. 1950'de bu olaydan dolayı yargılanır ve 20 yıl hapse mahkûm edilir ve bir süre sonra hapisnede ölür. Ama faşist dikta rejimince kahramanlığı halen "yüce"dir. Kendisini mahkûm eder ama katilliğini kahramanlığıyla örtmekten de geri durmaz. Bugün halen kışlalara adının veriliyor olması gayet doğaldır. Devletin, kendisine dair gerçek görüntüsünün yansımasıdır. Halk düşmanlığını kahramanlık olarak işleyen bir rejimden farklı davranmasını beklemek en iyimser haliyle saflıktır.

SCF deneyimi, Kemalist rejimin vazgeçilmez çizgilerini bir kez daha açığa çıkarır. "Kemalist devrim"lerin toplam adına yararlı olabilecek bir iyileşme ya da düzelme getirmediği görülür. Ayrıca "demokrasi" söylemlerinin faşizm şeklinde kurumsallaşan ve yerleşen bir rejimle uyumlu olmayacağı da ispatlanır. M. Kemal'in ve kurduğu düzenin muhalefete tahammülsüzlüğü hakkında epeyce pratik deneyim mevcuttur. Diktatörlerin farklı seslere tahammülleri yoktur.

Burada yanılıgılı bir yaklaşıma da değinmek gerekir. SCF ile CHP, o dönemin iki farklı siyasi kampı gibi algılanmaktadır. SCF farklı bir siyasi kamp olma niteliğinde değildi. Zaten öylesine bir siyasi, ekonomik ve sosyal dayanağı da bulunmuyordu. SCF, hâkim sınıflardan farklı bir gücün siyasi yapılanma arayışının sonucu olarak doğmadı. Muvazaa (danışık) parti şeklinde hâkim güçlerin siyasi çıkar hesapları gereğince oluşturuldu. Dönemin CHP'sinden farklı değildir. CHP'ye de SCF'ye de yön veren aynı ideolojidir. M. Kemal, SCF üzerinden, kurduğu rejimi ve halkın rejime bakışını test etmişti. Böylece pekiştirmeyi düşünmüş olduğu rejimin eksikliklerinin, açıklarının, gediklerinin açığa çıkartılması sağlanmıştı.

Kemalizm'in yerleştirmeye çalıştığı rejimde, muhalefete yer olmadığı gibi kısık bir ses çıkartmalarına dahi imkân verilmiyordu. Tek parti diktatörlüğünün iktidarına alternatif olabilmek bir yana böylesine bir ihtimale dahi tahammül edilemiyordu. SCF deneyimiyle bir yandan da muhalefet kavramına açıklık getiriliyordu. Arzu edilen muhalefetin niteliğine ve çerçevesine dair rejimin çıkarları doğrultusunda sınırlar çiziliyordu. Öyle bir muhalefet olmalı ki iktidardaki parti gibi devleti, rejimi koruyup kollamak

ve devamını sağlamak dışında başka bir amaç ya da politik söyleme sahip olmamalıdır. Nitekim bunun örnekleri TC'nin daha sonraki dönemlerinde sıkça görülmüştür. 1930'lardaki tasfiyeci tutumlar, 1960'lardan sonra darbeler şeklinde siyasal süreçlere doğrudan müdahalelerle devam etmiştir. Ki bunun temellerini atan M. Kemal'in kendisidir. Kurulan rejim ve hâkim ideoloji, böylesine süreçlerin zeminini hazırlamış ve meşruiyetini de sağlamıştı.

Kısacası, SCF deneyimi, Kemalizm'in saklanan gerçekliğinin açığa çıkmasına neden olmuş, kendisinden olanı dahi kabullenemeyen düşüncenin katılığı görülmüştü. Egemen olan düşüncenin ve partisinin dışında hiçbir oluşuma yer yoktu. Kendi kurduğunu düşman ilan ederek onu yok etmek için her türlü zora başvurmayı kendinde bir hak olarak gören bir düşüncenin, pratikte neler yapabileceğine dair çarpıcı bir örnektir SCF deneyimi. Yaşananlar, Kemalizm ile demokrasi arasındaki uçurumu yansıtan önemli pratiklerdir.

Kemalist ideoloji, gücünü, kurmuş olduğu rejimden alır. Rejimin yaşatılması, ideolojisinin de yaşatılması demektir. Kurulan Türk devleti bu paralelde, ilişkiyi kendi bünyesinde yoğurmuş ve kalıba dökmüştür. Tek ideoloji, tek adam, tek parti merkezli bir rejim vardı. Tek adam, partisine; partisi de bütün bir ülkeye hükmediyordu. CHP öyle bir noktadaydı ki, devletle özdeşti. CHP karşıtlığı rejim karşıtlığıydı. En küçük bir karşıtlık ya da muhalif ses, rejim düşmanlığıyla, hainlikle, vatana ihanetle eş tutulur ve derhal linç edilirdi. Bugünün burjuva siyasal arenasının daha iyi anlaşılması için tek parti diktatörlüğünün süreci muazzam bir materyaldir.

TC'nin siyasal geleneğinin kökleri Kemalizm'in kurumsallaşarak yerleşmesi sürecinde oluştu. Farklı fikirlerle hainlik arasındaki duvarlar, 1930'larda tamamen yıkılmıştı. Bu geleneğin kuşaklarıyla yol alındı. Dolayısıyla, yıkılması güç önyargılarla yetişmiş kuşakların siyasi ufukları da köreltilince, rejime kör kütük bağlı ve onun varlığıyla kendi varlığını koşullandıran tuhaf bir düşünce hâkim kılındı. Bugün olan biten her şey şekilsiz-şemasız geleneğe hâkim olan bu tuhaflığın tezahürlerinden başka bir şey değildir. Kemalizm'in bir diktatörlük ideolojisi olduğu gerçeğini görmezden gelen ve bunca somut olguya rağmen halen "sol" ya da "ilerici" nitelermelerle onunla göbek bağına kesmeyenlere söylenecek çok söz vardır. Ne kadar çok şey söylenirse söylensin, bir düşünce, kendisini mutlak doğru olarak kabul ediyor ve sınırlarını da bu sorunlu mutlaklıkla çiziyorsa, orada değişimin, dönüşümün ve nihayetinde düşünsel gelişimin zemini de çoraklaştırılmış, çölleştirilmiş demektir. Kemalizm de bu zeminde ömrüne ömür katmıyor mu zaten?

b) “Devleti Olan Parti” CHP ve Diktatörlüğün Yerleştirilmesi

TC'nin devletsel karakterini tayin eden ideoloji, İttihat ve Terakki'ye dayanıyordu. İttihatçılık, dozajı oldukça yüksek militarist bir yapıya sahipti. Ne de olsa Fırka'nın bileşenleri ağırlıklı olarak asker kökenliydi. Öyle ki, ordunun görünümü, “partisi olan ordu” şeklindeydi. Aynı şekilde İTC de “ordusu olan bir parti” gibiydi. İşte, militarizmin siyasal güç haline gelmesi ve siyasi yapının da militarist niteliğinin olağan karşılanması, İttihat ve Terakki'nin iktidar süreciyle gerçekleştirilmişti. Hem bu zemin hem de bu zemine hükmeden kadrosal nitelik, Kemalist rejime de temel oluşturdu. Dolayısıyla, CHP'nin diktatörlüğü içinde, gayet uygun ortam ve koşullar mevcuttu. Zaten, sürece hükmeden ideoloji de ta başından itibaren otoriter nitelikleriyle diktatörlüğe giden yolu parça parça açıyordu. Yani diktatörlük için gerekli dinamikler yaratılmıştı.

“Devleti olan parti” tanımlaması, CHP'yi ve Kemalizm'in öngördüğü rejimin niteliğini isabetli biçimde açıklamaktadır. CHP, herhangi bir kliğin partisi değildir. Daha doğrusu sadece bu eksenli bir değerlendirmeye yetinmek hem eksik hem de yanılgılı olur. Nasıl ki İttihat ve Terakki Fırkası devletle özdeşleşmişse, CHP bunun çok daha sistematik, çizgileri daha belirgin ve geçmişin deneyimlerinin zenginliğini de taşıyan daha gelişkin bir versiyonudur. Gerek M. Kemal açısından gerekse de CHP'nin bütün kadroları açısından, ülkenin çıkarlarıyla CHP'nin çıkarları bir ve aynıydı. CHP'nin devletle özdeşleştirilmesinin nasıl bir süreçten geçilerek temellendirildiğini biliyoruz. M. Kemal'in ideolojik-politik çizgisini biçimlendirdiği CHP, kaçınılmaz olarak, M. Kemal'in amaçladığı siyasal rejimin öznesi olacaktı. Saltanatın ya da Halifeliğin kaldırıldığı dönemlerde CHF ve CHF önceli siyasi yapılanmalar üzerinde kendi düşüncelerini pratik süreçte hakim hale getiriyordu. Monarşist rejime “karşı” olunurken aynı anda diktatörlüğü devreye sokmanın sakıncalarını bilen ve buna paralel hareket eden pragmatik bir M. Kemal vardı. CHF, amaçlanan otoriterliğin, diktatörlüğün parça parça oluşturulmasının bir aracı, bir basamağı gibiydi. Nitekim daha sonraki süreçlerde var olan muhaliflerin tasfiye edilmesiyle, CHF için meydan tamamen boşaltılmıştı.

Dönemin CHP Genel Sekreterlerinden Recep Peker, “*Türkiye Cumhuriyeti bir parti devletidir. Parti devletle beraber çalışır*” (Modern Türkiye'nin Siyasi Düşünce tarihi/Kemalizm, sy: 60, İletişim Yayınları) şeklinde, açık açık mevcut yapılanmanın meşruiyetini savunur. Yani Parti-devlet sistemi şeklindeki oluşumun yanlış ya da sakıncalı görülmesi gibi bir durum söz konusu değildir. Aksine, CHP'nin, Anayasa'nın da üzerinde bir pozisyonda

olması Kemalist kadroların hepsinin hemfikir oldukları bir konudur. Zaten oluşturulan CHP tüzüğü, fiiliyatta bu görüşe uygun olarak CHP'yi konumlandırıyordu. Genel başkanlığa verilen yetkiler tek adamlığa uygun biçimde Anayasayı boşa çıkarıyordu.

Tabloya kabaca bakılırsa; Cumhurbaşkanının aynı zamanda CHP Genel Başkanı, CHP üyesi ve milletvekili olduğu görülür. Hatta 1931'deki CHP tüzüğüne göre, "Esaslar" kısmının 2. maddesinde, "*Cumhuriyet Halk Fırkası'nın daimi umumi Reisi, Fırkayı kuran Gazi Mustafa Kemal hazretleridir*" şeklindeki ifadeyle, M. Kemal, partinin "daimi" Genel Başkanı olarak ilan edilir. Yani, ölünceye kadar Genel Başkanlık sıfatına sahiptir. Yetkileri ise alabildiğine geniştir. CHP'nin idaresi esasta Genel Başkan'dadır. Tüzüğün 18. Maddesi, "*Umumi Reis Fırkasının Yüksek idaresini elinde tutar ve Fırkayı temsil eder. Fırka namına söz söylemek salahiyeti ancak umumi reistedir. Umumi reis, lüzum görürse, bu hak ve salahiyetini umumi reis vekiline veya Fırka Katib-i Umumisine bırakır.*" Yine aynı kısımda yer alan 19. madde "*Umumi reis ile vekili ve umumi idare heyeti azası arasından Umumi reisin seçeceği Fırka Katib-i Umumi, Umumi reislik divanını vücuda getirirler*", 20. maddesi, "*Umumi reislik divanı Büyük Millet Meclisine aza seçilmesini idare eder, fırkanın mebus namzetlerini kararlaştırır. Divan, namzetler ile intihap (seçim) işleri hakkında Grup idare heyetinin ve Umumi idare heyetinin reyini yoklayabilir. Namzetler Umumi Reis tarafından ilan olunur.*" 22. Madde, "*Umumi reislik divanının vereceği kararlara bütün fırka azalarınca kayıtsız ve şartsız itaat olunur.*"; Madde 38, "*Umumi idare heyetinin tabii reisi Umumi reis veya vekilidir. Reislerin bulunmadığı zamanlarda da katibi umumi reislik yapar.*"; Madde 81, "*Fırka grubunun tabii reisi, fırkanın umumi reisi veya onun vekilidir. Fırkaya mensup olan Başvekil Fırka grubunun reisidir.*" (Türkiye Cumhuriyeti'nde Tek-Parti Yönetiminin Kurulması, sy: 451-454-456-465, M. Tunçay)

Kısacası, Genel Başkan yani M. Kemal, bütün idari kurulların başkanıdır. CHP Genel Başkanı olarak; Genel Başkanlık divanına, Genel İdare Heyetine, CHP'nin meclis grubuna da başkanlık yapar. Bu kurullarda tek ve öncelikli yetkilidir. Genel Başkanlık divanı yani üç kişilik dar bir kadrodan oluşan bileşen her şeyi belirler. Genel Başkan, Genel Başkan Vekili ve yine Genel Başkan tarafından seçilen Genel Sekreterden oluşan bu bileşen asıl söz ve karar sahibidir. Meclisin kaderini de bu bileşen belirler. Milletvekili adaylarını belirler ve seçimlere dair her türlü kararı verirler. Divan bileşeni doğrudan M. Kemal'e tabidir. M. Kemal, Genel İdare Heyetine başkanlık yaparak parti üzerindeki otoritesini sağlama alır. CHP'nin Meclis grubuna

başkanlık ederek de Meclis üzerindeki hâkimiyetini sürdürür. M. Kemal, CHP tüzüğü'nün kendisine verdiği yetkilerle tek söz sahibidir. Otoritesinin tesisi için gerekli her türlü mekanizma mevcuttur.

Ayrıca Genelkurmay Başkanlığı da 1924'te yapılan düzenlemelerle Cumhurbaşkanlığına bağlanmıştır. Yani, ordu üzerinde de söz, karar ve yetki sahibiydi. Bunun adı diktatörlükten başka bir şey değildir. Genel Başkanın her sözüne, kararına riayet etmek bile tüzük hükmüne bağlanmıştır. Meclis ve milletvekilleri sembolik onay mercileriydi. Hiçbir CHP üyesinin ya da milletvekilinin CHP'yi kongreye, kurultaylara çağırma hakkı yoktur. Tek yetkili Cumhurbaşkanı, Genel Başkan'dır.

Dönemin Adalet Bakanlarından Mahmut Esat Bozkurt'tan "kıymetli incileri" tarihçi Ayşe Hür aktarır; *"Kemalizm otoriter bir demokrasidir ki, kökleri halktadır. Türk milleti piramide benzer, taban halk, tepesi yine halktan gelen baştır ki, bizde buna şef denir. Şef, otoritesini halktan alır. Demokrasi de bundan başka bir şey değildir."* (Resmi Tarih Tartışmaları-3, sy: 267, Ayşe Hür) Diktatörlükle demokrasiyi şeflikte birleştiren böylesine bir zihniyetin Adalet Bakanı olması kadar isabetli başka ne olabilir ki?

CHP'de somutlanan Kemalizm, bunlarla yetinmez. 1935'teki CHP kurultayında yapılan tüzük değişikliği sonrasında CHP Genel Başkan Vekili İsmet İnönü bir genelge yayımlar ve CHP örgütlerine gönderir. Bu genelgeye göre İçişleri Bakanı aynı zamanda CHP Genel Sekreteri olabiliyordu. 1936'da, İTC'nin eli kanlı üyelerinden ve Ermeni soykırımının planlayıcılarından, hatta o dönemlerin "Aşiretler ve Göçmenler Genel Müdürü" olan ve Kemalist rejimde 13 yıl boyunca Dışişleri Bakanlığı görevini sürdüren Şükrü Kaya, CHP Genel Sekreteri seçildiğinde aynı zamanda İçişleri Bakanıdır. Yine genelgeye göre valiler, buldukları illerde CHP il başkanları olarak atanıyordu. İçişleri Bakanları Belediye Başkanlarını da tayin ediyordu. Bölgelerde müfettiş olarak görevlendirilen bürokratlar hem devlet işlerini hem de CHP örgütlerini denetlemekle görevlendiriliyordu. Artık CHP ile devlet, ete-kemiğe büründürülmüştü. Parti-devlet sistemi tüzük hükümleriyle, yasalarla ve itaati zorunlu kılan uygulamalarla oturtulmuştu. Her şey tek eldeydi. Parti de devlet de, mevcut sistemle M. Kemal'in elindeydi.

Yine 1931'de CHP programında yer alan ve "Cumhuriyet Halk Fırkasının ana vasıfları" olarak sayılan; Cumhuriyetçilik, Milliyetçilik, Halkçılık, Devletçilik, Laiklik ve İnkılâpçılık "ilkeleri", 1937'de yapılan Anayasa değişikliği sonrasında artık Anayasa'nın bir maddesi haline getirilir. Yani, CHP, devletini şekillendirmeye devam eder. Sadece bu anlayış ve uygulamalar bile CHP'nin tek parti diktatörlüğünü ortaya koymaya yetmektedir. Adı Cum-

huriyet olarak ilan edilse de ve sözde millet iradesinin hâkimiyetinden bahsedilse de, kurulan ve işleyen rejimin gerçek adı faşizmdir, faşist diktatörlüktür. Parlamento ve milletvekilleri ya da seçimler, M. Kemal ve partisinin amaçlarına ulaşabilmelerinin birer aracıdır. Meclis ya da seçimler en kaba burjuva demokrasilerinde olduğu gibi siyasi iradenin katılım araçları değildir. M. Kemal ve partisi CHP'nin diktacı amaçlarını yansıtan kararlarının ve uygulamaların onaylatıldığı ve yasal meşruiyet kazandırıldığı sembolik ve aynı zamanda bürokratik birer kurumdan ibarettirler. Böylece, CHP'nin tek parti olarak devletle özdeşleşmesi için gerekli olan koşullar ve dinamikler neredeyse eksiksiz biçimde oluşturulmuş, Kemalizm-CHP-devlet özdeşleşmesi hayatın her alanına yön veren asli bir üçleme haline getirilmişti. Artık her şey bu zemin üzerinde şekillendirilecekti.

Bu bağlamda belli başlı bazı konular üzerinden şekillenen diktatörlüğün niteliğini daha somut irdelemeye çalışalım. Bu konular arasında, iktisadi politikalar yani CHP'nin Anayasa maddesi haline getirdiği "ilke"lerden devletçiliğe değinmekte fayda vardır. Yine, hem iktisadi politikaların bir ayağı hem de Türkleştirme amaçlı gayri-Müslim azınlık milliyetlere ve tabii ki Kürt ulusuna yönelik yapılan uygulamalar önemlidir. Aynı paralelde, emperyalist-kapitalist sistemle ilişkiler, etkileşimler konusu da bütünün parçası olarak dikkate değerdir. Yine, resmi ideolojinin kurumsallaştırılmasına dönük siyasal, sosyal projelere bakmak gerekmektedir. "Atatürk İlkeleri" diye işlenen 6 ok, bu projelerin ana kaynağıdır.

Ekonomik politikalar konusu oldukça kapsamlıdır. Zaten temel yönelimin ne olduğuna, belirli oranda önceki başlıklarda vermeye çalıştık. Burada ise daha çok "devletçilik" söylemini irdelemeye çalışacağız. Neden devletçilik? Bu bir iktisadi ilke midir yoksa resmi ideolojinin, devlet imkanlarını kendi sınıfsal dayanaklarına peşkeş çekmesini manipüle etme söylemi midir? Esasta buna bakarak CHP'yi ve Kemalizm'i tahlil etmeye devam edelim.

- "Devletçilik"; Halkı Perişan Eden Sömürü Ve Talana Dayalı Sermaye Birikim Politikası

"Devletçilik" söylemi TC'de yeni değildir. Adı konmasa da İttihat ve Terakki döneminden itibaren uygulanan ve uygulanmak istenen "Milli İktisat" yaratma projesiyle temelleri atılmıştı. Türk devletinin kuruluşuyla beraber, bu projenin önemi daha da artmıştı. Ne de olsa ulus devlet amacına ulaşılmıştı, ama burjuva sınıflar hala zayıftı. Yani Türk zenginleri yaratılmıyordu. Kemalist iktidar da buna paralel politikalar izledi ve pratik adımlar geliştirdi.

1929 ekonomik bunalımı içsel dinamikleri zayıf ve ekonomisi dışa bağımlı TC'yi daha fazla etkilemişti. Ekonomik dinamiklerin yönü emperyalist bağımlılık çerçevesinde şekillenmekte olan komprador bürokratik kapitalizme doğruduydu. Gelişen bağımlı kapitalizm, ağırlıklı olarak ticari bir karaktere sahip olduğu için de bunalımın etkileri daha derinden hissedildi. 1929 bunalımı bütün ekonomik sistemleri etkilemişti. Emperyalist-kapitalist ülkeler de buhrandan kurtulamamışlardı. Tabii ki sömürge, yarı-sömürge ülkeler kadar da etkilenmeyeceklerdi. Her krizin faturası ağırlıklı olarak bağımlı ülkelere ödetildiği için emperyalist-kapitalist ülkeler daha hafif zararlarla atlabiliyorlardı. Kimileri ise tersine güçleniyordu.

1929 bunalımı her ülkede farklı etkilere yol açtı. Her ülke kendi iktisadi koşullarına ve dinamiklerine göre krizin yükünü hissediyordu. Dolayısıyla birçok ülke, krize karşı koruma tedbirleri alıyordu. Krizin etkilerini bertaraf etmek için türlü ekonomik önlemler geliştiriliyordu. Şüphesiz ki o yıllarda TC gibi birçok ülke, devletin, müdahaleci koruma yöntemine başvurmuştu. Devletler kendi içlerine kapanarak, krizin doğurduğu iktisadi zafiyetleri gidermenin alternatif projelerine yöneldiler. Bunun adı her yerde aynıydı. Yani devletçilik, 1930'lar dünyasındaki ekonomik krizi ve etkilerini aşmanın yolu olarak birçok ülke tarafından benimsenen ve uygulanan bir politikaydı. Resmi ideolojinin bunu, Anayasa maddesi haline getirerek kendine malzeme yapması beyhude bir girişimdir. Zaten TC'nin Anayasa'sına konulan bütün "ilkeler" gibi "devletçilik" ilkesiyle amaçlananlar da farklıdır. Resmi tarihin ideologları dönemin zorunluluklarını bir "ilke" gibi yansıtmada epeyce marifetlidirler.

Çağlar Keyder uygulanan devletçilik politikasını şu ifadelerle tanımlar: *"Bu model [devletçilik], siyasi bir elit ile emeklemekte olan burjuvazisinin hızlı bir birikim sağlamak için güçlerini birleştirerek ve de yeni bir toplumsal sistem kurma iddiasıyla, işçi sınıfını ağır baskılar altında tutup tarım sektörünü sömürürken, yalıtılmış bir milli ekonomi alanı yaratmalarına dayanır. Bütün bunlar sınıf çıkarları arasındaki çatışmaları yadsıyarak korporatist bir toplum modeli kabul eder, şu ya da bu ölçüde yabancı düşmanlığına dayanan bir milli dayanışma ideolojisi çerçevesinde gerçekleştirilir. Türkiye örneğinde bu model, ideolojik yapısı ve ideolojik destekleriyle birlikte doğrudan doğruya zamanın Avrupa faşizmi tecrübesini yansıtıyordu."* (Resmi Tarih Tartışmaları-1, sy: 185, İlker Çayla)

Kemalizm'in devletçilik söylemini iktisadi bir politika olarak sınırlandırarak değerlendirmek yanlış olur. Keyder'in belirttiği gibi "yeni bir toplumsal sistem" amacı taşıyan ve ideolojik hedefleri ağır basan bir devlet politika-

sıdır. Gerçekten de devletçilik söylemleri adı altında Türk zenginleri yaratıldı. Yaratılanlar sadece zenginler değil, milliyetçiliğin bütün aşırılıklarını içerisinde barındıran ve Kemalist sistemin de arzulanmış olduğu toplumsal dönüşümün de kendisiydi. Her şey ulus devlet projesinin hayata geçirilmesinin bir parçası olarak ele alınıyor ve işleniyordu.

“Devletçilik” olgusunu yeni icat etmiş ve tamamen TC’ye has bir politika ya da “ilke” olduğu yönlü resmi söylemlerin belirttikleri birer aldatmacadır. Devletçilikle yapılanlar 1929 ekonomik bunalımının da etkileriyle daha fazla devlet müdahaleciliğiyle yani bir nevi devletin işletmeciler rol üstlenmesiyle, tamamlanamamış sermaye birikim sürecini hızlandırmaktır. Zaten öteden beri sermaye birikimi bağlamında palazlanmış olan bir kesim vardı. Şimdi daha fazla devlet desteğiyle yani devlet imkânları üzerinde imtiyazlarla bu kesimlere fırsatlar sunuluyordu.

Bunun fitili İzmir İktisat Kongresi’nde ateşlenmişti. Fikret Başkaya; *“1923-1931 aralığında Müslüman/Türk komprador sermaye, devlet tekellerini ele geçirme, sermayesinin çoğu devlet tarafından sağlanan anonim şirketlerin içini boşaltma, yabancı şirketlere ortak olma veya onların paravanı olma, devletten iş alma, karaborsa, spekülasyon, stokçuluk vb. gibi az zamanda yüksek kâr vaat eden alanlara yöneliyor, tam bir yağmacı zihniyetle hareket ediyordu. Fakat dönemin ‘hür teşebbüsü’ sadece tacir sınıfından oluşmuyordu. Bürokrasinin ve siyasetin üst düzey unsurları da hızla ‘yetkin’ iş adamlarına dönüşüyordu. Ve söz konusu ‘milliyetçi’, vatan kurtarıcı zevat bu işe daha 1923 öncesinde başlamıştı”* (Resmi İdeoloji Sözlüğü, sy: 104-109, F. Başkaya) diye yazacaktır.

Bu görünüm, 1930 sonrasının da esas manzarasıdır. Hem de çok daha yaygınlaştırılmış bir biçimde. Devlet tekellerinin ya da iktisadi teşekküllerinin, çeşitli imtiyazlarla komprador bürokrat kapitalist unsurlara verilmesi veya bu işletmelere ortak edilmeleri gibi iki esas tutum söz konusuydu. “Devletçilik” denilen politikanın iktisadi uygulamaları bu eksende biçimleniyordu. Bu uygulamaların hayata geçirilmesi konusunda egemen sınıflar arasındaki birliktelik tamdı.

CHP’nin programlarını şekillendiren, ideolojik politikalarını belirleyen ve eli kanlı eski bir Osmanlı subayı olan ve CHP Genel Sekreterliği görevini yürüten Recep Peker, “devletçilik” söyleminin mimarıdır. Parti-devlet özdeşliği konusunun da öncelikli ismidir Recep Peker. Zaten açık açık İtalya ve Almanya modellerine övgüler eşliğinde öykünen ve faşizmi en ideal rejim biçimi olarak kendince “teorize” eden de bu zattır. Bütün bu fikir keşifleri tesadüfi değildir.

Kemalist kadrolar “devletçiliği” allayıp pullamada boş durmuyorlardı. Vurgunculuğu, soygunculuğu ve yoksulluktan perişan düşmüş halk gerçekliğini örtbas etmek için, “devletçilik” olgusu “üçüncü bir yol” ya da “sistem” olarak işleniyordu. Ne kapitalizm ne sosyalizm! TC’nin “devletçilik” politikası her derde deva diye sunuluyordu. Hâlbuki buram buram, acımasız bir sermaye birikimi gerçekleştiriliyordu. Burjuva-feodal egemen sınıflar, Kemalist rejimin kendilerine sunmuş olduğu talanlarla sömürülerini boyutlandırıyorlar, kârlarına kâr katıyorlardı. Kurulan sömürü düzeni, ülke, yarı-feodal iktisadi özellikler gösterse de kapitalist sistemin yasalarına göre işliyordu. Yani “üçüncü yol” söylemi temelden yalan ve yanlıştı.

Devlet, krizi aşabilmenin üstesinden gelecek güçlü bir burjuvaziden yana halen sorunluymuştu. Krizin etkilerini bertaraf edecek bir sermaye ya da sanayi yatırımlarına yönelerek bağımlılıktan kaynaklanan durgunluğu aşabilmenin üstesinden gelebilecek kapitalistler, henüz istenilen düzeyde değildi. Bu yüzden devreye devlet girmek zorundaydı. Bu durumu İ. Kaypakkaya oldukça yalın biçimde şöyle özetler; *“Kemalistler, devlet tekelleri kurarak, rekabeti geniş ölçüde ortadan kaldırarak, halk kitlelerini insafsızca sömürdüler. Tekeller sayesinde hükümetin kendisi de bir müteşebbis olup çıktı. Müteşebbislikle hükümet üyeliğini birleştiren tekeller burjuvaziye bürokratik bir nitelik kazandırdı.”* (Seçme Yazılar, sy: 208, İbrahim Kaypakkaya)

İ. Kaypakkaya’nın birkaç cümleyle tahlil etmiş olduğu durum, Kemalist rejimin “devletçilik” söylemiyle yapmış olduklarının kısa ve net izahıdır. Kemalist burjuvazinin, devlet eliyle nasıl beslenip büyütüldüğünden başka bir şey değildir “devletçilik”. Kaypakkaya’nın gelişmekte olan burjuvazinin bürokratik niteliğine vurgusu da çok önemlidir. Çünkü **yarı-feodal yapının o günkü koşullarında gelişmekte olan kapitalizmin niteliği bürokratiktir.** Kemalist rejimin asıl kurucuları da asker-sivil bürokrasiydi. Bunlar zamanla siyasi güçlerine dayanarak, devlet imkânlarını kendi çıkarları doğrultusunda kullanıp büyük vurgunlar yaptılar. Devletin çekirdek gücü bunlardı. Alabildiğine otoriter ve aynı zamanda merkeziyetçi özellikleriyle öne çıkan asker-sivil kadrolar, siyasi güçleriyle, diğer ekonomik odakları da yanlarına çekebiliyorlardı. Devlet olanaklarının da ellerinde olması asker-sivil bürokrasinin hâkimiyetini süreklileştiriyordu.

“Devletçilik” çerçevesinde, birçok sanayi ve imalat işletmeleri çıkarılan kanunlarla birlikte devlet tekeline alınır. Şeker fabrikaları; liman işletmeleri; tütün üretimi, işletmesi ve ticareti; alkollü içki üretimi ve ithali; kibrit üretimi ve satışı vb. işletmeler devlet tekeline geçer. Devlet ise bu işletmeleri özel

teşebbüslere çeşitli imtiyazlar eşliğinde verir. Devlet, böylesine işletmeleri kendi tekeli altında komprador-bürokratik soygunculara peşkeş çekiyordu. Hem de daha önceden çıkarılan Teşvik-i Sanayi Kanunuyla verilen imtiyazlardan çok daha geniş imtiyazlar vererek.

Devlet bankaları tarafından sağlanan sermayelerle özel işletmelere imkânlar sunuluyor, vergi muafiyetleri, işletmeler için bedava arazilerinin verilmesi ve taşımacılıkta kolaylıklar gibi özel birçok uygulamalar vardı. Hepsi, "devletçilik" adınaydı. *"Sanayici ameleyi, halkı ve devleti soymakla meşgul... Yeni himayeli gümrük duvarlarının arkasına hiç ehliyeti olmayan, sermayesiz ve tekniksiz avantüreyeler türediler sığınarak, sefaletten kaçan ameleyi boğaz tokluğuna çalıştırarak, devletten gümrük kaçırarak, halkı soyarak zengin oluyorlar."* (138) Devlet, kendisinin seçtiği soyguncusuna bu ortamı sağlarken aynı yıllarda Ziraat Bankası, köylüler borçlarını geri ödeyemediği için krediyi kesmekte ama tefecilere kapılarını sonuna kadar açık tutmaktadır. Tefeciler de, devlet nazarında hizmette kusur edilmemesi gereken kesimlerdenidir. Köylülere, işçilere, tüm emekçilere ise aşıktan ve sefaletten ibaret, katlanılmaz bir çile sunuluyordu.

"Devletçilik" söylemi de diğer beş ok gibi hem CHP'nin hem de bir bütün Kemalist rejimin faşist diktatörlüğünü pekiştiren ve ideolojik temeli de milliyetçi, ırkçı düşüncelere dayandığı için hakim ideolojiyi güçlendiren dönemsal ideolojik bir aygıttır. Kemalizm'in "devletçilik" söylemi, devlete hakim olan sınıfların çıkarlarını, devlet çıkarı olarak Kemalist kadrolar tarafından bilinçli ve sistematik biçimde teorize edildi ve kitlelere de bu şekilde yansıtıldı. "Ulusal çıkar"lar yalanıyla, kitleleri bizzat devletin soyup soğana çevirdiği gerçeği örtbas ediliyordu. Devlet, halk yığınları açısından en acımasız soyguncu durumuna gelmişti.

En somut örneği, devletin gözde kurumlarından Türkiye İş Bankası'nın, dönemin en önemli tekeli haline getirilmesidir. Bankanın 44 sanayi dalında, doğrudan faaliyeti bulunur. Şeker sanayinin neredeyse tamamı, maden kömürü üretimi, tekstil sanayi, cam sanayi, demiryolu ağları, sigorta şirketleri başta olmak üzere, dönemin en etkin iktisadi yapılarının ya sahibi ya ortağı ya da denetleyicisi konumundadır. İşletilen sanayi dallarında işçiler ise sefalet içinde çalıştırılır. Bankanın başındaki isim Celal Bayar ise zamanında İTC'ye sekreterlik yapmış ve gayri-Müslimlere uygulanan devlet zorbalığının bizzat pratikçisi olmuş ve gayri-Müslimlerin mülklerinin yağmalanması projesini hayata geçirmiş deneyimli bir "milli iktisatçı"dır. Halk düşmanı bu şahsın böylesine bir kurumun başına getirilmesinin nedeni, sahip olduğu deneyimleridir. Aynı zamanda Ekonomi Bakanı olan bu zatın göreve geti-

rıldığı yıl CHP, grev ve lokavtı yasaklayan kararı alır ve devlet tekellerindeki işçileri zorbalığa mahkûm eder.

1940'larla birlikte CHP'nin tutumu daha da katılaştır. "Savaş ekonomisi" adı altında çok daha ağır politikalar benimsenir ve savaş tehdidiyle bu politikalar hayata geçirilir. Sürecin bütün yükü her zamanki gibi geniş halk yığınlarının omuzlarındadır. Bunun en somut yansıması 18 Ocak 1940'ta çıkarılan "Milli Koruma Kanunu" nun uygulamalarında görülür. Kanunun içeriğini Baskın Oran; *"Milli Koruma Kanunu (MKK), bürokrasiye olağanüstü bir savaş ekonomisi yürütme yetkisi veren önlemler getiriyordu. Üretilecek mal miktarı hükümetçe saptanabilecek, devlet fabrikalara ve madenlere el koyabilecek, üretim ve dağıtım sağlayabilecek, bütün fiyatları denetleyebilecek, sıkıyönetim ilan edip mülkleri zapt edebilecekti. Oysa uygulamada, bu hükümlerin yerine, yasanın özel girişimine yardımcı olan hükümlerinin (Kredi vermek, mallarını satın almak, kârı garantilemek vb.) ve dar gelirlielerin hakkını kısıtlayan hükümlerin (zorla çalıştırma, işçilerin işlerinden ayrılması yasağı, tatil günlerinin ve sabit çalışma saatlerinin kaldırılması vb.) egemen olduğu görüldü. Tarım alanında ise yasa, ekilen her 40 dönüm arazi için 1 çift öküzü, Milli Müdafaa yükümlülüğü dışında bırakmaktaydı. Yani, arazisi 40 dönümden az olan köylü çift hayvanlarını devlete vermek zorundaydı"* (Türk Dış Politikası, Cilt-1, sy: 389, B. Oran) sözleriyle tanımlayacaktı.

Böylece Kemalist rejimin "Devletçilik", "Halkçılık" gibi gerçeklerin üzerine perde diye çekilen ideolojik söylemlerinin asıl niteliği de açığa çıkıyordu. 1937'de çıkarılan ama pratikte uygulanamayan "İş Kanunu" çerçevesinde işçilere tanınan kâğıt üzerindeki haklar da ortadan kaldırılıyordu. Zorbaca bir yönetim anlayışıyla adeta kölelik dayatılıyordu. Milli Kruma Kanunu'nun pratikteki yansımaları kanunda belirtilenlerin çok çok ötesine geçer. Kadın ve çocukların çalışmalarını düzenleyen görece "olumlu" anlayışlar da rafa kaldırılır. Neredeyse herkese mecburi çalışma dayatılır. Özellikle maden bölgelerinde yaşananlar tüyler ürpertici boyutlara vardılır. Yetmez, 3 Nisan 1944'te çıkarılan bir yasayla patronlara, işçileri işyerine bağlamak için zor kullanma hakkı verilir. "Savaş Ekonomisi" denilerek orduya çağrılan 1 milyon askerin ağır mali külfetini karşılamak için köylüleri perişan eden vergi uygulamaları devreye sokulur. Tarım ürünlerine getirilen %10'luk vergi daha önceden alınan aşar vergisinin neden olduğu tahribatların ötesine geçer. Köylüler vergiyi ödeyemez hale gelir. Konulan vergiler toplanamayınca askeri zorbalığa başvurulur. Jandarma dayaağıyla, köylülerin elinde ne varsa alınır ve vergiye sayılır.

Yine aynı yıllarda çıkarılan Toprak Mahsulleri Ofisi Kanunu ile sözde köylüler koruma altına alınacaktır. Bu, öyle bir koruma kanunuydu ki, köylülerin ürünleri devletin belirlemiş olduğu en düşük taban fiyatına göre yok pahasına ellerinden alınıyordu. Nasıl olsa pazarı kendisi belirliyordu. Bu kanunla büyük toprak sahipleri ve tacirler savaş döneminde büyük vurgunlar yaparlar. Karaborsayı bunlar çekip çevirir. Küçük ve orta düzeydeki köylülük ise bu dönemde büyük bir yoksullaşma yaşar. Devlet, hem kendi soygunculuğuyla hem de büyük toprak sahiplerinin, tefecilerin, tüccarların soygunculuğuyla köylüleri tarumar eder. Elindeki eşeğine, tohumluk buğdayına dahi el koyar. Mülklere el koymanın pratik karşılığı buydu.

İrkçı, faşist devlet aygıtı bu dönemde bir avuç kalmış gayri-Müslim nüfusu da unutmaz. 1942'de çıkarılan "Varlık Vergisi" yasasıyla, gayri-Müslimlerin bütün varlıklarına el koymak amaçlı ağır hükümler getirilir. Bu konu ayrıca ele alınacaktır.

Kemalist rejim, uygulanan politikalarla işçinin, köylünün, emekçinin tüm kesimlerin üzerinden silindir gibi geçmiştir. Bunun yanı sıra 1930-1945 aralığında bütün çirkeflıklarına rağmen sermaye birikimi umulmadık düzeyde gerçekleştirilmiştir. Vurgunculuk, soygunculuk, yağma ve hiç eksik olmayan devlet zorbalığıyla, komprador ve bürokratik özellikleri ağır basan kapitalistlerin sayısı ve aynı paralelde iktisadi kurumların sayısı oldukça yükselmişti. Devlet Bankaları, Kamu İktisadi Teşekkülleri, Şeker Fabrikaları, Sümerbank, Et ve Balık, Tekel İşletmesi ve daha onlarcası bu dönemde oluşturulmuştu. Emperyalist-kapitalist sermayeye bağlı ve işbirlikçi niteliklerini genel konjoktüre göre dalgalı da olsa koruyan ve sürdüren sermaye grupları da bu yıllarda çok hızlı büyüdüler. Ne de olsa vurgun yıllarıydı. Hem de devlet destekli vurgunculuk yılları.

Bu dönemde yabancı sermayeyle ilişkiler kesilmedi. Lozan çizgisine göre davranılıyordu. Komprador burjuvazi, uluslararası ekonomik durgunluğa rağmen yabancı sermayeyle işbirliğine büyük önem vermeyi ihmal etmiyordu.

Yabancı sermayeyle ilişkilerde yine Alman etkisi ağırdı. Bunun birçok nedeni bulunmaktadır. İktisadi boyutu bir yana özellikle ideolojik unsurlardan kaynaklanan yönü önemlidir. Alman faşizmi, dönemin Kemalist kadrolarınca vazgeçilmez bir tercih olarak görülüyordu. İspanya'nın Franko'sundan, İtalya'nın Mussolini'sinden de esinleniyorlardı ama Hitlerin "ulusalcılık" altına gizlenen ırkçılığı çok daha cazip geliyordu. Alman hayranı kadrolar Kemalist iktidarın kilit noktalarıydı. Parti-devlet sistemine sık sık yapılan vurgular Alman idari yapılanmasından esinlenmeye dayanır. Bu

öykünme halinin siyasal alandaki tipik görünümünden bir tanesi de Avukatlık Yasası üzerine yapılan tartışmalar esnasında 1937'de hükümetin görüşlerini yansıtan Adliye vekilinin şu ifadeleri oldukça anlamlıdır: *"İnkılap yapmış, yeni bir rejim kurmuş olan her yerde avukatlık mesleğini o inkılabın esaslarına göre tanzim zarureti belirlemiştir. Nitekim İtalya Avukatlar Kanunu da bugün süratle faşizmin icaplarına uygun bir hale girdiği gibi Alman Avukatlar Kanunu da bugün Nasyonal Sosyalizm damgalarını taşımaktadır. Biz de lahiyamızı Cumhuriyetçi, Milliyetçi, Laik, Devletçi realist rejimimizin, bir kelime ile Kemalizm'in derin izleriyle takviyeye çalıştık."* (Adli İnkılabın Ana Hatları, sy: 34, Akt. M. Tunçay)

Bugünün sıcak tartışmaları arasında yerini alan hukuk, yargı tartışmalarının devletsel zihniyeti, Kemalist rejim tarafından şekillendirilmişti. Kemalist ideolojinin yani faşizmin tüm üst yapı kurumlarını kendi önceliklerine göre biçimlendirmesi gayet olağandır. **Bugünün temel sorunlarının kaynağı, şüphesiz ki Kemalizm'in kökleştiği, kurumsallaştığı ve yerleştiği süreçlere dayanır.**

Tek parti diktatörlüğü, parti-devlet sistemi, faşizmin gayet olağan bir rejim biçimi olarak görülmesi ve daha birçok yasa ve kimi örgütlenme modellerinin benimsendiği öncelikli ülke Almanya'dır. "Türk Ocakları", "Halkevleri" gibi parti-devlet sisteminin ideolojik-siyasi propaganda ve örgütlenme araçları, o dönemin faşist örgütlenme modelleriyle öne çıkan Alman, İtalyan ve Macar modellerinin bir versiyonu olarak ele alınır. Dönemin "Türk Ocakları" başkanı Hamdullah Suphi duruma daha net bir açıklık getirir: *"Faşizm namı altında tanınan bir milletperverlik hareketi İtalya toprakları üzerinde çok buhranlı bir devirden sonra ağır ve tehlikeli bir mücadele neticesinde muzaffer oldu... O hareket milliyetperverdir; biz milliyetperveriz... Faşizm bir vatan ideali etrafında iktisadi refahı, siyasi ve içtimai ahengi tesis etmeyi düşünür... Biz faşist milliyetperverliğin dünkü galeyânında hem mazimizi hem de istikbalimizi görürüz..."* (Türkiye Cumhuriyet'nde Tek-Parti Yönetimi'nin Kurulması, sy: 307, M. Tunçay)

Alman etkisinin ideolojik dinamikleri böylesine fikirlerle kendisini yansıtmaktadır. Alman sermayesine yönelmesi boşuna değildir. 1933'ten itibaren Almanya, Türkiye'de yoğun bir propaganda faaliyetine de girişir. Büyükelçilik ve konsolosluklar üzerinden ilişkiler sıkılaştırılır. Faşizmin, kendisi gibi olandan feyz alması gayet normaldir.

Öyle ki Alman Nazi gençlik örgütü üyeleri Türkiye'ye ziyaretlerde bulunur, Alman askeri heyetleri Türk ordusuyla ilişkileri geliştirirler. Türk ordusunun silah ihtiyacını giderirken aynı zamanda kendisine bağımlı kılmanın

hesaplarını yaparlar. Bu temaslarla Alman yanlısı askeri kadrolar oluşturulmak istenir. Ekonomik ilişkiler ise zaten öteden beri sürüyordu. Ama 1930 sonrası hızlı bir artış gösterir ve bu artış 2. Emperyalist Paylaşım Savaşı yıllarının olumsuz etkilerine karşın dalgalanarak devam eder.

Mesela 1925 yılında Türkiye-Almanya ticari ilişkilerinde, Türkiye'nin Almanya'dan ithalat hacmi % 11.3, ihracat % 14.3 iken, bu oran 1937 yılında % 42 ve % 36.5 seviyesine çıkar. Almanya ile 1933 yılında yapılan kliring anlaşmasıyla (satın alınan malın karşılığını yine malla ödemeye dayanan anlaşma biçimi) Türk-Alman ekonomik ilişkileri daha da derinleşir. Birçok işkolundan 2 bin dolayında Alman uzman personeli Türkiye ile olan ticari ilişkilerin daha fazla yaygınlaşması için yurt çapında istihbarat çalışması yapar. Zaten Türkiye'ye defalarca kez Alman kredisi açılıyordu. Almanya, biraz da İngiltere ve Fransa'nın etkisini kırmak ve Türkiye pazarına hâkim olmak için yapıyordu. Çıkarlarının kapsamı genişti. Bir süre sonra Türk dış ticaretinin yarıya yakını Almanya ile yapılır hale gelmişti. İngiltere ve Fransa dönem dönem etkili rekabete girerek bu oranı düşürseler de savaşın bitimine doğru yani 1944'lerde bile oran % 30'lar seviyesini korur.

Almanya, İngiltere, Fransa bu tarihlerde, Türkiye'nin en önemli sanayi sahalarını işletme imkânını ellerinde tutmaya devam ederler. Demir-çelik, kâğıt, elektrik, liman işletmeleri, madenler gibi birçok kârlı sahada halen etkinliklerini sürdürürler. Türkiye, savaşın dışında kalıp sözde Alman karşıtı cephede yer aldığını belirtse de, savaş yılları boyunca her iki tarafla da ticari, ekonomik ilişkilerini devam ettirir ve dönem dönem ivmelendirir. Savaşın yaratmış olduğu buhran ve ekonomik bağımlılık, Türk devletini bu tarz ilişkilere zorluyordu. "Milli İktisat" ya da "devletçilik" emperyalist-kapitalist sermayenin her tarafa ağ attığı bir dönemde iktisadi sorunlara çare olamıyordu. Kemalizm'in emperyalizmle içli-dışlı hali, M. Kemal olmasa da (1938'de ölümü sonrası) bir devlet politikası şeklinde aynı çizgide hem de derinleşerek devam etti.

Alman savaş sanayisinin temel ihtiyacı olan kromun yarıdan fazlası Türkiye'den sağlanıyordu. Krom madenlerinin neredeyse tamamı Almanya'ya çalışır hale getirilmişti. İngiltere ve Fransa durumdan rahatsız olunca 1940 yılında Türkiye'ye baskı uygulayarak krom madenlerini almaya girişirler. Daha sonra yapılan ticaret anlaşmasıyla 2 yıl boyunca bütün krom üretiminin satın alınma hakkı bu ülkelere kredi karşılığında verilir. Neticede, Kemalist rejim Lozan'la verilen teminatlara uygun olarak emperyalist-kapitalist sistemle işbirliğini koşullara paralel derinleştiriyordu.

1930 sonrasındaki gerek içe dönük iktisadi projelerde gerekse de

1939'la gelen savaş tehdidinden dolayı yabancı sermayeyle olan ilişkilerde, Kemalist rejimin temel önceliğini, **iç ve dış güvenlik merkezli politikalar** oluşturuyordu. "Devletçilik" söyleminin pratikteki yansımalarına bakıldığında bu anlayışın ne kadar belirgin olduğu görülmektedir. İsmet İnönü, Sivas'taki konuşmasında, demiryolu ağına yapılan yatırımları eleştirenlere yanıt verirken, doğrudan iç tehditlere işaret ederek müdahale olanaklarının güçlendirilmesine vurguda bulunur. "Devletçilik" söylemi ilk defa bu konuşmada dile getirilir.

M. Tunçay, konuşmanın özetini şöyle aktarır: *"Başvekil İsmet Paşa ise 30 Ağustos 1930'da Ankara-Sivas hattını açarken, Sivas'ta verdiği söylevde, özellikle hükümetinin demiryolu politikasına yöneltilen eleştirileri yanıtlamıştır. Bu savunmada üç noktayı belirtmektedir: Bir kere, demiryolu ulusal birlik ve savunma için zorunludur, dolayısıyla siyasal bir sorundur, sürüncemede bırakılamaz; ikincisi, yabancı sermaye gelmesi istendiği halde, dış mali çevreler bunu yeterince kârlı bulmadıklarından ilgi göstermemişlerdir; üçüncüsü bir kuşağa aşırı yüklenildiği düşüncesi doğru değildir; yapılacak öyle çok iş var ki, gelecek kuşaklar da en az bu kadar yük taşımak zorunda olacaklardır."* (age, sf: 269)

"Ulusal birlik ve savunma" vurgusu önemlidir. Buradaki özne şüphesiz ki Kürtler ve Kürtlerin isyan etme potansiyelleridir. Zaten daha sonrasında Dersim'in demiryollarıyla kuşatılması yani neredeyse bölgenin dört bir yanından hattın geçirilmesi bu anlayışı doğrulayacaktı. "Devletçilik"le devlet, öngördüğü politikaların hayata geçmesi için ekonomik gücü de yönlendiriyordu. Özellikle demiryolu başta olmak üzere tüm ulaşım ağı, esasta iç tehdit temeline dayalı güvenlik merkezli ele alınıyordu. Bunu da belirterek, aynı yıllarda Kemalist rejimin resmi devlet politikası haline gelen Kürt ulusuna ve diğer gayri-Müslim azınlık milliyetlere yönelik ırkçı şovenist uygulamalarına değinmeye çalışalım. Resmi söylemlerin kökleştirildiği en hassas konuların başında şüphesiz ki farklı etnik kimliklere uygulanan devlet zulmü, zorbalığı gelmektedir.

- Kemalist Rejimin Gelecek Korkusu ve Irkçılığın, Şovenizmin "Türkleştirme" Politikalarıyla Korkularını Aşma Yolu; Etnik Temizlik

Türkleştirme; Kemalist rejimin var olabilmesinin esas politikası; İttihatçı geleneğin vazgeçilmez ruhu; bireyi ve toplumu devletleştirmenin ideolojik damarı...

CHP'nin ve Kemalizm'in 6 Ok'unun tamamı aslında bir tek ideolojiye dayanır; Milliyetçilik. Yani Türk şovenizmi ve ırkçılığı diğer bütün okların ana damarıdır. Daha doğrusu hakim olan ırkçılığı farklı "ilkeler" adı altında

farklı yalanlarla gizleyerek zihinlere empoze etmenin bilinçli bir manevra-sıdır. Başından beri hâkim olan Türkçülük ideolojisi, rejimin tamamını doğ-rudan şekillendirmişti. Dolayısıyla 6 Ok'un farklı içeriklere sahip olması mümkün değildi. "Türkçülük" ve "Türkleştirme", TC'nin ve milletin var-lığı ve meşruluğu için olmazsa olmazdı. Tek dil, tek kültür, tek inanç, tek millet, tek vatan... gibi hastalıklı söylemler zincirinin hakim kılınması da bu yüzdendir. Bütün politikaların özünde şu ya da bu düzeyde Türk şoveniz-minin, ırkçılığının izleri vardır.

Örneğin 1942 yılında bir tasarı olarak dönemin Eğitim Bakanlığına su-nulan "Topyekûn Milli Terbiye" adlı çalışmanın içeriği, öteden beri uygula-nan ve uygulanmaya devam eden politikaların bir özeti olması açısından önemlidir: *"Ulusları ve tarihi yaratan ulusal ruhtur. Devrim yapan her memleket, kendi bünyesinde ulusal ruha aykırı ideallerin yaşamasına izin vermemelidir. Çünkü bireyleri önemli hayat meseleleri üzerinde ayrı ka-natlara sahip olan topluluklar, bir kuşak bile yaşayamaz. Devrim yapan bir memlekette devlet, hâkim olan siyasi parti kanadı ile, gerektiğinde ailele-rin içine kadar sokularak ulusun toptan eğitimine bir yön vermelidir. Parti müfettişleri gerektiğinde kıyafet değiştirerek yer yer dolaşmalı, kimlikle-rini kimseye belli etmeden aykırılıkları merkeze bildirmelidir... Ayrı bir dine ve ideale bağlı azınlıklar, uluslar için daima zararlı ve tehlikeli öğelerdir. Azınlıkları ya ulus bünyesinden ayrı sömürgeler halinde idare etmeli, ya da onları temsil (asimile) etmelidir... Nasyonal Sosyalistler geniş örgütleri, hummalı çalışmaları sayesinde çeşitli dünya ve hayat anlayışları ile dağ-ı-nık halde bulunan Alman ulusunu belli bir ideale bağlayarak, fedakâr, ateşli, kahraman bir kuşak meydana getirmişlerdir. 1939 Dünya Savaşında Alman gençliğinin fedakârlıkları Nasyonal Sosyalistlerin az zamanda ruh-larda yaratmayı başardıkları ulusal ruhtan gelmiştir."* (Beyaz Soykırım/Tür-kiye'nin Asimilasyon ve Dikırım Politikaları sy: 73-74, Gülçiçek G. Tekin)

Yukarıdaki düşünceler, CHP'nin aynı tarihlerde farklı ulusal ve etnik kim-liklere yönelik politik uygulamalarının ana hatlarını sunmaktadır. Alman fa-şizmine, ırkçılığına, örgütlenme modeline ve çalışma tarzına duyulan sempati dikkat çekicidir. CHP kadrolarının Alman hayranlığı, İttihatçıların iktidara geldikleri dönemdeki tutumlarını çağırıştırmaktadır. Ekonomik, siyasi ve sosyal politikaların neredeyse tamamı Alman modeline duyulan hay-ranlıkla olduğu gibi benimsenmişti. Kadrosal ve dolayısıyla ideolojik de-vamlılık, sahip olduğu istikrara uygun biçimde yaşamı şekillendiriyordu demek ki. CHP ve bir bütün Kemalist rejim geleneğin hâkim düşüncelerine göre davranıyorlardı.

Alman öykünmeciliğinin ürünü olan “Türk Ocakları”, kuruldukları andan itibaren ırkçı söylemleriyle, farklı ulusal kimliklere karşı açıktan cephe alarak düşmanlığı körükledi. Bu teşkilat, 1930'lara kadar temel ideolojik çizgisine paralel faaliyetlerini sürdürmüştür. 1930'da ise Serbest Cumhuriyet Fırkası'na yakınlık gösterdiği gerekçesiyle bizzat M. Kemal'in talimatıyla kapatılır. “Türk Ocakları”, resmi ideolojinin ve tarihinin inşa edilmesinde önemli bir misyona sahiptir. Kemalist ideolojinin yayılmasına 250'yi aşkın şubesi ve 30 bin üyesiyle, görünürde bağımsız, esasta ise CHP'nin bir teşkilatı gibi çalışmıştır. Ocaklara CHP üyeleri dışında kimse kabul edilmezdi. Elitist CHP üyelerinin yan koludur. Tıpkı daha öncesinde İttihat ve Terakki'nin çatısı altında olması gibi.

“Türk Ocakları” açıktan faşizm propagandası yapar. Türk ırkçılığını yüceltir. Farklı etnik ve dini kimlikleri düşman ilan eder. Düşman ilan etmese de “Türkleştirilmesi” için ne gerekirse yapılmasını uygun görür. Tek dil baskınlığı esas alınarak Türkçe dışındaki dillere tahammülsüzlük sürekli körüklenir. Türkçe dışında dil kullananların cezalandırılması için kanunlar çıkartılmasını dahi önerirler. Nitekim 1927 yılında başlatılan “Vatandaş Türkçe Konuş” zorbalığını bir kampanya şeklinde ele alan, uygulayan ve buna süreklilik veren teşkilatların başında “Türk Ocakları” gelmektedir. Şeyh Said İsyanından sonra Türk Ocaklarının şube çalışmalarında önceliğin Kürt illerine verilmesi de boşuna değildir. Farklı kimliklerin yoğun olarak bulunduğu bölgeler, Türk Ocaklarının öncelikli çalışma yerleridir. Her yerin Türkleştirilmesi gibi “kutsal” görevini büyük bir şevkle yerine getirirler.

M. Kemal, Türk Ocakları için övgülerini şöyle dile getirir: *“Teessüs (kuruluş) tarihinden beri ilmi sahada halkçılık ve milliyetçilik akidelerini neşir (yayma) ve tamime sadakatle ve imanla çalışan ve bu yolda memnuniyeti mucip (gerektiren) hizmetleri sebketsmiş olan Türk Ocaklarının, aynı esasları siyasi ve tatbiki sahada tahakkuk ettiren Fırkayla bütün manasıyla yekvücut olarak çalışmalarını münasip gördüm.”* (Resmi İdeoloji Sözlüğü sy: 645, M. Çapar) Bu şekilde, CHP ile ilişkisine açıklık getirmeyi de ihmal etmez.

Türk Ocaklarının önem verdiği temel konu, **dildir**. “Vatandaş Türkçe Konuş” şeklinde ırkçı saldırganlıklarla Türkçe dışındaki dillere yasak getirilir. Devlet kurumları adeta seferber edilir. Başka dili konuşanlara 150-200 lira arasında para cezaları kesilir. Aynı suçu bir daha işleyen olursa cezalar iki katına çıkarılır. Bu uygulamanın yasal bir çerçevede meşruiyet kazanmasına Türk Ocakları öncülük eder. Seferberliğin en gözde elemanları ise öğretmenlerdir. Öğretmenler Türk dilini, kültürünü ve tabii ki Kemalist ideo-

lojiyi öğretmek, yaygınlaştırmak ve Türkçülüğü hakim kılmak için dönemin en cüretkar memurları olarak çalışırlar.

Kısacası, Türk Ocakları, Türk milliyetçiliğinin gelişmesinde en etkin kurum olmuştur. Türkçülüğe dair bütün politikalar ve pratik yönelimler bu teşkilat tarafından şekillendirilir. Kongrelerindeki asıl gündem, istisnasız, Türk milliyetçiliğinin geliştirilmesi ve ülkenin dört bir yanında hâkim kılması üzerinedir. CHP'ye, hükümete sunulan önerilerin esasını da aynı gündem oluşturur. Türkçülük merkezli birçok kurumsal yapılanma da bu teşkilatta mayalanır. Bazı yazarların tanımladığı gibi Türk Ocakları, "Türkçülüğün tapınma yeridir" veya "Milli bir mabed cemiyeti"dir.

1931'de Türk Ocakları kapatılınca bu defa yerine "Halkevleri" kurulur. Türk Ocaklarının bütün mal varlığı Halkevlerine devredilir. 1932'de 14 Halk-eviyle faaliyete başlanır ve 1942' Halkevi sayısı 478'e, yine Halkevlerine bağlı çalışan Halkodalarının sayısı da 4322'ye çıkarılır. Örgütlenmesi ve temel amaçları, prensipleri Türk Ocaklarından farklı değildir. Doğrudan CHP örgütlerine bağlıdırlar. Başkanları, yönetici üyeleri CHP yönetimince belirlenir. Türk Ocaklarına nazaran Halkevlerinin daha merkezi bir anlayışla ele alındığı görülür. Kemalizm propagandası Halkevlerinin de öncelikli malzemesidir. Türk Ocaklarından farklı olarak, daha geniş kesimlere gidebilmeyi hedeflerler. Özellikle de köylük bölgelere ağırlık verilir. SCF deneyimiyle, CHP'nin ve rejimin köylüler arasında yeterince anlaşılmadığı, bilinmediği sonucuna varılır. Bu açığın kapatılması için Halkevleri devreye sokulur. Halkodalarının çoğunluğunun kırsal alanlarda oluşturulmasının nedeni de budur. Türklüğü her yerde egemen kılabilmek için yoğun bir Kemalizm propagandasına ihtiyaç duyuluyordu. Bu ihtiyacın ürünü olarak da çok daha katı bir milliyetçilik, yani ırkçılık geliştiriliyordu. Halkevleri bütün halkı, tıpkı Alman ırkçılığının yaptığı gibi "Ordulaşmış Millet"e çevirmek için aralıksız çalışıyordu. Toplumun, sorgusuz-sualsiz Kemalizm'e biati tek amaçtı.

Türk Ocakları gibi Halkevleri de "Türkçe konuşma" kampanyalarını ihmal etmez. *"Türkçe konuşma kampanyası 1934 yılının Mayıs ayında İzmir'de hız kazandı. İzmir Halkevleri, kentten her semtinde gençlere kimlik verip yüzlercesini bu kampanyada çalışmaya memur etti. İzmir gençliği 'bu topraklarda Türk kültürünün ve Türk sesinin daima her şeyden üstün olması. Yabancı kültürlerin Türkiye'de işi olmaması' ilkesine sahip olan bu kampanyayı heyecanla benimsedi. Gençler üstlerinde 'Yurttaş Türk'sen Türkçe Konuş!', 'Türk'ü seven onu sayar, Türkçe konuşuruz', 'Türkçe'den başka dil konuşmak Türk'ü incitir', 'Türkçe konuş, senin milliyetinden şüphe edilmesin', 'Türk olup da Türkçe konuşmayanlar, Türklüğe hakaret*

etmiş olurlar' yazılı kartları, Türkçe konuşmayan kişilere dağıtarak onları Türkçe konuşmaya davet ettiler." (Beyaz Soykırım/Türkiye'nin Asimilasyon ve Dilkırım Politikaları sy: 87, Gülçiçek G. Tekin)

Bunlar davet kısmı. Bir de davete icabet etmeyenlere uygulanan bas-kılar vardır. Sokaklarda tehdit edilenler, dövülenler, aşağılananlar, evleri dük-kânları saldırıya uğrayanlar, göçe zorlananlar vs. Farklı kimliklere tahammülsüzlüğün doğrudan saldırıya dönüştüğü ve düşmanlığın aralıksız körüklendiği bu dönemlerde, faşist dikta rejiminin Türk Tarih Tezleri adı al-tında ve başka kurumsal yapılanmalar üzerinden, topyekûn yeni ve yalan-larla dolu bir tarih yazımına girişmesi de oldukça manidardır.

Bir yandan Türk olmayanları Türkleştirmeye uğraşılırken bir yandan da inkârcılık söylemi geliştirilir. Türk vatanında, topraklarında Türk'ten başka bir kimliğe yer yoktu. Bu düşüncenin tarihsel temelleri de olmalıydı. Öyle bir tarih yazılmalıydı ki inkâr kadar etkili yalanlarla amaca ulaşılmalıydı. Her-kesi Türk ilan etmek ya da dillerini inkâr etmek yetmiyordu. Bilimsel dü-şüncelerden nasibini almamış şuursuz ırkçılığa bırakılmalıydı her şey. O kendi yolunu açardı. Türkleştirme, tek tipleştirme, homojenleştirme ve hep-sini tek potada tanımlama ya da adlandırma, Kemalist tarih anlayışının bi-limsellikten uzak, ideolojinin-siyasetin güncel, pragmatist ihtiyaçlarına esir düşmüş ne olduğu belirsiz niteliğiyle farklı etnik kimlikler yok sayıldı. Yok sa-yılmasa da Türklüğe yedeklendi. Bu yönelimin mimarı da M. Kemal'dir. Ar-keoloji, tarih, dil bilim ve sosyal bilimlerin diğer alanlarında sistematik biçimde tahrifata, yalanlara dayalı Türkleştirme seferberliği başlatılır. Tek tek kurumların niteliğini, faaliyetlerini ele almayacağız. Yine de kısa değin-melerle tabloyu oluşturmakta fayda vardır.

1932 yılında Türk Tarih Kurumu (TTK) kurulur. Bu kurum bünyesinde 1937 yılında "Türk Tarih Tezi" ortaya atılır. Türklüğe uygun bir geçmiş keş-fedilmeye çalışılır. Aslında her şey mevcuttur ama Kemalist ideolojinin şe-kilsiz tarih anlayışına göre yeniden dizilmesi gerekiyordu. M. Kemal bu çerçevede Afet İnan'ı da görevlendirir. A. İnan, Türklerin kafatası yapısını is-patlamak için 64.000 kişi üzerinde ölçüm yapar. Türklerin Anadolu'nun öz sahipleri olduğunu ispatlamak için akıl almaz tahrifatla hem tarih biliminde hem de diğer sosyal bilimlerde takat bırakmazlar. Kemalist ideoloji hepsini düzler geçer. Bilimsel düşünce metotları, bilimsel tarih anlayışı tarumar edi-lir. Aynı yıl Türk Dil Kurumu da kurulur. Türk Tarih Tezi'yle nasıl ki birçok halkın aslında Türk kökenli olduğu tahrifatı yapılırsa, TDK ile de dünyadaki bütün dillerin Türkçe olduğu ya da Türkçe'den türediği yalanıyla akıldışı teoriler üretilir.

1934'te "Türk Arkeoloji Enstitüsü", 1936'da Ankara'da Dil-Tarih ve Coğrafya Fakültesi açılır. Hepsinin amacı aynıdır. Türklerin varlığını, kadimliğini ve eşsizliğini tahrifatlar yığını içerisinde ispatlamak ve meşruiyet sağlayarak, ırkçı tapınmanın kronik ruh haline egemen kılmak.

Önüne geleni kendi bataklığına sürükleyen ve kendisinden farklı olan her şeyi kendisiyle açıklayan bu tahrifatlar zincirinin yarattığı yıkım büyük oldu. Öyle bir toplumsal erozyon yaratıldı ki erozyonun yıkımına Türkler de maruz kaldı. Türk halkı ırkçı paradigmanın zihinsel esaretine yenik düşürüldü. Öteki diye adlandırılanların düşman olarak görülmesi için Türk olmaması, Türkçe konuşmaması yeterli nedendi. En büyük yıkım, 1930-40 aralığındaki ırkçı kurumlarla gerçekleştirildi.

Türk Tarih Tezi'ni okuyan Alman Dr. Kurt Köhler ilk tepkisini şöyle ifade eder; *"Gazi kendi önderliği altında Türklere yeni bir dünya görüş tarzı aşılama için bir tarih kitabı yazdırdı. Bu cihetler bir Türkomaie'ye yol açacak kadar hududu aştı. Tarihin her hadisesi Türklerin gururunu okşayacak bir şekilde tefsir edilmeye başlandı. Bugün ön planda eski tarih bulunmaktadır. Bundan maksat bütün medeniyetlerin menşeiini Türklere atfetmek ve bu suretle Türk milletinin cihanda iddia edilen mevkiine manevi bir isnat bulmaktadır. Bu gibi hünerbazlıklar milli şuuruna yeni kavuşmuş bir millet için anlaşılabilir bir keyfiyettir ve bunların doğru olup olmadıklarının tetkiki hakiki ilme terettüp eden bir vazifedir."* (Türkiye Cumhuriyeti'nde Tek-Parti Yönetiminin Kurulması, sy: 313, M. Tunçay)

Alman ırkçılığının ruhundan demlenen Türk ırkçılığının inkâra dayalı ve tahrifatlar çöplüğüne dönüşen "Türk Tarih Tezi", alenen düşmanlığı körük-lüyordu. Türk olmayandan, Türkçe konuşmayandan üstün olduğu anlayışı yerleştiriliyordu. Eğitim kurumları da bu tahrifatlar çöplüğünün içinde Kemalist rejimin öngördüğü kuşaklar yetiştiriyordu. Artık, "Bir Türk Dünyaya Bedeldir!", "Ne mutlu Türk'üm Diyene!" gibi sloganlaştırılmış veciz sözlerle Türk ırkçılığının fitili sürekli ateşlendiriliyordu. Devlet, cumhuriyet, rejim kutsallaştırılmıştı. Öyle olunca bunların mimarı Türklük de kutsallaştırılmalı, yüceltilmeliydi. Kemalist ideoloji bunun için akıl dışılık adına ne varsa hepsini gerçekleştirmişti. İncileri saymakla bitmez...

İnsanlık medeniyetini Türkler yaratmıştı; medeniyeti göçlerle dünyaya yayan yine Türklerdi; Asya'da, Avrupa'da, Anadolu'da, Mezopotamya'da her dil Türkçe kökenlidir ya da ondan türemiştir; insanlık tarihinin ilk medeniyet kurucuları olarak genel kabul gören Sümer, Akad, Elam, Hitit, Medler ve Anadolu'da çok daha eski bir tarihe sahip Etiler Türk kökenli ilan edilir. Bu tahrifatla yetinilmez. Yalanlarla dizilmiş tezle-

rini güçlendirmek ve onları sahiplenmek için kurulan bankalara bile isimler verirler; Sümerbank, Etibank gibi.

Yalanlar, tahrifatlar saymakla bitmez. Yazıyı bulan Türklerdir, hayvanları ilk evcilleştiren yine Türklerdir. Hatta 5 bininci yıllarda Türkler maden işçiliğini bile geliştirmişlerdir. Medeniyetler tarihi 4 bin yıl öncesinden alınırken Türk Tarih Tezi daha ileri gider ve 7 binli yıllarda başlatır. Şuursuzluğun ne dibi vardır ne de yönü. Dipsizlik ve yönsüzlük döngüsü içinde dokunduğu her şeyi kendisi gibi ucubeleştirir, şekilsiz ve içeriksiz bir hale sokar.

Bütün bunlar gelişigüzel yapılmıyordu. Planlı, sistemli ve belirli amaçları olan çalışmalardı. Türk ırkçılığını, şovenizmi beslemenin ve ötekiler karşısında üstün ırk olma düşüncesiyle vatanına, toprağına, devletine, rejimine kutsallık düzeyinde bağlanmasının zemini yaratılıyordu. Türk milliyetçiliğine eşsiz bir tabusallık gömleği giydirilmişti. M. Kemal'in manevi kızı ve M. Kemal tarafından bizzat bu işler için görevlendirilen Afet İnan, *"Türk çocuğı, buraya [yani Anadolu'ya] kısa bir süre önce göç ettiğini düşünürse, bu vatanın gerçek efendisi haline gelemmez"* (Beyaz Soykırım/Türkiye'nin Asimilasyon ve Dalkırım Politikaları sy: 97, Gülçiçek G. Tekin) derken Kemalist tarih anlayışıyla nelerin yapılmak istendiğıine de açıklık getiriyordu. Oluşturulan ve seferber edilen bütün kurumlar bu bilincin yerleşmesi için debeleniyorlardı.

"Kürtler, Doğı ve Güneydoğı Anadolu'da tarih boyunca var olmuş en köklü kavimlerden biridir. Başlangıçta İslamcı tonlar ağır basarken kısa sürede bağımsızlık talebini yükselten milliyetçi bir söylem yaratan Kürt direniş, Kemalistlerin Türk kimliğı inşası projesi açısından salt bir siyasi askeri tehdit olmaktan daha fazla tehlike içeriyordu. Şöyle ki, Kürt ulusal söyleminin kendi tarihsel referanslarıyla gelişmesi demek, Türklerin en azından Anadolu coğrafyası bağlamındaki bariz köksüzlüğünü, sürekli olarak çiçeğı burnunda Türk ulusunun yüzüne vuracak bir ötekinin mevcut olması demektir. İşte Türk Tarih Tezi kapsamında Anadolu ve Mezopotamya'daki uygarlıklara birer kalem darbesiyle Türk damgası vurmaya çalışan 'Hitit Türkleri', 'Sümer Türkleri', 'Türklerin Gılgamış Destanı' gibi fantezi, Kürt direnişinin yarattığı bu somut ideolojik tehlikeye karşı geliştirilmiş önlemlerdir..." (age, sy: 98) Asıl amaçlananlardan bir tanesi de kuşkusuz budur.

Ne "Türk Tarih Tezi" ne de dünyadaki bütün dillerin Türkçe'den türediğı yalanıyla oluşturulan "Güneş Dil Teorisi" tarihsel gerçekleri örtbas etmeye yetmedi. Yalanlar, kendilerini şekillendiren iradenin gücüyle sınırlı bir ömre sahiplerdir. Ama gerçekler, olgular var olduğu sürece hükmünü sürdürürler. Bu yüzden, Kemalist ırkçılığın tarih kurgusu, oluşturulduğu andan itibaren tarihsel gerçeklerin karşısında tuz buz olmaya mahkumdu. Çünkü

üzerine bastığı zemin, kendi yalanını dahi taşıyamayacak kadar çürük ve dayanıksızdı. Buna rağmen kendi yalanına tapacak kadar da inanabilen zihinler yaratıldı. Öyle ki Hz. İsa bile çarmıha gerilirken eşsiz ve bütün dillerin anası olan Türkçe diliyle konuşturulmuştur. Topluma böylesine çarpıtmalar, yalanlar ve tahrifatlar eşliğinde “üstün olma” fikri aşılandı. Türkler her şeyiyle üstündü. Bu yüzden Alman ırkçılığına sempati duyuyordu ve Alman etkisine kapılar açık tutuluyordu. Kemalist milliyetçilik kendi ruh ikizini keşfetmişti. Karşılıklı olarak birbirlerinden besleniyorlardı. Saf Türk ırkı dışında kimsenin TC’de yeri yoktu. Bunun gerekleri yapılmalıydı.

Lozan’dan sonra Türk olmayan herkes Kemalist ideolojinin cenderesine alınmıştı. Kemalistler, emperyalistlerle işbirliği içinde, Türkiye sınırları dâhilinde yaşayan azınlıkların bazı siyasi, hukuki haklarını güvence altına alma sözü verseler de fiiliyatta, azınlıklara yönelik baskı politikasına yöneldiler. Gayri-Müslimlerin ekonomik hayattan tasfiye edilmeleri kesintisiz sürüyordu. Ermeni, Rum ve Yahudi azınlıklara Lozan’la tanınan “haklar” Kemalist rejim tarafından gasp edildi. Azınlık okulları kapatıldı, okullarındaki ders müfredatları resmi ideolojinin dayatmalarına göre belirlendi, Türkçe konuşmak dayatıldı, ırkçılık ve ayrımcılık yaşamın her alanında gayri-Müslim azınlıklara uygulandı, askeri okullara girişleri yasaklandı, azınlık okullarındaki tarih, coğrafya, yurtbilgisi ve sosyoloji gibi derslerin Türkçe okutulması mecburi kılındı, okullardaki kayıt ve belgelerin Türkçe hazırlanması zorunlu hale getirildi...

Baskıcı uygulamaların ardı arkası kesilmiyordu. Asimilasyon kapsamında her yola başvuruluyordu. 1934’te çıkarılan “Soyadı Kanunu” ile Türkleştirme hareketine hız verilir. Herkese Türkçe soyadı dayatılır. Aynı tarihlerde çıkarılan ve esasta Kürtleri hedefleyen ama gayri-Müslim azınlıkları da hedefe koyan “İskân Kanunu”yla ırkçı saldırıların önü iyice açılır. Almanların Yahudi düşmanlığı Türkler cephesinde yankısız kalmamalıydı. “Trakya Umumi Müfettişliği” bünyesinde Yahudilere saldırılar başlar. Edirne, Çanakkale, Uzunköprü, Kırklareli, Babaeski, Tekirdağ mıntıklarında topyekûn bir harekâta girilir.

Bu illerdeki Yahudi işyerlerine, evlerine saldırılar düzenlenir, her şeyleri yağma edilir. Derhal oraları terk etmeleri istenir ve bu “isteğe uymadıkları” takdirde öldürülecekleri açık açık söylenir. Saldırıların bir anda başlaması ve yoğunluk kazanması Yahudilere göçten başka seçenek bırakmaz. “1934 Trakya Olayları” diye geçen süreç başlatılmış olur. Yahudiler varlıklarını yok pahasına satarak İstanbul’a göç ederler. Kimileri malını mülkünü satamadan yaşadığı yerleri terk eder. Durumu iyi olmayan yoksullar ise azap içinde ya-

şamaya mecbur bırakılırlar. Olayların trajik boyutu ise tüyler ürperticidir. Evleri, işyerleri yağmalananlar, çırılçıplak soyundurulan ve sakalları kestirilenler, tecavüze uğrayan genç kadınlar, yüzükleri için parmakları kesilen kadınlar... vb. Olayların arkasındaki "gizli" isim ise CHP Genel Sekreteri, İttihatçı ve kafatasçı Recep Peker'dir. Peker, gizli bir genelgeyle bölge teşkilatlarına gerekli talimatları veren kişidir. Neticede binlerce Yahudi yerini yurdunu terk eder. Malını mülkünü bırakmak zorunda kalır. Böylece yağmayla beslenen Türk zenginlerine yeni zenginler eklenir. Sermayenin Türkleştirilmesine devam edilir. Binlerce Yahudi vatandaş İstanbul'a göçertilir.

Olaylar esnasında Çanakkale'de bulunan ve durumu kendisine yansıtan bir Musevi vatandaşa M. Kemal, "Halk isterse beni de kovar" diyerek yaşananları gayet olağan görür ve zerre kadar rahatsızlık duymayarak gezisine devam eder. Lüzumsuz biçimde kurda koyunu sormaya benzese de, Trakya'da yaşananlar "İşkân Kanunu"nun pratik karşılığıdır.

Sadece Yahudiler değil diğer etnik azınlıklar da aynı muamelelere uğurlarlar. Anadolu'nun birçok yerinde Ermeniler de zorunlu göçe tabi tutulurlar. Zaten İşkân Kanunu ile Türk devleti, ırkçılık temelinde bölgelere ayrılmıştı. Bölge ayrıştırmaları Türklük niteliklerine göre yapılıyordu. Türk soyluluğu, kültürüne yakınlığı, Türkçe konuşma ya da konuşmama gibi vasıflara da bakılıyordu. Bir tek amaç vardı; Türkleştirmek. TC sınırları içindeki her yerde Türk etnik kimliğini her boyutuyla hâkim kılmak. Bunlar ekonomik, kültürel, dinsel, inançsal bakımdan Türklüğü her yerde esas hale getirmenin adımlarıydı. Türk yurdu tamamen arındırılmalıydı. Bunun için CHP kendi bünyesinde azınlıklarla ilgili özel bir büro dahi oluşturur. 9. Büro, Kemalist rejimin, yani bir bütün olarak devletin, Türk olmayan etnik kimliklerine bakışını yansıtan raporlar hazırlar. Uygulamaların esası bu raporlara dayandırılır.

Bu uygulamaların gayri-Müslimlere yönelen adımlarından 1941'deki "20 Kur'a İhtiyatlar" uygulaması ile 1942'de çıkarılan "Varlık Vergisi" önemlidir. Her iki uygulama da etnik temizliğin, Türkleştirmenin, nüfusu homojenleştirmenin adımlarıdır. 1941 yılında hükümet tarafından alınan bir gizli karar gereğince, "1894-1913 doğumlu bütün gayri İslamların tutarı olan 12.000 kişi, Nafia Vekaleti emrine verilmek üzere askere çağrılır." Karar gizli tutulur ve kararın hedefindeki gayri-Müslimlerin dahi haberi olmaz. Sokaklarda kimlik kontrolü yapılır ve Müslüman olmadığı anlaşılınca doğrudan askere götürülür.

"Silahaltına alınan gayri-Müslimler beş bin kişilik kamplarda ikamet ettirildiler. Bu kadar çok sayıda gayri-Müslim'in bu kamplarda muhafaza edilmesi İstanbul'da yaşayan azınlık çevreleri arasında büyük endişelere yol

açtı. Silahaltına alınanlar, sivrisinek kaynaklı ve sıtma yaygın bataklık, rutubet, çamur ve aşırı sıcaklığın bunalttığı, su darlığı çekilen altyapısız kamplara gönderildiler. Kamplardaki bu kötü sıhhi koşullardan dolayı meydana gelen yüksek orandaki ölüm haberlerinin İstanbul'a ulaşması ile İstanbul'daki azınlıkların endişeleri daha da arttı..." "Askere alınanlara üniforma verilmedi, 1939 depreminde Yunanistan'dan yardım için gönderilen çöpçü elbiseleri giydirildi. Silah da verilmeyen gayri-Müslim ordu sadece amelelik yapacaktı. Bu askerler Zonguldak'ta tünel inşaatlarında, Ankara'da Gençlik Parkı'nın yapımında, Afyon, Karabük, Konya, Kütahya illerinde taş kırma, yol yapma gibi ağır işlerde çalıştıkları gibi, sağlık koşulları da çok kötüydü. Bunlardan daha da kötüsü, refakat eden askerlerin rencide edici hakaret, aşağılama ve işkenceleriyle bu ihtiyaç askerlerini terörize etmeleriydi." (Varlık Vergisi 1942-1944/Ekonomik ve Kültürel Jenosid, sy: 57-58, Sait Çetinoğlu)

20 Kur'a İhtiyatlar yani Amele Taburları 27 Temmuz 1942'de terhis edilirler, ancak zorbalık durmaz. Henüz 20 Kur'a İhtiyatlar'la gelen kaygı, endişe ve korkular dinmeden bu defa da 11 Kasım 1942 tarihinde "Varlık Vergisi" yasası çıkarılır.

1942'de Şükrü Saraçoğlu Başbakanlığa getirilir. Nazizm hayranı, Pantürkist düşünceleriyle öne çıkan, her fırsatta ırkçılığını konuşuran, komünizme düşmanlığından dolayı Almanya'nın Sovyetler'i ezip geçmesini ve tamamen ortadan kaldırmasını açıkça dillendiren, 1911'de İttihat ve Terakki'ye üye olduğu günden itibaren Türk ırkçılığıyla öne çıkan Saraçoğlu "Varlık Vergisi"nin mimarıdır. Başbakan olur olmaz bunun hazırlıklarına girişir. Gizli genelgelerle CHP teşkilatlarından, azınlıklar ve onların varlık durumları hakkında raporlar hazırlanmasını ister. Yapılan ön hazırlıklar sonrasında gerekli yasa tasarısı Meclise sunulur ve oybirliğiyle kabul edilerek yasallaşır.

Saraçoğlu'nun düşmanlığı öyle korkunç ve iğrençtir ki; "Nitekim bir yemek daveti sırasında Saraçoğlu bu konuyu İnönü ve davetteki diğer kişilerle konuşurken, Yahudilere öyle bir vergi tahakkuk ettireceğim ki yaşayabilmeleri için eşlerini fahişe olarak ikram edecekler demiştir." (age, sf: 53) İşte Kemalist rejimin gerçek sahipleri ve kadroları bunlardır. Kemalist rejimi yaşatan ideoloji budur. Böylesine fikirlerin yönettiği bir devletin çatısı altında yaşayan, yaşamaya mecbur bırakılan halk neylesin ki! İnsan olup olmamak ya da insan görülüp görülmemek arasındaki sınırları ortadan kaldıran düşüncelerin egemenliği altında nasıl yaşanabilirdi ki? Sürmekte olan soykırım saltanatı bütün çirkefliliğiyle ezilen halka bir tek seçenek sunuyordu; inkar, sürgün, ölüm üçlemesinden oluşan dipsiz bir karanlık.

Ş. Saraçoğlu, kanunun amacını ise; *"Bu kanun aynı zamanda bir devrim konusudur. Bize ekonomik bağımsızlığımızı kazandıracak bir fırsat karışındayız. Piyasamıza egemen olan yabancıları böylece ortadan kaldırarak, Türk piyasasını Türklerin eline vereceğiz"* (age, sf: 84) şeklinde açıklar. Söyledikleri doğrudur. "Varlık Vergisi"yle ekonominin Türkleştirilmesi ve gayri-Müslim nüfusun göçmeye mecbur bırakılması amaçlanmıştı. Bu, bir devlet politikasıdır. Her savaş ortamında olduğu gibi 2. Emperyalist Paylaşım Savaşı'ndan doğan ortamdan da istifade ediliyordu. Sermaye bir kez daha el değiştiriyordu. Gayri-Müslimlerin her şeyi kanuni zorbalıkla gasp ediliyordu. Birikimlerine el konuluyor, ağır vergilerden dolayı her şeylerine haciz geliyordu. Ne yatacak yorgan ne de başlarını sokabilecekleri bir çatı kalıyordu. Her taraf, yağma pazarına çevrilir.

"Varlık Vergisi" de Alman modelidir. Nazizm hayranlığının zirve yaptığı yıllarda Alman ırkçılığının politikalarına da rağbet ediliyordu. Bu ilişkilere kısa da olsa daha öncesinden değinmiştik. CHP'nin ve dolayısıyla rejimin Alman projelerinden ilham almalarının zemini mevcuttu. *"Türk Hükümetinin Nazi Almanyası ile yakın ilişki içinde olduğu bir dönemde çıkarılan Varlık Vergisi, Nazilerin aynı yıllarda uyguladığı ekonominin Aryenleştirilmesi projesinin paraleli olarak ekonominin 'Türkleştirilmesi' projesinin önemli halkalarından biridir. Zaten siyasi olarak Nazilerin yörüngesine giren hükümetin bu pratiği şaşırtıcı değildir."* (age, sy: 52)

Nazizm'e öykünmecilik yeni değildi. Alman ırkçılığı ve ırkçılık merkezli her türlü ekonomik, siyasi, sosyal proje İttihatçıların esin kaynağıydı. Her ne kadar Ermeni soykırımı ile Alman ırkçılığının bir adım önüne geçseler de, genlerinde Alman ruhu yaşıyordu. Kemalist kadroların ruhları da İttihatçı emelleri gerçekleştirmenin ateşiyle yanıp tutuşuyordu. Yani davul dengi dengine çalıyordu. Ermeni soykırımını tasarlayanlar, ölümün kendisini bile tedirgin eden deneyimleriyle bu defa da Varlık Vergisi'ni ince ince planlamışlardı. Ne de olsa, zihinleri siyasete bulaştığı andan itibaren hep karşıtlık, yok etme, silme, ezip-geçme, kırım, sürgün, zor ve zorbalık gibi fiillerle içli dışlı bir siyasi geleneğin içinde yetişmişlerdi. Başarılı olabilecekleri bir siyasi gelenekten geliyorlardı. Kaldı ki hep birlikte Kuran'a el basıp yemin de etmişlerdi; vatan kurulacaktı ve Türklük hâkim kılınacaktı.

"Varlık Vergisi"nin %70'i İstanbul'daki mükelleflere tahakkuk ettirilir. Bunun da % 87'si gayri-Müslim'dir. Türk-Müslümanlar ise %7'lik bir orandadır. Zaten çıkarılan yasada belirtilen vergi oranları her şeyi açıklamaktadır. "Ermeni Tüccarlar % 232, Yahudiler % 179, Rumlar % 156 ve Müslüman-Türk tüccarlar ise % 4,9 oranında vergiye tabi tutulurlar. Her şey

açık biçimde yapılmaktadır. Ekonomik tasfiyenin zora ve zulme dayalı yeni projeleridir. Türkleştirmenin ekonomik politikasının adıdır “Varlık Vergisi.”

Belirlenen vergileri ödemeyenler doğrudan çalışma kamplarına gönderilir. Borçlarına karşılık bütün mallarına, mülklerine el konulur. Haraç-
mezat usulüyle pazarlarda satılır. “Vergisini ödeyemeyen avukatlar barodan çıkartılır”, “doktorların muayene aletlerine el konulur”, “hastaneler ağır vergiden dolayı hizmet veremez” hale gelirler, öyle ki cenaze arabaları dahi, kurulan soygun pazarlarında mezatta satılır. Bir kez daha Türk ırkçılığının ulus-devlet hastalığıyla azınlıklar, ölüme, açlığa, yokluğa ve göç yollarına sürülür. Kış ortasında yapılan haciz işlemleri sonucu sobalar, perdeler sökülüp götürülür. Gerçekten de ekonomik ve kültürel temelde etnik bir temizlik yapılır.

CHP hükümeti öyle hazırlıklarla girişir ki bu temizliğe, 1942 yılında İstanbul Emniyet Müdürü H. Nihat Pepe ve “Azınlıklar Şube Müdürü” Selahattin Korkut incelemelerde bulunmaları, ders ve deneyim edinmeleri için Berlin’deki kamplara gönderilirler. Aşkale kampı için benzer tasarıların nasıl uygulanabileceğinin hesaplarını yaparlar ve zaman yitirmeden de işe koyulurlar.

Borcunu ödemeyenler 1943 yılının başından itibaren çalışma kamplarına sürülür. İlk adres Aşkale’dir. Buraya getirilenlerin sayısı 1869’dur. “*Aşkale’de zorunlu çalışmaya tabi tutulan mükelleflerden 21’i (kamplarda 10 ay kalan Parseh Gevrekyan’a göre 25’i) yani %1,5’i kampta hayatını kaybetti.*” (Aşkale Yolcuları, sy: 137, Rıdvan Akar/Akt. Sait Çetinoğlu) Çalışma kampı sadece Aşkale’de değildir. Başka ilçelerde de kurulmuştur. Sivrihisar çalışma kampından kalanların sayısı 5-6 bin civarındadır. Buralarda ölenlerin sayıları ve kimlikleri hakkında açıklama yapılmaz.

Neticede CHP ve Kemalist dikta rejimi amaçlarına ulaşmışlardır. Gayri-Müslimlerin ellerindeki son varlıklara el konulmuş ve önemli bir nüfus göç ettirilmişdir. Etnik temizlik, tasarlandığı biçimde gerçekleştirilmiş ve Türk-
lük bir merteye daha yüceltilerek kendi çılgınlığında huzura kavuşturulmuş, bir halk, bir tarih, bir kültür yağmalanmış, gayri-Müslim burjuvazinin son kalesi de yıkılmıştı. Geriye kalanlar ise ata mesleği gereğince, 6-7 Eylül 1955 ve 1964’te büyük bir vatan hizmeti şevkiyle, Türklüğe uygun biçimde temizlenecekti. Şuursuz ırkçılığın kronikleşmiş hastalığı sonucu, kapitalizm öncesinin acımasız sermaye birikim süreçlerinde yaşananlardan çok daha ağır, acımasız ve yok edici yöntemlerle var olma ve büyüme çabasının en kaba yansımasıdır “Varlık Vergisi”.

Nazilerden alınan yöntemlerle uygulanan “Varlık Vergisi” Nazilerin savaşı

kaybetmeye doğru gidişleri netleşince 15 Mart 1944'te kaldırılır. Zaten o tarihe kadar amaçlarına da ulaşmışlardı. Soyulacak gayri-Müslim kalmamıştı. Kemalizm etrafında birleşerek "devletleşmiş ve ordulaşmış millet" bir başarıya daha imza atmıştı. Tek parti yönetimiyle şekillenen diktatörlükte tüm heybetiyle cisimleşerek yaşam bulan Kemalizm, böylesine pratik-politik gelişmelerle kendini üretmeye devam ediyordu. Faşizm, kendine has pratikleriyle hem kutsalını yaşatıyordu hem de yeni yeni dokunulmazlıklar üretiyordu. Kemalist kadrolar, kendi sınıf çıkarlarını devletin ve milletin çıkarları şeklinde parti-devlet sistemi içerisinde topluma dayatıyordu. İttihatçı gelenekle ideolojik-siyasal bir proje olarak geliştirilen "Milli İktisat" ya da açık ifadeyle gayri-Müslimlerin elindeki birikime el konulması, sermayenin "Türkleştirilmesi" aslında tepeden tırnağa siyasi bir politika olarak uygulandı. Ekonomik talana, yağmaya ve gaspa dayalı görünümüne rağmen esas amaç siyasi idi. TC'nin ekonomik yapısal formasyonuna bakıldığı zaman pre-kapitalist ilişkiler döneminin sermaye birikim özelliklerini taşıdığı görülür. Ekonomik politikaların egemeni pozisyonundaki devletsel oluşumlar da, sermayenin birikimi yine devletsel zorla ve onun siyasi otoritesinin altında gerçekleşiyordu. Kemalist rejimin devletleşme süreci de zor unsurunun hâkimiyetiyle tamamlanmıştı. Fakat Kürtler sorun olmaya devam ediyordu.

21 Haziran 1934'te çıkarılan İskan Kanunu, Türkleştirme politikasının en kapsamlı ve en etkili projelerinden bir tanesidir. Şark İslahat Planı'nın deneyimlerine dayanılarak ve onun eksikliklerini de giderecek içerikte tasarlanan bir kanundur. Asıl hedef Kürtlerdir. Kanun çerçevesinde bölgeler "ırk" temeline dayalı olarak gruplandırılır. Hangi bölgede Türklük etkin, hangilerinde Türk ve Müslüman olmayanların yoğun olduğu tespit edilir. Bu tespitlere paralel etnik kimliklerine ve nüfus yoğunluklarına göre her bölgeye yapılacak ırkçı müdahalelerin somut planları oluşturulur.

Esas amaç, Kürtleri her ne pahasına olursa olsun asimile etmektir. Türk devleti kurulmuştu ama toprakların yeterince Türkleştirilemediği düşünülüyordu. Farklı kimliklerin varlığı buna engeldi. Yani uluslaşma sürecinin sıkıntıları vardı. İskan Kanunu bu eksikliği tamamlayacak kudretteydi. Türkler dışındaki diğer ulus ve azınlık milliyetler Türk kimliğinin hâkimiyetine göre yeniden yerleşime tabi tutulacaktı. Aksi halde farklı kimliklerin nüfus olarak yoğunlaştığı bölgelerde Türklük, istenilen seviyede egemenlik sağlayamayacaktı. Ezen ulusun bağnaz ırkçılığı, şovenistliği etnik hâkimiyetini azami düzeyde gerçekleştirmek ister. Bu yüzden bağnazlığı pervasızca kullanır.

Devletin resmi politikasının temeli "Şark İslahat Planı"yla atılmıştı. "İskân Kanunu" ise tasarlanan asimilasyonun istenen düzeyde gerçekleşmemesi

sonucu, farklı pratik yönelimlere duyulan gereksinimin ürünü olarak tamamlayıcı bir yasaydı. Yasanın ardından M. Kemal'in isteği üzerine CHP hükümetinin Başbakanı İsmet İnönü 1935 yılında Kürt illerini de kapsayan bir geziye çıkar ve kendi meşrebine uygun biçimde bir Kürt raporu hazırlar. Türk devletinin bölgeye yönelik planları bu rapor etrafında şekillendirilir.

İ. İnönü: *"Bizim şarkta (doğu) mühim bir Türk mıntıkamızın tutunabilmesi ve ileride iskân mıntıkası olarak kullanabilmemiz için sulama işini Elazığ'da bir karara bağlamamız zaruridir.."*

Fırat'ın doğusunda ve güneye karşı bizim en mühim dayanak noktamız Diyarbakır ve ikinci derecede Urfa olacaktır. Diyarbakır, kuvvetli Türk-lük merkezi olmak için tedbirlerimizi kolaylıkla işletebileceğimiz bir olgunluktur..

Mardin politikası: Halk hükümete yakın tutulacak..

Bitlis, devlet tedbiriyle Türk merkezi olarak kalabilir.

Sağlam bünyeli iyi bir Van şehri şarkta Cumhuriyetin önemli bir temeli olacaktır. Böyle bir temel Türk hâkimiyeti için her bakımdan lazımdır..

İğdir'da kimsenin yerinden oynatılmasına ne lüzum, ne de imkân var. Kürtleri verimli topraktan nereye göndereceğiz? Hudut üzerinde bulunan yerler derhal Kürtlerle dolacak. Ağrı'dan geçici gelen Kürtleri de bir yere gönderemeyiz. Pişman olup sükûnet bulmuş olmaları kâfidir.

Erzurum sağlam bir Türk merkezi olmalıdır.

Erzincan Kürt merkezi olursa Kürdistan'ın kurulmasından korkarım..

Van, Muş, Elazığ ve Erzincan'da acele Türk kitleleri oluşturmalıyız..

Dersim vilayetinin yeniden teşkiliyle askeri bir idare kurulması ve Dersim ıslahının bir programa bağlanması lazımdır." (Beyaz Soykırım/Türkiye'nin Asimilasyon ve Dikırım Politikaları sy: 231-243, Gülçiçek G. Tekin)

Bunlarla yetinmez ve tedbirler konusunda da somut öneriler sunar. "Genel Müfettişlik"ler kurulmadan, tasarlananların hayata geçirilmesinin mümkün olamayacağını da belirtir. Özellikle Dersim ilinin askeri bir idare ile yönetilmesini ve tez elden ıslah edilmesini ister. "Çıbanbaşı" diyerek öncelikli hedef olarak da Dersim'i işaret eder. Oluşturduğu planı da sınırlı sayıdaki bileşene sunar. Plana göre:

"Muvazzaf bir kolordu kumandanı, vali ve üniformalı muvazzaf zabıtlar kaza kaymakamları olacaktır. Kaza memurlarından hiçbiri yerli olmayacaktır.

İlbaylık (valilik) dairesi bir kolordu karargahı gibi, fakat maksada elverişli olarak teşkil edilecektir. Asayiş, yol, maliye, ekonomi, adliye, kültür, sağlık şubeleri olacaktır. İdama kadar infaz ilbaylıkta bitecektir. Adliye usulü basit, hususi ve kesin olacaktır.."

1935 ve 1936'da yolları, karakolları yapılacaktır. 1937 ilkbaharına kadar hazır olursa muretteb ve seferber 2. Firka Kuvvet İlbaylığın emrine 1937 ilkbaharında verilecektir. Süratle bütün Dersim silahtan tecrit olunacaktır...

Bu tasavvurları icra vekilleri ve Genelkurmay başkanı ile Komutay başkanından başka yalnız İlbay ve iki Genel Müfettiş ve üç ordu müfettişi şahsen bileceklerdir." (age, sy: 242)

İnönü, devletin asimilasyoncu politikalarının ekonomik, siyasi, askeri, sosyal çerçevesini ve uygulanabilme planlarını yukarıdaki rapor kapsamında yeniden şekillendirmişti. CHP'nin etnik kimliklere karşı görüşleri aynı zamanda devletin de resmi görüşleridir. Kürt milli meselesi bir kez daha yeni uygulamalarla ilhaka uygun biçimde zincirlenecekti. Bölge adeta Genel Müfettişliklerle yani olağanüstü yetkilere sahip valilikler kuşatmasına alınıyordu. Astığı astık, kestiği kestik valiler, olağanüstü yetkilerle de donatılarak, Kürt halkı, asimilasyoncu zorun-zorbalığın altına alınır. Bölge illerini kapsayan Genel Müfettişliklerin sayısı artırılır. 1936'ya kadar TC sınırları içerisinde 4 Genel Müfettişlik kurulur. Bazı illerdekiler göstermelidir. Amaç, soykırımcı zihniyeti gizlemektir. Bu müfettişlikler 1948'e kadar faaliyette bulunurlar. Her müfettiş kendi bölgesinde hükümet başkanı gibi davranır. İskân Kanunu'na bağlı olarak bölgenin yeniden şekillendirilmesi bu kişilerin yetkisine bırakılmıştır. Bölgenin nüfus haritası oluşturulur. Kürt, Ermeni, Süryani, Arap vd. farklı etnik kimliklerin nüfus oranları tespit edilir. Kürtlerin nüfus olarak çokluğu devletin Kürtlere ilgisini kamçılar. Türklerin, Kürtlerin yoğun olduğu yerlere kimi teşviklerle yerleştirilmesi; Lazların, Gürcülerin ve farklı zamanlarda göçle gelmiş muhacirlerin Kürt bölgelerine iskânı ve Kürtlerin de, Türk nüfusunun yoğun olduğu batı illerine zorunlu göçü, devletin Kürtlere olan mecburi ilgisinin pratik-politik karşılığıydı.

Tabii bunlarla sınırlı kalmıyorlar, asimilasyonun alt yapısını da büyük bir hızla kuruyorlardı. Bölgeye okullar açılıyor, Türklüğü aşılacak öğretmenler gönderiliyordu. Dilsel kırım için en temel yöntem ezen ulusun asimilasyonunu amaçlayan eğitim politikasıdır. Ziraatçılar, veterinerler, doktorlar, sağlıkçılar da benzer amaçlarla bölgede görevlendiriliyorlar. Topyekûn, Türklüğü aşılama seferberliğine giriliyor. Ancak bu şekilde Kürt dili, kültürü ve kimliği etkisizleştirilecekti. Kürtçe yasaklanır. Uymayanlara cezalar kesilir. Kara ve demiryolu yapımına önem verilir. Bazı Genel Müfettişler, askere alınan Kürtlerin amele taburlarında çalıştırılmasını bile önerirler. Gerçekten de işgalci bir zihniyetle yani sömürgeci kafa yapısıyla Kürtlerin yaşadığı bölgede zamana yayılmış ve ağır bedelleri olan asimilasyon politikası uygulanmıştır. Türkleştirmenin ölü toprağıyla, Kürtler bir kez daha karanlığa

mahkûm ediliyordu. Binlerce aile yerinden yurdundan sürülmüş; Kürtler Türklerin içine, Türkler de Kürtlerin içine yerleştirilmiş; dil üzerindeki baskılarla, eğitim politikasıyla Kürtler, suskunluğa mahkûm edilmişti. İdeolojik, siyasi, ekonomik, kültürel ve sosyal açıdan yoğun bir asimilasyon uygulanıyordu. İdari ve askeri kurumlarla da devlet zoru eksik bırakılmıyordu. Kemalist rejim, Kürtlerin asimilasyonu için her şeyiyle seferber olmuştu. İrkçılığıyla Hitlerin faşist partisinden aşağı kalır yanı olmayan CHP de hazırladığı gizli, açık raporlarla soykırım planlarını peş peşe devreye sokuyordu.

9. Büro'nun, CHP Genel Sekreterliğine sunduğu raporun içeriğindeki çarpıcı fikirlere bakmak bugünün CHP'sini anlamak açısından da önemlidir: *"Kanaatimize göre Türkiye'de en mühim milliyet meselesi Kürt meselesidir. Eldeki istatistiklere göre otuz bir vilayette muhtelif lehçelerde Kürtçe konuşan nüfusun sayısı bir buçuk milyonu geçmektedir.*

Bağlı haritaya bakacak olursak Ağrı, Hakkâri, Van, Bitlis, Muş, Bingöl, Tunceli, Siirt, Diyarbakır, Mardin, Urfa vilayetlerinde Kürtler nüfusun % 60'ından fazlasını teşkil etmekte ve muayyen bir memleket parçasında ekseriyet halinde bulunmaktadır...

Bu durumu göz önüne alarak memleketin bu kısmı için acilen hususi tedbirler almaya mecburuz. Bir taraftan Kürt nüfusunun çokluğu, diğer taraftan oturdukları sahanın genişliği dolayısıyla Çerkez, Arnavut, Gürcü gibi küçük yabancı kavimler için teklif ettiğimiz asimilasyon tedbirleri bu saha için kafi değildir. Burada alacağımız tedbirler daha esaslı ve kapsamlı olmalıdır. Gerek mübadele ve gerekse hicreti kolaylaştırma yoluyla memlekette gayri Türklerin azaltılması esas olmakla beraber bu hususta hatıra gelen birkaç tedbiri..." (age, sy: 266) denilerek, günümüze kadar sürüp gelen devlet zihniyetince meşru görülen uygulamalar sıralanır. Devletin geleneksel çizgisinin temelleri işte böyle atılıyordu.

Gerek böylesine raporlar ve öneriler, gerekse de çıkarılan kanunlar hepsinin ortak noktası ve amacı aynıydı; asimilasyon, nüfusu eritime, Türklüğe yedekleme, Türklüğün egemenliğini mutlak hale getirme. Ordu, CHP, genel valiler ve bütün devlet erkânı bu meselenin halline kilitlenmişlerdi. "Çıbanbaşı" Dersim öncelikli hedefler arasına alınmış, nitekim 1935'te çıkarılan 1936'da yürürlüğe konulan "Tunceli Kanunu"yla, Kemalistler Dersim'e seferber olmuşlardı. Kanunun içeriği, Başbakan İnönü'nün hazırladığı raporlara ve önerilere yine CHP 9. Büro'nun görüşlerine ve önerilerine paralel düzenleniyordu. Zaten İskan Kanunu'na göre Dersim, Türk olmayan nüfusun yoğun olarak bulunduğu öncelikli bölge grubundaydı. İskana uygun hareket için koşulların yaratılması gerekiyordu. "Tunceli Kanunu" da

bunun için vardı. Tunceli'ye atanan General Alpdoğan aynı zamanda validir. Nam-ı diğer halk düşmanı Sakallı Nurettin Paşa'nın da damadı olan Alpdoğan, tıpkı Sakallı Nurettin gibi Kürtlere kan kusturma konusunda bütün marifetini sergiler. Sakallı Nurettin'in gözünü arkada koymaz.

Devlet, planlamış olduğu "Tedip ve Tenkil" adlı operasyonu için gerekli tüm hazırlıkları yapar. Yollar, köprüler, karakollar inşa edilir. Askeri harekât için gereken bütün teknik altyapı sağlanır. Lojistik yığınaklar tamamlanır ve 1937'de harekâta girilir. Herhangi bir isyanın, başkaldırının olmasına gerek yoktur. "İskân Kanunu" gereğince yapılan hazırlıklara paralel askeri harekâta başvuruluyordu. "İsyan ettiler" gibi bir bahaneye de ihtiyaçları yoktu aslında. Kemalistlere göre, yoğun Kürt nüfusuna sahip olması ve devlet otoritesinin zayıflığı yeterli sebepti. Gerisi propaganda ve perdeleme yani manipülasyon için üretilen söylemler olacaktı.

Kemalist rejim var gücüyle Dersim'e yüklenir. Karadan ve havadan saldırılarla 50 binden fazla insan katledilir. M. Kemal'in övmekle bitiremediği Sabiha Gökçen de Dersim'in bombalanmasında rol alanlardandır. Tarihçi Ayşe Hür'ün dediği gibi, "*Türk Hava Kuvvetleri'nin staj alanı: Kürt İsyanları*" olur. M. Kemal, manevi kızı Sabiha Gökçen'i, Dersim halkının katliamındaki başarılı performansından dolayı kutlaması, övgüler dizmesi; Hava Kuvvetlerinin canlı tatbikat ya da eğitim sahası olarak Dersim'i kan gölüne çevirmesinden duyduğu hoşnutluğun sonucudur: "*Seninle iftihar ediyorum Gökçen! Yalnız ben değil, bu olayı çok yakından izleyen bütün bir Türk ulusu iftihar ediyor... Biz asker ulusuz. Yedisinden yetmişine, kadınından erkeğine asker yaratılmış bir ulusuz...*" (Taraf Gazetesi, 22 Kasım '09, Ayşe Hür)

M. Kemal'in övünç duyması normaldi. Katledilen on binlerin, yaşanan trajedilerin, göçlerle perişan edilen hayatların bir harbi kıymeti yoktur. Yeter ki Türklük her yere nüfuz edebilsindi. Nasılsa ölümler, toprağın altında suskunluğa gömülecekti, diriler ise ölümler kadar şanslı olamayacaktı. Çünkü, devletin egemenliği bütün çirkefliliğiyle, yaşamın her yerini ölümden öte acılarla boğmuştur... Etnik temizlikte çığırından çıkan ırkçılık için Türk soyundan olmamak; ölümlerle eşleştirilmiş ve dayatılmış bir yaşamın yükü altında sürekli olarak ezilmek demektir. Resmi ideoloji bu gerçeği halka dayatmıştı.

Türklük adına öldürmenin, bir inancın vecibelerini yerine getirmenin manevi huzurundan öte yüce tutulması, ancak ve ancak şuursuzlaşmış bir ırkçılığın işi olurdu. TC tarihi bunun örnekleriyle doludur. Teşkilat-ı Mahsusa elemanlarının Ermeni soykırımından, Kemalist rejimin en üst yönetici kademelerine terfi olması boşuna değildir. Bakanları, Başbakanları ve hatta

Cumhurbaşkanını bile aynı köhnemişliğin içinde yetişmelerine rağmen, halka birer “kahraman” ya da “pirüpak devlet adamı” olarak gösterildiler. Sakallı Nurettin Paşa, General Mustafa Muğlalı, Sabiha Gökçen ve daha nicesi. Katillerini “kahraman” diye kutsamaya devam eden bir devlet geleneği varken ve toplum halen bu gericilikle kuşatma altında tutuluyorken, tarihsel gerçekler istenilen değişimi, dönüşümü sağlamanın dinamiklerine yeterince sahip olamayacaktır.

Hal böyle olunca bir devlet ideolojisi olan Kemalizm, kendi çürümüşlüğüne dayanarak toplum üzerindeki egemenliğini süreklileştirecektir. İsmail Beşikçi'nin dediği gibi; *“Resmi ideolojiye sahip bir devlet demokratik bir devlet değildir... Anti demokratik bir siyasal sistemi, demokratik diye göstermek, başkalarının da böyle kabul etmesini sağlamak Türk siyasal sisteminin bir başarısıdır. Resmi ideoloji devlet ve asker merkezli düşüncelerin ve duyguların örgütlenmesi şeklinde belirir.”* (Resmi Tarih Tartışmaları-3, sy: 98-99, İsmail Beşikçi) Siyasal literatürde faşizm olarak karşılık bulan Kemalist rejimin, toz kondurmadığı yalanlar bulamacı resmi tarihine bakıldığında, çeşitli ulus ve milliyetlere mensup halkın korkunç trajedileri görülecektir. İnkâr ve inkarcılık Kemalist ideolojinin vazgeçilmezidir. Dolayısıyla, halka yapılan her türlü zorbalığı örtbas etmek bir yana, kendi varlıklarının gayet olağan tutumlarıymış gibi benimsenmektedirler. Ölümü bu derece meşru kılabilen bir rejime ya da onun kurucu ideolojisine “devrimci”, “demokrat” veya “sol” diye etiketler yapıştırmak, ancak ve ancak Kemalist tarihin yalanlarına yenik düşmüşlerin ya da onun ideolojisinin gerçek özüne gözlerini kapayanların işi olabilir. **Kemalizm bir yıkım ideolojisidir.**

Bu konu çerçevesinde son olarak, 1951 yılında “Orkun” adlı dergide yayımlanan ve ırkçıların kimlerden nasıl feyz aldıklarını işleyen yazıdan bir bölüm aktaralım. Derginin kendisi ırkçı ideolojinin keskin taraftandır. İşte methiyeler dizilen ırkçılık: *“İrkçilik toplumsal hadiselerin sebeplerini antropolojik temellere dayandırmak bakımından ele alındığı takdirde, ‘Muhtaş olduğun kudret damarlarındaki asil kanda mevcuttur’ diyen M. Kemal’in çapraşık toplumsal meseleleri halledecek ilkeyi kanda aramak suretiyle ırkçılığını ilan ettiği açık değil midir? İrkçilik yabancı ırktan gelenlerin önemli mevkilere geçirilmemesi bakımından ele alındığı takdirde; ‘aranıza alacağınız arkadaşların mümkünse kanını tahlil edin’, fetvasını veren ve ‘Türk ırkından olmayan askeri mekteplere giremez’, hükmünü yıllarca tatbik edenlerin iplerini elinde tutan M. Kemal’in ırkçılığını görmemek için kör olmak gerekmez mi? İrkçilik kendi ırkının üstünlüğünü iddia*

etmek bakımından ele alındığı takdirde; 'Bir Türk cihana bedeldir' diyen M. Kemal, ırkımızı üstün tutmak 'suç'unu işlemiş olmuyor mu? Türk ırkının medeniyet kurma kabiliyetinin üstünlüğünü yıllarca okul sıralarındaki Türk yavrularına telkin ettiren ve hatta bütün dünyadaki menşei meçhul veya münazaalı insanları Türk ırkından çıkmış gösterecek kadar ırkçılık yapan M. Kemal değil midir?' (Resmî Tarih Tartışmaları-3, sy: 225, Ayşe Günaysu)

İrkçılık, Türk devletinin kuruluş ideolojisinin ana unsurudur. Dolayısıyla Türk siyasal sisteminin bütün dokusuna nüfuz etmiştir. Sürekliliği ise sonu gelmez bir iç ya da dış düşman icatlarıyla sağlanmıştır. İrkçılık, Kemalizm'in ve Türk devletinin yapıtaşı gibidir. Dokunulmaya gelmez. Aksi halde Kemalist rejim sarsıcı bir depremlerle tuz-buz olur. Birbirine koşullanmış tek varlık gibidir ırkçılık ile Kemalizm ve tabii ki Türk devleti.

Kemalist ideoloji, ulus-devlet yaratma adına tarihte ender rastlanabilecek boyutlarda bir şiddet politikası benimsedi ve tepeden inmece, baskıcı, ırkçı ve vesayetçi tarzıyla halklara görülmedik acılar yaşattı. Bir korku toplumu yarattılar. Korkunun ana unsuru yani kaynağı ise Türklük dışındaki herkeste. İçeriden, dışarıdan sürekli düşman tehdidi yaratılırken, tehdit algısının merkezinde farklı kimlikler vardı. Toplumun bu "tehdit"i bir tehlike olarak görmesi için resmî ideoloji, durmadan Türklük temelinde ırkçılığı besleyerek vatan, millet ve devlet korumacılığını topluma aşıladı.

Korkunun kendisi de devletti ama ne ilginçtir ki korkunun yenilmesinin yolu olarak topluma devletini koruma sorumluluğu veriliyordu. Toplum, kendisine korkuyu aşılamanı yani korkunun kendisini korumakla mesul tutuldu. Bu da Kemalist ideolojinin bir başarısıdır. Hem de küçümsenmesi gereken bir başarıdır. Çünkü öyle bir toplumsal bilinç, kültür ve düşünce tarzı şekillendirildi ki, kendini ezen, baskı altında tutan, yerine göre katleden iradeye biat etmek bir yana, iradenin kendisinin bile başaramadığı düzeyde, onun korumacılığını yapan bir düşünce biçimi hâkim hale getirildi. Kemalist rejim, sergilemiş olduğu pratikle toplum üzerinde, şiddet merkezli devlet korkusunu aşılamaştır. Böylece şiddet unsuru devlet eliyle meşrulaştırılmıştı. Toplumda egemen kılınmak istenen ve hedeflenen düşmanlık algısı da bu şiddet kültürüyle mayalanmıştı. Katliam, kırım, yok etmeler devletsel varlığın meşru şiddeti olarak topluma aşılandı. Tasarlanan toplum modeli işte böyle şekillendirilmişti. Yani Türk ve Müslüman olmayan halkların kırımıyla kendi ruhunu yaratan devlet, zihinleri teslim alarak, devlet merkezli düşünen ve davranabilen birey ve toplum tasarımı gerçekleştirilmiş oldu. Tabii onarılması zor bir yozlaşmayı da kendi ruhuna aşılamaı unutmadan.

c) Altı Ok; Devletleşen Kemalist İdeolojinin ve Diktatörlüğün Devamlılık Halkaları

CHP'nin 1937'de 6 Ok'u Anayasa maddesi haline getirmesiyle, Kemalist rejimin resmi ideolojisi de devlet aygıtı üzerinde anayasal bir güç elde ederek egemenliğini iyice pekiştirdi. Aslında 6 Ok Kemalizm gerçekliğini gizleyen ve bilindik propaganda özelliği ağır basan söylemlerden ibarettir. Faşist diktatörlüğün kendini gizlemek için üzerine çektiği ama buna rağmen kararlılık ruhunu kapatmaya yetmediği bir örtüdür 6 Ok. Altı tane olmasının da pek bir önemi yoktur. **Çünkü Kemalizm bir tek temel "ilkesi" vardı. O da, ırkçı, şovenist Türk Milliyetçiliğidir. Bunu destekleyen ve yaşatan bir de katı, merkezizetçi bürokratik bir devlet aygıtı yani diktatörlük vardır. Diğer söylemlerin hepsinin hamuru da bu iki temel düşünceye dayanır.** Zaten CHP'nin 1938'de aldığı bir kararla M. Kemal'in "ebedi şef", İsmet İnönü'nün de "Milli Şef" ilan edilmesi tam da vurgulamaya çalıştığımız gerçeğin bir ispatı gibidir.

Kemalizm'le özdeşleştirilen 6 Ok, resmi ideolojinin egemenliğini pekiştirirken, toplumun tamamında ideolojik, siyasi düşünsel sınırlarını kalın çizgilerle belirliyordu. Kemalist ideolojinin anayasal güvence altına alınmış olmasıyla da sınırları ihlal eden, aşan ya da böylesine bir niyet taşıyan her farklı fikir, doğrudan rejim karşıtlığıyla, hainlikle ve vatana ihanetle damgalanacaktı. Halkın boynuna bir kulluk halkası daha geçirilmişti ve derin mi derin bir suskunluğa mahkûm edilmişti.

Kemalizm ideolojisi devletleşince bir de tabusal özelliklerle bezenmesi gerekiyordu. Ne de olsa ittihatçılığın hayalleri gerçeğe dönüştürülmüştür. Nitekim Celal Bayar, "*Atatürk, seni sevmek milli ibadettir*" derken, gerçekleşen hayaline ve onu gerçekleştiren ideolojiye olan bağlılığını böyle açıklıyordu. M. Kemal henüz hayattayken ardı arkası kesilmeyen bir tabulaştırma, mitleştirme furçasının başlatılması boşuna değildir. Devletleşen ideoloji mitleştirildiği ölçülerde, erişilmezlik ve dokunulmazlık zırhına büründürülürdü. Resmi ideoloji bunun zeminini yaratmıştı. Gerçekten de bir inancın ritüellerini yerine getirircesine, önünde ibadete durulan bir tabuya dönüştürülmüştü. Kemalizm ya da daha sonralardan yeniden üretilen ismi ile "*Atatürkçülük*". Kemalizm ya da Atatürkçülük "**ulusçuluk temelinde sivil bir inanca**" dönüştürülmüştür. Bu öyle bir inançtır ki, insanların ya da toplumun günlük yaşamında, dini inançları gereği yapması gereken ibadetten de öte bir zaman ve yer işgal eder. Tapınmacılık kültürünün zora dayalı yeniden diriltilmesidir Kemalizm. Tabulaştırılmış faşist dikta rejiminin halk üzerindeki boyunduruğudur. "*Ordulaşmış millet*" mo-

delinin Türk versiyonunu yaratan ideolojinin ta kendisidir. 6 Ok ise bütün bu gerçeklerin üzerini kapatmaya çalışan yalanlardan ibaret halkalardır.

Tek tek bu Ok'lara değinmeden evvel, özellikle 1930 sonrasında M. Kemal'in yüceltilmesi, tabulaştırılması ve milletteştirilmesi konusunda adeta seferber olan dönemin Kemalist aydınlarının, yazarlarının, siyasetçilerinin birbirleriyle yarışarcasına dizdikleri incilere bir göz atalım.

İsmail Hakkı Bey, "*Bizim taptığımız M. Kemal, Halk Fırkasının Umumi Reisi olan M. Kemal değildir. Dahi İngres gibi mazinin mirasını, yani Türk Milleti'nin manevi kuvvetlerini taşıyan ve Türk kavminin istikbalini yaratan ve Türk istikbalinde Türk milletine ebedi rehber olmak istidadını ve kuvvetini muhafaza eden 'mutlak Mustafa Kemal'dir.'*"

Ankara Cumhuriyet Başsavcısı **Baha Arıkan**, "... işte Atatürk bence 17 milyon Türk'ün maddi ve manevi varlıklarının süzölmüş bir benliğinden başka bir şey değildir. Atatürk Türkiye ve Türk'ün bizzat kendisidir."

Balıkesir Milletvekili **S. Öрге Evren** "*Atatürk Türk'ün içinden çıkan Türk'ü temsil eden ve bütün varlığını Türk'e veren kutsal bir varlıktır.*"

Aka Gündüz, "*Atatürk tapkınıdır. Her şey (o)dur. Her yerde (o) var. Her gökte (o) eser... Her şeyde Atatürk, yerde (o), Gökte o!, ... Denizde O!... Görünmezi görür! Bilinmezi bilir. Duyulmazı duyar! Sezilmezi sezer, ezilmezi ezer!... Varsın! Teksin! Yaradansın!*"

Kemalettin Kamu, "*Ne örümcek ne yosun/Ne mucize ne efsun/Kabe Arabın olsun/Bize Çankaya yeter.*"

Yusuf Z. Ortaç, "*Yoktan var ediyordu tanrı gibi her şeyi.*" (Resmi İdeoloji Sözlüğü, sy: 434-435-436, Hakan Mertcan)

Yeni bir din yaratılıyordu. Toplum adına dini laiklik anlayışı da devlet dine yani tabulaştırılan Kemalizm'e hizmet edecek biçimde şekillendiriliyordu. Kemalist laiklik anlayışı "din ile devlet işlerinin birbirinden ayrılması" temelinde açıklanır. Ama şekillendirilen laiklik, sunulan bu tanıma dahi uymuyordu. Çünkü laikleşme süreci, Kemalizm'in kendi çıkarları için öngördüğü resmi dini temellendirmeye dayanmaktadır. Dini, kendi çıkarları uğruna denetimi ve himayesi altına alan ve laiklik söylemiyle de bunu güçlendirmek isteyen Kemalist laiklik anlayışı esasta, rejimin devamı için din üzerinden toplumun sisteme bağlanması amacına ve hedefine sahiptir. Bunun önemli oranda gerçekleştirildiğini söylemek abartılı olmayacaktır.

6 Ok arasında laiklik "ilkesi", Kemalizm'in öncelikli vazgeçilmezlerindedir. Ama Kemalist laiklikte din, ibadet ve vicdan özgürlüğünün gerçek anlamda güvence altına alındığını söyleyebilmek çok zordur. Toplumunu dini inançları, kutsalları ya da önemseddiği değerleri üzerinden baskı altına alma,

onlara sınırlandırmalar getirme veya hepten ortadan kaldırma gibi baskıcı uygulamaların olduğu bir rejimde, laiklikten değil, devletin resmi dininden söz edilebilir ancak. Laikliğin bir devlet dini şekline dönüştürülmesi, devletin inançlar karşısındaki duruşunun ters-yüz olması demektir. Burjuva sistemlerde bile klasik laiklik düşüncesinde devletin inançlar karşısındaki tarafsızlığına vurgular yapılır. Farklı inanç grupları arasında ayrımı körükleyecek ya da birini diğerine üstün kılacak şekildeki tutumlardan sakınılmaya çalışılır. Tabii sınıflı toplumsal gerçeklikte bunun pek mümkün olmadığını da biliyoruz. Her devlet, bir şekilde ulusal dinini referans alır. Devletlerin, dinler ya da inançlar karşısındaki tarafsızlıkları genelde tartışmalıdır. Bugün, gelişkin burjuva demokrasilerde bile inanç gruplarının bir arada yaşaması için gereken koşulların sağlanması ya da haklarının eşit düzeyde verilmesi gibi laiklik kapsamındaki pratik tutumlarda ciddi sorunların yaşandığı ve bu sorunlu gerçekliğin devam ettiğini biliyoruz. Yine de Türk devleti ile basit bir kıyaslama yapıldığında, Kemalist devletin din üzerindeki egemenliği ve baskıcı tutumları, klasik burjuva rejimlerdeki uygulamalara göre daha katı, yıkıcı ve tabii ki bağnazdır.

Kemalist laiklikte, insanların inanç ya da ibadet tercihlerinde, onların gereklerini yerine getirmelerinde ve ihtiyaç duyduklarında örgütlenmelerinde özgür hareket edebilmeleri söz konusu değildir. **Kemalist laiklikte din, devletin denetimi altındadır. Din, devletin kontrolünde ve hizmetindedir. Devlet; din ile ayrışmamıştır, aksine siyasi bir zeminde iç içe geçmiştir. Farklı inançlar ya da inanç grupları ise egemen olan inancın iktidarlaşması sonucu dışlanmış, baskı altına alınmış ve hatta egemen inanç yönünde dinsel asimilasyon uygulamasına tabi tutulmuşlardır.** Kemalizm'in laikliğinin özünde bunlar vardır.

Kemalist laiklik anlayışının şekillendiği süreçler incelendiğinde, hâkim anlayışlar daha iyi tahlil edilecektir. Halifelik kaldırıldığı anda, doğrudan Başbakanlığa bağlı Diyanet İşleri Başkanlığı kurulur. Kurumun öğretileri, işlemleri ve amaçları İslam'ın Sünni Hanefi mezhebine göre belirlenir. Diyanetin başına getirilecek kişilerin Hanefi mezhebinden birisinin olması bizzat M. Kemal belirtir. Diyanet, Kemalist rejimin tasarlanmış olduğu din algısını, topluma dayatmakla yükümlü kınır. İslam dinine mensup diğer mezhepler ise dışlanır, baskı altına alınır ve yasaklamalarla sınırlandırılır. Özellikle Alevilik inancına mensup toplulukların inanç ve ibadet özgürlükleri ortadan kaldırılır. Devlet, dini eğitimi bütün bir topluma Sünni Hanefi inancının öğretileri çerçevesinde dayatır. Diğer grupların ibadet yerlerine ise kilit vurulur. Zaten öteden beri gayri-Müslimler üzerinde ta-

sarlanan yıkım projeleri hayata geçirilmiştir. Kiliseler, havralar, şapeller, manastırlar her etnik temizlik zamanında yakılıp yıkılmıştır. Geride kalanlara ise ciddi kısıtlamalar getirilmiştir.

Yani Kemalist laiklik, bir nevi Yusuf Akçura gibi Türkçülük fikrinin en rafine ideologlarının söylediği gibi “dinin de Türkleştirilmesi” fikrine göre şekillendirildi. Buram buram Türkleştirme söz konusuydu. Laikliğin hamuru da Türk milliyetçiliğiyle yoğrulmuştu. Özellikle eğitim politikası bunu açık biçimde yansıtmaktadır.

Kemalizm tasarlamış olduğu laiklik projesi için birçok pratik tasfiyeye girişmişti. Tekke ve Zaviyelerin kapatılması; Miladi takvime geçiş; Türkçe hutbe okutulması, Arapça, Farsça derslerinin okullardan kaldırılması; Ezanın Arapça okunmasının yasaklanması; eğitim ve öğretimin birleştirilmesi; Medeni Kanun’un kabul edilmesiyle dinsel hukuk esaslarının tasfiye edilmesi; dini unvanların yasaklanması; fesin kaldırılıp şapkanın zorunlu kılması; Arap alfabesinin kaldırılarak yerine Latin alfabesinin getirilmesi; tatil günlerinin cumadan pazara alınması... vb. birçok pratik yönelimin aslında tek bir amacı vardı; eskiye dair ne varsa hepsini tepeden inmece bir yöntemle tasfiye etmek ve Kemalist ideolojinin toplum yaşamının bütün dokusuna nüfuz etmesini sağlayarak, mutlak egemenliğini kurmak. Toplumun tarihsel birikimini, kültürünü, önemseydiği bütün değerlerini ezip geçen ve toplumun geçmişle bağını zorbalıkla kesip atan uygulamalar zinciridir ifade edilenler. Kemalizm, iktidar gücünü kullanarak zora dayalı projelerle toplumu sindirdi. Belleksiz bırakılan topluma tek seçenek bıraktı; Kemalist rejime sorgusuz-sualsiz biat etmek.

Özellikle “harf devrimi” diye propaganda edilen tepeden inmece uygulama, en kapsamlı sosyal-kültürel ve tarihsel yıkım projesidir. Toplum bir anda yeni bir alfabeyle baş başa bırakıldı. Eğitim kurumlarının da benzer amaçlarla şekillendirilmesi, yaşamı, düşünceyi sadece Kemalizm’le algılayan kuşakların yetişmesine neden oldu. Böylece Kemalizm, toplumu kendi tarihine, kültürüne ve birikimine yabancılaştırdı ve tasarlanmış laiklik anlayışı da hâkim kılındı. Söylemde, “*her türlü dinsel baskıya karşı inançların özgürlüğünü güvence altına alan ve siyasi-hukuksal anlayışlarla bağımsızlığı olan*” “laiklik”, Kemalist rejimde bir baskı aracına dönüştürülmüştü. Kemalist ideoloji devlete bağlı din modelini geliştirerek, din üzerinden toplumu kendi ihtiyaçlarına göre biçimlendiriyordu. Aynı şekilde dini de kendisine yedekleyerek.

Kemalist eğitim politikası, hâkim ideolojinin amaçladığı birey ve toplum modelinin yaratılmasına dönüktü. Dini kontrolü altına alan Kemalist rejim,

eğitim alanıyla bu egemenliğin pekişmesini sağlıyordu. Eğitim politikasının temelinde ırkçı-şovenist Türk milliyetçiliğinin idealleri yatıyordu.

"Eğitime, eğitim-dışı, hatta eğitimin gerçek hedeflerine aykırı, bir rejim propagandacılığı işlevi yüklenmiştir.", *"Geleneksel dinsel eğitimin yerine, laik bir ulusal eğitim yaratılmaya çalışılmış; fakat Türk ulusçuluğunun, eğitimde önemli bir ögesi ırkçılık olmuştur. Şurasını belirteyim ki, öğretmenlere ve okullara, genel öğretimin yanı sıra siyasal eğitim görevinin verilmesi, tek parti döneminde açıkça savunulan bir ilke olmuştur."* Yeni Kültür adlı dergide ise *"Bitarafılıktan anlamayız. Çocuklarımızı partimizin ve devletimizin prensiplerine uygun bir tarzda yetiştirmek isteğindediz. Partimiz Türk milletinin kendisidir"* değerlendirmesi yapılır. (Türkiye Cumhuriyeti'nde Tek-Parti Yönetiminin Kurulması, sy: 239-240, M. Tunçay)

Yine M. Kemal Nutuk'ta şunları ifade eder; *"Kesin olarak bilmeliyiz ki iki parça halinde yaşayan uluslar zayıftır, hastadır. Çocuklarımıza ve gençlerimize uyguladığımız öğretimin sırrı ne olursa olsun, onları: 1) Ulusuna, 2) Türkiye Devletine, 3) Türkiye Büyük Millet Meclisine düşman olanlarla savaşabilecek bilgiler ve araçlarla silahlandıracağız."* (Söylev ve Demeçler, Cilt-2, sy: 47, M. Kemal) İşte Kemalist militarist eğitim anlayışı. Böyle bir eğitimle yetişen kuşaklar, tabii ki "ordulaşmış millet"e dönüşmekten başka bir şansa sahip olamayacaklardı.

Eğitim kurumlarının, isimlerindeki "milli"lik vurgusu boşuna değildir. "Milli Eğitim Bakanı", "Milli Eğitim Müdürlüğü" gibi. Yine "Milli Tarih", "Milli Coğrafya" ve "ordulaşmış millet" ruhunu diriltmek için okutulan "Milli Güvenlik" dersleri dünden bugüne süregelen ırkçı şovenist eğitim politikasının basit yansımalarıdır. İrkçı, şovenist ve militarist ruhu besleyen ve körükleyen bir eğitim projesi olmasaydı Kemalizm'in yaşatılması zora girerdi.

Laiklik söylemindeki milliyetçilik temelinde dayalı tek tipleştirmeyi önemsemek gerekmektedir. Kemalist rejim, sürekli olarak iç düşman icat ederek Türk devletinin tepesinde durmadan tehlike çanları çaldırır. Korunması gereken rejim için toplum seferber edilir. Özellikle dini gericilik ya da "irtica" söylemi her dönem Türk siyasi arenasının değişmez malzemesidir. Bu söylemlerle Kemalist rejim, kurulu mekanizmaya nefes aldırır. Dinsel muhalefeti bile kontrol altına alarak Kemalist rejimin sınırları içerisinde tutar. Hem dini kullanır hem de dine muhalefeti, kendi dini ile nötrleştirir. Bunun örnekleri çoktur. Kemalist laiklik anlayışının öznesi yine dindir. Yani devlet dine göre toplumun rejime biat etmesinin adıdır Kemalist laiklik. Dini din adamlarının ya da kurumlarının elinden alarak kendi çıkarlarının hizmetine sokan ve farklı inançları ise egemen olan mezhebin baskılarıyla sınırlandı-

ran ya da tasfiye eden ve topluma devlet dinine göre inanç veya ibadet sınırları çizen Kemalist laiklik anlayışı gericedir ve dini vesayeti de kökleşmiş vesayet rejiminin bir parçası haline getirmiştir.

“Laik devlet” söyleminin pratikte demokratik ya da ilerici hiçbir karşılığı yoktur. İnançlar esaret altına alınmış ve siyasi iradenin çıkarlarıyla belirlenen sınırlar içerisinde “özgür” kılınmıştır. Resmi ideoloji, laiklik söylemini “irtica tehlikesi”ni ileri sürerek keskinleştirme yolunu boşuna tercih etmiyordu. Dini, devletin siyasi gücüne yedekleyen Kemalist laiklik anlayışı ve ele alışıyla zaten potansiyel bir zemin yaratılmış oluyordu. Kemalistler bu zemini kendi çıkarları adına iyi kullandılar. Ulus ve ulusal devlet yaratma sürecinin bir malzemesi olarak ele alınan laiklik, emperyalist-kapitalist sisteme entegre olabilmenin yani Kemalist tabirle “çağdaşlaşma”, “batılılaşma” amacına ulaşmanın da bir aracıydı. Özellikle “irtica” söylemiyle laiklik karşıtlığının işlenmesiyle Kemalist laiklik anlayışının yeniden diriltilmesinin ortamı oluşturuluyordu. Ne de olsa İttihat ve Terakki geleneğinde bu anlayışın köklü bir yeri vardı. Ordu devreye sokularak gericilikle mücadele ediliyordu ve rejim güvenceye kavuşturuluyordu. Nitekim Kemalist rejimin kurulması sürecinde Kemalistler, kendilerine alternatif olma potansiyeli taşıyan bütün siyasi fikirleri “irticacılık”la damgalayıp tasfiye etmişlerdi. Bunun onlarca örneği bulunmaktadır. Bugün yaşananlar ise, geçmişin tersten de olsa tezahürü gibidir.

Kemalist laiklik ile ordu arasındaki ilişki de önemlidir. İttihat ve Terakki’den itibaren “irtica tehlikesi” karşısında laiklik kimliğinin sahibi ve koruyucusu olarak ordu öne çıkarıldı. Bu anlayış, bir geleneğe dönüştürülerek daha da kökleştirildi ve bugünlerin de hâkim ideolojik söylemi olarak önemi korumaktadır.

“Cumhuriyet sonrası laiklik tartışmaları içinde irtica söyleminin içini dolduran bir referans noktası olarak 31 Mart ayaklanması, ordunun muhalefet hareketlerine karşı irtica söylemi ile meşruiyetin koruyucusu olarak, siyasal alana doğrudan müdahale geleneğinin temellerini atmış ve rejim ile ordu birliğine, dolayısıyla toplumun militarize olma sürecine katkıda bulunmuştur.”(Resmi Tarih Tartışmaları-7, sy: 128-129, Kamil Demirhan)

Laiklik belirli bir süre sonra çok daha kurumsal düzeyde ordunun siyasi güç ögesine dönüştürülür. Ordu ve laiklik üzerinden hem rejim güvence altına alınır, hem muhalefet dizginlenir. Bugün generallerin “laik devlet”in koruyucusu olduklarını söylemeleri geleneksel çizginin gücünden kaynaklıdır. M. Kemal, dini en pragmatist biçimde siyasi amaçları için kullanan kişilerdendir. Bunu ispatlamak için “Kurtuluş Savaşı” sürecindeki tutumlarını

hatırlamak yeterlidir. Şunu söylemek gerekir ki; laiklik söylemiyle, dinin devlet denetimine alınması rejimin ya da iktidarların laiklik politikalarının da oldukça esnek biçimde ele alınmasına yani dönemin siyasi atmosferine göre içinin doldurulmasına neden olmuştur. Tek parti diktatörlüğünün CHP'si, bir dönem toplumun keskin laiklik söylemiyle kutuplaştırırken, konjktür değişince çıkarları gereği politikalarını tersine çevirebiliyordu. Tıpkı 1946'da devlet eliyle Kur'an kurslarının açılması gibi.

Kısacası Kemalizm laiklikle, din üzerindeki devlet denetimini ve egemenliğini sağladı. Zamanla da laiklik, toplum üzerinde açık biçimde anayasal bir baskı aracına dönüştürüldü. Ordunun da himayesiyle, laiklik üzerinden toplumsal esaret derinleştirildi. Kemalist rejimin en önemli silahlarından birisi haline getirilen laiklik, her türden devlet zorbalığının da meşruiyet kılıfı oldu.

Laiklik, Kemalist rejimin devamlılığı açısından tartışmasız bir baskı aracıdır. Nasıl ki Kemalizm'in şekillendirdiği ulusçuluk anlayışı bir din gibi yüceltilerek topluma empoze edilmişse, Kemalist laiklik de ulusçuluğu referans alan bir "ilke" olarak resmi dinin parçası haline getirildi. Zaten Kemalizm'in kendisi yüceltilerek bir din muamelesi görüyordu. Dolayısıyla onun parçaları da aynı özelliklere sahipti.

Halkçılık söylemi de milliyetçilik ve laiklik gibi temelden sorunludur. Halkçılık söylemiyle topluma ulusalcılık gömleği giydiriliyordu. Toplumsal sınıf ve tabakalar inkar edilerek ve sınıf kavramı ağızlara alınmayarak farklı mesleklerden oluşmuş bir halk yani millet tanımlaması esas alındı. Halkı farklı mesleklerden topluluklar olarak gören ve bunların birliğini, dayanışmasını ve kaynaşmasını ulusal çıkarların gereği olarak işleyen bir yaklaşım egemendi. Devlete de sınıfların üstünde bir rol biçen ve toplumu denetleme, yönlendirme misyonu yükleyen bir öze sahiptir halkçılık.

Halkçılık, esas itibarıyla Türk Milliyetçiliğinin yedek parçası gibidir. En azından Kemalist ideolojinin amaçladığı halkçılığa biçilen rol böyledir. Ulusçuluğun içerisine hapsedilen ve ulusçulukla iç içe geçirilen bir söylemdir. **Halkçılık "ilkesi" halk adına, halk yararına özgürlük, eşitlik, demokrasi ve refah getirmek gibi bir amaca ya da içeriğe sahip değildir. Toplum devletle kaynaştırmak için içi boş popülist söylemlerle halkı aldatmanın, oyalamanın siyasi bir aracıdır.** Rejimin ya da hâkim ideolojinin halkı algılaması, temelden problemlidir. Kemalizm'in "halkçı milliyetçiliği" yaratması boşuna değildir. Halkçılık söylemi en çok 1920'lerde kullanılır. O günün koşulları göz önünde bulundurulursa, yükselen bir muhalefet vardır, hem de sol muhalefet. Bolşevizm'in etkileri de yansıdığından arayış daha da belir-

ginleşir. Muhalefetin ve arayışın bir potada eritilmesi gerekiyordu. Halkçılık söylemine sarılmaları bu yüzdendi. Ama pratikte halkçılık adına ne özgürlükler, ne demokrasi ne de eşitlik gibi en temel siyasi-sosyal, gereksinimler konusunda halk yararına adımlar atıldı. Her şey rejim içindi. Zaten Kemalizm, siyasi sistemin kurucu kadrolarını, yani yönetici eliti halk olarak ya da halk iradesinin bir "tecellisi" olarak değerlendirir. O yüzden tepeden yapılan her şey halka mal edilirdi. Gerçekte ise egemen sınıfların gücü artıyordu, halk ise büyük bir yokluk, yoksulluk içinde yaşamaya mecbur bırakılıyordu. Zaten "devletçilik" ilkesi göz önüne getirilirse halkçılığın ne kadar boş bir yalandan ibaret olduğu daha iyi görülecektir. Sınıfların, sınıf mücadelelerinin inkârına dayalı halkçılık söylemiyle devlet adına, millet adına dayanışmacılık fikri aşılanıyordu.

Sonuç itibariyle Kemalist rejimin ideolojik temelleri güçlendiriliyordu. En kaba anlamda demokrasinin her açıdan kötürümleştirildiği rejimde, halk yararına gerçek anlamda politikalar geliştirilmesini beklemek, büyük bir öznelcilik olur. Çünkü Kemalist ideoloji, bahsi geçen "ilkeler"le, rejim karşısında birbirine kenetlenmiş uyumlu bir toplum modeli yaratmak istiyordu. Bu modelin önemli oranda gerçekleştirildiğini söylemek pek de yanlış olmasa gerek.

Kemalizm'in "milliyetçilik" ve "devletçilik" anlayışının pratikteki yansımalarını da biliyoruz. Keza "cumhuriyetçilik"le kast edilenleri de, adı "cumhuriyet" olan ama fiiliyatta ise faşist diktatörlük şeklinde işleyen rejimden biliyoruz. Cumhuriyet, tepeden inmece, asker-sivil bürokrasinin ideolojik-politik egemenliğine dayalı ve halktan kopuk bir dikta rejimi şeklinde kuruldu ve kutsallaştırıldı. "Devrimcilik" söylemiyle de kutsalın yüceliğine dokunulmazlık zırhı giydirildi. M. Kemal'in emperyalist-kapitalist sisteme entegre olma amacının ve isteğinin karşılığı olan "çağdaşlaşma" ya da "Batılılaşma" çabasının somut adımları olarak şekillenir Kemalist "inkılapçılık." Batılı kapitalist devletlerin siyasi, idari, hukuki birçok kurum ve yasaları olduğu gibi alınarak, tasarlanan rejime uydurulmasından ibarettir. Öykünlü Batı modeline geçişin tepeden inmece yasa dayatmalarıyla sağlanmasının karşılığı Kemalizm'de "devrimcilik"tir. Türk devleti kurulduktan sonra, "inkılâpçılık", artık, var olanın korunması şeklinde telaffuz ediliyordu. Kemalist ideoloji gereken her şeyi yapmıştı. Geriden gelecekler ise bunları koruyarak "devrimcilik" ruhunu yaşatacaklardı. "Devrimcilik" kavramı Kemalist ideolojiye kurban edilmişti. Birçok kavram gibi devrimcilik kavramı da yozlaştırılmıştı.

Cumhuriyet, Kemalist rejimin adı olsa da, klişeleşmiş ifadede belirtildiği

gibi “halkın kendi kendisini yönetmesi”yle alakası olmayan bir rejim yaratıldı. Parlamento ve seçimler gibi iki temel aygıt, diktatörlüğün koltuk dayanaklarına dönüştürüldü. Cumhuriyet diye sunulan ise, bir vesayet rejimiymiş. Zaten tek partili diktatörlüğünün egemen olduğu parti-devlet sistemi, allanıp-pullanarak topluma benimsetilen “cumhuriyet”in fuzuli bir söylem olduğunu gösteriyordu. Asker-sivil bürokrasinin, Kemalist elitistlerin ve komprador, burjuva-feodal egemen sınıfların çıkarlarını koruyan, kollayan rejimin adıydı “cumhuriyet”. Dolayısıyla “ilke”si de aynıydı.

Halkçılık söylemiyle toplumu, Kemalist rejimin itaatkar kölesi haline soktular. Bir yandan kutsallaştırılan devlete bağlılık dayatmaları öte yandan da toplumun iradesini posalaştırma çabaları, böylesine birbirine zıt tutumları bir potada eriten söylem “halkçılık”tı. Milliyetçi hezeyanlarla devlet için her şeyinden vazgeçmenin ve her dönem fedakârlık yapmanın kör inancıdır “halkçılık”. Sivil-asker bürokrasinin militarist, otoriter, kısacası faşizan rejimine kul-köle olmanın ideolojisidir. Aynı “inkılapçılıkla, devletin sahibi olan egemen azınlığın, halkın bütünü üzerindeki egemenliğini süreklileştirme, yerleştirme ve pekiştirme amacının gerçekleştirilmesi gibi. Tepeden inme, her yeri yasal düzenleme halk için değil egemenler için bir “devrim” niteliğine sahip olabilir. Nitekim, sınıflı toplumlarda bir şey, aynı anda birbirlerine temelden zıt olan iki farklı sınıfın yararına olamaz. Bu yüzden “devrimcilik” söylemi, rejimin bekası için gerekli olanları içerir. Kemalizm’in tabulaştırılması başka nasıl gerçekleştirilebilirdi?

Yaratılan Kemalizm efsanesi daha doğrusu Kemalizm’in bir din mertebesine yükseltilmesine iyi bir örnektir; İngiliz kadın yazar Grace Ellison, bir yolculuk esnasında bir okul müfettişi ile arasındaki sohbeti şöyle aktarır: *“Okul müfettişi- ‘Bizim Peygamberimiz Gazi’dir: Arabistanlı zatla işimiz bitti. Muhammed’in dini Arabistan için gayet iyiydi, ama bize göre değil,- fakat sizin hiçbir inancınız yok mu?’ diye sordum -‘var’ dedi. Gaziye, ilme, ülkemiz geleceğine ve kendime inanıyorum’ der.”* (Türkiye Cumhuriyeti’nde Tek-Parti Yönetiminin Kurulması, sy: 332-333, M. Tunçay)

Grace Ellison, ulusçuluğun Türkiye’de yeni bir din olduğunu hatta bu dinin temel dayanağı olan Misak-ı Milli’nin Kuran’ı Kerim’den daha kutsal sayıldığını söyledikten başka, Yakup Kadri’nin Büyük Şefi, Hazreti İsa’ya benzetişine de değinmektedir. (a.g.e.)

Bir tabu, bir din böyle yaratılıyordu. Kemalizm, İttihatçıların bile hayal edemeyeceği bir ideolojiye dönüştü ve bir ulus devlet kurdu. Hem de İttihatçıların tasavvur ettiklerinin de ötesinde. Devletle birlikte devlet dini de yaratılmıştı.

Kemalizm ideolojisi kurumsallaşmış, devlet ideolojisine dönüşmüştü. TC'nin devletsel örgütlenmesini meydana getiren bütün parçaların yapıtaşı gibiydi. Bütün alanları şekillendiren, işlevselleştiren, kontrol altına alan, denetleyen, yön veren, gözetleyen ve anayasal gücüne dayalı disipliniyle toplumu kuşatan belirleyici tek ideolojik güçtü Kemalizm. Aileden başlayan, okullarda devam eden, iş hayatının, sosyal yaşamın her yerinde varlığını hissettiren ve kışlalarda adeta ibadet nesnesi gibi önünde secdeye durulan ve bütün bir toplumu rejime göre disipline eden resmi ideolojinin karşılığıdır Kemalizm. Her ilin, ilçenin, kasabanın meydanında; her kışlanın, okulun, hapishanenin bahçesinde dikilen heykeller, kutsalın toplumun tamamı üzerindeki gözü gibidir. Heykeller, büstler dokunulmazdır. Bu yüzden "Atatürk'ü Koruma Kanunu" dahi çıkarılır ve heykellere, büstlere dönük en küçük bir hareket suç sayılır ve cezası kesilir. Büstü boynuzlayan ineğe sürgün cezası verilmesi gibi. Kutsala hakaretten ceza alan ilk inek olsa da, mesaj topluma veriliyordu. İnek işte, nereden bilsin çıkan yasanın kendisini de bağladığını! Ama olsun, kutsalın tapıcıları verdikleri ceza ile bütün ineklere gereken uyarıyı yapmışlardı.

Kutsallığın simgeleri sadece heykeller, büstler değildi. "*Sembolik formlar, yönetici sınıfın değer yargılarının toplumsallaşmasına katkıda bulunur. Törenler, merasimler, mitler yoluyla verili düzeni meşrulaştırıcı düşünce biçimleri şekillendirilir. İdeal sosyal düzen törenlerde yansıtılır.*" Yapılan her tören, kutsallaştırılan ideolojinin toplumsal zihinlerde yeniden diriltilmesi demektir. Türk devletinin kuruluş sürecinin neredeyse her anı bir merasim günü olarak ilan edilmiştir. Her ilin bir "kurtuluş" mazisi vardır. Her yıl yeniden ve yeniden kurtuluş havasına girerler, kurtuluşun hazzına ulaşırlar. "Kurtuluş" günü olmayanlar da boş bırakılmamıştır. Ulusal ayinlerden mahrum kalmamaları için boşluklar bir şekilde doldurulur. Örneğin M. Kemal'in o ile gelişinin yıldönümü kutlanır. Eğer gelmemişse, ama trenle içinden geçmesi bile yeterlidir bir ayin düzenlemeye. Töreni yapılmayan, kutlanılmayan, anılmayan bir gün yoktur neredeyse. Dağa taş dikilen bayraklar, çizilen silüetler, yazılan vecizeler milliyetçi hezeyanın kendini yaşatma halidir. Her resmi devlet kurumunun ya girişinde ya da içeride bir köşesinde M. Kemal'den bir söz kocaman harflerle yazılmıştır duvarlara, panolara vs. Bir kez daha hatırlatılır, girilen yerin mabedlik bir özelliğe sahip olduğu.

Cumhuriyetin ve tabii ki Kemalizm'in, sembolleri üzerinden tabulaştırılmasının sınırı yoktur. Her zaman yeni ritüeller eklenerek tabunun kutsallığı pekiştirilir. Tabulaştırma serüveninin mimarı şüphesiz ki CHP'dir. Cumhuriyetin 10. yıl kutlamaları CHP'nin çıkardığı genelge temelinde ele alınır. Top-

lumun törenlere katılması neredeyse bir zorunluluk haline getirilir. Yapılan 20.000 adet bayrak bizzat köylük bölgelere dağıtılır. Nasıl taşınacağına ve kullanılacağına kadar talimatlar çıkartılır. Kutlamaların köylerde nasıl yapılacağıнын bütün ayrıntıları bir program halinde belirlenir. Cumhuriyet'ten bihaber yaşayan kırsal nüfus, böylesine projeler eşliğinde sisteme yakınlştırılarak eksiklik gideriliyor, törenlerle, halkın rejimle duygusal bütünleşmesinin sağlanması amaçlanıyordu. Duygusal bağlar ne kadar güçlü olursa ideolojik hegemonyanın ömrü de o ölçüde artardı. Bunun daha da pekiştirilmesi için neredeyse her ilin meydanına "Cumhuriyet Meydanı"; meydan yoksa caddelerine, mahallelerine ya da okullarına "cumhuriyet" ya da "Atatürk" ismi verildi. Her taraf kutsalın adıyla, sanıyla, üniversite isimlerinden, kışlalara, barajlardan, çiftliklere kadar yer yerde "cumhuriyet", "Atatürk", "Gazi", "Mustafa Kemal" isimleri vardır. Ayağın bastığı, gözün gördüğü her yerde onun bir izi olmalıydı. Toplum ancak böylesine bir kuşatmayla egemen ideolojinin esareti altına alınabilirdi. TC tarihi boyunca bu anlayış, üretilen yeni söylemlerle canlı tutuldu. Yani Kemalizm'in yüceltilmesi hiçbir zaman kesintiye uğramadı. Bir zamanların "eşsiz" şahsiyetlerinden Napolyon, bilinçli ya da bilinçsizce söylemiş olsa da, muhtemelen kendinden bildiği bir gerçeğin itirafı niteliğindeki, "*Yüce olarak bilinen şeylerden gülünç olana yalnız bir adım vardır*" sözü, Kemalizm olgusunda, atılan adımla doğrulanmışa benziyor.

Fikret Başkaya, "*... 1923 sonrasında ülkenin kaderini elinde tutan yönetici klik, M. Kemal'i putlaştırmadan yapılanları [inkılâplar] yüceltip-kutsamadan ve olup bitenlerin tartışılmasını yasaklayıp-engellemeden iktidar olamayacağını biliyordu. Eski şarabı yeni şişeye koyarak servis yapmak nasıl şarabın niteliğini değiştirmezse, yapılan inkılâpların kitlelerin yaşamında bir inkılâp yaratması da mümkün değildi. Bu yüzden bağnaz bir resmi ideoloji üretmeye mahkûmdular ama o kadarı dahi yetmeyecekti. Rejimin [resmî] ideolojisi olan Atatürkçülüğü bir tür devlet dini, rejimin ' laik' dini haline de getirmek zorundaydılar ve getirdiler. Bu yüzden modernliğin timsali sayılan cumhuriyet iki dinli bir cumhuriyettir. Hem rejimin adını cumhuriyet koyup hem de cumhuru [halkı] dışlayan, onu işe karıştırmayan bir rejimin ideolojik akrobasiye başvurusu kaçınılmazdı. Sömürü ve yağmanın meşrulaştırılıp dayatılabilmesi, M. Kemal'in putlaştırılmasından ve yaptıklarından kutsanmasından geçiyordu.*" (Kavramlar Sözlüğü-2, sy: 499, F. Başkaya)

"6 ok", "Kemalizm" ya da "Atatürkçülük" esas itibarıyla yukarıda ifade edilenleri kapsayan, açıklayan bir tabela niteliğindedir. Yani, bağnazlaş-

miş bir ideolojinin tabulaştırılarak yaşatılması için tabuya giydirilmeye çalışılan ama aslında uymayan siyasi-ideolojik söylemlerin tek paydada toparlanmış ifadeleridir. Ama biliyoruz ki, varlıkları, kendi gericiliğinin esaretiyle sınırlanmış olan ve sadece geçmişle ayakta kalmaya çalışan ideolojiler ya da düşünceler ta başından itibaren kendi esaretlerine yenik düştüklerinden bir nevi ölüdürler. En azından böylesine bir var oluş şekli bir nevi bir ölüm biçimidir. Çünkü gerçekleri inkâr ederek beslenmeye ve yaşamaya çalışan ideolojiler kendi sonlarıyla birlikte vardılar. Buna rağmen, kendilerine oldukça geniş bir yaşam alanı yaratanlar ise ömürlerini biraz daha uzatmaktadırlar; Kemalizm gibi.

SONUÇ OLARAK:

Kemalizm, bağrında taşıdığı yıkım tohumlarının gücü karşısında er ya da geç kendisini ayakta tutan söylemler yığınının altında ezilmekten kurtulamayacaktır. Evet, tabu can çekişiyor. Uzatmalı ömrüne hayat veren söylemlerin gücü her geçen gün tükeniyor. Kendini yeniden üretebilecek ne dinamik kaldı ne de takat. Ama tapıcıları, kutsallıklarına karşı duydukları derin sorumlulukları gereği onu kutsayarak, güncel gelişmelere paralel yeniden yücelterek ve söylemlerini, farklı kavramları dejenere etme pahasına tekrar diriltmeye çalışarak boş durmuyorlar. Bugün Anıtkabir türbesi bu kadar rağbet görüyorsa boşuna değildir. Can çekişen tabunun ölmesinden kaygılanan tapıcılar, kutsallarını yitirmemek için türbelerine karşı ruhani sorumluluklarını canla başla yerine getirmeye çalışmaktadırlar. Aksi halde her şeylerini yitireceklerini biliyorlar.

Kemalizm'i ayakta tutan ve ömrünü uzatan bütün söylemler, resmi ideolojinin şekillendirdiği resmi tarihin kendisidir. "Resmi tarih" in söylemlerden ibaret bir çöplük yığını olduğunu biliyoruz. Ama geniş kitleler bu gerçeğin farkında değiller. Resmi ideoloji yaşamın her alanına öyle nüfuz etmiştir ki, kitleler, kendilerine öğretilen Kemalizm gerçeğinin her yönüyle bir esaret zinciri olduğunun farkına varamıyorlar. Kendi başlarına bunun üstesinden gelebilecekleri bir algıdan, en azından şimdilik, halen yoksunlar. Tam da bu nedenden dolayı materyalist tarihsel yaklaşıma paralel, dayatılan "resmi tarih" boşa çıkartılarak yeni bilgiler ışığında yığınların algılarında büyük sarıntılar yaratmak gerekmektedir.

Bugünün her somut siyasal gelişmesi bir şekilde, tarihin farklı süreçleriyle ya da olaylarıyla ilişkilendirilerek tartışılır. Bu ilişkilendirmelere dikkat edilirse M. Kemal mutlak suretle anılmaz ya da konuyla bağlantılı olarak rolü var mı yok mu pek tartışılmaz. Mesela, 1937-38'de Dersim'deki devlet kat-

liamının tartışılması. Katliam planının ön hazırlıklarını yapmak için İnönü'yü Dersim başta olmak bütün bir Kürt illerine gönderen M. Kemal'in kendisidir. Sunulan raporlar üzerinde Dersim'de yapılacak zorbalığı onaylayan ve kararında imzası olan da M. Kemal'dir. Bunun bütün hazırlıklarını en küçük ayrıntılarıyla oluşturan ve hayata geçiren yine M. Kemal'in başında olduğu ve birebir idare ettiği CHP'dir. Aynı dönemler içerisinde buna benzer bütün politikaların bir devlet projesi olarak hayata geçirilmesinde M. Kemal birinci dereceden sorumludur. M. Kemal, CHP, ordu ve devlet iç içe geçmiş, kurumsallaşmış bir bütündür. Buna rağmen egemen sınıflar ister iktidarda olsun isterse muhalefetin herhangi bir kesimini oluştursun hepsi Kemalizm karşısında resmi söylemlere göre davranmak zorundadır. Aksi halde kurulu mekanizma hepsini dışlayacaktır. Bunun birçok örneği bulunmaktadır.

Kemalizm gerçeğinin dünüyle, bugünüyle yeni bilgiler ışığında hem de aralıksız olarak deşifre edilmesine, söylemlerin boşa çıkarılmasına ve gerçeklerin hâkim kılınmasına her zamankinden daha fazla ihtiyaç bulunmaktadır. Bunun için de var olanla yetinilmemelidir. Kitlelerdeki kör inancı yıkmanın ve onları esaret zincirlerinden kurtarmanın zorunluluğu böylesine sorumlulukların yakıcılığını çok daha açık biçimde göstermektedir.

Lenin, *"Bilgi teorisinde, bilimin bütün öteki alanlarında olduğu gibi, diyalektik olarak düşünmek gerekir, yani, bilgimizi bitmiş ve değişmez olarak görmemiz, bilginin bilgisizlikten nasıl çıktığını, eksik tam doğru olmayan bilginin ne şekilde daha eksiksiz ve daha kesin hale geldiğini araştırmamız gerekir."* (Materyalizm ve Ampiriokritisizm, sy 118-119, Lenin)

Çok önemli bir vurgudur bu. Özellikle de "bilgimizi bitmiş ve değişmez olarak görmememiz" tespitinin, devrim mücadelesinde her türden inisiyatifin geliştirilmesi açısından hayati olduğunu belirtmek lazım. Böyle bir anlayış hâkim hale gelirse orada bilginin ya da bilgilenmenin diyalektik seyri de dumura uğratılmış demektir. Çünkü yetinmeci düşünce tarzı farklı arayışlara ihtiyaç duymayacaktır. Dolayısıyla araştırma yapmaya da yönelmeyecektir. Donuklaşmış "bilgi"siyle kendini tekrar etmenin de ötesine geçemeyecektir. Böylesine bir düşünce tarzıyla bırakalım sınıf mücadelesi için politika üretmeyi en basit güncel gelişmeler karşısında bile isabetli değerlendirmeler ve doğru pratik tutumlar geliştirmek zordur. Bunun iyi kavranması gerekmektedir.

Nitekim, İ. Kaypakaya Kemalizm konusunda sorunlu yaklaşımlara sahip herkesi tarihi incelemeye davet ederken bu gerçeğin farkına varmış ve onun özgüvenine paralel tavır takınmıştır. "Resmi tarih" in zincirlerini, bilgilenmenin Marksist yöntemini kullanarak parçalamasını bilmiştir. Yetinmeci dav-

ranmak bir yana söylemlerle esaret altına alınan bilincin özgürleşmesi için doğrudan "gerçeği olgularda arama" yoluna işaret etmiştir Kaypakkaya.

Bugün açısından Kemalizm gerçekliği kitleler cephesinde istenilen düzeyde deşifre edilememişse, yeterince teşhir edilerek etkisizleştirilememişse ve Marksist bilginin gücü kitleler üzerinde yıkıcılığını hissettirememişse şüphesiz ki bunlar Kemalizm konusunda istenilen düzeyde fikirsel bir gücü elde edemediğimizin bir göstergesidir. Ya Kemalizm'in niteliği hakkında hem de yalanlardan, tahrifatlardan ibaret söylemler yığınından oluşan gerçekliğine rağmen ya da Marksist bilgi teorisinin önemini kavrama noktasında dikkate değer sıkıntıların yaşandığını, eksikliklerin bulunduğunu tespit etmek pek de yanlış olmasa gerek. Kendisinin kurgulamış olduğu ve yalanlardan, tahrifatlardan, çarpıtmalardan ibaret olan şekilsiz ve içeriksiz resmi tarih tepetakkak edilmeden, yığınları Kemalizm ideolojisinin esaretinden kurtarmak da mümkün olmayacaktır.

Son olarak yine İbrahim Kaypakkaya'nın Kemalizm konusunu doğru tahlil edemeyen veya onun gerçekliğini görmezlikten gelenlerin ne gibi yanlış düşünceler içerisinde olduklarını ve ne gibi yanlış yönelimlere gidebileceklerine dair vurgusuyla konuyu noktalayalım:

"Komünistler, tarihin devrimci mücadelede silah haline getirilmesini çok iyi bilirler. Ama 'miras' diye geçici şeylere sarılmak, halk kitlelerinin aldatılmasında gericilerle ağız birliği etmek, onlara suç ortaklığı etmek olur. 'Miras' diye gerici şeylere sarılmak bizi kitlelerle kaynaştırmaz, tersine, onlardan koparır. Kemalizm'e miras diye sarılmak bizi Kemalist iktidarın hunharca ezdiği işçi-köylü yığınlarından, emekçilerden koparır. Evet, bugün hâkim sınıflar tarafından kafası Kemalizm konusunda yanlış düşüncelerle doldurulmuş, Kemalizm'e sempati duyan işçi ve köylü yığınları da vardır. Ama eğer bu yanlış fikirlerle mücadele etmezsek, eğer bu yanlış fikirleri işçilerin köylülerin kafasından söküp atmazsak, emekçi yığınların çeşitli kesimleri arasında, çeşitli milliyetlere mensup emekçiler arasında tam birlik, dayanışma ve güven sağlayamayız. Ayrıca bugün açısından gerici sınıflara karşı doğru ve başarılı bir mücadele yürütemeyiz." (Seçme Yazılar, sy: 253-254, İbrahim Kaypakkaya)

Biliyoruz ki her damlanın gücü sınırlıdır ama sürekliliği en sağlam kayaları bile aşındırmaya, parçalamaya yeter. O halde sürekliliğin sarsıcı gücünü yaratmakta bir an bile geri durulmamalıdır.

Mutlaktır ÷lkemizde devrim, Yeni bir işaret fişeğidir Taksim!

- İstifası istenen h÷k÷mettir, nefretin kusulduğu, tepkinin y÷neltildiği AKP ve Tayyip'tir ama onların şahsında baş-kaldırının hedefinde d÷zenin ta kendisi vardır. Yürüyüşe ge÷en kitlelerin pek çok yerleşim alanındaki y÷neliminde yalnızca AKP il binaları yoktur; burjuva medyanın merkezleri ve temsilcilikleri ile başbakanlık, valilik, kaymakamlık ve emniyet binaları da hedef alınmıştır. ◀◀

Hiçbir şeyin eskisi gibi olmayacağına dair saptamanın sonuna kadar ge÷erli olduğu g÷nlerden ge÷iyoruz. Korku duvarının yıkıldığı, meydan ve sokakların zapt edildiği, barikat savaşlarıyla polis saldırısının p÷skürt÷ld÷ėü, b÷t÷n engellerin yıkılıp ge÷ildiği anları yaşıyoruz. AKP'nin h÷k÷met ettiği faşist diktat÷rl÷k, TC tarihinde metropollerde boy veren benzeri g÷r÷lmemiş bir halk isyanı karşısında ne yapacağını şaşırmış durumdadır. B÷y÷k bir çaresizlik ve korku içerisinde sefilleri oynamaktadır!

Semirtilmiş, y÷zbinleri bulan katiller s÷r÷s÷yle ordu haline getirilmiş, rejimin azgın k÷pekleri olarak halka kan kusturma makinesine d÷n÷řt÷r÷lm÷ř polis, envai araçlarla donatılmasına, y÷zbinlerce bomba ve mermi yağdırmasına, havadan karadan milyonlarca kaps÷l biber ve portakal gazı sıkmasına, basınçlı gazlı su araçlarıyla delirmişesine saldırmasına, en vahşi işkence ve g÷zaltılara rağmen direnişi kıramamış, m÷thiş bir savaş ve m÷cadele karşısında kendi dumanında boğulmuştur.

İstanbul, Ankara ve İzmir başta olmak ÷zere ÷lkemizin sokak ve meydanları devrimci, ilerici, yurtsever gençlerin cesaret timsali kavgasına tanıklık etmektedir.

Faşizme karşı kitlelerin biriken ÷fkesi patlamıştır. Bu patlamanın karşısına nafile bir çabayla dikilmeye kalkışanlar h÷sran içerisinde geri çekilmekte, b÷y÷k olanaklar ve silah ÷st÷nl÷ė÷yle y÷klenmelerine rağmen s÷rekli biçimde yenilgiye uğramaktadır.

Belli başlı kentlerin bir dizi alanı savaş arenasına d÷n÷řm÷ř, sayısız sokak

ve meydanda özgürlük alanı kurulmuştur. Direnişe, halkın büyük kitleler haline katılım gösterdiği zafer şenlikleri/kutlamaları eşlik etmektedir...

Korku imparatorluğunun duvarları yıkılmıştır. Kavgaya girdikçe, direndikçe, dayanışma içerisinde yüklendikçe, cüreti ve cesareti kuşandıkça kendilerine güven duygusu pekişenlerin, önüne çekilen setler tuzla buz olmaktadır. Bu direnişin yaktığı ateş dört bir yana ulaşmış, devlete isyan, algı biçimi farklılık arz etse de toplumun çok ciddi bir kesimine yayılmıştır. Halk, her yaştan, her cinsten, her ulustan, her mezhepten olmasına, farklı siyasal grup ve çevrelere angaje yapısının çeşitliliğine karşın, aynı öfke selinde bütünleşmiş durumdadır.

İstifası istenen hükümettir, nefretin kusulduğu, tepkinin yöneltildiği AKP ve Tayyip'tir ama onların şahsında başkaldırının hedefinde düzenin ta kendisi vardır. Yürüyüşe geçen kitlelerin pek çok yerleşim alanındaki yöneliminde yalnızca AKP il binaları yoktur; burjuva medyanın merkezleri ve temsilcilikleri ile başbakanlık, valilik, kaymakamlık ve emniyet binaları da hedef alınmıştır. Partimiz militanları bu hedeflere yönelik bazı silahlı pratiklerin olabildiğince içindedir ve olmaya da devam edecektir.

Düne kadar Türkiye Kürdistanı illerinde Ulusal Hareket önderliğindeki eylemler ile esas olarak 15-16 Haziran'dan başlayarak ve daha çok İstanbul'un devrimci semtleriyle fabrika ve amfilerindeki belli direnişler, 1 Mayıslar, NATO, IMF gibi eylemli kampanya süreçleri haricinde sınırlı sayıda geliştirilen eylemlerden ibaret resmi ve sivil faşistlere karşı militan kavga pratiği; şimdiden süresi, yaygınlığı ve boyutları ile ileri bir noktaya taşınmış bulunmaktadır. Devrime doğru giden yolda Taksim'in işaret fişeği olduğu bu direniş süreci, öğrettikleri ve kazandırdıkları ile önemli bir kilometre taşı olacaktır.

Süreç her ne kadar öteden beri izlenen yağma ve talan siyasetinin bir halkası olarak Taksim Gezi Parkı'nın sermayeye peşkeş çekilmesine karşı geliştirilen demokratik bir direnişin zorla bastırılmasıyla ateş aldıysa da kendilerinin de teslim ettiği gibi, bu boyutun çok ötesinde bir içerik kazanarak, yüzbinlerin direnişine, öfke ve ayaklanmasına dönüşmüş, buradan da sıçrayarak bütün ülkeyi kucaklayan bir hal almıştır. Bununla da kalmamış, Türkiyeli göçmen emekçilerin bulunduğu bütün ülkelerde yaygın ve etkin destek eylemleri başlamıştır.

Sabahlara kadar çatışan, direnişi yorulmaz ve yılmaz bir biçimde taşıyan potansiyel, halkın gücüne, gençliğin azmi ve dinamizmine inanmayanlar için şaşırtıcıdır. Dün Arap halkının isyanları döneminde aynı şaşkınlığı, "Amerikan parmağı" telkiniyle üzerlerinden atmaya tercih eden-

ler, dinamiklerdeki farklılıklara ve gelişim sürecindeki ayrı yönlere karşın “halk isyanı” paydasındaki buluşma karşısında dudak bükme tavırlarını gözden geçirmek zorundadır. Halkı tıpkı egemenlerin gözlüğüyle, “adam olmaz” çukuruna kolayca iteleyener, gerçek kadir-i mutlağın ezilenler cephesinden verilen sınıf mücadelesi olduğunun üstünü örtmektedir. Tayin eden biricik güç halktır, ona kalıcı bir zafer armağan edecek olan, proletaryanın kendisi olacaktır.

Partimiz de dahil olmak üzere, içerisindeki örgütlü bir dizi yapıya karşın ne örgütlü ne de organize bir başkaldırı ve direniş söz konusudur. Akışı içerisinde, özellikle de barikat savaşları esnasında gösterilen dayanışma ve eylem birliği, bunu değıştiren bir özellik taşımamaktadır. Bu manada önderlik boşluğu da açıktır. Kendiliğinden gelişen bu öfke dalgasının isyan pratiğı, hiç kuşkusuz sınırlı hedeflerin ötesine geçemeyecektir. Bu durum mücadelenin azmi ve gücünü zerre kadar etkilememekte, hemen hiçbir eylemci ve direnişçi büyük hayaller görmemesine karşın, mutlak bir zafer kazanma arzusuyla yüklenmekten de geri durmamaktadır, durmayacaktır.

Ok yaydan çıkmış, kesintiye uğrasa da teslim olunmayacak bir süreç başlamıştır. *“Bu daha başlangıç, mücadeleye devam!”* diye haykırılan slogan, bu yeni sürecin start almasına vurgu olarak kabul edilmelidir. Sistemin şiddet ve terör mekanizmalarıyla çatışmadan, fiili direniş içerisine girmeden, çatışarak mevziler kazanmadan, korku duvarlarını yıkmadan, böylelikle kendi gücünün ayırtına varmadan ve bu pratikler içinde öncü militanlar yetiştirmeden devrim mücadelesini ileriye taşımak olanaksızdır. Mücadeleye ve onun öznelere devrimci nitelik kazandıracak olan, rejimin şiddet mekanizmalarıyla yalın bir savaşa tutuşmaktır. Bunun bilinç içermeyen kör ve yanlış bir pratik olması halinde sadece yenilgi değıl kazanım elde etmek dahi kaçınılmazdır ama unutulmamalıdır ki devrimci pratik olmadan da bilincin içsellik kazanabilme şansı olmayacaktır.

Emperyalistlerin “yeşil kuşak” projesi kapsamında 11 yıl önce iş başına getirilen AKP’nin hükümetler devrinde, Ortadoğı ve çevreleyen bölge için yapılan işgal ve paylaşım planlarında etkili olma misyonuyla Kemalist-faşist rejimin tahkim ve restore edilmesi için inşa edilen daha baskıcı ve otoriter yapı, sermayenin ihtiyaçlarına paralel olarak izlenen azgın sömürü ve yağma politikalarıyla halkın büyük bir kesimini nefes alamaz noktaya getirmiştir. İktidara yerleşenlerin misyonuna uygun biçimde İslami referanslarla dizayn edilmek istenen toplumsal yapı, faşizmin biat ve itaat kültürü ile baskı altına alınmaya çalışılmış, faşist terörün bütün mekanizmalarıyla devreye sokulan yıldırma, sindirme ve

köleleştirme operasyonu, emekçilerden başlayarak bütün halk kitlelerine dayatılır olmuştur.

Bu ağır baskı ve sömürü altında, keyfiyetin tavan yaptığı bir tarzla sürekli biçimde aşağılanan, horlanan ve itilen kitleler; hak ve özgürlükler alanının hızla daraltılması, emeklerinin sürekli biçimde değersizleştirilmesi, emeklerinin giderek küçülmesiyle beraber, etnik, mezhepsel, cinsel ve kültürel kimliklerinden kaynaklı olarak daha yüksek dozda ezilmenin sonucunda büyük bir gerilim noktasına yuvarlanmışlar ve neticede eşiğin bir vesilesiyle geçildiği bir pratikten sonra da pek doğal olarak patlamışlardır.

Patlamaya giden süreçte, emekçilerin, esnek üretimle, taşeronlaştırma ile güvencesiz, kurlsız ve örgütsüzleştirilmiş bir çalışma düzeninde, işsizliğe, dizginsiz bir sömürüye itilerek köleleştirilmesi vardır. İş cinayetlerinde toplu kıyımların zirve yapması vardır. Patlamaya giden süreçte, gençliğin işsizlik ve geleceksizlik kısılcığında cendereye alınması vardır. Eğitimden sağlığa bütün sosyal hak kategorilerinin sermayenin tam denetimine sunulması vardır. Bu süreçte, kadınların sömürü ve şiddet sarmalında, bedenine ve kimliğine yönelik, kürtajdan 3-5 çocuk baskısına uzanan bir saldırı dalgası vardır.

Patlamaya giden süreçte, temel hak ve özgürlüklerin gasp edilmesi, sınırlandırılması; yargısız infazlar, işkenceler, şafak operasyonları, tutuklamalar, yurtseverlerin, aydınların, avukatların, gazetecilerin, devrimcilerin hapishanelere doldurulması vardır. Hapishanelerdeki tecrit işkencesinin koyulaştırılması, hasta edilen tutsakların ölüme mahkûm edilmesi, çocuklara taciz ve tecavüzlerde bulunulması vardır.

Patlamaya giden süreçte mezhep kışkırtıcılığı, Alevilerin aşağılanması ve en temel taleplerinin yok sayılması, üstüne üstlük tarihteki en büyük kıyıclardan Yavuz Selim'in ismini yeni köprüye vererek "Alevinin katli vaciptir" fermanının güncellenmesi vardır. Bu süreçte, Hrant'ın katledilmesine yargı marifetiyle getirilen aklama üzerinden soykırımcı geleneğe büyük bir sadakatle selam durma vardır. Yine bu yakın dönemde, Suriye'deki savaşa emperyalist projeler çerçevesinde müdahil olma, buradaki katiller sürüsüne hamilik yapma vardır. Cilvegözü'nde ve Reyhanlı'da onlarca kişinin katledilmesinden doğrudan sorumlu olmak vardır.

Patlamaya giden süreçte, peşi sıra gelen yasaklamalar, özel yaşam alanlarına, sanat ve kültür sahasına her türlü müdahale ve baskı vardır. Çevrenin katledilmesi, doğanın yıkıma uğratılması, büyük çaplı bir "kentsel dönüşüm" kampanyasıyla barınma hakkının yok edilmesi, yağma ve talanın sınırsız bir seviyeye taşınması vardır. 3. Boğaz Köprüsü, Havaalanları,

Kanal İstanbul başta olmak üzere binlerce HES, termik santral ve baraj projeleri vardır. Nihayet bu süreçte, saltanatın nişanesi olarak, sermayenin anıtlarını pıtrak gibi çoğaltma, ülkeyi AVM üssüne çevirme vardır. Vandallık, bütün hızla sürdürülmektedir; Haydarpaşa, Galataport, Emek sineması derken sıra Gezi Parkı'na gelmiş, film burada kopmuştur...

Hiçbir faşist diktatörlük, sonuna giden yolu kısaltan gelişmelerden kendisini ilelebet koruyamamıştır. Şimdi ona akıl vermeye kalkışanlar, "mesaj dersleri" sıralayanlar boşuna çabalyorlar. Bütün bunlar burjuva diktatörlüklerinin varlık koşulu ve sınıfsal refleksi olarak kaçınılmazdır ve sonunu getirecek biçimde gaza basanlar, devrilebileceklerini "öngörme" şansını bile bulamamaktadır. Bu, krizlerin pençesinde debelenen "ileri" burjuva demokrasiler için olduğu gibi, onlardan çok daha fazla biçimde faşist rejimler bakımından geçerlidir.

Benzerlerinde olduğu üzere, liderliğini yapan şahsın kendine has özellikleriyle bezeli olarak değişik biçimlerde karakterize olan Türkiye'deki faşist diktatörlüğün son 10 yılına damga vuran döneminin siyasal projesini yönlendiren emperyalistler, yakın tarihte gerçekleşecek seçimlerle son şekli verilecek bir organizasyon içerisine girmişlerdir. Burada Irak ve Afganistan'da vücut bulan, ama daha kapsamlısı Tunus'tan Suriye'ye uzanan bölgedeki gelişmelerle yakından ilgili biçimde yapılan hesaplar önemli bir yerde durmaktadır. Bölgesel boyutu da kritik bir özellik arz eden Kürt ulusal sorununun "çözülmesi" başta olmak üzere, bunu da kapsayan biçimde Anayasal adımlarla pekiştirilecek bu süreç, son yılların her alanda giderek ağırlaşan uygulamalarıyla sabittir ki, Türkiye halkı için çok daha yıkıcı koşullar içermektedir.

Buna göre atılan adımlar, her türden muhalifine yönelik bertaraf etme eylemlerinden başka, Ulusal Hareket'le girdikleri "uzlaşma" sürecinin aldıracağı nefesin de ötesinde, halka uygulanan baskı ve zulüm cenderesinin aşamalı olarak güçlendirilmesiyle birlikte geliştirilmektedir. Her istediğini yapar, hiçbir eleştiri ve çatlak sese aldırılmaz, en küçük itirazı savuşturur, her türlü engeli kolaylıkla aşar ve tüm muhalif dinamikleri rahatlıkla ezer geçerim anlayışının sahipleri pek doğal olarak, sigortaları güçlendirmeyi ve mekanizmayı sağlamlaştırmayı da ihmal etmediği sürece, pervasız davranmayı sefa sürme ve eğlence aracı kılmışlardır.

Bu dönemin baş aktörü olarak Tayyip, kendi adamlarını dahi hiçeştiren, tam tekmil tabi kılan tavrıyla, farklı bütün görüşlere ve varlıklara yaşam hakkı tanımayan tutumuyla, halkı tebaası gören yaklaşımıyla, çok yukarılardan konuşan ve her şeyi bilen edasıyla, ezdiği, baskıladığı ve sömür-

düğü bütün kesimlerin derin bir öfkesini biriktirmiştir. Son örnekte, Gezi Parkı için, *“Ne yaparsanız yapın. Biz karar verdik”* demiş olması, her şeyi özetlemektedir.

Sınıf mücadelesinin hiç sönmeden süren, içten içe yanarken de değıştirme ve dönüştürme kabiliyetini hiç yitirmeyen ateşi, dipten yüzeye vurması kaçınılmaz olan gerçeğini bir kez daha ispata sunmuş ve kitleleri harekete geçirmiştir. Fiili eylem ve direniş cephesinin içerisinde, halkın değışik kesimlerini temsil eden parti ve yapılarla birlikte CHP, İP, HKP gibi faşist ve karşı-devrimci örgütlerin de bulunması, halk hareketinin niteliğini başkalaştıracak bir özellik taşımamaktadır.

Direnişi kendi hesaplarına uygun bir mecraya kaydırmak isteyebilecek bu güçlere engel olunması gerektiğı açıktır ama bu çevrelerin riski güçlendiren kimi pratiklerine dayanarak, eyleme kuşku ve gölge düşürecek yaklaşım sergilemenin de bir anlamı yoktur. Bunların etkisiz kılınması, dahası ayıklanması için çaba göstermek gerekir ama bu tek başına başarılabilir bir tasarruf olmadığı gibi, koşullar gözlemlenmeden gerçekleştirilebilecek bir pratik olarak da görülemez.

Diğerleri bir yana, *“Faşizme Karşı Omuz Omuz”* sloganını nesnel olarak bunlarla birlikte haykırma durumunda kalmak ya da bu çevrelerin karşı-devrimci, ırkçı ve faşist söylemlerini engelleme olanağı bulamamak *“zorunlu”* olarak katlanılan bir hal olarak kabul edilmeli, bu durumu dengeleme ve aşma konusunda kendi çalışma ve çabamıza daha fazla ağırlık verilmelidir. Faşist ve karşı-devrimci partilerin tabanında bulunan taraftarlar ile bunların kimi flama, bayrak ve posterlerinin hedeflenmemesine özellikle dikkat edilmelidir. Bunların içerisinde gerçek durumun farkında olmayan unsur sayısı hatırı sayılır düzeydedir.

Direnişin ne *“devrim”* söylemiyle abartılması ve toplu ayaklanma hayallerini beslemesine, ne de gerçek anlamı ve değerinin gölgelenmesi, çarpıtılması ve küçümsemesine izin verilmelidir. Tarihi bir direniş süreci yaşanmaktadır, nasıl bir kırılma noktası oluşturacağı ve getirileri zamanla daha iyi anlaşılacaktır. *“Hiçbir şey eskisi gibi olmayacak”* derken, pratiğin öğreticiliğine vurgu yapmaktayız. Bu eylem faşizmin beynine inmiş güçlü bir yumruktur, sistemi sersemletmiş, sarsmış ve devrimden menfaati olan bütün sınıfların öznelerine *“kendine güven”* duygusu ve moral aşılamıştır.

Yapabilme ve başarabilme becerisi/yetisi ancak, bunu ispatlayan pratikler sayesinde kazanılır. Bu güce inanma duygusunun geliştirilebilmesi için de pratiğe ihtiyaç vardır. İşin içine *“dış mihraklar”*dan, Ergenekon’a bir dizi başka faktörün sokulmaya çalışılmasının asıl nedeni, bu kazanıma ula-

şılmasını engellemektir. Direnişçilere her türlü hakaretin yağdırılması, ha-fife alma ve aşağılama gayretine girilmesi, sürecin etki gücünü ve ne kadar korku saldıgını göstermektedir. Daha 1 ay önce fiilen olağanüstü hal ilan edilerek engellenen 1 Mayıs ve sonrasında İstiklal Caddesi'yle birlikte demokratik etkinliklere de kapatılan Taksim, şimdi kıyasıya çatışmayla işgal edilip direniş panayırına çevrilmiş, devlete meydan okuma ve gövde gösterisi alanına dönüştürülmüştür.

"Her Yer Taksim, Her Yer Direniş!" şiarıyla geniş halk kesimlerinin sahiplendiği ve destek sunduğu bir sembol olarak Taksim'de fitili ateşlenen direniş, birinci haftası dolmadan lise ve üniversiteleri de kuşatmış durumdadır. KESK'in daha önceden aldığı 5 Haziran greviyle de bütünleşecek direniş süreci, geniş emekçi kitlelerinin grevli desteği, daha doğrusu katılımını da sağladığı takdirde çok daha önemli bir aşamaya taşınabilecektir. Bunun emekçi dinamiklerine etki edecek yollardaki büyük bariyerler nedeniyle zorluğu ortadaysa da eylemin bir parçası olarak kendini ifade eden bütün devrimci ve demokratik çevrelerin bu yönde gayret sarf etmesi gerekir.

Süresi uzayıp çapı genişledikçe, reformist çevrelerden başlayarak dalgaların altında ezilme korkusu kendini hissettirmeye başlamış bulunmaktadır. Gezi Parkı'nda oluşturulan inisiyatif tartışmalarına da yan-sıyan bu gerçeklik, eyleme katılımdaki değişimlerle kendini göstermektedir. Ama diğer yandan büyük bölümü örgütsüz olanlardan başka demokratik zeminde örgütlü daha geniş bir çevrenin katılımı da artmaktadır. Fiili ve aktif direnişle birlikte, meşru bir hatta kalmasına özen gösterilen mücadele, mevzileri korumak için atakta bulunarak mi-litan gücünü diri tutmayı başarmaktadır.

İşçi dinamiklerinin harekete geçmemiş olmasından başka eylemin bir diğer zayıf noktasını da "barış süreci" içerisinde bulunan Ulusal Hareket oluşturmaktadır. Her ne kadar belli bir katılım içerisinde bulunsa da, bunun güçleriyle tamamen orantısız olduğu ve esas olarak pasif bir tarz içerdiği görülmektedir. Nitekim ilk reaksiyonları –sonradan düzeltme yoluna git-seler de- eylemden uzak durma bahanesi olarak ırkçı ve faşist çevrelerle bir arada olmamaya vurgu içermiş, kendi süreçlerine yeterli desteğin gösterilmediğine dair serzenişle beraber "barış sürecinin" zarar göreceği kay-gısını gütmüştür.

Sınıfsal perspektiften yoksunluk, onlarca yıllık savaşa karşın dostla düş-manı ayırma konusunda kafayı sürekli biçimde bulandırmakta, eleştirilen "bencillik" kendi pratiklerinde fazlasıyla yer bulabilmektedir. Ulusal Hareket, kendisi acze düştüğü veya yenildiği, Türk devleti lütufta bulunduğu,

iyilik yapmak istediği ya da galip geldiği için değil, savaşıyan taraf statüsüyle masaya oturduğunun farkında olarak, samimiyetsizliği ve kötü niyetliliğine dair her geçen gün daha çok veri sunan devletin temsilcilerine karşı, bütün saldırı ve uygulamaları nedeniyle etkili ve aktif tavır takınmalıdır.

Kendi sorununun demokratik temelde çözümü bu ülkedeki devrimden geçmektedir ve bunu geliştirecek bütün pratiklerle var gücüyle ilişkilendirmek zorundadır. Aksi takdirde haklı olarak çokça şikayetçi oldukları dayanışma ve eylem birliği noktasındaki geri durumu daha da gerilere çekmiş olacaklardır. Böyle bir direniş ve potansiyelle güçlü biçimde eylem birliğine girmek Ulusal Hareket'in sürecini zora sokmayacak aksine daha da güçlendirecektir. Bu dönem, istediklerinin azamisini almak ve süreçten kazançlı çıkmanın yolu, "uslu" durmaktan değil, aksine ağırlığını artırmak ve duyumsatmaktan geçmektedir. Bugün bu bakımdan da muazzam bir fırsat ortaya çıktığı görülmelidir.

Düşman, yeni karakollar inşa etmekle, sürekli taciz uçuşları, bombalama ve ateş açmalar ile, rehin konumunda bulunan binlerce tutsağın salıverilmesi konusunda adım atmamakla ve daha önemlisi Anayasa hazırlık sürecinde olumlu hiçbir pratiğin içerisinde olmamakla, tekçi, inkarcı ağızını değiştirmemekle, sürecin bırakın hassasiyetini, gereğini dahi yapmamaktadır. Sürekli olarak, "taviz yok", "pazarlık yok" sözlerinin altı çizilmekte, tekçi vurgular birinci elden sık sık dillendirilmektedir...

Polisler (tekel olaylar dışında) gerçek bomba ve mermi kullanmadığı için çok açık ki büyük sıkıntı çeken Türk devleti, direnişi bastırma konusunda başarılı olamayınca, Tayyip çokça yaptığı gibi meydana kat kat kalabalık sürme tehdidinde bulunmuş, bunu "*Yüzde 50'yi zor tutuyorum*" şeklindeki salvoları izlemiştir. Önceden planlanmış geziler her zaman vardır. Ama gerçek olan şudur ki Tayyip, bu büyük efenlenmenin tam ortasında, hiçbir sorunu çözmeden, direniş yayılıp etkinlik alanı güçlenirken çareyi yurtdışına kaçmakta bulmuştur.

Şimdi devreye sokulan egemen sınıfların diğer temsilci ve sözcüleri, bir yandan özür dilemeye soyunmuş, "haklı tepkilere" saygı duyduklarını döne döne vurgular olmuş, diğer yandan devrimci örgütleri soyutlayıcı ve direnişi kırma amaçlı klasik çarpıtma ve karalama çabalarına hız verilmiş, "sabırlı vatandaşlara" teşekkürle aba altından sopa gösterme tavrı sürdürülmüştür. Direniş, çıkış noktasındaki temel taleplere yönelik esaslı bir geri adım atmadan bölünmeye ve dağıtılmaya çalışılmaktadır. Bundan sonrasını tayin edecek olan, eylem bileşenlerinin kararlı, militan ve direngen tutumu olacaktır.

Egemen sınıfların korktukları başına gelmiş, hatırı sayılır bir kitle isyan okullarının öğrencisi olmuştur. Tencere-tava eylemi yapanlardan barikatlarda savaşınlara kadar öfkelerini ve tepkisini dile getiren kitleler direniş ve mücadelenin tadına varmış, isyan ve başkaldırı havasını tenefüs etmiştir. Görevimiz yeni başlamıştır. Bulduğumuz bütün alanlarda eylemlerin en önünde yer almalı, direnişi büyötmek için kimliğimize uygun bir pratik içerisinde hareket etmeli, ileri çıkmalıyız.

Marjinaler, çapulcular, provokatörler, aşırı uçlar, vandallar şeklinde damgalanan komünistler, devrimciler ve demokrat çevrelerin eylemcileri, direnişi daha da büyötmekle göreviyle mücadeleyi yükseltmelidir. Eylem alanları, birlik, direniş, dayanışma ve isyan duygusunu güçlendirmenin, mücadele ve kavga azmini yükseltmenin arenası olmalı, barikatlar, faşizme karşı dövüşme soyluluğunun sembolü haline getirilmelidir.

Ustalarımız ve önderlerimiz, baskı, sömürü ve zulme karşı ayaklanan kitlelerin içinde olmak, onların ön safında dövüşmek için hiçbir olumsuz duruma takılmadı, şart ve koşul edebiyatına sığınmadılar. Direniş saflarında yer almak için tereddütleri de olmadı. Rahatsız edici unsurların bulunması, her türlü provokasyona açık bulunması, çeşitli projelere alet edilme riski de bir değer arz etmedi. Dahası, eylemlerin önderlik ve örgütlülük sorununa, ek olarak konjonktüre bağlı biçimde pratik olarak yenilgiye uğrayacağını da biliyorlardı. Ama sonuna kadar gidebilmek için bu duraklardan geçilmesi gerektiğini biliyorlardı ve tarih onları haklı çıkardı.

*(Bu yazı, güncel sürece dair haber içeriği taşıdığı için
www.ozgur gelecek.net sitesinden alınmıştır.)*

**Mutlaktır
Ülkemizde derim
Yeni bir işaret fişegidir
TAKSIMI!**

